

GV

**GEOGRAFSKI
ESTNIK**

2020

92-2

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE**

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE**

**92-2
2020**

**ZVEZA GEOGRAFOV SLOVENIJE
ASSOCIATION OF SLOVENIAN GEOGRAPHERS
L'ASSOCIATION DES GÉOGRAPHES SLOVÈNES**

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE
92-2
2020**

**ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE
BULLETIN FOR GEOGRAPHY AND RELATED SCIENCES
BULLETIN POUR GÉOGRAPHIE ET SCIENCES ASSOCIÉES**

LJUBLJANA 2020

ISSN: 0350-3895
COBISS: 3590914
UDC: 91

<http://zgs.zrc-sazu.si/gv/>; <http://ojs.zrc-sazu.si/gv/> (ISSN: 1580-335X)

GEOGRAFSKI VESTNIK – GEOGRAPHICAL BULLETIN

92-2

2020

© Zveza geografov Slovenije 2020

Mednarodni uredniški odbor – International editorial board:

dr. Valentina Brečko Grubar (Slovenija), dr. Marco Cavalli (Italija), dr. Rok Ciglič (Slovenija),
dr. Predrag Djurović (Srbija), dr. Sanja Faivre (Hrvaška), dr. Matej Gabrovec (Slovenija),
dr. Uroš Horvat (Slovenija), dr. Andrej Kranjc (Slovenija), dr. Drago Perko (Slovenija),
dr. Katja Vintar Mally (Slovenija), dr. Matija Zorn (Slovenija) in dr. Walter Zsilincsar (Avstrija)

Urednik – Editor-in-chief: dr. **Matija Zorn**

Upravnik in tehnični urednik – Managing and technical editor: dr. **Rok Ciglič**

Naslov uredništva – Editorial address: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Izdajatelj in založnik – Publisher: Zveza geografov Slovenije

Za izdajatelja – For the publisher: mag. Igor Lipovšek

Računalniški prelom – DTP: SYNCOMP d. o. o.

Tisk – Printed by: SYNCOMP d. o. o.

Sofinancer – Co-founded by: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Publikacija je vključena tudi v – The journal is indexed in: CGP (Current Geographical Publications),
dLib.si (Digitalna knjižnica Slovenije), FRANCIS, ERIH PLUS (European Reference Index for
the Humanities and the Social Sciences), Geobase (Elsevier Indexed Journals), GeoRef (Database
of Bibliographic Information in Geosciences), Geoscience e-Journals, OCLC WorldCat (Online
Computer Library Center: Online Union Catalog), Crossref, Scopus

Naslovnica: Reka Dragonja decembra 2020. Fotograf: Rok Ciglič, © ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona
Melika.

Front page: Dragonja River in December 2020. Credit: Rok Ciglič, © ZRC SAZU Anton Melik Geographical
Institute.

VSEBINA – CONTENTS

RAZPRAVE – PAPERS

Špela Čonč

- Pomen varovanja vročih točk geodiverzitete za ohranitev biotske pestrosti na območju Nature 2000 v dolini reke Dragonje 9
The importance of protection of geodiversity hotspots for the conservation of biodiversity in the Natura 2000 area in the Dragonja river valley 27

Matej Vranješ

- Zgodbe z »najlepše reke«: humanističnogeografski pogled na zgodovino razvoja in upravljanja turizma na Soči 29
Stories from the »most beautiful river«: a humanistic geographical perspective on the history of the development and management of tourism on the river Soča 43

RAZGLEDI – REVIEWS

Mojca Cencič, Miha Koderman, Valentina Brečko Grubar

- Rekreacijske dejavnosti na območju Slavnika – analiza mnenj izbranih deležnikov 45
Recreational activities in the area of Slavnik – analysis of the opinions of selected stakeholders 60

Vanja Tišler, Metod Šuligoj

- Apiturizem kot presečišče tradicije, zdravilstva in čebelarjeve trajnostne pridobitne dejavnosti 63
Apitourism as an intersection of tradition, alternative medicine and the beekeeper's sustainable income-generating activity 72

Erik Logar

- Raznolikost opredeljevanja in preučevanja socialnega kapitala v geografiji in sorodnih znanstvenih vedah 75
The diversity of definitions and research approaches in the concept of social capital in geography and related scientific disciplines 85

POLEMIKE – POLEMICS

Rok Ciglič, Blaž Komac, Drago Perko, Matija Zorn

- Zgodovina revije Acta geographica Slovenica – ob 60. letniku 87
History of Acta geographica Slovenica: 60th edition 108

KNJIŽEVNOST – LITERATURE

Primož Gašperič, Renata Šolar, Matija Zorn: Kartografski zakladi slovenskega

- ozemlja / Cartographic Treasures of Slovenian Territory (Darko Ogrin) 109

Daniela Ribeiro: Bela krajina – Sustainability in a karst landscape,

- CAPACities 5 (Andraž Čarni) 110

Rok Ciglič, Matjaž Geršič, Drago Perko, Matija Zorn (uredniki):

- Modeliranje pokrajine, GIS v Sloveniji 15 (Špela Čonč) 112

Božo Repe (urednik): Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945, Historia 32

- (Matjaž Geršič) 113

Peter Mikša, Matija Zorn: Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje

- kot jugovzhodna meja nemškega rajha, Historia 33 (Erik Logar) 115

Bojan Balkovec (urednik): Vinceremo, videt čemo: Okupacijske meje

- v Beli krajini 1941–1945, Historia 34 (Primož Gašperič) 117

KRONIKA – CHRONICLE

Izr. prof. dr. Metka Špes, sedemdesetletnica (Matej Ogrin)	119
Prof. dr. Andrej Černe, sedemdesetletnik (Simon Kušar)	121
Zaslužni prof. dr. Dušan Plut, sedemdesetletnik (Katja Vintar Mally)	123

POROČILA – REPORTS

Nova doktorica znanosti s področja geografije na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem (Valentina Brečko Grubar)	125
Nova doktorica znanosti s področja geografije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (Lucija Miklič Cvek)	125
Fizičnogeografski laboratorij Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU (Mateja Ferk, Matija Zorn)	126

NAVODILA – INSTRUCTIONS

Navodila avtorjem za pripravo prispevkov v Geografskem vestniku (Matija Zorn, Drago Perko, Rok Ciglič)	131
---	-----

RAZPRAVE

POMEN VAROVANJA VROČIH TOČK GEODIVERZITETE ZA OHRANITEV BIOTSKE PESTROSTI NA OBMOČJU NATURE 2000 V DOLINI REKE DRAGONJE

AVTORICA

Špela Čonč

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
spela.conc@zrc-sazu.si

DOI: 10.3986/GV92201

UDK: 502/504:574.1(497.472Dragonja)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Pomen varovanja vročih točk geodiverzitete za ohranitev biotske pestrosti na območju Nature 2000 v dolini reke Dragonje

Namen prispevka je na varovanem območju Natura 2000 ovrednotiti geodiverzitetu in podati smernice za vključitev v obstoječi sistem naravovarstva. Kot območje preučevanja je bilo izbrano porečje Dragonje. Na podlagi kartografskega gradiva in terenskega dela smo izdelali morfografski zemljevid območja, s pomočjo literature pa prilagodili metodo izračuna indeksa geodiverzitete v geografskih informacijskih sistemih. Končni rezultat je zemljevid indeksa geodiverzitete, na podlagi katerega smo določili vroče točke geodiverzitete.

KLJUČNE BESEDE

geodiverziteta, biodiverziteta, varstvo narave, Natura 2000, GIS, reka Dragonja

ABSTRACT

The importance of protection of geodiversity hotspots for the conservation of biodiversity in the Natura 2000 area in the Dragonja river valley

The purpose of the article is to evaluate geodiversity in Natura 2000 protected area and to provide guidelines for inclusion in the existing nature protection system. The Dragonja River basin (SW Slovenia) was selected as a study area. Based on cartographic material and field work we made a morphographic map of the area, and based on the literature we adjusted the method of calculating the geodiversity index in geographic information systems. The final result is a map of the geodiversity index, on the basis of which geodiversity hotspots were determined.

KEY WORDS

geodiversity, biodiversity, nature conservation, Natura 2000, GIS, Dragonja river

Uredništvo je prispevek prejelo 17. novembra 2020.

1 Uvod

Ekosistemi so pod vse večjim pritiskom zaradi netrajnostnega in čezmernega izkoriščanja naravnih virov, česar se bolj kot kadar koli prej, tudi zavedamo. Zaradi vse večje zaskrbljenosti nad izumiranjem številnih živalskih in rastlinskih vrst ter izgube njihovih habitatov je leta 1992 v Riu de Janeiru potekala Konvencija o biotski raznovrstnosti, ki je več pozornosti namenila preučevanju in varovanju biotskega dela narave (Erhartič 2007; Stepišnik in Trenchovska 2016). Znotraj biologije se je razvil izraz biodiverzitet ali biotska raznovrstnost, ki označuje raznolikost živih organizmov iz vseh okolij (kopenskih, morskih in drugih vodnih ekosistemov ter ekoloških kompleksov) in zajema raznovrstnost znotraj samih vrst, med vrstami in ekosistemi (Zakon o ratifikaciji ... 1996; Stepišnik in Repe 2015).

Kljub prizadevanjem stroke (geologija, geografija) po enakovrednem varovanju abiotske narave oziroma geodiverzitet se izraz varstvo narave še vedno pretežno uporablja v povezavi z varstvom rastlinskih in živalskih vrst (Hribar 2009). V zadnjih tridesetih letih se je kot odziv pretiranega biocentričnega pristopa pri vrednotenju in varovanju narave razvil ter tudi uveljavil izraz geodiverzitet (Stepišnik in Repe 2015). Po mnenju Stepišnika in Repeta (2015) je geodiverzitet najbolj celostno in preprosto definiral Kozłowski (2004), ki jo je opredelil kot naravno pestrost Zemljinega površja, ki se nanaša na geološke in geomorfološke vidike, prsti in površinske vode. Postopno se je z razvojem vrednotenja geomorfološke dediščine in geodiverzitet razvil tudi koncept vročih točk geodiverzitet (Ciglič in Perko 2013; Perko in Ciglič 2015; Stepišnik in Repe 2015; Perko, Hrvat in Ciglič 2017), ki sledi konceptu vrednotenja biodiverzitet. Vroče točke biodiverzitet so opredeljene kot območja izjemne biodiverzitet in ogroženih endemičnih vrst (Myers s sodelavci 2000). Podobno sta koncept pokrajinske raznolikosti in pokrajinskih vročih točk (angleško *landscape hot-spots*) v slovenski geografiji predstavila Ciglič in Perko (2013). Prvi primeri rabe izraza geodiverzitet so se pojavili že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, in sicer v člankih o geološkem, pedološkem in geomorfološkem preučevanju Tasmanije v Avstraliji (Sharples 1993; Dixon 1995; Kiernan 1996). V Veliki Britaniji so izdelali Akcijske načrte za varovanje geodiverzitet in predlagali upoštevanje pri načrtovanju prostora, v Skandinaviji pa so že leta 1996 geodiverzitet vključili v politiko ohranjanja narave (Gray 2004; 2005). Med raziskovalci je vse bolj prisotno zavedanje, da sta biodiverzitet in geodiverzitet močno povezani, saj sta izraza enakovredna, ker naravo sestavljata živi in neživi del. Razumevanje in upoštevanje obeh izrazov vpliva na to, da je pristop k varovanju narave bolj celosten (Gray 2005). V naravovarstveni praksi je to povezovanje najbolj prisotno v okviru zavarovanih območij, vendar se naravovarstvena politika kljub vsemu še vedno premalo zaveda pomena varovanja abiotskega dela narave za zaščito biotskega.

Splošno uveljavljene in sprejete definicije o geodiverziteti in njenem vrednotenju še vedno ni, čeprav je bilo v literaturi že več poizkusov njene opredelitve (Kozłowski 2004; Gray 2004; Erhartič 2007; 2012; Gray, Gordon in Brown 2013). Večina metod za vrednotenje geodiverzitet je kvalitativnih in temelji na subjektivnih elementih, kot je osebno dožemanje estetike (Smrekar, Polajnar Horvat in Erhartič 2016), kar onemogoča primerjavo podatkov in rezultatov vrednotenja (Stepišnik in Repe 2015). V zadnjem času je bilo razvitih več kvantitativnih metod vrednotenja, ki temeljijo na avtomatizaciji, objektivnosti in celostni obravnavi območij s pomočjo geografskih informacijskih sistemov. Avtomatizirane metode omogočajo primerjavo med vhodnimi podatki in rezultati, če ponovimo enak postopek vrednotenja na različnih območjih (Stepišnik in Trenchovska 2016).

V literaturi lahko poleg številnih definicij geodiverzitet zasledimo tudi različne izraze, ki jih strokovnjaki uporabljajo za pojmovanje prvin geodiverzitet: *geosite* (Gray, Gordon in Brown 2013), *geomorphological site* (Panizza in Piacente 1993), *geomorphosite* (Reynard in Cortaza 2007) ali *geotop* (Reynard in Cortaza 2007). V Sloveniji je Erhartič (2010) uvedel izraz »geomorfološka dediščina«, za katerega Stepišnik in Repe (2015) menita, da ni ustrezen, saj se nanaša le na geomorfološke oblike in procese, ne zajema pa geoloških, hidroloških ter pedoloških. Avtorja sta se odločila za uporabo izraza »elementi geodiverzitet«, ki zajema vse prvine vrednotenja geodiverzitet (Stepišnik in Repe 2015). Prav tako se je uveljavil izraz »geodediščina« (*geoheritage*), ki opredeljuje zakonsko varovane abiotske

naravne pojave, ki jih poznamo v Sloveniji kot »naravne vrednote« državnega ali lokalnega pomena (Tičar, Perko in Volk Bahun 2018). Opredeljevanje naravnih vrednot krepi zavedanje o vrednosti naše okolja, hkrati pa pripomore pri ohranjanju teh (Naravne ... 2020). Za razlikovanje med namembnostjo uporabe izraza naravna vrednota, predlagamo uporabo izraza »geovrednota« za abiotske in »biovrednota« za biotske naravne vrednote.

Glavni namen članka je na varovanem območju Natura 2000 (Direktiva ... 1992) ovrednotiti geodiverzitetu in podati smernice za vključitev v obstoječi sistem naravovarstva. Kot območje preučevanja je bilo izbrano porečje Dragonje. V ta namen smo izračunali indeks geodiverzitetu in določili vroče točke geodiverzitetu. Rezultate smo ovrednotili in jih primerjali s stanjem že obstoječih naravnih vrednot na območju. Izpostavili smo razmerje med geo- in biovrednotami (število, površina, stopnja varovanja).

Območje preučevanja smo izbrali na podlagi številčnosti in raznovrstnosti naravnih vrednot ter študije predloga zavarovanja območja (Trampuš s sodelavci 2009), da bi rezultate lahko primerjali z obstoječim stanjem. Na območju porečja Dragonje, ki obsega 116 km², je v Registru naravnih vrednot evidentiranih 55 naravnih vrednot (Register ... 2020). Leta 2009 je Zavod Republike Slovenije za varstvo narave v strokovnem predlogu zapisal, da je »... območje porečja Dragonje ključnega pomena za varstvo naravnih vrednot in ohranjanja biotske pestrosti slovenske Istre ...« (Trampuš s sodelavci 2009). Čeprav je bila naravovarstvena namembnost območja opredeljena v prostorskih planih že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (Guštin 1987), pobude za trajno zavarovanje porečja Dragonje in vzpostavitve krajinskega parka še vedno niso potrdili (Trampuš s sodelavci 2009). Z dopolnitvijo seznama naravnih vrednot v dolini Dragonje želimo poudariti pomen abiotskega dela narave in s tem potrebo po strožjem varstvenem režimu v dolini Dragonje.

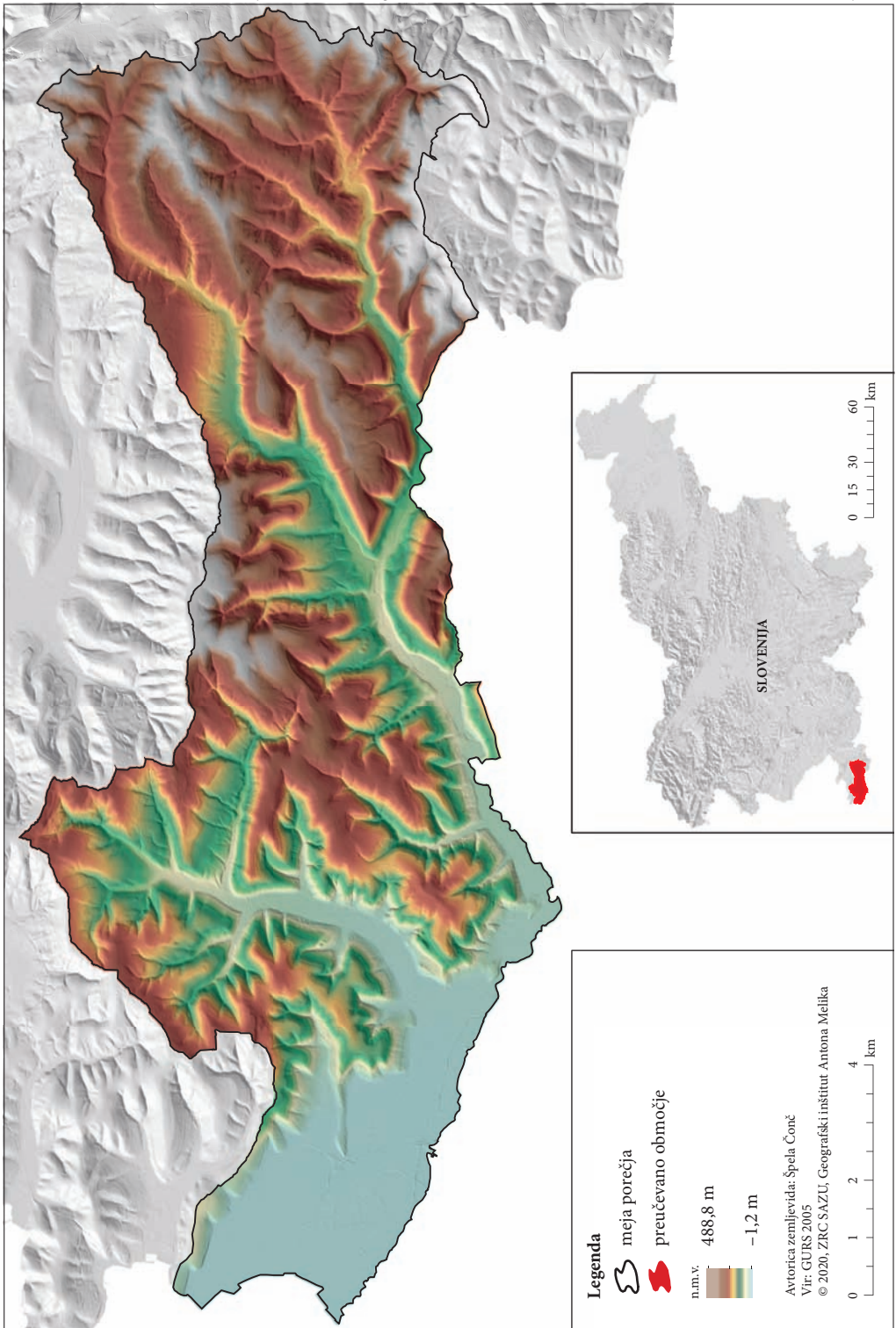
2 Naravnogeografske značilnosti, biotska pestrost in naravne vrednote porečja Dragonje

Porečje Dragonje (slika 1) se glede na naravnogeografsko regionalizacijo Slovenije nahaja v makroregiji sredozemski svet ter v submakroregiji sredozemska flišna brda. Porečje Dragonje je v pokrajini Koprška brda, na območju občin Piran, Izola in Koper (Perko in Orožen Adamič 2001). Vzhodno mejo predstavlja jasna kamninska in reliefna ločnica med flišem in apnencem, ki se v obliki kraškega roba dviguje v Podgorski kras. Na zahodu meji na Piranski zaliv, na jugu na Bujski kras in na severu na Koprška brda, od katerih je porečje ločeno z razvodnico porečja Dragonje (Perko in Orožen Adamič 2001). Slovenski del porečja reke Dragonje zavzema 116,1 km² (Čonč 2018). Ker za hrvaški del porečja Dragonje ni na voljo nekaterih kartografskih podatkov, ki bi jih potrebovali za analizo v geografskih informacijskih sistemih, smo izdelali analizo le za slovenski del porečja.

Glede na osnovni geološki zemljevid ima porečje Dragonje preprosto geološko zgradbo, saj večino območja gradijo flišne kamnine eocenske starosti, nekaj zaplat apnenca paleocenske in eocenske starosti ter kvartarni rečni nanosi (Pleničar, Polšak in Šikić 1969). Zaplate apnenca so pravzaprav kalkareniti oziroma izdanki debelejših plasti, ki so po nastanku karbonatni turbiditi (slika 2) (Trampuš s sodelavci 2009).

Za porečje Dragonje je značilen rečno-denudacijski tip reliefa (Zorn 2008; 2009a; 2009b), ki se razvija na območjih, ki jih gradijo slabše prepustne kamnine in kjer voda odteka površinsko. Največji obseg premeščanja gradiva je bil v obdobju pleistocena, saj je bila morska gladina današnjega Jadranskega morja za približno 120 m nižja. Reke in potoki so imeli večjo erozivno moč, prav tako pa je bilo območje odlaganja večje od današnjega, na kar nakazujejo količine proda, ki ponekod segajo do 113 m pod morsko gladino. Pred približno 5000 leti je hitra transgresija morja povzročila dvig morske gladine, ustja rek pa so se premaknila proti notranjosti. Nadaljevala se je erozija v povirnih območjih in akumulacija na naplavnih ravninah (Natek, Repe in Stepišnik 2012).

Slika 1: Preučevano območje in razgibanost rečnega reliefa porečja reke Dragonje. ► str. 12

Reka Dragonja s hudourniškim značajem je 26,6 km dolga obmejna reka, saj po večjem delu poteka državna meja med Slovenijo in Hrvaško (Perko s sodelavci 2019). Glavnina porečja Dragonje je v Sloveniji, le dobra petina sega na Hrvaško (Trobec 2012). Dragonja ima veliko pritokov, ki so prav tako hudourniškega značaja, med večjimi je 18 desnih in 13 levih pritokov. Odsotnost antropogenih posegov v vodotoke se kaže v dobri ohranjenosti in izoblikovanosti raznolikih hidroloških oblik, kot so slapovi, kaskade, tolmoni, lehnjakovi pragovi in dno struge iz plasti peščenjaka (Dragonja 2020). Zaradi hudourniškega značaja reke in pogostega poplavljanja je dolina Dragonje stoletja ostala poselitveno, prometno in gospodarsko razmeroma malo izkoriščena, izjema so bili številni mlini na vodni pogon, nekdanji rudnik črnega premoga v Sečovljah in Sečoveljske soline (Trobec 2012).

Po Ogrinovi (1996) klasifikaciji ima porečje reke Dragonje submediteranski tip podnebja. Za ta tip podnebja je značilno, da je temperatura najhladnejšega meseca nad 0 °C, povprečna temperatura najtoplejšega meseca nad 20 °C, povprečne oktobrsk temperature so višje od aprilskih in da velja submediteranski padavinski režim (Ogrin 1996). Primarni višek padavin se pojavlja jeseni, sekundarni pa na prehodu iz zime v pomlad. Primarni nižek je pozimi, sekundarni pa poleti (Zorn 2008). Na območju porečja reke Dragonje je glede na slovensko klasifikacijo prsti (Grčman s sodelavci 2015) značilnih devet različnih tipov: zaslanjene in podvodne prsti, obrečna tla, hipoglej, psevdoglej, regosol ali kamnišče, evtrična rjava prst, karbonatna rjava prst, rendzina in rigolana prst (Grčman s sodelavci 2015).

Da je območje porečja Dragonje ključnega pomena za ohranjanje in varovanje biotske in abiotске pestrosti slovenske Istre nam kažejo številna prizadevanja za varovanje območja. Prvi poizkusi za ohranitev naravnih posebnosti porečja Dragonje so se začeli okoli leta 1985, ko je bila izdana dokumentacija za načrtovanje hidrotehničnih in agrotehničnih posegov v dolini Dragonje (Guštin 1987). Skozi leta sta tako občina Piran kot občina Koper sprejeli odloke, kjer je reka Dragonja razglašena kot naravni spomenik, celotno porečje pa za kulturno krajino in naravno dediščino (Trampuš s sodelavci 2009). Da bi se porečje reke Dragonje zavarovalo kot krajinski park je bilo vložena veliko truda, vendar pobuda za trajno zavarovanje porečja reke Dragonje še ni bila uresničena (Trampuš s sodelavci 2009).

SPELA ČONČ

Slika 2: Kalkarenitna plast nad Gunjači, ki jo na terenu opazimo kot stopnjo strukturnega reliefa.

Porečje Dragonje uvrščamo med ekološko pomembna območja in območje Nature 2000, na območju pa so evidentirane tudi naravne vrednote. Vse tri načine varovanja uvrščamo med varovana območja (Turk in Mežan 2009). Ekološko pomembna območja so po Zakonu o ohranjanju narave (1999, 32. člen) »... območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti«. Predstavljajo eno izmed izhodišč za izdelavo naravovarstvenih smernic in so obvezno izhodišče pri urejanju prostora ter rabi naravnih dobrin (ARSO 2020). Natura 2000 je omrežje posebnih varstvenih območij, katerih cilj je ohranitev biotske pestrosti. Namen posebnih varstvenih območij je ohranjanje redkih ali na evropski ravni zaradi človeških dejavnosti ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih habitatov. Območja Nature 2000 so določena na podlagi Direktive o pticah in Direktive o habitatih (ARSO 2020). Preučevano območje je izjemno pestro tako z vidika rastlinskih in živalskih vrst, kot tudi po številu habitatnih tipov. Številne vrste na območju spadajo na seznam ogroženih vrst tako na ravni Slovenije kot tudi Evrope (Trampuš s sodelavci 2009). Na pestrost habitatov in vrst vplivajo številni dejavniki, med drugim tudi vpliv človeka. Večina habitatov je sekundarnega nastanka in rezultat antropogenih vplivov. Človek je skozi dolgoletno spreminjanje rabe tal vplival na prostor ter ustvaril številne habitate rastlinskim in živalskim vrstam, ki so se prilagajale življenjskim razmeram. Opuščanje tradicionalne rabe tal ogroža obstoj habitatov (Trampuš s sodelavci 2009). Poleg antropogenih dejavnikov na pestrost rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih habitatov v največji meri vplivajo abiotiski oziroma naravnogeografski dejavniki (na primer geološke, reliefne, hidrološke, podnebne, pedološke značilnosti). Večina habitatnih tipov na izbranem območju je vezana na hidrološke značilnosti območja (na primer presihanje vode, suša) in reliefne oblike vezane na vodo ter obvodni prostor (na primer erozijske stene, brzice,

SPELA ČONČ

Slika 3: Naravna vrednota Fermov mlin – flišna stena.

tolmuni, mrtvice, prodišča) (Trampuš s sodelavci 2009). Na območju najdemo 44 rastlinskih in 109 živalskih vrst, ki spadajo na seznam ogroženih vrst, 17 habitatnih tipov, ki so naravovarstveno najvišje vrednoteni in 3 habitatne tipe, ki so na območju Slovenije redki, ranljivi in malo razširjeni (Trampuš s sodelavci 2009).

Na območju porečja Dragonje je v Registru naravnih vrednot (2020) zavedenih 55 naravnih vrednot. Večina (38) vrednot je lokalnega pomena, dobra tretjina (17) vrednot pa je državnega pomena. Največ naravnih vrednot (24) pripada skupini ekosistemske naravne vrednote, od tega je 23 kalov, 1 območje pa predstavljajo Sečoveljske soline. Poleg ekosistemskih med biovrednote spada tudi 7 drevesnih in 1 botanična naravna vrednota. Geovrednot (slika 3) je 23, od tega so 4 jame, 19 pa je geovrednot različnih kombinacij zvrsti (hidrološke, geomorfološke, geološke, botanične, zoološke, ekosistemske) (Register ... 2020). Leta 2009 so v Strokovnem predlogu za zavarovanje Krajinskega parka Dragonja navedli še 14 novo predlaganih naravnih vrednot in območje porečja Dragonje za v prihodnje opredelili kot območje pričakovanih naravnih vrednot (Trampuš s sodelavci 2009).

3 Metode

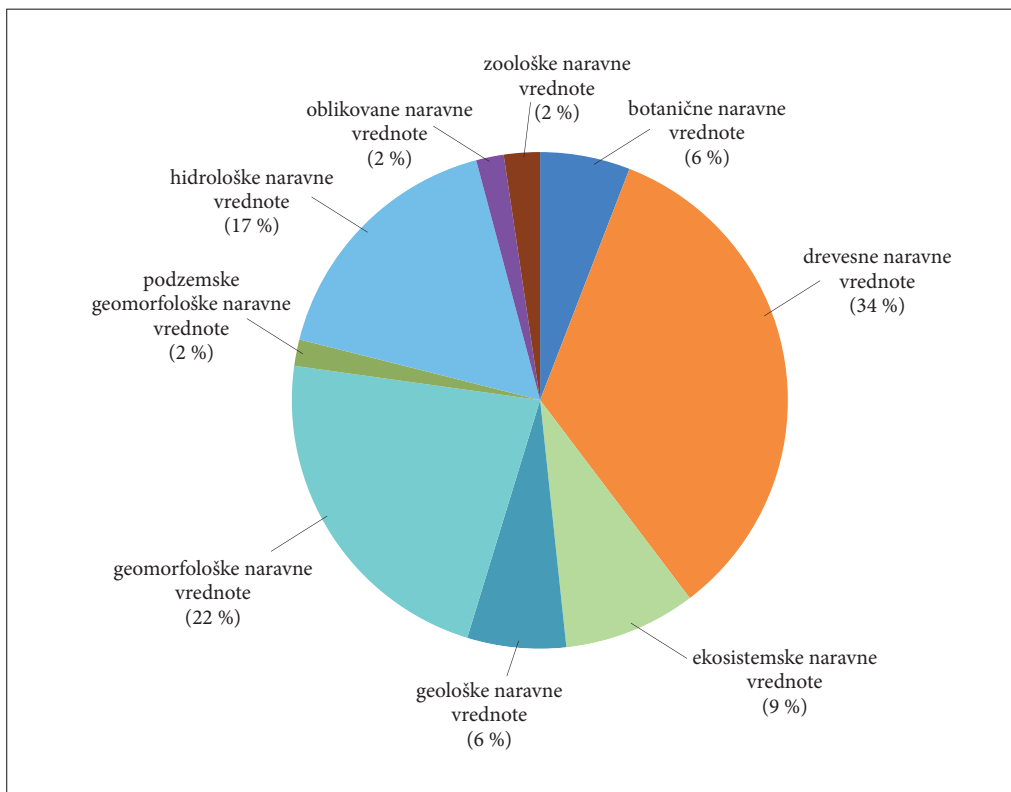
3.1 Geodiverziteteta v Sloveniji in veljavni zakonodajni okvir ohranjanja narave

Preučevanje in vrednotenje nežive narave ima tako kot drugje po svetu tudi v Sloveniji dolgo tradicijo. Preprosto numerično metodo za potrebe vrednotenja dolin v porečju Soče je kot prvi izdelal Orožen Adamič (1970). Leta 1976 je izšlo delo Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije (Peterlin s sodelavci 1976), v katerem so avtorji poskusili vrednotiti naravno dediščino in določili merila vrednotenja za prepoznavanje elementov naravne dediščine (Peterlin s sodelavci 1976). Kasneje je bilo o geodiverziteti napisanih več del. K uveljavitvi izraza geodiverziteteta v Sloveniji je prispeval Erhartič (2007), ki je izpostavil vrednote reliefnih oblik kot sestavni del geomorfološke dediščine. Erhartič in Zorn (2012) pa sta predstavila nekatera teoretska izhodišča za preučevanje geodiverzitetete v Sloveniji ter stanje na tem področju. Leta 2012 je izšla monografija »Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer« (Erhartič 2012), ki se osredotoča na reliefno analizo omenjenega območja in na naravovarstveno vrednotenje reliefnih oblik. Nekoliko kasneje je izšel članek »Identifikacija vročih točk geodiverzitetete na primeru krajinskega parka Rakov Škocjan«, v katerem sta Stepišnik in Repe (2015) predstavila aplikacijo avtomatizirane in objektivne metode vrednotenja. Kasneje je bilo o geodiverziteti napisanih še nekaj diplomskih in magistrskih del ter člankov, katerih namen je prilagoditev metod in njihova uporaba na različnih območjih ter zmanjšanje vpliva subjektivnosti pri vrednotenju elementov (Lesnik 2016; Stepišnik in Trenčovska 2016; Trenčovska 2016; Stepišnik, Repe in Ilc Klun 2017; Stepišnik in Trenčovska 2017; Čonč 2018; Kropivšek 2018). Izdanih je bilo tudi več del na temo pokrajinskih vročih točk, pokrajinske raznolikosti, geodediščine, estetskega pomena in ohranjanja ter zaščite posameznih reliefnih oblik (Breg 2007; Ciglič in Perko 2013; Perko in Ciglič 2015; Smrekar, Polajnar Horvat in Erhartič 2016; Perko, Hrvat in Ciglič 2017; Tičar, Perko in Volk Bahun 2018).

V Sloveniji velja Zakon o ohranjanju narave (1999), v katerem so uvedli izraz »naravna vrednota« za vso naravno dediščino na območju Republike Slovenije in ga opredelili kot: »*Naravna vrednota je poleg redkega, dragocenege ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava*« (Zakon o ohranjanju ... 1999, 4. člen). V Registru naravnih vrednot (2020) je po podatkih iz leta 2020 evidentiranih 17.430 naravnih vrednot, od tega 5282 naravnih vrednot in 12.148 jam – naravnih vrednot, ki so prikazane posebej; 37,33 % naravnih vrednot je državnega in 62,67 % lokalnega pomena (Register ... 2020). Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (2002) naravne vrednote na podlagi različnih značilnosti razvršča v deset skupin (slika 4).

Merila vrednotenja naravnih vrednot so podana kot: izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost, ekosistemska pomembnost, znanstvenoraziskovalna pomembnost in pričevalna pomembnost. Večinoma so zelo subjektivna in odvisna od ocenjevalca ter njegovih sposobnosti prepoznavanja lastnosti naravne dediščine kot vrednote (Zakon o ohranjanju ... 1999).

Vzpostavljanje zavarovanih območij je eden izmed ukrepov za varovanje in ohranjanje naravnih pojavov. Naravne vrednote z vnosom v register še niso zavarovane, takšne postanejo z aktom o zavarovanju. Kljub temu pa Register naravnih vrednot predstavlja podlago za zavarovanje območij. Določa, da se za ohranjanje naravnih vrednot lahko ustanovi zavarovano območje ene ali več naravnih vrednot, pri čemer jih register opredeli kot ožja (naravni spomenik, strogi naravni rezervat, naravni rezervat) ali širša (narodni park, regijski park, krajinski park) zavarovana območja (Zakon o ohranjanju ... 1999). Poleg zavarovanih območij v Sloveniji poznamo tudi varovana območja, kamor spadajo ekološko pomembna območja (EPO) in posebna varstvena območja (PVO; na primer Natura 2000) (Hribar, Šmid Hribar in Erhartič 2011). K prepoznavnosti, ohranjanju in zavarovanju geodiverzitet je pripomogel tudi vpis Škocjanskih jam na seznam Unesca (Park Škocjanske ... 2020) ter vzpostavitev Geoparka Idrija leta 2010 in Geoparka Karavanke leta 2013. V fazi ustanavljanja pa je tudi Geopark Kras (Geoparki 2020). Glede na stanje leta 2019 je bilo v Sloveniji zavarovanih 270.184 ha, kar je 13,33 % površine Slovenije. V Sloveniji so trenutno naslednja zavarovana območja: 1 narodni park, 3 regijski parki, 46 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 56 naravnih rezervatov in 1164 naravnih spomenikov (Zavarovana ... 2020).

Slika 4: Delež naravnih vrednot po vrsteh v Sloveniji, ki so evidentirane v Registru naravnih vrednot (2020).

3.2 Metode za vrednotenje geodiverzitete v porečju Dragonje

V raziskavi smo za inventarizacijo in vrednotenje geodiverzitete uporabili različne podatke. Za prikaz naravnogeografskih lastnosti območja smo uporabili geološki zemljevid (Pleničar, Polšak in Šikić 1969), digitalni model višin z ločljivostjo 12,5 m (Digitalni ... 2005), vektorski sloj hidrografija – os vodotoka (Hidrografija ... 2007) ter pedološki zemljevid (Pedološka ... 2016). Pri prepoznavanju elementov geodiverzitete in izračunu indeksa geodiverzitete smo si pomagali z digitalnimi ortofoto posnetki (Ortofoto 2017), Registrom naravnih vrednot, tj. jam, točk, območij (Register ... 2015) ter digitalnim modelom reliefa z ločljivostjo 2 m, ki smo ga pridobili na podlagi lidarskih posnetkov (LiDAR 2011). Za prostorske analize in izdelavo modela vrednotenja geodiverzitete na izbranem območju smo uporabili ESRI-jeva programa *ArcMap 10.3.1* in *ArcMap 10.4.1*.

Inventarizacija in vrednotenje geodiverzitete je potekala v treh fazah dela. V prvi fazi smo s pomočjo programa izdelali mejo porečja reke Dragonje, ki hkrati predstavlja tudi naše preučevano območje (funkcije *Fill*, *Flow Direction*, *Flow Accumulation*, *Reclassify*, *Pour Point*, *Watershed* ter *Raster to Polygon*). Sledilo je prepoznavanje elementov geodiverzitete in izdelava morfografskega zemljevida območja, pri čemer smo si pomagali z obstoječo literaturo, kartografskim gradivom, registrom naravnih vrednot in terenskim delom. Morfografski zemljevid je bila izdelan v manjšem merilu (1 : 25.000), saj smo zaradi težko dostopnega terena in velikosti preučevanega območja prepoznali le površinsko vidne, večje ter dostopnejše reliefne, geološke in hidrološke elemente.

Druga faza dela je vključevala digitalizacijo morfografskega zemljevida in prepoznanih elementov geodiverzitete, s katero smo ustvarili vektorske sloje posameznih oblik (*Editor*) in jih za potrebo nadaljnjih analiz pretvorili v rastrske podatke (*Point/Polyline/Polygone to Raster*). Prepoznali smo 1069 elementov geodiverzitete, ki smo jih razvrstili v 7 različnih tipov elementov geodiverzitete (slika 5).

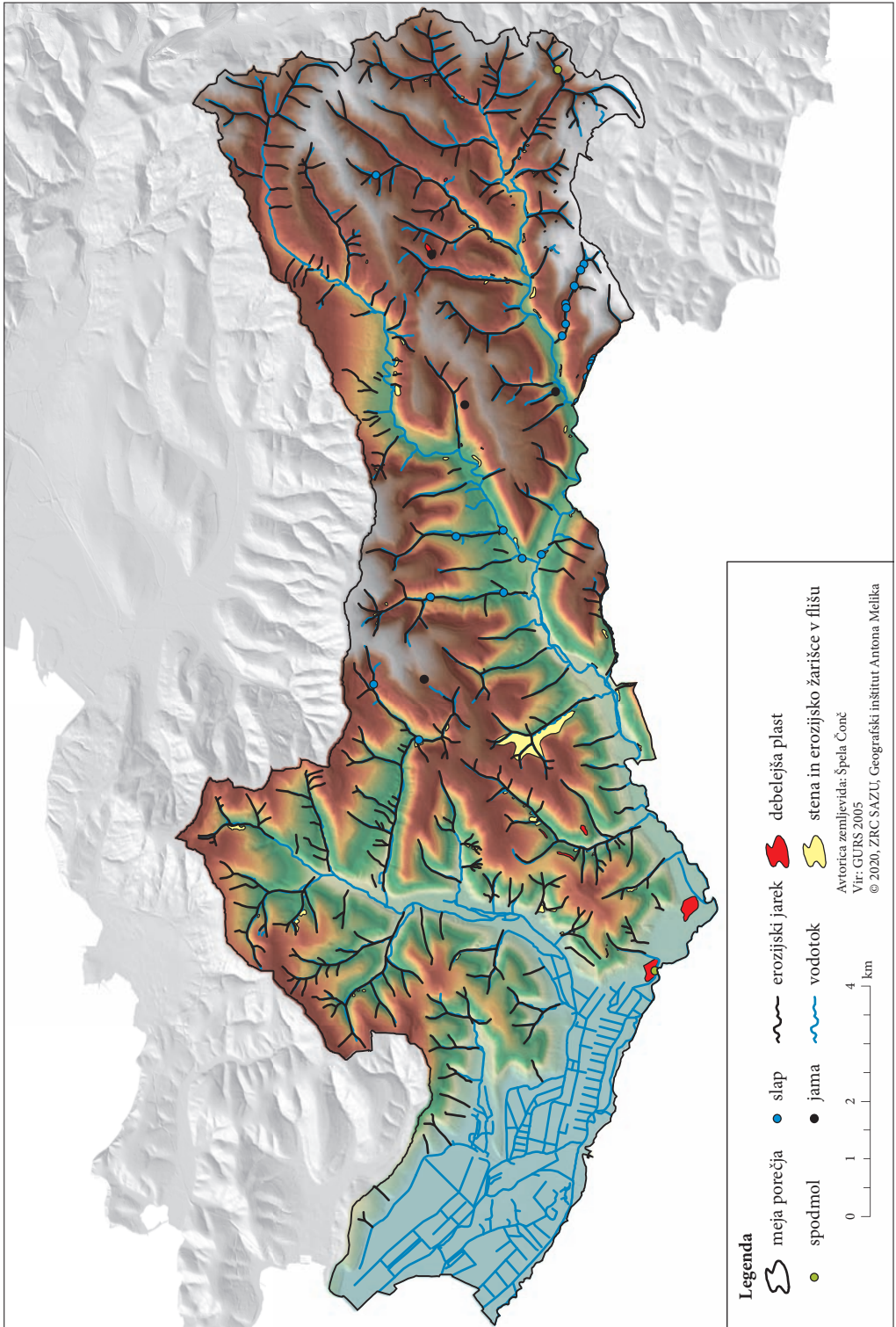
Ker smo pri nadaljnjih analizah uporabili digitalni model višin (LiDAR 2011) z ločljivostjo 2 m, smo v fazi rasterizacije slojem elementov geodiverzitete dodelili enako velikost celic. Z orodjem *Focal Statistics* smo izračunali število tipov elementov. Določili smo območja, ki so v radiju 100 m od elementov geodiverzitete (velikost radija je določena na podlagi velikosti preučevanega območja) in vsem celicam znotraj območja radija pripisali vrednost 1, celicam izven območja pa vrednost 0. S funkcijo *SUM* (*Raster Calculator*) smo združili vseh 7 rastrskih slojev in dobili vsoto števila elementov geodiverzitete, ki so v 100-metrskem radiju od posamezne celice. V zadnjem koraku druge faze dela smo po Rileyjevi metodi (Riley, DeGloria in Elliot 1999) z orodjema *Focal Statistics* in *Raster Calculator* izračunali indeks razgibanosti površja (*TRI – Terrain Ruggedness Index*). Kot vhodni rastrski sloj smo v analizo vključili digitalni model nadmorskih višin z ločljivostjo 2 m (LiDAR 2011). Indeks razgibanosti površja smo razvrstili v 3 razrede, ki prikazujejo območja z nizkim, srednjim in visokim indeksom.

V zadnji fazi dela smo izračunali indeks geodiverzitete s pomočjo enačbe, ki sta jo predlagala Serrano in Ruiz-Flaño (2007). Enačbo smo prilagodili potrebam našega dela. Indeksa je odvisen pestrosti pojavljanja različnih elementov geodiverzitete (število tipov elementov geodiverzitete – *Eg*) in indeksa razgibanosti površja (*TRI*):

$$Gd = Eg \cdot TRI$$

Z orodjem *Raster Calculator* smo med seboj zmnožili sloja števila tipov elementov geodiverzitete in indeksa razgibanosti površja ter dobili vrednosti indeksa geodiverzitete med 0 in 18. Za lažjo razlago rezultatov smo vrednosti razvrstili v 5 ročno določenih razredov in dobili območja z zelo nizkim, nizkim, srednjim, visokim ter zelo visokim indeksom geodiverzitete. Da smo dobili bolj sklenjena območja in lepši grafični prikaz, smo sloj generalizirali in zgladili z orodjema *Focal Statistics* in *Boundary clean*.

Slika 5: Elementi geodiverzitete, ki so bili upoštevani pri vrednotenju v dolini Dragonje. ► str. 18

Rastrski sloj smo z orodjem *Raster to Polygon* pretvorili in dobili vektorski prikaz območij s petimi razredi indeksa geodiverzitete. Območja z visokim in zelo visokim indeksom geodiverzitete so vroče točke geodiverzitete. Vroče točke geodiverzitete smo primerjali s slojem naravnih vrednot.

4 Rezultati

Na območju smo prepoznali 2 spodmola, 23 slapov, 4 jame, 370 erozijskih jarkov, 100 območij sten ali erozijskih žarišč v flišu, 17 območij izdankov debelejših plasti in 553 vodotokov, skupaj 1069 elementov geodiverzitete. Na območju je 18 večjih vodotokov, 535 odsekov vodotokov pa je manjših in hkrati občasnih pritokov; v to število je všteta tudi celotna mreža vodnih kanalov, ki je značilna za spodnji del porečja Dragonje in je posledica regulacij vodotoka. Pri terenskem pregledu smo prepoznali še več tipov elementov geodiverzitete, ki jih zaradi majhnosti in oteženega prikaza v morfografski zemljevid nismo vključili. Prepoznali smo še območja, prekrita z lehnjakom, tolmane, prodišča, brzice ter kaskade. Prav tako nismo vključili izvirov, saj neprehodnost območja in nestalnost prisotnosti vode otežujeta prepoznavanje.

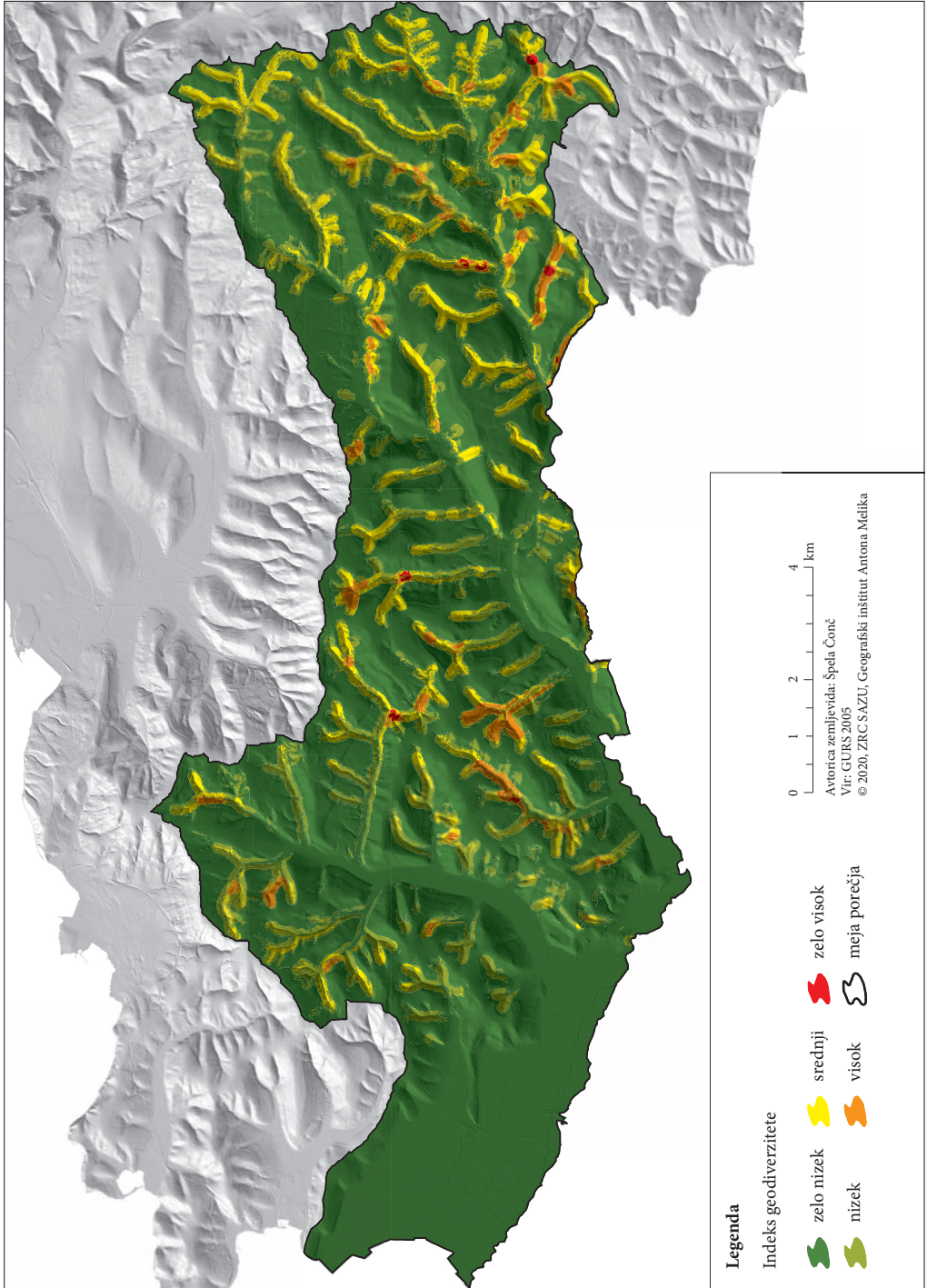
Na podlagi prepoznanih elementov geodiverzitete smo izračunali sloje števila tipov elementov geodiverzitete in vsem celicam v radiju 100 m od elementa pripisali vrednost 1. Vse rastrske sloje tipov elementov geodiverzitete smo med seboj sešteli in dobili končni sloj števila tipov elementov geodiverzitete, kjer je celicam pripisana vrednost enaka številu tipov elementov geodiverzitete, ki so v njihovem 100-metrskem radiju. Prepoznali smo 7 različnih tipov elementov geodiverzitete, vendar na nobenem območju v 100-metrskem radiju ni bilo vseh 7 tipov. Največ elementov, 6, se pojavi na območju pri slapu Stranice, kjer smo v določenem radiju prepoznali spodmol, slap, vodotok, erozijski jarek, izdanke debelejših plasti in steno oziroma erozijsko žarišče v flišu. Največji delež porečja (46 %) zajemajo območja, kjer v 100-metrskem radiju ni nobenega elementa geodiverzitete. Na približno 30 % območja je prisoten po 1 element geodiverzitete, na dobrih 20 % pa 3 elementi. Na slabih 0,2 % območja je v radiju 100 m 4 ali 5 elementov geodiverzitete.

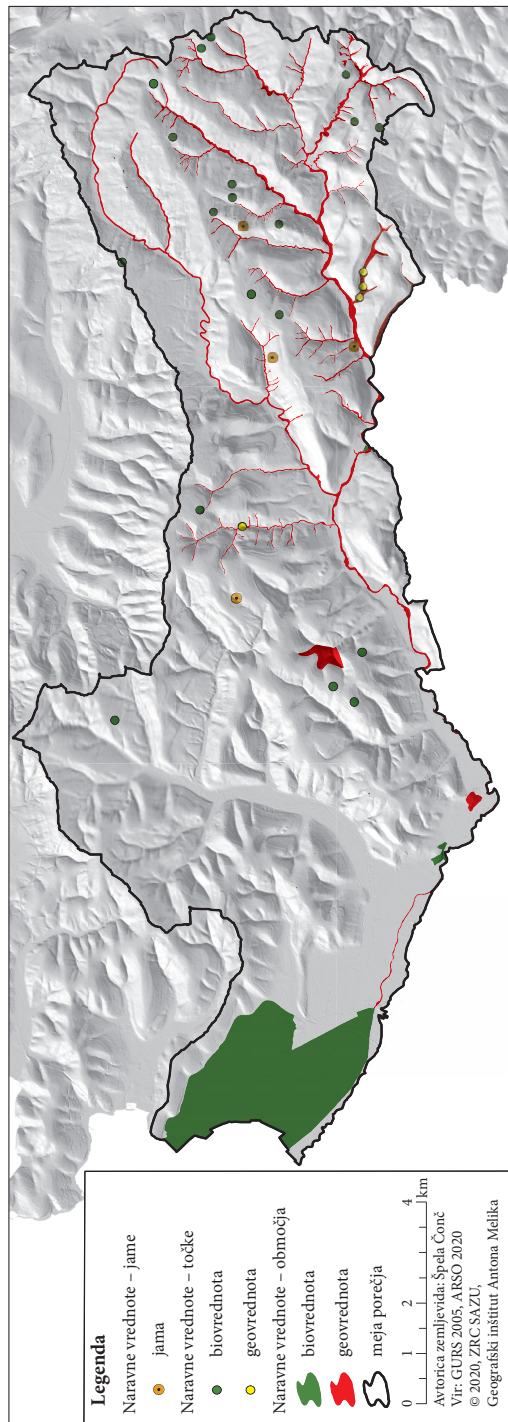
Drugo merilo, ki vpliva na indeks geodiverzitete je razgibanost površja. Izračunali smo ga po Rileyjevi metodi (Riley, DeGloria in Elliot 1999) in dobili rastrski sloj z razponom med 0 in 151. Indeks smo razdelili na podlagi Jenksovih naravnih razredov (Jenks 1967) in jih ročno popravili, da so vrednosti indeksa smiselno sovpadale z vrednostjo naklona in razgibanostjo površja. Končni rezultat je zemljevid indeksa razgibanosti površja s tremi razredi, ki prikazujejo območja z nizkim, srednjim in visokim indeksom. Indeks razgibanost površja se razporeja tako, kot smo pričakovali. Z nadmorsko višino se večja naklon, kar vpliva na intenzivnost erozijski procesov. Te vplivajo na večjo razčlenjenost pobočij, hkrati pa tudi na nastanek reliefnih in hidroloških oblik. Najnižje vrednosti indeksa imajo širša dna rečnih dolin, slemena in uravnana pobočja z majhnim naklonom. V razred s srednjimi vrednostmi indeksa sodijo območja, ki imajo srednje velik naklon in so bolj razčlenjena. V razred z visokimi vrednostmi indeksa pa so uvrščena območja z največjim naklonom in največjo razčlenjenostjo reliefa.

Na podlagi natančne analize slojev števila tipov elementov geodiverzitete in indeksa razgibanosti površja smo ugotovili, da je bila pri izračunu indeksa geodiverzitete prostorska razporeditev elementov geodiverzitete bolj poudarjena kot pa razgibanost površja in se odločili za ročno razvrstitev. Na nekaterih območjih, kjer je indeks geodiverzitete zelo nizek ali nizek, je indeks razgibanosti površja visok, število elementov geodiverzitete pa je manjše. Na takih območjih so pogosti predvsem erozijski jarki in vodotoki. Območja z visokim indeksom razgibanosti površja in večjim številom tipov elementov geodiverzitete smo uvrstili v razrede s srednjim, visokim ali zelo visokim indeksom geodiverzitete. Za boljši prikaz in lažjo razlago rezultatov smo novo razvrščen sloj generalizirali in zgladili.

Slika 6: Indeks geodiverzitete kaže višjo vrednost abiotske narave ob vodotokih. ► str. 20

Slika 7: Naravne vrednote (zgornja slika) in indeks geodiverzitete (spodnja slika). ► str. 21

Preglednica 1: Vroče točke geodiverzitete.

območje vroče točke geodiverzitete	število prisotnih tipov elementov geodiverzitete
Piševec	vodotok, erozijski jarek, 2 slapova, jama
pod Pučami	vodotok, erozijski jarek, največja flišna stena na območju
Supot	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča, izdanki debelejših plasti, 2 slapova
Žedeka	vodotok, erozijski jarek, izdanki debelejših plasti, slap
Pasjok	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča, 7 slapov
Vruja	vodotok, erozijski jarek, 6 slapov
Stranica	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča, izdanki debelejših plasti, slap, spodmol
Dernarnik	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča, izdanki debelejših plasti
Truški potok	vodotok, erozijski jarek, izdanki debelejših plasti
Medljanščica	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča
povirje Baredinke	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča
pod Šaredom	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča
Feneda	vodotok, erozijski jarek, erozijska žarišča, izdanki debelejših plasti

Preglednica 2: Seznam predlaganih novih naravnih vrednot.

ime naravne vrednote	zvrst
slap Vruja 4	hidrološka, geomorfološka
slap Vruja 5	hidrološka, geomorfološka
slap Vruja 6	hidrološka, geomorfološka
slap Vruja 7	hidrološka, geomorfološka
slap Pasjok 1	hidrološka, geomorfološka
slap Pasjok 2	hidrološka, geomorfološka
slap Pasjok 3	hidrološka, geomorfološka
slap Pasjok 4	hidrološka, geomorfološka
slap Pasjok 5	hidrološka, geomorfološka
slap Pasjok 6	hidrološka, geomorfološka
slap Žedeka	hidrološka, geomorfološka
slap Supot 2	hidrološka, geomorfološka
debelejša plast Krkavče	geološka, geomorfološka
debelejša plast Dernarnik	geološka, geomorfološka
debelejša plast nad Gunjači	geološka, geomorfološka
Škrline – flišna stena nad Rokavo	geomorfološka, geološka
pritok Rokave med potokom Supot in Žedeka	hidrološka, geomorfološka
potok Žedeka	hidrološka, geomorfološka
pritok pri Fermovem mlinu	hidrološka, geomorfološka
potok Starec	hidrološka, geomorfološka
Bržanski potok	hidrološka, geomorfološka
Turski potok	hidrološka, geomorfološka
Zabavski potok	hidrološka, geomorfološka
Piševec	hidrološka, geomorfološka

Rastrski sloj smo pretvorili v vektorski prikaz območij s 5 razredi indeksa geodiverzitete. Območja z vrednostjo med 0 in 3 smo opredelili kot območja z zelo nizko, med 4 in 6 z nizko, med 7 in 8 s srednjo, med 9 in 11 z visoko ter med 12 in 18 z zelo visoko geodiverzitetjo.

Največji delež površine (71,8 %) prekrivajo območja z zelo nizkim indeksom geodiverzitete. Sledijo jim območja z nizkim indeksom, 14,8 %. Območja s srednjim indeksom prekrivajo 11,4 % površine, z visokim in zelo visokim indeksom geodiverzitete pa skupaj le 2 %. Glede na izračun indeksa in grafični prikaz so območja z visokim in zelo visokim indeksom v dolinah, ki so jih izoblikovali večji pritoki reke Dragonje (slika 6); tam je več različnih tipov elementov kot tudi več elementov geodiverzitete.

Območja z visokim in zelo visokim indeksom geodiverzitete smo opredelili kot območja vročih točk geodiverzitete. Takih območij je 13 in gre za doline stalnih ali občasnih pritokov Dragonje (preglednica 1).

Geovrednote, ki so evidentirane v Registru naravnih vrednot (2020) sovpadajo z območji vročih točk geodiverzitete. Številnim geovrednotam je hkrati pripisana tudi ekosistemska, zoološka in botanična zvrst oziroma pomembnost, saj so to habitati redkih in ogroženih vrst. Takšne geovrednote so: slap Supot, ki velja za eno redkih rastišč ogroženih venerinih laskov (*Adiantum capillus – veneris*), Sečoveljske soline, Fermov mlin – flišna stena (slika 3), Sveti Štefan – stena, kjer je rastišče evmediteranske flore (na primer črničevje, *Quercus ilex*), reka Dragonja, ki je življenjski prostor ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter slap Škrlina (Register ... 2020). Poleg naravnih vrednot je celotno preučevano območje habitat številnih ogroženih, redkih rastlinskih (44) in živalskih (109) vrst. Gre za habitate, ki so vezani na vodo in obvodni prostor (na primer vlažni travniki, lehnjakotvorni izviri, prodišča, tolmoni), travišča, apnenčaste zaplate oziroma izdanke debelejših plasti, flišne stene, jame in druge (Trampuš s sodelavci 2009).

V okviru raziskave smo na območju skupno prepoznali 1069 elementov geodiverzitete in jih primerjali z evidentiranimi naravnimi vrednotami (Register ... 2015; slika 7). Na območju smo prepoznali enako število jam (4) in spodmolov (2), ki so tudi že vključeni kot naravna vrednota pri Slapu na Stranici in debelejši plasti Stena. V Registru naravnih vrednot (2015) so le 4 slapovi, mi pa smo jih prepoznali 23, vendar so jih v Registru zajeli pod naravno vrednoto Dragonja s pritoki. Na območju smo evidentirali 17 območij izdankov debelejših plasti, v Registru naravnih vrednot (2015) pa so 3.

5 Razprava

Poglavitni namen članka je bil na izbranem območju Natura 2000 (Direktiva ... 1992) ovrednotiti geodiverzitetjo in podati smernice za vključitev v obstoječi sistem naravovarstva. V ta namen smo po prilagojeni metodi, ki sta jo predlagala Serrano in Ruiz-Flaño (2007), izračunali indeks geodiverzitete in določili vroče točke geodiverzitete. Rezultate indeksa geodiverzitete smo primerjali z obstoječim stanjem naravnih vrednot in ugotovili, da se večina območij vročih točk geodiverzitete sklada z območji naravnih vrednot.

Na območju je trenutno zavarovanih 55 naravnih vrednot. Po številu (32) in površini (709 ha) prevladujejo ekosistemske biovrednote. Na njihovo število vplivajo za to območje značilni kali (23), na površino pa Sečoveljske soline (674 ha). Geovrednot je 23 in obsegajo skupno površino 394 ha (Register ... 2020). Leta 2009 so (Trampuš s sodelavci 2009) v Strokovnem predlogu za zavarovanje Krajinskega parka Dragonja navedli še 14 novo predlaganih naravnih vrednot in območje za v prihodnje opredelili kot območje pričakovanih naravnih vrednot. Menimo, da je potrebna dopolnitev seznama naravnih vrednot, v katerega bi bilo treba vnesti na novo prepoznane naravne pojave in posamezne že evidentirane abiotske naravne pojave opredeliti kot samostojne naravne vrednote v obliki točk ali območij (preglednica 2).

Čeprav vemo, da je območje porečja Dragonje zaradi biotske in abiotske pestrosti ključnega pomena na nacionalni in evropski ravni, območje do danes še ni strožje varovano ali opredeljeno kot širše

zavarovano območje (Trampuš s sodelavci 2009). Z dopolnitvijo seznama naravnih vrednot v dolini Dragonje želimo poudariti pomen abiotskega dela narave in s tem potrebo po strožjem varstvenem režimu v dolini Dragonje. Naravne vrednote z vnosom v Register še niso zavarovane, takšne postanejo šele z aktom o zavarovanju. Vzpostavljane zavarovanih območij je eden izmed ključnih ukrepov za varovanje in ohranjanje naravnih pojavov. Na območju doline Dragonje sta dve območji zavarovani kot naravni spomenik (grič Stena in reka Dragonja s pritoki) in eno območje kot krajinski park (Sečoveljske soline). Naravni spomenik je opredeljen kot »... območje, ki vsebuje eno ali več naravnih vrednot, ki imajo izjemno obliko, velikost, vsebino ali lego ali so redke primer naravne vrednote« (Zakon o ohranjanju ... 1999, 64. člen). Na območju naravnih spomenikov se lahko z aktom o zavarovanju prepovejo ali omejujejo človeški posegi in vplivi (Zakon o ohranjanju ... 1999), na območju dotičnih pa posebnih omejitev ni. Območje porečja Dragonje je opredeljeno tudi kot ekološko pomembno območje in območje Nature 2000. V Uredbi o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) (2004) so opredeljene varstvene usmeritve, ki opredeljujejo le to, da naj bi bili posegi na območjih čim bolj trajnostni in neškodljivi za habitate. Čeprav so območja Nature 2000 določena na podlagi habitatne direktive (Direktiva ... 1992) in so vezana na abiotski življenjski prostor rastlinskih in živalskih vrst, več pozornosti posveča biodiverziteti. V osnovi nakazuje povezavo med varovanjem biotskega in abiotskega dela narave, vendar varovanje abiotskega dela narave ni jasno opredeljeno. Preplet naravnogeografskih dejavnikov in pestrost naravnih pojavov oziroma geodiverzitet pogojuje obstoj raznolikih habitatov, ki so življenjski prostor rastlinskih in živalskih vrst.

Vsekakor ima območje porečja Dragonje potencial in tudi potrebo po vzpostavitvi strožjega varstvenega režima. Območje je pestro tako z vidika geodiverzitet in biodiverzitet, dodatno vrednost pa mu daje tudi bogata kulturna dediščina. Zakonodajnih možnosti za vzpostavitev varovanja je veliko, še vedno pa ostaja odprto vprašanje, kateri režim varovanja bi bil za območje najbolj primeren. Po našem mnenju območje doline Dragonje izpolnjuje vse pogoje za vzpostavitev krajinskega oziroma celo regijskega parka, saj ustreza vsem merilom za ustanovitev. Regijski park je opredeljen kot »... obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen« (Zakon o ohranjanju ... 1999, 70. člen).

6 Sklep

Na območju doline reke Dragonje so redki ekosistemi in habitati, ki so pomembni na državni in evropski ravni ter so življenjski prostor številnih ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Območje je bogato tudi po številu naravnih vrednot. Večina območja je v odličnem naravnem stanju, saj so posegi človeka v okolje minimalni. V delih, kjer je vpliv človeka opazen, pa je le ta večinoma v skladu s trajnostnimi načeli. Strožji režim varovanja celotnega območja porečja Dragonje je potreben tudi z vidika ohranjanja Krajinskega parka Sečoveljske soline, ki je na skrajni izlivni točki reke Dragonje. Vsak večji vpliv človeka v zgornjem delu porečja bi lahko ogrozil že tako krhke ekosisteme v spodnjem delu porečja.

Model izračuna indeksa geodiverzitet, ki smo ga izvedli ima interdisciplinarni pomen, saj je poleg znanstvenoraziskovalne pomembnosti uporaben tudi z vidika razvoja turizma, izobraževanja in varstva narave. Zemljevid indeksa geodiverzitet s homogenimi razredi ima možnost uporabe pri prostorskem načrtovanju in upravljanju tako zavarovanih kot nezavarovanih območij. Lahko se ponudi tudi kot tržni proizvod za izdelavo interaktivnega zemljevida na spletu ali mobilne aplikacije. Zemljevid indeksa geodiverzitet se lahko vključi tudi pri načrtovanju in odločanju o vzpostavljanju novih geoparkov ter pisanju državnih ali lokalnih akcijskih načrtov varovanja geodiverzitet.

Zahvala: Avtorica se zahvaljuje Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije za finančno podporo raziskovalnemu programu Geografije Slovenije (P6-0101).

7 Viri in literatura

- ARSO 2020. Medmrežje: <https://www.arso.gov.si/narava/> (23. 10. 2020).
- Breg, M. 2007: Environmental aspects of doline conservation and protection in Slovenia. Dela 28. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.28.43-57>
- Ciglič, R., Perko, D. 2013: Europe's landscape hotspots. Acta geographica Slovenica 53-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS53106>
- Čonč, Š. 2018: Vrednotenje geodiverzitete na območju doline reke Dragonje. Magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Digitalni model višin 12,5. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2005.
- Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Uradni list Evropskih skupnosti L 206/7 (22. 7. 1992). Bruselj. Medmrežje: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=SL> (28. 10. 2020).
- Dixon, G. 1995: Aspects of Geoconservation in Tasmania: A Preliminary Review of Significant Earth Features. Report to the Australian Heritage Commission, Occasional Paper no. 32. Hobart.
- Dragonja 2020. Medmrežje: <https://frisco-project.eu/sl/porecja/dragonja/> (20. 10. 2020).
- Erhartič, B. 2007: Reliefne oblike kot geodiverzitetna (geomorfološka naravna dediščina). Dela 28. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.28.59-74>
- Erhartič, B. 2010: Geomorphosite assessment. Acta geographica Slovenica 50-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS50206>
- Erhartič, B. 2012: Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer. Geografija Slovenije 23. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545895>
- Erhartič, B., Zorn, M. 2012: Geodiversity and geomorphosite research in Slovenia. Geografski vestnik 84-1.
- Geoparki 2020. Medmrežje: <https://www.naravniparkislovenije.si/slo/zanimivosti/geoparki> (19. 10. 2020).
- Gray, M. 2004: Geodiversity: Valuing and Conserving Abiotic Nature. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.4000/geomorphologie.416>
- Gray, M. 2005: Geodiversity and geoconservation: What, why, and how? The George Wright Forum 22-3.
- Gray, M., Gordon, J. E., Brown, E. J. 2013: Geodiversity and the ecosystem approach: the contribution of geoscience in delivering integrated environmental management. Proceedings of the Geologists' Association 124-4. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pgeola.2013.01.003>
- Grčman, H., Vidic, N. J., Zupan, M., Lobnik, F., Jones, A., Montanarella L. (ur.) 2015: Tla Slovenije s pedološko karto v merilu 1: 250.000. Luksemburg, 2015. Medmrežje: http://soil.bf.uni-lj.si/projekti/pdf/atlas_final_2015.pdf (8. 10. 2020).
- Guštin, B. 1987: Dragonja: naravna in kulturna dediščina: smernice za načrtovanje posegov. Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. Piran.
- Hidrografija – os vodotoka. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2007.
- Hribar, A. 2009: Geomorfološka dediščina in varstvo narave. Seminarska naloga, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Hribar, M., Šmid Hribar, M., Erhartič, B. 2011: Premislek o razvoju in zavarovanih območjih. Razvoj zavarovanih območij v Sloveniji, Regionalni razvoj 3. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545826>
- Jenks, G. F. 1967: The data model concept in statistical mapping. International Yearbook of Cartography 7.
- Kiernan, K. 1996: Conserving Geodiversity and Geoheritage: The Conservation of Glacial Landforms. Hobart.
- Kozłowski, S. 2004: Geodiversity: the concept and scope of geodiversity. Przegląd geologiczny 52, 8-2.
- Kropivšek, L. 2018: Vrednotenje geodiverzitete na območju Čemšeniške planine. Magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Lesnik, B. 2016: Vrednotenje geodiverzitete na območju Rakiške planote. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- LiDAR. Ministrstvo za okolje in prostor. Ljubljana, 2011.

- Myers, N., Mittermeier, R. A., Mittermeier, C. G., Fonseca, G. A. B., Kent, J. 2000: Biodiversity hotspots for conservation priorities. *Nature* 403. DOI: <https://doi.org/10.1038/35002501>
- Naravne vrednote 2020. Medmrežje: <https://zrsvn-varstvonarave.si/kaj-varujemo/naravne-vrednote/> (8. 10. 2020).
- Natek, K., Repe, B., Stepišnik, U. 2012: Geomorfološke značilnosti morskega dna, obale in zaledja. Geografija stika Slovenske Istre in Tržaškega zaliva, GeograFF 12. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600268>
- Ogrin, D. 1996: Podnebni tipi v Sloveniji. *Geografski vestnik* 68.
- Orožen Adamič, M. 1970: Kako naj vrednotimo pokrajino? *Proteus* 33-4.
- Ortofoto. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2017.
- Panizza, M., Piacente, S. 1993: Geomorphological assets evaluation. *Zeitschrift für Geomorphologie*, N. F., Suppl. 87.
- Park Škocjanske jame 2020. Medmrežje: <http://www.park-skocjanske-jame.si/> (19. 10. 2020).
- Pedološka karta. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana, 2016.
- Perko, D., Ciglič, R. 2015: Slovenia as a European landscape hotspot. *Acta Geobalkanica* 1-2. DOI: <https://doi.org/10.18509/AGB.2015.05>
- Perko, D., Hrvatin, M., Ciglič, R. 2017: Determination of landscape hotspots of Slovenia. *Acta geographica Slovenica* 57-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4618>
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 2001: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Perko, D., Zorn, M., Ciglič, R., Breg Valjavec, M. 2019: Changing river courses and border determination challenges: the case of the Slovenian-Croatian Border. *Geospatial Challenges in the 21st Century*. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-04750-4_11
- Peterlin, S., Ravbar, M., Smerdu, R., Vardjan, F. 1976: Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije: stanje leta 1975. Ljubljana.
- Pleničar, M., Polšak, A., Šikić, D. 1969: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, list Trst. Zvezni geološki zavod. Beograd.
- Register naravnih vrednot. Agencija Republike Slovenije za okolje. Ljubljana, 2015.
- Register naravnih vrednot. Agencija Republike Slovenije za okolje. Ljubljana, 2020.
- Reynard, E., Coratza, P. 2007: Geomorphosites and geodiversity: a new domain of research. *Geographica Helvetica* 62-3. DOI: <https://doi.org/10.5194/gh-62-138-2007>
- Riley, S. J., DeGloria, S. D., Elliot, R. 1999: A terrain ruggedness index that quantifies topographic heterogeneity. *Intermountain Journal of Sciences* 5.
- Serrano, E., Ruiz-Flaño, P. 2007: Geodiversity: A theoretical and applied concept. *Geographica Helvetica* 62-3. DOI: <https://doi.org/10.5194/gh-62-140-2007>
- Sharples, C. 1993: A Methodology for the Identification of Significant Landforms and Geological Sites for Geoconservation Purposes. Hobart.
- Smrekar, A., Polajnar Horvat, K., Erhartič, B. 2016: The beauty of landforms. *Acta geographica Slovenica* 56-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.3039>
- Stepišnik, U., Repe, B. 2015: Identifikacija vročih točk geodiverzitet na primeru krajinskega parka Rakov Škocjan. *Dela* 44. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.44.45-62>
- Stepišnik, U., Repe, B., Ilc Klun, M. 2016: Vrednotenje izobraževalnega potenciala geodiverzitet na primeru Cerknškega polja. *Dela* 47. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.47.5-39>
- Stepišnik, U., Trenčovska, A. 2016: Predlog kvantitativnega modela vrednotenja geodiverzitet na primeru krasi Zgornje Pivke, Slovenija. *Dela* 46. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.46.41-65>
- Stepišnik, U., Trenčovska, A. 2017: A new quantitative model for comprehensive geodiversity evaluation: the Škocjan Caves Regional Park, Slovenia. *Geoheritage* 10. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12371-017-0216-5>
- Tičar, J., Perko, D., Volk Bahun, M. 2018: Geodediščina in pokrajinska raznolikost Slovenije. *Pokrajina v visoki ločljivosti, GIS v Sloveniji* 14. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501138>

- Trampuš T., Turk R., Vidmar B., Zega M. 2009: Strokovni predlog za zavarovanje Krajinskega parka Dragonja. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Piran. Piran.
- Trenchovska, A. 2016: Inventarizacija in vrednotenje geodiverzitete na območju Kratova, Makedonija. Magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Trobec, T. 2012: Hidrogeografske značilnosti obalnega pasu in zaledja. Geografija stika Slovenske Istre in Tržaškega zaliva, GeograFF 12. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600268>
- Turk, I., Mežan, U. 2009: Varovana območja narave. Medmrežje: <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/varovana-obmocja-narave-0> (23. 10. 2020).
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000). Uradni list Republike Slovenije 49/2004, 110/2004, 59/2007, 43/2008, 8/2012, 33/2013, 35/2013, 39/2013, 3/2014, 21/2016, 47/2018. Ljubljana.
- Uredba o vrsteh naravnih vrednot. Uradni list Republike Slovenije 52/2002, 67/2003. Ljubljana.
- Zakon o ohranjanju narave. Uradni list Republike Slovenije 56/1999, 96/2004, 61/2006, 8/2010, 46/2014, 21/2018, 31/2018, 82/2020. Ljubljana.
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o biološki raznovrstnosti. Uradni list Republike Slovenije 7/1996. Ljubljana.
- Zavarovana območja 2020. Medmrežje: <https://www.arso.gov.si/narava/zavarovana%20obmo%c4%8dja/> (19. 10. 2020).
- Zorn, M. 2008: Erozijski procesi v slovenski Istri. Geografija Slovenije 18. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545482>
- Zorn, M. 2019a: Erosion processes in Slovene Istria. Part 1, Soil erosion. Acta geographica Slovenica 49-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49102>
- Zorn, M. 2019a: Erosion processes in Slovene Istria. Part 2. Acta geographica Slovenica 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49203>

8 Summary: The importance of protection of geodiversity hotspots for the conservation of biodiversity in the Natura 2000 area in the Dragonja river valley

(translated by Živa Malovrh)

Human intervention into nature and unsustainable exploitation of natural resources are becoming increasingly more intensive, making the need for nature protection that much more important. In the past, the emphasis was placed mainly on the research and protection of biotic nature, while in the last three decades, scientists and environmentalists have become more aware about the importance of abiotic nature as well. Despite scientific efforts (geology, geography) for equal protection of abiotic nature or geodiversity, the term nature protection is still predominantly used in conjunction with the protection of plant and animal species (Hribar 2009). The term geodiversity has been developed and established as a reaction to the overly biocentric approach to nature valuation and protection (Stepišnik and Repe 2015), and can be defined as natural variety of the Earth's surface, referring to geological and geomorphological aspects, soils, and surface waters (Kozłowski 2004). The development of the valuation of geomorphological heritage and geodiversity also led to the concept of geodiversity hotspots (Ciglič and Perko 2013; Perko and Ciglič 2015; Stepišnik and Repe 2015; Perko, Hrvatin and Ciglič 2017), which emulates the concept of evaluating biodiversity hotspots (Myers et al. 2000).

Much has been written about geodiversity; a number of definitions have arisen, and different evaluation methods have been outlined, but no generally accepted and established definition has been delineated on what geodiversity actually is and how to evaluate it. Most methods for evaluating geodiversity are qualitative and based on subjective elements (Smrekar, Polajnar Horvat and Erhartič 2016), which prevents data comparison and results evaluation (Stepišnik and Repe 2015). Numerous quantitative evaluation methods have been developed that are based on automatization, objectivity, and a comprehensive survey of areas using geographic information systems, which do enable data and results

comparison (Stepišnik and Trenchovska 2016). In addition to the numerous definitions and methods, literature also contains the various terms experts use to name the elements of geodiversity; in Slovenia, the generally accepted terms are *geomorphological heritage* (Erhartič, 2010), *elements of geodiversity* (Stepišnik and Repe 2015), and *geoheritage*. The latter designates legally protected abiotic natural phenomena, otherwise known as *natural values* (Tičar, Perko and Volk Bahun 2018). In order to distinguish between the different meanings of the term natural value, we suggest the term *geovalue* be used for abiotic natural values and *biovalue* for biotic natural values.

The main purpose of the article is to evaluate the geodiversity in the selected area of the Dragonja river basin, which is protected under Natura 2000 (Direktiva ... 1992), and to form guidelines for it to be included into the existing nature protection system. We calculated the geodiversity index for the area of the Dragonja river basin based on two indicators: the variety of various geodiversity elements and the geodiversity index (Serrano and Ruiz-Flaño 2007). Areas with a high and very high geodiversity index were designated as areas of geodiversity hotspots.

The results of the geodiversity index were compared with the existing state of the natural values and it was determined that most of the geodiversity hotspot areas correspond with areas of natural values. There are currently 55 protected natural values in the area. Ecosystem biovalues are prevalent in number (32) and surface area (709 ha), while there are 23 geovalues encompassing a total surface area of 394 ha (Register ... 2020).

Even though it has been established that the biotic and abiotic diversity of the area of the Dragonja river basin is of key importance at the national and European level, the area still has not been more stringently protected or defined as a wider protected area (Trampuš et al. 2009). We believe that the list of natural values should be amended to add the newly identified natural phenomena and previously documented individual abiotic natural phenomena as independent natural values in individual spots or areas. By supplementing the list of natural values in the Dragonja Valley, we want to emphasize the significance of abiotic nature and with it, the need to establish a more rigorous protection regime in the Dragonja Valley.

Establishing protected areas is one of the key measures for protecting and preserving natural phenomena. There are two areas in the Dragonja Valley protected as natural monuments (Grič Stena and the Dragonja River with tributaries), while one area is protected as a nature park (Sečovelje salt pans). The Dragonja river basin is also defined as an ecologically significant area and a Natura 2000 area. The Dragonja river basin certainly has the potential and expresses the need for a more rigorous protection system to be established. The area is diverse both in geodiversity as well as biodiversity, with its rich cultural heritage constituting additional potential. There are many possibilities for establishing protection, while the question remains on which type of protection would be most suitable for the area. In our opinion, the Dragonja Valley possesses all the necessary assets for establishing a nature or even regional park, as it meets all the necessary preconditions for the establishment.

The executed model for calculating the geodiversity index has an interdisciplinary significance, as it is important not only for scientific research, but it could also be applied to tourism, education, and nature protection. The created geodiversity index map containing homogenous classes can also be used in spatial planning and managing both protected as well as unprotected areas. It can also be offered as a commercial product as the basis for an interactive map online or as a mobile application. The geodiversity index map can also be included as a tool in planning and decision-making to establish new geoparks and drafting national or local action plans to protect geodiversity.

RAZPRAVE

ZGODBE Z »NAJLEPŠE REKE«: HUMANISTIČNOGEOGRAFSKI POGLED NA ZGODOVINO RAZVOJA IN UPRAVLJANJA TURIZMA NA SOČI

AVTOR

dr. Matej Vranješ

Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije – Turistica, Obala 11a, SI – 6320 Portorož, Slovenija.
matej.vranjes@fts.upr.si

DOI: 10.3986/GV92202

UDK: 911.3:338.481(497.47)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Zgodbe z »najlepše reke«: humanističnogeografski pogled na zgodovino razvoja in upravljanja turizma na Soči

V članku sta podana pregled in analiza razvoja turistične rabe reke Soče ter s tem povezanih upravljaljskih praks. Turizem na Soči se je v treh desetletjih razvil od alternativne do izrazito množične tržne dejavnosti, Dolina Soče pa v mednarodno prepoznano outdoor destinacijo. Vzporedno s tem so se z zamikom sprejemali in spreminjali upravljaljski ukrepi in pristopi. Na podlagi dolgoročnega etnografskega dela je v članku prikazano, ali in kako so se spreminjali vloga in stališča ključnih lokalnih akterjev ter interesnih skupin do upravljanja in razvoja turizma na Soči. Poleg za outdoor turizem značilnih upravljaljskih vidikov (na primer varnost, infrastruktura, cena) je v ospredju vprašanje zaščite in smeri razvoja lokalne turistične ekonomije, ki se poja- vi ob naraščajočem koriščenju omejenega vira v pogojih prostega pretoka ljudi, storitev in kapitala.

KLJUČNE BESEDE

outdoor turizem, turizem v naravi, rafting, lokalnost, Zgornje Posočje, reka Soča

ABSTRACT

Stories from the »most beautiful river«: a humanistic geographical perspective on the history of the development and management of tourism on the river Soča

The article presents an analysis of the development of the tourist use of the river Soča and the related management practices. In three decades, tourism on the Soča has developed from an alternative to mass tourism, while the Soča valley has become an internationally recognized outdoor destination. Management measures and approaches have been adopted and adapted with some delay. Based on long-term ethnographic fieldwork, the article presents whether and how the role and attitudes of the most important local actors and interest groups have changed in relation to the river tourism development and management. In addition to the typical management issues of outdoor tourism (e.g. safety, infrastructure, price), the focus is on the protection and development direction of the local tourism industry – an issue that often arises in cases of the increasing use of limited resources under conditions of free movement of people, capital and services.

KEY WORDS

outdoor tourism, nature-based tourism, rafting, locality, Upper Soča valley, river Soča

Uredništvo je prispevek prejelo 7. oktobra 2020.

1 Uvod

V članku v strnjeni obliki analiziram zgodovino razvoja turistične in rekreativne dejavnosti na reki Soči, s posebnim poudarkom na upravljanju izvajanja tržnih dejavnosti. Ob vprašanju turistične in rekreativne rabe omejenih naravnih virov v geografiji pogosto najprej pomislimo na možne škodljive vplive (»obremenitve«), ki jih ima turizem na naravne vire in okolje ter na oblike njihovega omejevanja (glej na primer Cigale 2007; Cigale s sodelavci 2009; Mrak 2014). Posebej je to priljubljena tema razprav o zavarovanih območjih, kjer je vprašanje razmerja med razvojem turizma in ohranjanjem narave ter s tem povezano soočanje različnih interesov in stališč pogosto zelo relevantna ter izpostavljena tema (glej na primer Buckley, Pickering in Weaver 2003; Cigale, Lampič in Mrak 2010; Mavri 2018). To pa še zdaleč ni edino relevantno vprašanje, ki se poraja ob upravljanju turističnih rab naravnega okolja ali omejenega prostora nasploh. Poenostavljeno lahko rečemo, da razvoj *outdoor* turizma in turizma v naravi (*nature-based tourism*) ni nič drugačen od drugih zvrsti turizma, kjer lahko prepoznavamo lokalno relevantne okoljske, družbene, infrastrukturne in ekonomske vidike ali posledice turistične rabe prostora (Swarbrooke s sodelavci 2003, 193–197; Winter s sodelavci 2019).

Kot bo predstavljeno v nadaljevanju, tudi v primeru razvoja in upravljanja turistične rabe reke, ki se jo rado oglašuje s pridevnikom »najlepša«, okoljski vidiki niso tako v ospredju, kot so družbeni in ekonomski vidiki, zlasti vprašanje »razvoja lokalne skupnosti« ali, natančneje, lokalnega gospodarstva. Deloma je to izraz raziskovalnega pristopa, ki ga ubiram in ki se je v geografiji uveljavil s pojavom »humanistične geografije«. Ta se je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pojavila kot kritika tedaj prevladujoče družbene geografije, ki je temeljila na kvantitativnih metodah ter posplošenih predstavah in modeliranju družbeno-prostorskih odnosov. Humanistično usmerjeni geografi, obratno, v ospredje postavijo zanimanje za pomene, izkušnje, interese in vedenje posameznikov kot članov družbenih skupin, z namenom, da bolje razumejo njihovo dejavno vlogo pri oblikovanju teh odnosov (Daniels 1985; Gregory s sodelavci 2009; Seamon in Lundberg 2017). Del humanističnih geografov je zato v geografijo pripeljal etnografske metode, s katerimi se razumevanju človekovega delovanja najbolj približamo: opazovanje z udeležbo, delno strukturirano intervjuvanje, avtobiografije in podobno (Crang in Cook 2007; Seamon in Lundberg 2017). Takšen pogled se je kasneje uveljavil tudi v okviru drugače poimenovanih geografskih vej in pristopov (nova kulturna, »fenomenološka«, interpretativna geografija; glej na primer Jackson 1981; Daniels 1985; Pile 1991; Norton 2000), ki se naslanjajo na različne družbene teorije, vendar je temeljno raziskovalno izhodišče podobno. Humanistično usmerjeni terenski geografi se lotevamo manjših okolij in specifičnih kontekstov, kjer je večja možnost za intimnejša srečanja ter boljše razumevanje pogledov in vlog preučevanih akterjev (Seamon in Lundberg 2017, 4). Pri tem se v raziskovalni fokus trudimo postaviti tisto, kar je akterjem pomembno oziroma kar je v preučevanem kontekstu družbeno relevantno in ne le teme, ki si jih vnaprej zamislimo v kabinetu. Takšno omejeno okolje in specifičen kontekst predstavlja turistična raba reke Soče. V prispevku se namenoma osredinjam samo na to (in ne »turizem nasploh«) ter na podlagi dolgoletnih »intimnih« raziskovalnih in manj raziskovalnih srečanj skušam zgodovino razvoja ter upravljanja razumeti in predstaviti iz položaja ključnih akterjev (glej na primer Crang in Cook 2007).

V članku analiziram, kako so se v treh desetletjih vzporedno z razvojem turizma sprejemali in spreminjali upravljavski ukrepi in pristopi, kateri vidiki upravljanja so se urejali ter ali in kako se je spreminjalo mnenje lokalnih akterjev in interesnih skupin do razvoja turizma na Soči. Poleg za *outdoor* turizem tipičnih upravljavskih vidikov (na primer varnost, infrastruktura, kakovost, cena) bo v ospredju vprašanje »zaščite« in smeri razvoja lokalne turistične ekonomije, ki se pojavi ob naraščajočem koriščenju omejenega vira v pogojih prostega pretoka ljudi, storitev in kapitala. Vprašanje lokalnega razvoja in tako imenovan pojav »odtekanja« je pogosto v ospredju preučevanja turizma v »državah v razvoju« (Swarbrooke s sodelavci 2003, 194), kjer je razlika med kapitalsko močjo lokalnih in tujih investorjev velika, a podobna vprašanja se pojavljajo tudi na Soči. Pri tem bo izpostavljeno tudi vprašanje, kako so se v dveh desetletjih spreminjala stališča ključnih akterjev do opredelitve meja »lokalnosti« in smeri

»lokalnega razvoja« ter kako so ta stališča lahko različna in instrumentalizirana. O tem, kako so meje lokalnosti in družbeno-prostorska razmejevanja nasploh družbeno konstruirana je bilo v teorijah »družbenih identitet«, pa tudi v geografiji prelitega veliko črnila. Za te procese se pogosto metaforično uporablja oznaka »Drugi«. Ker to ni osrednje vprašanje pričujočega dela, povzamemo na kratko: družbeno-prostorske meje niso objektivne in nespremenljive, pač pa se v različnih kontekstih, odnosih, obdobjih različno pojmujejo in uporabljajo, tudi na primer pri zagovarjanju lastnih interesov, vrednot in stališč (»instrumentalnost«) (glej na primer Massey 1997; Crang 1998; Johnston s sodelavci 2000, 235–238, 568; Šumi 2000). Kot bomo videli, tudi »na Soči« glede tega in glede zaščite »lokalne ekonomije« ni enoznačnega mnenja. Različni so tudi pogledi na urejanje turistične rabe in s tem povezano smer razvoja lokalnega turizma. Če si izposodimo besede Bianchija (2003, 17), je vzrok temu dejstvo, da se v lokalnih okoljih srečujejo zastopniki različnih interesnih skupin, ki »tekmujejo« v poskusu nadzora nad omejenimi viri, v spreminjajočih se materialnih in političnih, dodati bi morali še družbenih in kulturnih pogojih. Družbeni in politični »pogoji« na Soči so predmet pričujoče raziskave, materialne pa lahko poenostavimo: v treh desetletjih se je turizem na Soči od obrobne sezonske dejavnosti razvil v najpomembnejšo turistično storitev Zgornjega Posočja, od »alternativne« v množično turistično dejavnost, v kateri lahko prepoznamo elemente preturizma. Ne nazadnje je »Dolina Soče« prepoznana kot zibelka slovenskega *outdoor* turizma in tudi zato zanimiva za študijo primera.

Outdoor turizem opredeljujemo kot krovno oznako za različne turistične dejavnosti, pri katerih je eden od glavnih motivov obiska turističnega območja izvajanje organizirane ali neorganizirane oblike rekreacije na prostem, najpogosteje zunaj urbaniziranega območja, v naravi. V strokovni literaturi in turističnem gospodarstvu se za to zvrst turizma uporabljajo tudi drugi izrazi, zlasti »aktivni« in »*adventure*«, vendar je v razvitih turističnih območjih in tudi v strateških dokumentih Slovenije vse bolj uveljavljena uporaba pridevnika *outdoor* (Swarbrooke s sodelavci 2003; Lesjak s sodelavci 2020). V »Dolini Soče« so poleg dejavnosti na reki razvite tudi druge zvrsti *outdoor* turizma, zlasti pohodništvo, smučanje, padalstvo, kolesarstvo in druga »adrenalinska« doživetja. V Kobaridu se razvijata zgodovinski in kulinarčni, v Tolminu pa festivalski turizem. Zadnji dve desetletji, še posebej v obdobju po koncu gospodarske recesije, dolina beleži izjemne stopnje rasti števila turistov (preglednica 1). Kot bo predstavljeno v nadaljevanju, se ta rast odraža tudi v porastu turistične ponudbe in prometa na reki Soči.

2 Metode

V članku so predstavljeni rezultati dolgoročnega terenskega dela, ki ga periodično opravljam na Bovškem že skoraj dve desetletji in vključuje klasične etnografsko-geografske metode: opazovanje, opazovanje z udeležbo, delno strukturirano in poglobljeno intervjuvanje. Kot rekreativni kajakaš in nekdanji vodnik turistov po Soči dogajanje spremljam že od leta 1993, usmerjeno raziskovalno pa sem se s temo

Preglednica 1: Osnovni podatki o nočitvah turistov v Zgornjem Posočju za obdobje 2000–2019 (Si-Stat 2020).

občina	število nočitev				indeks 2000–2014	indeks 2014–2019	delež tujih turistov (%)	povprečna doba bivanja
	2000	2009	2014	2019				
Bovec	114.798	159.120	162.568	486.798	142	299	88	2,6
Kobarid	25.063	76.889	89.720	202.297	358	225	79	2,5
Tolmin	20.101	38.904	67.184	161.160	334	240	83	2,6
SKUPAJ	159.962	274.913	319.472	850.255	200	266	85	2,6

ukvarjal periodično med letoma 2001 in 2008. Dogajanje na Soči sem spremljal tudi kasneje, ponovno usmerjeno terensko delo pa sem izvajal spomladi 2020, ko sem opravljal poglobljene intervjuje in neuradne razgovore, tudi z istimi sogovorniki kot pred 15 leti. Izbiral sem dobro obveščene in za kontekst najbolj relevantne informatorje: lastniki lokalnih turističnih podjetij, člani občinskega sveta, direktor Gospodarskega interesnega združenja (GIZ) raftarjev Dolina Soče, direktorja lokalne turistične organizacije (LTO). Pregledal sem relevantno zakonodajo, zlasti vse odloke, ki so jih sprejemale občine glede urejanja turistične rabe Soče, medijska poročanja in druge relevantne dokumente. Ker je tema lokalno družbeno občutljiva, ne razkrivam identitete informatorjev in njihov splošni opis podajam v seznamu ustnih virov. Razvoj turizma na Soči posplošeno delim na štiri obdobja, skladno s pojavom pomembnih novosti ali sprememb.

3 Začetki komercialne rabe reke Soče

Z oznako »komercialna raba reke Soče« običajno označujemo trženje različnih športno-turističnih dejavnosti, ki so povezane s plovbo po divji vodi: vožnja z gumenjaki, spusti s kajakom, kanujem in rečnim bobom, danes tudi SUP-om. Z vidika množičnosti in dobička nedvomno izstopa »rafting« – vožnja z gumijastimi čolni za 4 do 8 oseb pod vodstvom izurjenega vodnika.

Po drugi strani ima plovba po Soči zametke v popolnoma nekomercialni športni in rekreativni dejavnosti, to je v spustih s kajaki. Precej pred pojavom komercialne ponudbe so se s spuščanjem po Soči ukvarjali zlasti izučeni kajakaši kajak kluba iz Solkana pri Novi Gorici, pa tudi iz Ljubljane in tujine, v glavnem Avstrije, Italije, Nemčije in Češke. Domačini iz Zgornjega Posočja so bili redki, v glavnem samouki ljubitelji rekreacije in avanture. Tudi predhodnica prvega domačega podjetja, Kajak-kanu center Bovec (KKC Bovec), ki ga leta 1984 ustanovi izseljeni mornar, ni bil komercialno naravnani, temveč namenjen zlasti spoznavanju domačinov s športnimi dejavnostmi na divji vodi, druženju in zabavi lokalne mladine. Pet let kasneje skupina nekdanjih tekmovalnih veslačev iz Solkana ustanovi podjetje Soča rafting. Zanimivo je, da se z delovanjem tega drugega, izvirno ne-lokalnega podjetja, rafting na Soči uveljavi kot donosna in relativno »množična« turistična dejavnost. V nasprotju od lokalnih akterjev so namreč solkanski kajakaši tovrstno turistično ponudbo spoznavali na veslaških tekmovanjih v tujini, v obdobju prehoda v liberalno tržno gospodarstvo pa so nekateri v tem prepoznali poslovno priložnost. Po njihovem vzoru lokalni KKC Bovec nekaj let kasneje odkupi podjetje domačin, ga preimenuje v Bovec rafting team in tudi sam prične s komercialno dejavnostjo.

Značilnosti tega obdobja so: odsotnost kakršne koli regulacije, siva ekonomija, postopna diverzifikacija ponudbe ter improvizacija pri izvajanju in organizaciji le-te. Gre za obdobje spoznavanja izvajanja turistične dejavnosti, učenja vodenja čolnov po divji vodi, zlasti za lokalne vodnike, ter »osvajanja« novih plovniških odsekov in oblik komercialne plovbe. Poenostavljeno lahko rečemo, da se v tem obdobju vzpostavita dve izvorni družbeno-interesni okolji, solkansko in lokalno, iz katerih izhaja večina ostalih podjetij, ki se v Posočju ustanovijo do preloma tisočletja.

4 Devetdeseta leta: razvoj turizma v mejah lokalnega »raftarskega« miljeja

Sledi prvi razmah športno-turistične ponudbe na Soči, saj se v naslednjem desetletju (med letoma 1991 in 2001) v Zgornjem Posočju pojavi devet novih podjetij, večina v lasti domačinov, tj. rezidentov v občinah Bovec, Kobarid in Tolmin. Z vidika kasnejših delitev na »lokalne« in »druge« velja izpostaviti tri izjeme. Med prvimi, leta 1992, podjetje ustanovi nekdanji tekmovalni kajakaš iz Italije in tako velja za prvo podjetje v lasti tujca na Soči. Nekoliko kasneje novo podjetje ustanovijo akterji, ki se odcepijo od solkanskega kajakaškega okolja in podjetja Soča rafting. Tretje pa je podjetje kajakaša s sedežem v Ljubljani, ki pa z gosti v Posočje prihaja le občasno. Ustanavljanje novih podjetij poteka po načelu

»osamosvajanja vajencev«. Velika večina akterjev, ki v tem obdobju ustanovi svoje podjetje, se namreč obvladovanja brzic in posla izuči neposredno pri enem od dveh izvornih podjetij oziroma »kajakaških« okolij. Čeprav v tem obdobju še ni vzpostavljen sistem obveznih vodniških tečajev za vodenje turistov po reki, je med lokalnimi akterji kot pogoj za opravljanje tržne dejavnosti poleg zagonskega kapitala in podjetniških veščin v enaki meri prepoznano poznavanje in obvladovanje suverene plovbe po reki. V nasprotju od članov kajakaškega kluba iz Solkana, ki znanje pridobijo v mladosti v okviru organiziranih treningov, lokalni kajakaši samouki znanja pridobivajo na reki z znotraj in medgeneracijskim prenosom znanj. Tovrstne izkušnje in dobro poznavanje soških brzic postaneta tudi ločnica, ki jo lokalni akterji kasneje, še danes, radi izpostavljajo tako v odnosu do tujih podjetij, kot do organiziranega podeljevanja vodniških licenc »iz Ljubljane«: »... ga ni organa v državi, ki bi nas uču vozit po Soči«.

Zanimivo je, da se kljub temu, da se s trženjem Soče že spočetka niso ukvarjali le »domačini« (stalno bivajoči v eni od treh občin), vrsto let le izjemoma postavlja vprašanje, kdo je upravičen do komercialne rabe reke. Čeprav občasno prihaja do nesoglasij tudi med podjetji z lastniki različnega izvora – v zgodnjem obdobju na primer med prvima, domačim in solkanskim – gre v glavnem za spore običajne poslovne narave, pri katerih vprašanje upravičenosti do izvajanja komercialne dejavnosti na Soči ni osrednja tema. Podjetja so sicer v bolj ali manj izrazitem konkurenčnem razmerju, občasno vstopajo v nekakšne neuradne poslovne »koalicije« in »opozicije«, vendar pa si tudi pomagajo, sodelujejo, uradno in neuradno komunicirajo. Lastniki in (večinoma sezonsko) zaposleni, skupaj z rednimi obiskovalci in znanci, ki se tudi rekreativno ukvarjajo s podobnimi dejavnostmi, v tem obdobju ustvarijo zelo prepoznaven in relativno sklenjen družbeni milje, s katerim se vpleteni akterji tudi dokaj jasno identificirajo. Še več, z razvojem podobne »outdoor« turistične ponudbe v okolju, ki omogoča raznolike oblike aktivnih počitnic v naravi, »Dolina Soče«, natančneje pa Bovec, postaja prepoznavna kot »zibelka« slovenskega »outdoor« turizma in shajališče »outdoor frikov« – ime, ki ga priseljenec iz Ljubljane nadene svojemu novemu podjetju.

Tudi za to obdobje je, z izjemo določitve letnega in dnevnega časa dovoljene plovbe (Odlok o ureditvi ... 1993), še vedno značilna odsotnost upravljanja in regulacije turistične rabe reke. Urejanje parkirišč in dostopnih mest s precejšnjim zamikom sledi razvoju komercialne rabe. Z izjemo nekdanjih tekmovalnih kajakašev so vodniki priučeni v lokalnem »outdoor« okolju. Skoraj brez izjeme so to mladi domačini in drugi slovenski državljani, ki delo opravljajo honorarno, plačilo pa prejemajo preko študentskih servisov in »na črno«. Čeprav v lokalnem okolju velja za relativno dobro plačano delo (število večjih vodnikov je omejeno), veliki večini sezonski zaslužek ne omogoča celoletnega preživljanja, zlasti vodniki, ki prihajajo od drugod, delo cenijo tudi kot zanimivo poletno avanturo. Čeprav se na vodi pojavljajo prve nesreče, tudi smrtne, temu in vprašanju zagotavljanja varne plovbe ni posvečena relevantna javna pozornost.

Bistveno spremembo ob koncu tisočletja pomeni pojav tujih podjetij, ki tržijo enake športno-turistične storitve kot lokalna podjetja in s tem posežejo v do tedaj dokaj sklenjeno lokalno turistično gospodarstvo.

5 Vstop »radikalno Drugega« in začetek »upravljanja s Sočo«

Konec tisočletja zaznamujejo razprave o upravičenosti trženja reke Soče in s tem povezanih družbenih razmejevanj, večinoma v obliki ne popolnoma jasnih deklarativnih delitev na »domače« (»firme«) in »tujec« oziroma na »lokalne« in »druge«. Čeprav se že vrsto let pred tem na Soči redno pojavljajo komercialne kajakaške šole ter »splavarska društva« iz držav s tradicijo rekreacije na divji vodi (Nemčija, Avstrija, Češka), postanejo vprašanja glede omejevanja upravičenosti do komercialne rabe Soče aktualna šele s prihodom »radikalno Drugega«, ki se vmeša v lokalna konkurenčna razmerja. Od let 1997 in 1998 se namreč na Soči pojavlja vse več tujih, zlasti madžarskih podjetij, ki se ukvarjajo s prodajo enakih storitev kot »lokalna«. Domači akterji radi ironično ugotavljajo, da so si za to »krivi sami«. Ker se jim

je madžarski trg zdel obetaven, so namreč privabili madžarske turistične agencije v poslovno sodelovanje – v okviru njihovih paketnih potovanj so lokalna podjetja tržila storitve na Soči. Vendar je takšno sodelovanje z redkimi lokalnimi podjetji trajalo le nekaj let, kasneje pa se madžarske agencije na trg športno-turistične ponudbe vključijo samostojno, s podobnim poslovnim modelom: na naslovu ponudnikov apartmajev uredijo prostore za sprejem gostov, hrambo vozil in opreme, izučijo svoje vodnike, stranke pa v glavnem pripeljejo s seboj. V prvih letih delovanja velika večina teh podjetij v Sloveniji ni imela registrirane gospodarske dejavnosti, torej bi lahko rekli, domačini pa so v to brez izjeme prepričani, da so dejavnost izvajala na črno (prim. Hrovat 2005). Ko se število teh podjetij in tudi promet na Soči v začetku tisočletja močno povečata, se začno pojavljati vse pogostejša ter v javnosti vse bolj odmevna pritoževanja akterjev iz lokalnega družbeno-interesnega miljeja. Stališča teh akterjev so si podobna, da je treba dejavnosti tujih podjetij močno omejiti, če ne povsem prepovedati, saj da: tuja podjetja predstavljajo nelojalno konkurenco, ker ponujajo storitve po bistveno nižji ceni, hkrati pa ne plačujejo davkov in pristojbin; zaslužek v celoti »odnesejo«; delajo na črno, saj za delo v Sloveniji nimajo registrirane dejavnosti; nimajo ustreznega znanja in opreme ter posledično ogrožajo varnost turistov; ne zaposlujejo slovenskih in ustrezno izučenih vodnikov; je narava preobremenjena in bi že zaradi tega bilo treba omejiti promet; ter seveda, da z uporabo Soče »odžirajo kruh« lokalni skupnosti, s tem ko »vdirajo« v njihov preživetveni sistem: *»kravo je pomuzu in je šou«*.

Na prelomu stoletja postajajo pritožbe domačih akterjev vse glasnejše, razprave pa del sezonskega vsakdana. Prihaja do verbalnih konfliktov in občasno tudi »nasilnejših« akcij, kot so rezanje pnevmatik vozil, blokada dostopov do reke, zažiganje in uničevanje opreme, s katerimi javnosti in tujim podjetjem sporočajo, da na Soči niso zaželeni. Kot odgovor na pritoževanja lokalnih podjetij ter poročanja medijev, da je dogajanje na Soči »kaotično«, občina Bovec (pred tem tudi občina Kobarid) spomladi leta 2000 sprejme Odlok o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo ob reki Soči (2000). V nasprotju od prejšnjih predpisov s tem odlokom natančno opredelijo dovoljene odseke in načine plovbe, predvsem pa izključno uporabo določenih dostopnih mest. Bistvena novost, ki jo izvajanje odloka prinaša, je ta, da občina prične z zaračunavanjem pristojbin za uporabo dostopnih mest (posredno pa za samo plovbo), občinsko redarstvo pa upoštevanje odloka redno nadzira.

Skratka, prve zahteve po urejanju plovbe se resda pojavijo ob povečanju prometa in števila podjetij ter pojavu nesreč, a v enaki meri tudi kot odgovor na »vdor nelojalne konkurence« – »radikalno Drugega«, s katerim domači akterji, razen konfliktno, skoraj ne komunicirajo. Da je bilo v ozadju začetka urejanja plovbe tudi pričakovanje, da se bo s tem do neke mere zaščitila lokalna ekonomija, je razvidno iz reakcij akterjev iz lokalnega rafterskega okolja. Čeprav so sprejem odloka neuradno podprli, jih velika večina še isto leto – in v varočni obliki je to še danes – v njem ni videlo instrumenta, s katerim bi se razmere na Soči uredile, kot bi si želeli. Promet na reki se namreč stalno povečuje, s komercialnimi spusti se ukvarjajo ljudje, ki (po ocenah »lokalnih« akterjev) za to niso usposobljeni, predvsem pa število tujih podjetij, ki Sočo tržijo ne da bi imeli v Sloveniji registrirano ustrezno dejavnost, še vedno narašča. Ker poleg tega odlok določa zaračunavanje enakih pristojbin vsem uporabnikom, ne glede na njihov izvor ali kraj registracije podjetja, večina domačih akterjev v njem ne vidi *»nič drugega kot pesek v oči«*.

Zaradi pritoževanja lokalnih podjetij ter aktivnejšega nadzora s strani tržne in davčne inšpekcije, ki Sočo prvič obiščeta leta 2002 na povabilo lokalnih oblasti, nekatera tuja podjetja registrirajo podružnice na Bovškem in se tako tudi formalno izenačijo z domačimi. S priključitvijo Evropski uniji se vstop tujih agencij na lokalni trg še poenostavi (uvoz opreme, identifikacija za DDV) in število tujih podjetij nadalje narašča. Še več, nekatera registrirana madžarska podjetja stranke pridobivajo tudi na slovenskem trgu oziroma na mestu samem. Ob spoznanju, da uveljavitev dovolilnic ni bistveno omejila delovanja tujih agencij (razen manjših in občasno prisotnih), se med lokalnimi akterji prvič pojavljajo pobude za omejitev komercialne rabe Soče s koncesijami. S podelitvijo omejenega števila koncesij za izvajanje komercialne dejavnosti naj bi se zagotovile »ekskluzivne« pravice domačih podjetij ter nadzorovalo obremenitev reke. Zaradi pravne kompleksnosti in nejasnih posledic takšnega ukrepa so nekateri predstavniki lokalnih oblasti in LTO (in tako je še danes) do tega zadržani, dvomijo tudi, da bi se s kon-

cesijami dalo zagotoviti prednost domačim podjetjem – na razpisu bi lahko enakopravno konkurirala tudi velika tuja podjetja. Tudi med drugimi turističnimi ponudniki glede tega še zdaleč ni soglasja. Omejevanju dejavnosti tujih, zlasti madžarskih podjetij, nasprotujejo nekateri ponudniki nastanitvenih zmogljivosti, zlasti tisti, ki so se s temi agencijami poslovno povezali. Tri madžarska podjetja se tudi registrirajo na naslovu ponudnikov prenočišč, večina drugih pa sodelovanje izvaja brez registracije.

Leta 2003 občina, LTO in lokalna športno-turistična podjetja glede rabe Soče skušajo doseči nekakšen kompromis. Z novim odlokom občutno podražijo (zlasti dnevne) dovolilnice za rafting (Odlok o rabi ... 2003), izbranim lokalnim podjetjem pa ponudijo kompenzacijo: podjetja za občino opravljajo nadzor (»monitoring«) in vzdrževanje plovne poti, na račun opravljenega dela pa jim ni treba plačati (dela ali vseh) sezonskih kart. K tovrstnemu sodelovanju so povabljeni le podjetja iz »lokalnega raftarskega okolja«, ne glede na izvor lastnika, tudi podjetje v lasti Italijana, ne pa tudi registrirana madžarska podjetja, čeprav so formalno izenačena z lokalnimi. Vendar se z vidika omejevanja naraščanja števila podjetij tudi ta ukrep izkaže za neučinkovitega. Iz Soče postopoma izginejo podjetja (zlasti češka), ki so se tam s turisti pojavljala občasno in so v okviru paketnih potovanj opravila le nekaj spustov po reki. Po drugi strani pa se število podjetij, ki so na Soči prisotna sezonsko in jim to predstavlja pomemben del prihodkov, po vstopu v Evropsko unijo stalno povečuje. Dobro obveščeni domačini število različnih ponudnikov na reki pred nastopom ekonomske krize ocenjujejo že na približno petdeset.

Ne glede na različne interese lokalnih akterjev (z relevantno družbeno močjo v ozadju sprejemanja odlokov) lahko ugotovimo, da se v tem obdobju začne organizirano upravljanje z reko: natančno se opredelijo dostopna mesta, plovne poti, termini in načini plovbe. Z izkupičkom od prodaje dovolilnic se financira redarska služba, urejanje parkirišč in dostopov do reke. Tudi zaradi povečevanja števila nesreč se začne z monitoringom dogajanja na reki ter zagotavljanjem varne plovne poti (na primer odstranjevanje ovir), uredijo se informacijske table ter zemljevidi z označenimi težavnostnimi stopnjami in nevarnimi odseki. Akterji iz lokalnega raftarskega miljeja dvakrat letno izvajajo čistilne akcije (tuja podjetja v glavnem ne sodelujejo). Večina tujih podjetij si zaradi pogostejših obiskov inšpekcij uredi uradni status, del dejavnosti pa se vse do danes dogaja v območju sive ekonomije.

V nasprotju s tujimi podjetji, ki izučijo svoje vodnike, »domača« podjetja zaposlujejo v glavnem lokalne in slovenske vodnike. Sezonsko delo ne omogoča celoletnega preživljanja, zato gre v glavnem za honorarno delo, ki traja nekaj let. S povečevanjem števila obiskovalcev in podjetij se zlasti v konicah sezone pojavlja pomanjkanje delovne sile. S tem, ko se Soča postavi na zemljevid svetovnih »rafting središč«, v dolino prihaja vse več sezonskih delavcev iz tujine, zlasti zahodne Evrope (na primer Francija, Nizozemska, Anglija) in Južne Amerike (Argentina, Čile). Pojavljajo se prvi »freelance« vodniki – v nasprotju od večine sezonsko niso vezani na eno podjetje in se na trgu dela pogajajo za ceno. Zaradi povečanega nadzora tržnih inšpekcij se v tem obdobju bistveno zmanjša delo vodnikov »na črno«.

Z naraščanjem prometa se povečuje število nesreč, tudi smrtnih in tudi med gosti lokalnih podjetij. Poročila o »še eni smrti na Soči« v nacionalnih medijih so vse odmevnejša. Leta 2007 se tudi zaradi tega uveljavita obvezno izobraževanje in licenciranje za vodnika rafta ter reševalca iz divje vode (RDV) za vsa podjetja (predpisano že leta 2002, a se ni izvajalo; glej Zakon o plovbi ... 2002). Tržna inšpekcija, poleg drugega, začne redna preverjanja licenc na terenu. Lastniki podjetij tovrstno ureditev usposabljanja za vodenje po Soči, in tako je še danes, sprejmejo z mešanimi občutki. Čeprav se z varnostnim vidikom v glavnem strinjajo, pa skoraj brez izjeme stroške za pridobitev licenc ocenjujejo kot previsoke. Ker v »tekmi« za usposobljeno delovno silo licence vodnikom plačujejo podjetja in ker je fluktuacija honorarnih delavcev velika, to povečuje njihove letne stroške. Po drugi strani podjetja iz lokalnega okolja upajo, da bo licenciranje omejilo delovanje tujih podjetij, računajoč, da jih bo pri tem oviralo neznanje slovenskega jezika: »*To bi bil en način, da bi se jih lahko rešili, ker drugače ne vem, kako se jih lahko.*« A ker se program izvaja tudi, kasneje pa celo izključno, v angleškem jeziku, do tega ne pride. Ravno obratno, proti koncu tega obdobja nekatera lokalna podjetja prično tudi sama najemati tuje vodnike.

Čeprav »domača« podjetja, med njimi tudi nekdanji deklarirani nasprotnik tujih agencij, z redki mi registriranimi tujimi podjetji občasno poslovno sodelujejo, ločnica med lokalnimi in tujimi ostaja

aktualna in izrazita. Po drugi strani se lokalni akterji do neke mere sprijaznijo, da v pogojih svobodne tržne ekonomije rešitev ne bo enostavna, saj *»da smo to sprejeli, ko smo vstopili v EU«*.

Gospodarsko recesijo (2009– 2011) posoški turizem dočaka s stalno, a ne izstopajočo rastjo števila obiskovalcev in podjetij (prim. Bradaškja in Vranješ 2013).

6 Od domačih rib k ta velikim – na poti v »prekomerni turizem«?

Zgornje Posočje gospodarsko recesijo preživi brez padca števila turistov, nekaterim športno-turističnim podjetjem se promet zmanjša, a večina jih recesijo preživi brez posledic. Tudi zaradi povečanega povpraševanja po aktivnih počitnicah v naravi in prepoznavnosti doline Soče za tovrstna doživetja se promet na Soči povečuje (sliki 1 in 2). Dokaz je ne nazadnje dejstvo, da se med letoma 2008 in 2010 registrira šest novih lokalnih podjetij (podatki Poslovnega registra Slovenije 2020), narašča tudi obseg gostov, ki jih prepeljejo tuja podjetja. Z namenom učinkovitejšega zastopanja skupnih interesov in poslovnega sodelovanja akterji iz okolja »lokalnih raftarjev« leta 2010 ustanovijo GIZ raftarjev Dolina Soče. Danes šteje GIZ 14 članov, vsi so podjetja iz lokalnega raftarskega miljeja, na Soči prisotna dlje časa, vsa razen italijanskega v lasti »domačinov«.

Čeprav se zdi, da so se lokalna podjetja z »vdorom tujih« do neke mere sprijaznila, se nadaljujejo poskusi omejitve delovanja agencij, ki v Sloveniji nimajo registrirane dejavnosti. Leta 2011 tri občine sprejmejo nov odlok, v katerem kot pogoj za izvajanje komercialne dejavnosti na reki skušajo predpisati registracijo sedeža (ali podružnice) podjetja v Sloveniji (Odlok o rabi ... 2011). Pogoj ni v skladu z državno in evropsko zakonodajo, zato ga že po treh mesecih črtajo (Odlok o spremembah ... 2011). V odloku poleg tega dvignejo cene dovolilnic za rafting ter pravno uredijo (javno naročanje) izvajanje monitoringa na reki. Člani GIZ še nadalje skrbijo za nadzor in varno plovno pot, v zameno pa so deležni ugodnosti pri nakupu sezonskih dovolilnic. V odloku se kot pogoj predpiše usposobljenost vodnikov (licence), nakup sezonskih dovolilnic pa je dovoljen samo podjetjem, ki izpolnjujejo te pogoje.

URSĀ DROFENIK, ARHIV TURIZMA DOLINA SOČE

Slika 1: Raftanje po Soči »z razglednice«.

Kasnejša odloka, iz let 2014 in 2016, sta bolj ali manj variacija na isto temo, s pomembno izjemo, da se leta 2014 uvede pavšalno letno povračilo za komercialno plovbo za podjetja (velja za vsa plovila istega podjetja) in hkrati ukine sezonske dovolilnice za rafting (Odllok o določitvi ... 2014). Namen tega predloga je zlasti preprečiti nadaljnjo drobitev ponudbe, saj se plačilo pavšala izplača le podjetjem z večjim prometom, poslovanje z dnevnimi dovolilnicami pa ni tako rentabilno. V tem času se namreč že nakazuje tendenca odpiranja novih mikro podjetij ter delovanja tistih, ki jim je tovrstna ponudba postranska dejavnost. Ravno zaradi pritožb lokalnih »malih« podjetnikov, se z zadnjim odlokom iz leta 2016 sezonske dovolilnice vrnejo in tako ostaja vse do danes (Odllok o določitvi ... 2016).

Lahko torej ugotovimo, da se v tem obdobju družbeno-interesnemu razmejevanju med lokalnimi in tujimi podjetji pridruži razmejevanje med malimi in velikimi. Še posebej pride to do izraza v času po gospodarski recesiji, ki je za Zgornje Posočje, zlasti Občino Bovec, obdobje izjemne rasti turizma. Med letoma 2014 in 2019 se v »Dolini Soče« nočitve povečajo 2,6-krat, v Občini Bovec pa potrojijo (preglednica 1). Skladno s tem se povečuje število obiskovalcev in podjetij na Soči. Z vidika izjav akterjev z začetka tisočletja, da se bo »odprlo še neki podjetij, dost pa ne, neki jih bo gotovo odpadlo, prostora ni veliko«, se zarečenega kruha poje veliko: med letoma 2013 in 2020 se na Soči pojavi vsaj 16 novih registriranih lokalnih podjetij (podatki Poslovnega registra Slovenije 2020). V nasprotju s prejšnjimi obdobji teh ne odpirajo le »osamosvojeni vajenci«, temveč tudi posamezniki brez izkušenj in veslaških veččin. Nekateri z minimalnim začetnim kapitalom, samozaposleni, z minimalno opremo, nekaj čolni in improviziranimi bazami. Ta proces podpira tudi sočasen prehod s fizičnega na spletno trženje (rezervacije, komuniciranje): urejena sprejemna pisarna in druga infrastruktura ni več tako pomembna kot privlačne spletne stran in komunikacijska orodja, to pa zahteva manjši začetni vložek. Števila podjetij (zlasti v Sloveniji neregistriranih), ki se pojavljajo na Soči, ni mogoče natančno ugotoviti, dobro obveščeni informatorji pa ocenjujejo, da se jih v različnih oblikah (celoletno, sezonsko, občasno) v zadnjih sezonah skupno pojavlja okoli sto.

V dveh desetletjih od prihoda tujih podjetij na Sočo se ločnica med »lokalnimi« in tujimi ni bistveno spremenila. Razgrete debate o zaščiti lokalnih podjetij niso več del vsakdana, velika večina lokalnih akterjev se je z realnostjo »prostega pretoka storitev in kapitala« sprijaznila. Čeprav nekateri z dlje

LARIS BRAGATO

Slika 2: Običajen delovni dan na vstopnem mestu Srpenica 1.

prisotnimi tujimi podjetji poslovno sodelujejo, je to le izjemoma, redka registrirana tuja podjetja v GIZ niso vabljeni. Na načelni ravni »lokalci« omejevanje dela tujih podjetij še vedno podpirajo z vidika zaščite lokalne ekonomije in skupnosti, s podobnimi argumenti kot pred dvema desetletjema: da so »tuji« lastniki v dolini prisotni le sezonsko, da večino dobička »odnesejo na Madžarsko«, da v sivi coni davčnih predpisov le manjši del prihodkov prikazujejo v Sloveniji, da znižujejo kakovost in ceno storitev, da skratka omejujejo preživetvene možnosti lokalnega prebivalstva. Po drugi strani vse bolj relevantna postaja ločnica med »malimi« in »velikimi«, ki se odraža v različnih interesih in pogledih. Predstavimo poenostavljeno. »Ta veliki« v neomejenem odpiranju novih podjetij, ne glede na njihov izvor, vidijo nepotrebno drobitev ponudbe, zniževanje kakovosti storitve in ohranjanje (pre)nizkih cen: »danes si lahko en Čilenc da klubuk ta na glavo in na placu vpije rafting, rafting«. »Ta mali« v tem vidijo »zakon svobodne konkurence«, med njimi nekdanji vodniki, ki se odločajo za samostojno podjetniško pot. Skupina »ta malih« se na razpisu za izvajanje monitoringa reke tudi formalno poveže in konkurira združenju »ta velikih« (GIZ), v sezonah 2018 in 2019 monitoring tudi dejansko izvaja. »Ta veliki« se politično angažirajo, s tremi predstavniki v bovškem občinskem svetu aktivneje zagovarjajo svoje interese. Zaradi negotovih posledic omejevanja prometa in števila podjetij tako v smislu lokalnih družbenih odnosov in delovanja celotne turistične ekonomije, poseganja v svobodni trg, različnih interesov, in končno negotovosti glede tega, kdo bi na razpisu dobil koncesijo, lokalna skupnost glede tega ni usklajena. Po drugi strani GIZ v občinskem odboru za gospodarstvo prvič doseže sprejetje sklepa o podpori podeljevanju koncesij.

Vprašanje naraščanja turističnega prometa na reki Soči z vidika obremenjevanja narave nikoli ni bila relevantna tema – popularni odseki plovne poti so »zabavišni park«. Relativizirana so tudi vprašanja »socialne nosilne zmogljivosti« (za razlago koncepta glej Mavri 2019). Čeprav lokalni akterji priznavajo, da se je kakovost doživetja »najlepše evropske reke« zaradi gneče bistveno znižala, velika večina, tudi ta velikih, v tem (še) ne vidi razloga za omejevanje prometa. Natančneje, z vidika interesov »ta velikih« bi to bilo sprejemljivo le kot druga plat omejitve števila agencij. »Ta veliki« tako skupaj z LTO ugotavljajo, da je zaradi velike konkurence cena storitev prenizka (prim. Strategija razvoja ... 2016), »ta mali« omejevanja v glavnem ne podpirajo.

Na najbolj obremenjenih dostopnih mestih v konicah turistične sezone (slika 2) prihaja do pomanjkanja parkirnih mest, zato obiskovalci parkirajo zunaj urejenih parkirišč, ob cestiščih, na travnikih. Pokazatelj manka celostnih upravljaljskih procesov, ki s precejšnim zamikom sledijo dogajanju na terenu, je na primer ta, da lokalna podjetja in GIZ najemajo parcele, kjer si uredijo svoja zasebna parkirišča. Drugi, še bolj poveden primer neusklajenega delovanja nosilcev lokalnih oblasti in akterjev z družbeno močjo pri vprašanih upravljanih ter trženja reke, je iniciativa župana Občine Kobarid, ki leta 2019 predlaga izjemno, tudi desetkratno podražitev dovolilnic za komercialne in nekomercialne spuste. Rekreativni obiskovalci in športno-turistična podjetja se s tem ne strinjajo, podpisuje se peticija in predlog ne dobi podpore.

Zagotavljanje varnosti plovbe se je z uvedbo nadzora in urejanja plovne poti ter izvajanjem licenciranja vodnikov formalno uredila. Čeprav lokalni akterji stroške licenciranja ocenjujejo za previsoke, vsaj izpit za RDV, ki zajema tudi tečaj iz prve pomoči, podpirajo. Bolj so kritični do smiselnosti licenc za vodnike raftinga, ki jih izvajajo zunanji izvajalci: »najboljše vodnike lahko izučimo le sami«. S spremembo zakonodaje leta 2018 (Zakon o spodbujanju ... 2018) ta del licenciranja za komercialno plovbo ni več potreben in s tem izgine z dnevnega reda razprav o upravljanju s plovbo.

V primerjavi s prejšnjimi obdobji so med najizrazitejšimi spremembami tiste na trgu vodniške delovne sile. Če so pred poldrugim desetletjem pri »lokalnih« podjetjih vodili skoraj izključno slovenski državljani, je stanje danes obratno. Če so se takrat lokalna podjetja v argumentiranju omejevanja delovanja tujih podjetij in zaščite lokalne ekonomije lahko sklicevala na najemanje »domače« delovne sile, danes tega ne morejo. Povpraševanje po vodnikih je zaradi sezonske narave dela in omejenega zaslužka že v prejšnjem obdobju presegalo ponudbo. Z izjemnim porastom prometa na Soči, razvojem druge outdoor ponudbe, strožjim nadzorom licenciranja vodnikov, deloma pa tudi zato, ker lokalni vodniki

odpirajo svoja mikro podjetja, se je ta razkorak še bistveno povečal. Od sredine prejšnjega obdobja dalje, posebej pa v obdobju izjemne rasti, lokalna podjetja, v prvi vrsti seveda »ta velika«, najemajo vse več, danes pa že večino vodnikov iz tujine, zlasti Južne Amerike, vzhodne in zahodne Evrope ter indijskega podkontinenta. Poleg lokalnih in madžarskih sedentarnih vodnikov se na Soči pojavi razred globalnih sezonskih »rečnih nomadov« – ekonomskih migrantov, ki izkoriščajo razlike v letnih časih med severno in južno poloblo. Poleg pripravljenosti delati za ponujeno plačilo, je njihova prednost izkušnost in izučenost. Občasno sicer potrka na slabo vest zaščitnikov lokalne ekonomije: »*sej letos sm tudi jst mogu vzet dva Čilenca, ni blo druge*«, a lokalni rafterski milje vsaj v tem pogledu dobiva izrazito večkulturno podobo.

7 Sklep

Članek podaja sintetičen prikaz razvoja športno-turistične dejavnosti na reki Soči in s tem povezanih upravljaljskih praks. Čeprav ob pojmu upravljanja z naravnim okoljem radi pomislimo na naravovarstvene vidike, tovrstna vprašanja niso bila predmet upravljaljskih ukrepov in s temi povezanih diskusij ter zato tudi ne pričujočega dela. Natančneje, že v začetku devetdesetih let preteklega stoletja se je z namenom varovanja narave, zlasti ohranjanja ribjega fonda in razvoja ribiškega turizma, plovbo po večini pritokov in zgornjem toku Soče prepovedalo, odseke, primernejše za razvoj komercialne dejavnosti, pa prepustilo razvoju turizma (Odlok o ureditvi ... 1993). V treh desetletjih od začetka trženja vodnih aktivnosti se je ravno na tej osnovi turizem v »Dolini Soče«, posebej na Bovškem, tako razvil, da danes velja za najpomembnejše območje *outdoor* turizma v Sloveniji, Soča pa za eno od najbolj obiskanih in prepoznavnih rek za športno-turistične dejavnosti v Evropi.

Bistvena vprašanja, ki so se v zadnjih dveh desetletjih urejala z občinskimi in državnimi predpisi, so bila vezana na urejanje dostopnih mest in plovnihi poti, zagotavljanje varnosti (monitoring, licenciranje) ter pridobivanje sredstev za izvajanje upravljanja ter razvoj in trženje turizma nasploh. Ugotovimo lahko, da se je z vzpostavitvijo in izvajanjem monitoringa ter sistema usposabljanja in licenciranja vodnikov varnostni vidik izboljšal. Vendar pa so se bistvene spremembe občinskih odlokov dogajale na področju določanja oblik in višine pristojbin za komercialno rabo, v katerih se dokaj izrazito zrcalijo interesi oziroma želje ključnih lokalnih turističnih akterjev. Če je pred dvema desetletjema ključno vprašanje bilo zlasti, kako omejiti delovanje tujih rafting agencij, ki so v lokalnem okolju tudi danes dojete kot »nelojalna konkurenca«, se je z izjemnim porastom prometa in števila agencij temu pridružilo še vprašanje omejevanja dejavnosti nasploh. V lokalni skupnosti oziroma med akterji z relevantno družbeno močjo glede tega ni soglasja. Poenostavljeno povedano, se na Soči soočajo zagovorniki bolj »liberalne« in bolj »regulirane« tržne ekonomije. Natančneje, zagovorniki omejevanja na to gledajo protekcionistično – poleg argumenta dviga kakovosti in cene storitev, je pomemben argument zlasti »zaščita lokalne ekonomije«. Ker pa je danes Soča v širšem prostoru prepoznana kot vir precejšnjih prihodkov, je v pogojih, ki jih določajo splošna načela prostega pretoka storitev in kapitala, med odločevalci in ključnimi akterji prisotne precej negotovosti glede posledic, ki bi jih omejevanje imelo za neposredno vpletene akterje, druge turistične ponudnike, lokalno ekonomijo in skupnost nasploh. Povedano preprosteje, z besedami člana GIZ: »*Jst sm za koncesije, če mi rečejo, ti jo boš dubu.*«

V argumentiranju stališč lokalni akterji zagovarjajo skupnostne, lokalne in seveda svoje interese. Zanimivo je opazovati, kako so se v pogojih, recimo temu naraščajoče vpetosti Soče v mednarodni trg ponudbe, povpraševanja in delovne sile, stališča spreminjala in kako so do neke mere prilagodljive in instrumentalizirane opredelitve meja »lokalnosti« (Massey 1997). Od začetka si je na primer atribut lokalnosti prislužil lastnik enega prvih podjetij iz Italije, ne pa tudi podjetje Madžara, ki se je desetletje kasneje z družino preselil na Bovško. Če so pred poldrugim desetletjem zagovarjali najemanje domače, slovenske delovne sile, je danes položaj skoraj obraten: večina lokalnih podjetij najema tuje sezonske ekonomske migrante, v strategiji razvoja turizma pa so težave, ki jih ti imajo s pridobivanjem nekaterih

licenc izpostavljene kot izziv (Strategija razvoja ... 2016). Nekoč relativno zaključen družbeno-interesni milje »lokalnih raftarjev«, ki se je napram »drugim« kasneje formaliziral tudi v obliki GIZ, danes ni več tako homogen – večina manjših lokalnih podjetij je zunaj GIZ.

Z vidika lokalnih akterjev glede razvoja turizma na Soči ostajata tako nerazrešeni dve vprašanji: vprašanje »zaščite« lokalnega gospodarstva ter vprašanje upravljanja z naraščajočim številom podjetij in obiskovalcev. V turizmu se prvo vprašanje pogosto izpostavlja, ko zaradi tujih investicij prihaja do »odtekanja« prihodkov iz lokalnega okolja (Swarbrooke s sodelavci 2003, 194; Waver 2006; Mowforth in Munt 2008). Ker pa »odtekanje« omogočajo pravila prostega pretoka storitev in kapitala, lokalni akterji to izpostavljajo bolj na deklarativni ravni, zavedajoč se dejstva, da »pravične« delitve na »tuje« in »domače« ni moč enostavno uveljaviti. V ospredje tako prihaja vprašanje omejevanja števila obiskovalcev in podjetij nasploh. Vprašanje omejevanja obiska zaradi negativnih učinkov preturizma na lokalne skupnosti (Mihalič 2020) v obravnavanem kontekstu (še) ni relevantno. Pomembnejše je vprašanje smeri nadaljnega razvoja. V teoretičnih modelih razvoja turističnih območij, pa tudi ekonomskem zakonu padajočega donosa, neomejeno turistično koriščenje omejenega naravnega vira vodi v zmanjševanje kakovosti storitve, nižje cene, zmanjševanje donosa in posledično stagnacijo razvoja (Butler 1980; 2019; Mihalič 2006, 75). Akterji ugotavljajo, da se na Soči ta proces že dogaja, vendar zaradi različnih interesov v lokalni skupnosti glede omejevanja ni soglasja.

Ugotovimo lahko tudi, da upravljanje z reko s precejšnjim zamikom sledi razvoju turizma. Vpleteni in dobro obveščeni informatorji ugotavljajo, da lokalna politika »rafting podjetja« v preteklosti ni imela za tako relevantne družbenoekonomske akterje, kot jih ima danes. Še več, danes so dejavnosti na Soči prepoznane kot najpomembnejša in najbolj razvita turistična storitev, ki ima velik pomen v lokalnem gospodarstvu. Skladno s tem imajo akterji iz tega okolja, zlasti lastniki večjih podjetij, tudi večji politični vpliv in družbeno moč. Izraz tega so navsezadnje zapisi v zadnji občinski strategiji razvoja turizma, kjer so kot ključni izzivi na področju vodnih športov navedeni: urejanje infrastrukture, upad kakovosti in cen zaradi prevelike in neloyalne konkurence ter potreba po »trajnostnem upravljanju«, vključno z omejevanjem prometa in števila agencij (Strategija razvoja ... 2016). S cinizmom obdarjen lokalni akter bi najbrž komentiral: dve desetletji prepozno.

8 Viri in literatura

- Bianchi, R. V. 2003: Place and power in tourism development: tracing the complex articulations of community and locality. *Pasos, Revista de Turismo y Patrimonio Cultural* 1-1. DOI: <https://doi.org/10.25145/j.pasos.2003.01.002>
- Bradaškja, B. Vranješ, M. 2013: Analysis of certain data on visitation to the tourist destination of the Julian Alps and Triglav National Park. *Climate Change nad Management of Protected Areas*. Portorož.
- Buckley, R., Pickering, C., Weaver, D. B. 2003: *Nature-Based Tourism, Environment, and Land Management*. Wallingford.
- Butler, R. W. 1980: The concept of the tourism area cycle of evolution: Implications for management of resources. *The Canadian Geographer*, 24-1. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.1980.tb00970.x>
- Butler, R. W. 2019. Overtourism and the tourism area life cycle. *Overtourism: Issues, Realities and Solutions*. Berlin. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110607369-006>
- Cigale, D. 2007: Vplivi turizma v slovenskem alpskem svetu na vode. *Dela* 28. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.28.255-271>
- Cigale, D., Lampič, B., Mrak, I., Ogrin, M., Repe, B., Špes, M., Vintar Mally, K., Vrtačnik Garbas, K. 2009: Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji. *GeograFF* 5. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600404>
- Cigale, D., Lampič, B., Mrak, I. 2010: Turistični obisk in zavarovana območja – primer Triglavskega narodnega parka. *Dela* 33. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.33.75-96>

- Crang, M. 1998. *Cultural Geography*. London.
- Crang, M., Cook, I. 2007: *Doing Ethnographies*. London. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781849208949>
- Daniels, S. 1985: *Arguments for humanistic geography. The Future of Geography*. London.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.) 2009: *The Dictionary of Human Geography*. London.
- Hrovat, J. 2005: Sociološke razvojne perspektive trajnostnega razvoja v zgornjem toku reke Soče. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Jackson, P. 1981: *Phenomenology and social geography*. Area 13-4.
- Johnston, R., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M. (ur.) 2000: *The Dictionary of Human Geography*. Oxford.
- Lesjak, M., Vranješ, M., Uran Maravić, M., Juvan, E. 2020: Operativni načrt razvoja outdoor turizma Slovenije. Delovno gradivo. Portorož.
- Mavri, R. 2018: Priporočila za trajnostno načrtovanje rekreacije na prostem v zavarovanih območjih Slovenije. *Geografski vestnik* 90-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV90103>
- Mavri, R. 2019: Trajnostno načrtovanje rekreacije na prostem v Triglavskem narodnem parku s poudarkom na socialni nosilni zmogljivosti. *Dela* 50. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.50.129-148>
- Massey, D. 1997: *A global sense of place. Reading Human Geography: The Poetics and Politics of Inquiry*. London.
- Mihalič, T. 2006: *Trajnostni turizem*. Ljubljana.
- Mihalič, T. 2020: Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research* 84. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>
- Mowforth, M., Munt, I. 2008: *Tourism and Sustainability: Development, Globalisation and New Tourism in the Third World*. New York.
- Mrak, I. 2014: Ocena ranljivosti visokogorja kot osnova sonaravnemu razvoju turizma in rekreacije. *Geografsko raziskovanje turizma v Sloveniji, GeograFF* 15. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600183>
- Norton, W. 2000: *Cultural Geography: Themes, Concepts, Analyses*. Oxford, New York.
- Odlok o ureditvi športne plovbe na vodotokih. Uradno glasilo 5/1993. Nova Gorica.
- Odlok o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo ob reki Soči. Uradno glasilo 6/2000. Nova Gorica.
- Odlok o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo ob reki Soči. Uradni list Republike Slovenije 68/2003. Ljubljana.
- Odlok o rabi in varovanju vstopno-izstopnih mest za športno plovbo ob reki Soči in njenih pritokih na območju od izvira Soče do Volčanskega mostu. Uradni list Republike Slovenije 18/2011. Ljubljana.
- Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o rabi in varovanju vstopno izstopnih mest za športno plovbo ob reki Soči in njenih pritokih na območju od izvira Soče do Volčanskega mostu. Uradni list Republike Slovenije 40/2011. Ljubljana.
- Odlok o določitvi plovbnega režima na reki Soči in na reki Koritnici. Uradni list Republike Slovenije 71/2014. Ljubljana.
- Odlok o določitvi plovbnega režima na reki Soči in na reki Koritnici. Uradni list Republike Slovenije 24/2016. Ljubljana.
- Pile, S. 1991: Practising interpretative geography. *Transactions of the Institute of British Geographers* 16-4. DOI: <https://doi.org/10.2307/623030>
- Podatkovna baza Si-Stat. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2020. Medmrežje: <https://pxweb.stat.si/SiStat>. (17. 6. 2020).
- Poslovni register Slovenije. Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve. Ljubljana, 2020. Medmrežje: <https://www.ajpes.si/prs/> (15. 6. 2020).
- Seamon, D., Lundberg, A. 2017: Humanistic geography. *International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology*. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118786352.wbieg0412>

- Strategija razvoja in trženja turizma v občini Bovec do leta 2025. Lokalna turistična organizacija Bovec. Bovec, 2016.
- Swarbrooke, J. Beard, C., Leckie, S., Pomfret, G. 2003: Adventure Tourism: The New Frontier. Oxford.
- Šumi, I. 2000: Kultura, etničnost, mejnost: konstrukcije različnosti v antropološki presoji. Ljubljana.
- Weaver, D. 2006: Sustainable Tourism: Theory and Practice. Oxford.
- Winter, P. L., Selin, S., Cerveny, L., Bricker, K. 2019: Outdoor recreation, nature-based tourism, and sustainability. Sustainability 12-1. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12010081>
- Zakon o spodbujanju razvoja turizma. Uradni list Republike Slovenije 13/2018. Ljubljana.
- Zakon o plovbi po celinskih vodah. Uradni list Republike Slovenije 30/2002. Ljubljana.

8.1 Ustni viri

Intervjuji (velikost podjetja, turistične dejavnosti, obdobje ustanovitve, kraj registracije)

- Ustni vir 1 2003, 2020: Večje podjetje, dejavnosti na vodi, prvo obdobje, direktor GIZ, občinski svetnik. Bovec.
- Ustni vir 2 2002, 2020: Večje podjetje, outdoor in namestitvene dejavnosti, prvo obdobje, občinski svetnik. Bovec.
- Ustni vir 3 2002: Večje podjetje, dejavnosti na vodi, drugo obdobje. Solkan.
- Ustni vir 4 2002: Malo podjetje, dejavnosti na vodi, drugo obdobje. Bovec.
- Ustni vir 5. 2002: Večje podjetje, dejavnosti na vodi in namestitvene dejavnosti, drugo obdobje. Kobarid.
- Ustni vir 6 2002: Večje podjetje, outdoor in gostinske dejavnosti, drugo obdobje, občinski svetnik. Tolmin.
- Ustni vir 7 2002: Večje podjetje, dejavnosti na vodi in namestitvene dejavnosti, drugo obdobje. Kobarid.
- Ustni vir 8 2008: Večje podjetje, outdoor in namestitvene dejavnosti, tretje obdobje. Bovec.
- Ustni vir 9 2008: Malo podjetje, dejavnosti na vodi, tretje obdobje. Bovec.
- Ustni vir 10 2008: Malo podjetje, dejavnosti na vodi, tretje obdobje. Bovec.
- Ustni vir 11 2020: Večje podjetje, dejavnosti na vodi in namestitvene dejavnosti, drugo obdobje. Bovec.
- Ustni vir 12 2002: Večje podjetje, dejavnosti na vodi, drugo obdobje. Ljubljana.
- Ustni vir 13 2002: Večje podjetje, outdoor dejavnosti, prvo obdobje. Bovec.
- Ustni vir 14 2020: Malo podjetje, šole kajaka, četrto obdobje. Bovec.
- Ustni vir 15 2004: Direktor LTO, namestitvene dejavnosti, tretje obdobje. Bovec.
- Ustni vir 16 2020: Birektor LTO, četrto obdobje. Bovec.

Neformalni pogovori

- Ustni vir 17 2008: Večje podjetje, outdoor dejavnosti, tretje obdobje. Bovec.
- Ustni vir 18 2020: Večje podjetje, outdoor in gostinske dejavnosti, drugo obdobje, občinski svetnik. Tolmin.
- Ustni vir 19 2020: Malo podjetje, outdoor dejavnosti, četrto obdobje. Bovec.
- Ustni vir 20 2020: Večje podjetje, dejavnosti na vodi in namestitvene dejavnosti, četrto obdobje. Bovec.
- Ustni vir 21 2020: Malo podjetje, outdoor in gostinske dejavnosti, četrto obdobje. Bovec.
- Ustni vir 22 2019: Malo podjetje, dejavnosti na vodi, četrto obdobje. Kobarid.
- Ustni vir 23 2020: Vodnik outdoor dejavnosti. Bovec.
- Ustni vir 24 2020: Vodnik outdoor dejavnosti. Bovec.
- Ustni vir 25 2020: Organizator licenciranja vodnikov. Ljubljana.

9 Summary: Stories from the »most beautiful river«: a humanistic geographical perspective on the history of the development and management of tourism on the river Soča

(translated by the author)

The article provides an overview and analysis of the history of the development of recreational and outdoor tourism on the river Soča and the related management practices. Tourism on the river Soča began to develop in the early 1990s and in three decades it has evolved from an alternative to mass tourism, while the Soča valley has become an internationally recognized destination for outdoor tourism. On the other hand, management measures and approaches were adopted and adapted with some delay. The article is based on long-term ethnographic fieldwork that has been conducted in the valley over the last two decades. In addition to the presentation of tourism development in the context of changing socio-economic conditions, special attention is paid to the roles and attitudes of key local actors and interest groups toward tourism development and to the question of whether and how their positions have changed.

When dealing with issues of the use and management of a limited natural resource or land in tourism, we tend to focus primarily on environmental aspects and possible negative impacts of tourism »overuse«. However, although the river Soča has been officially declared a »natural monument« at both local and national level, such issues have never been the subject of management measures and related local stakeholders' discussions. At the beginning of the 1990s, in order to protect nature, in particular, to conserve fish stocks and develop fishing tourism, navigation on the upper river Soča and its tributaries was banned, while sections more suitable for recreational and commercial white-water activities (rafting, kayaking, etc.) were left to tourism development with virtually no limits. The main issues regulated at the local and national level over the last two decades have concerned the designation of access points and river sectors for various activities, ensuring safety (river surveillance, licensing of guides) and raising funds (charging of fees) for the management, development and marketing of river tourism in general.

On the other hand, local debates on the development and management of river tourism have focused on the issue of protecting the local economy and community development. The implementation of the first management measures (two decades ago) was partly a reaction to the emergence of foreign agencies that carry out the same business activities on the river as local tourism providers. Similarly, further adjustments to the regulations, mainly in the area of charging fees for commercial use, reflect the interests of the main local rafting companies to limit the presence of foreign competition. However, due to differences of opinion among local tourism operators, a system of concessions that would effectively limit the number of operating rafting companies has never been adopted. With the growing popularity of outdoor tourism in general and of the river Soča in particular, the number of rafting agencies and visitors on the river rose to unexpected numbers. Today there are about a hundred agencies on the river, of which at least 60% are of non-local origin.

The attitudes of local actors and the relationships between them have changed. Whereas two decades ago the main question was how to limit the activities of foreign rafting agencies, which are still perceived locally as »unfair competition«, today the main question is whether and how the number of companies, in general, can be limited. There is no consensus on this issue in the local community and among actors with significant social power. In simple terms, the advocates of a »more liberal« and a »more regulated« market economy are confronted on and along the river Soča. Specifically, advocates of restrictions follow the protectionist perspective: apart from the argument that limiting the number of providers would lead to higher quality and higher price of services, an important argument is still the »protection of the local economy and community«. However, as the Soča river is now widely recognized as a source of significant income under the conditions of the general principles of free movement of services and capital, there is considerable uncertainty among decision-makers and key stakeholders about

the consequences of possible restrictions for the stakeholders directly involved, other tourism providers, the local economy and the community as a whole.

In arguing their positions, the majority of local actors advocate community, local and of course their own interests. However, under the conditions of the growing integration of the river Soča in the global market of supply, demand and labour, their attitudes have changed, while the definitions of »locality« have always been flexible and instrumentalised. The once relatively clearly delineated social and interest milieu of the »local rafters«, which was later formalized in the form of the economic interest grouping (EIG) vis-à-vis »others«, is no longer homogeneous today – most smaller local companies remain outside the EIG.

Two decades ago, the local political environment did not consider »rafting companies« as relevant social and economic actors as they do today. Today the activities on and along the river are recognized as the most important and most developed tourism product. Accordingly, the actors from the rafting companies, especially the owners of larger companies, have gained greater political influence and social power. After all, this is reflected in the latest local tourism development strategy, where the main challenges in the field of water sports include, among others, declining quality and prices due to excessive and unfair competition, and the need for »sustainable management«, including limiting river traffic and the number of rafting companies.

RAZGLEDI

**REKREACIJSKE DEJAVNOSTI NA OBMOČJU SLAVNIKA –
ANALIZA MNENJ IZBRANIH DELEŽNIKOV**

AVTORJI

Mojca Cencič

Sečovelje 100, SI – 6333 Sečovelje, Slovenija
mojca.cencic@gmail.com

dr. Miha Koderman

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, SI – 6000 Koper, Slovenija
miha.koderman@fhs.upr.si

dr. Valentina Brečko Grubar

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, SI – 6000 Koper, Slovenija
valentina.brecko.grubar@fhs.upr.si

DOI: 10.3986/GV92203

UDK: 338.483:502.131.1(497.4Slavnik)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Rekreacijske dejavnosti na območju Slavnika – analiza mnenj izbranih deležnikov

Območje Slavnika je zaradi redkih in endemičnih rastlinskih in živalskih vrst zavarovano kot naravni spomenik državnega pomena. Z opazovanjem stanja na terenu in intervjuji s ključnimi deležniki smo preučili obremenitve okolja, ki nastajajo zaradi izvajanja različnih rekreacijskih dejavnosti ter opredelili pomanjkljivosti v upravljanju in sodelovanju deležnikov. Ugotovili smo, da se posledice množičnega obiska in različnih rekreacijskih dejavnosti najbolj kažejo v eroziji poti, poškodbah rastlinstva in onesnaženju z odpadki. Za trajnostni razvoj rekreacijskih dejavnosti na Slavniku bi bilo potrebno sodelovanje vseh »uporabnikov«, ozaveščanje in informiranje obiskovalcev, ključno vlogo pa bi morale prevzeti tudi pristojne lokalne in državne ustanove s sprejetjem ustreznih sistemskih rešitev.

KLJUČNE BESEDE

rekreacijske dejavnosti, obremenitve okolja, degradacija, trajnostni razvoj, naravni spomenik Slavnik

ABSTRACT

Recreational activities in the area of Slavnik – analysis of the opinions of selected stakeholders

The area of Slavnik is protected as a natural monument of national importance due to the rare and endemic plant and animal species. The authors examined the environmental impacts of various recreational activities in this area by observing the situation along the hiking trails and with interviewing key stakeholders. Apart from most evident consequences of intense visitation and different recreational activities, such as soil erosion, vegetation damage, and waste pollution, the study identified inadequate environmental management and poor cooperation of stakeholders. The sustainable development of recreational activities in the Slavnik area would require the participation of all »users«, as well as informing and

raising awareness of visitors. Local and state institutions should also participate and take a more prominent role by adopting effective system solutions.

KEY WORDS

recreational activities, environmental impacts, degradation, sustainable development, natural monument Slavnik

Uredništvo je prispevek prejelo 27. maja 2020.

1 Uvod

Sodoben način življenja je vzrok za povečanje potreb po sprostitvi in prostočasnih dejavnostih. Rekreacija v vzpetih območjih je ena izmed najbolj priljubljenih oblik preživljanja prostega časa, pri njej pa izstopata predvsem pohodništvo in gorsko kolesarjenje. Med najbolj obiskanimi vzpetimi območji so tista, ki so v bližini večjih mest in so lahko dostopna. Mednje spada tudi Slavnik, ki je priljubljena izletniška in rekreacijska točka za številne okoliške prebivalce, pa tudi enodnevne obiskovalce iz bolj oddaljenih krajev. Za območje Slavnika so značilne redke in endemične živalske vrste ter posebno kraško travniško rastlinstvo, zaradi česar je bil razglašen za naravni spomenik, najprej lokalnega in nato državnega pomena (Odlok ... 1992; Sklep ... 1996). Zavarovani so bili vrh, travišča in botanična lokaliteta ter ilirsko montanska flora.

Slavnik se je uveljavil kot pogost cilj tako individualnih pohodnikov kot tudi organiziranih pohodov številnih društev, ki ga obiskujejo v vseh letnih časih, nanj pa je organiziran tudi gorsko kolesarski maraton. Za ohranitev zavarovanega območja je treba vzpostaviti celovito upravljanje, pri katerem je, v izogib morebitnim konfliktom, potrebno sodelovanje različnih deležnikov, od lastnikov zemljišč, planincev, gozdarjev, lovcev, predstavnikov varstva narave, prebivalcev bližnjih naselij in drugih deležnikov. Trajnostna ohranitev vloge in naravovarstvenega pomena Slavnika namreč ni možna brez načrtovanega razvoja in upravljanja, ki bo s sprejetimi ukrepi omejilo čezmerne obremenitve in negativne posledice.

V raziskavi, ki je temeljila na terenskem delu, smo skušali ugotoviti, katere vrste rekreacijskih dejavnosti so najbolj prisotne in kako se v okolju kažejo njihovi učinki. Učinke rekreacijskih dejavnosti smo želeli podrobneje preučiti s pomočjo mnenj različnih deležnikov in jih spodbuditi k razmisleku o njihovi vlogi pri ohranitvi tega občutljivega naravnega območja.

2 Metode

Z namenom zbiranja podatkov o vrstah rekreacijskih dejavnosti, njihovi prostorski razširjenosti in vidnih posledicah v okolju smo opravili več terenskih ogledov izbranega območja, tako med tednom kot ob koncih tedna, ko je obisk največji. Terensko opazovanje je bilo izvedeno ob različnih obdobjih dneva, tako v jutranjih in dopoldanskih kot tudi v popoldansko-večernih urah. Raziskavo smo opravili aprila in maja 2019. Pri dostopih smo uporabili označene planinske poti: Podgorje–Slavnik, Prešnica–Slavnik in Skadanščina–Slavnik (slika 1), sestopali pa smo deloma tudi po brezpotjih, saj smo želeli pregledati širše območje in ugotoviti morebitno razpršenost učinkov rekreacije. Na izhodiščih planinskih poti smo preverjali še prisotnost informacijske infrastrukture (informativne table o naselju in Slavniku s kartografskim prikazom območja, oznake planinskih smeri in poti) ter urejenost parkirišč (označba parkirišča, ki obiskovalcem sporoča, kje je dovoljeno parkirati in njegova morebitna plačljivost). Opaženo smo popisali in fotografirali.

Večji del spoznanj o učinkih rekreacijskih dejavnosti smo dobili z namenskim, polstrukturiranim intervjujem, s katerim smo zbrali mnenja sedmih deležnikov, ki so posredno ali neposredno soudeleženi pri upravljanju območja Slavnika. To so bili predstavniki Obalnega planinskega društva Koper, Planinskega društva Slavnik, Krajevne skupnosti Podgorje, lovskih družin Kojnik-Podgorje in Videž-Kozina, Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave Območne enote Oskrbnikov Tumove kože na Slavniku. V intervjujih smo v prvem delu vsem deležnikom zastavili splošna vprašanja v povezavi z upravljanjem obravnavanega območja in vplivih rekreacijskih dejavnosti v njem. Zanimalo nas je mnenje o tem, katere rekreacijske dejavnosti povzročajo vidne negativne posledice in kako se kažejo, katero dejavnost bi izpostavili kot najbolj obremenjujočo, ali so že ukrepali zaradi opaženih posledic in kako, ali so prisotni konflikti med uporabniki prostora, ali se vedenje in ravnanje obiskovalcev spreminjata ter katere ukrepe bi predlagali za zmanjšanje obremenitev.

Drugi del vprašalnika je bil zasnovan individualno, skladno z vlogo oziroma dejavnostjo deležnika. Predstavnika obeh planinskih društev smo vprašali glede vzdrževanja planinskih poti in ozaveščenosti njihovih članov, oskrbnika planinske kočice o opažanjih glede obiska in ravnanja obiskovalcev, predstavnika lokalne skupnosti o njihovih problemih, povezanih z rekreacijskimi dejavnostmi na Slavniku in reševanju le-teh, predstavnika obeh lovskih družin o vplivu rekreacijskih dejavnosti na divjad in ukrepov za njihovo zaščito, predstavnika Zavoda za varstvo narave pa o spremljanju in poznavanju stanja ter izvajanju nadzora.

3 Geografski opis območja

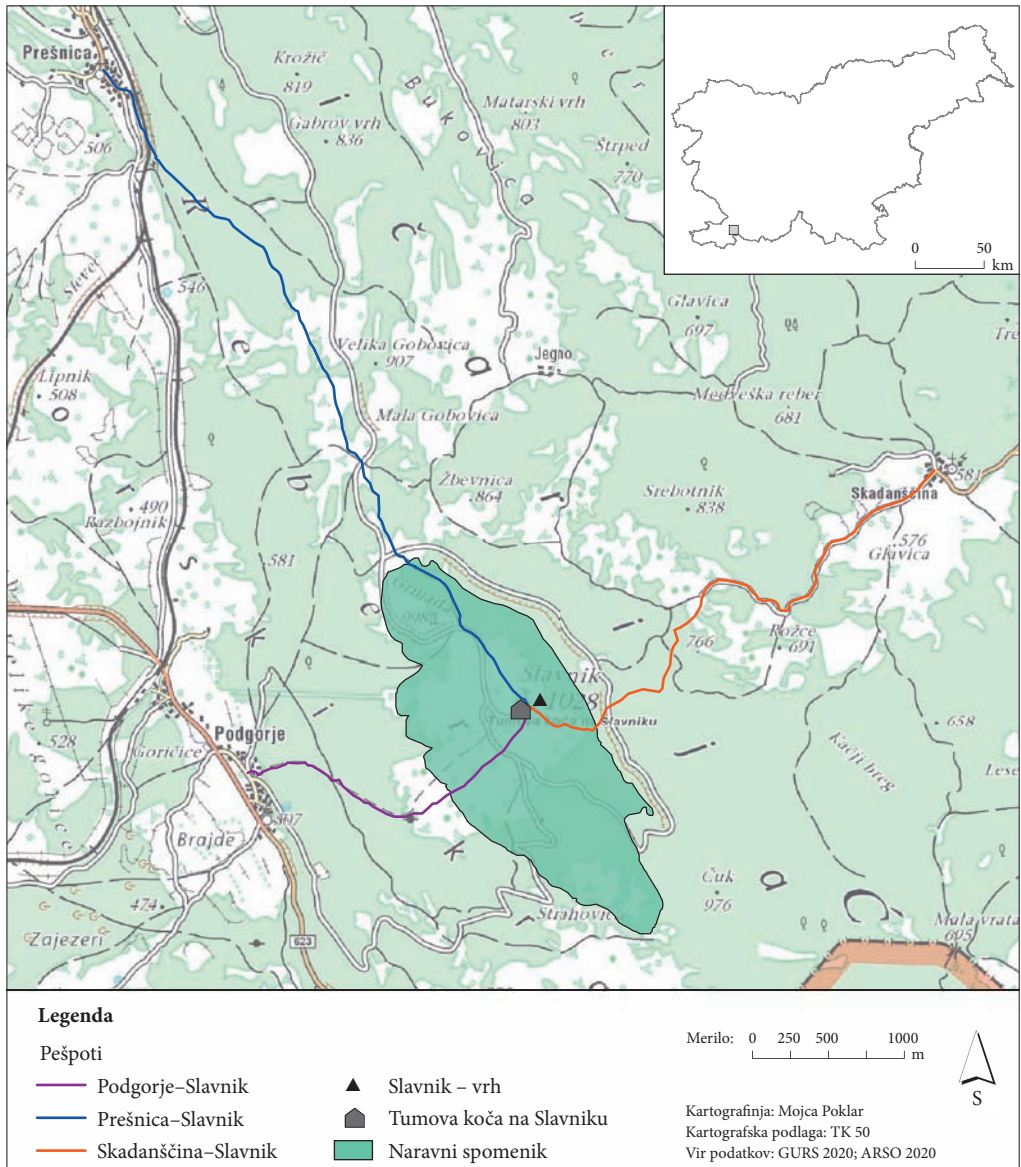
Slavnik je del kraške pokrajine Čičarija (Perko in Orožen Adamič 1998, 27–30), ki na severnem delu meji na Podgrajsko podolje in na južnem delu na Podgorski kras. Z jugozahodnim delom pripada Mestni občini Koper, s severovzhodnim pa Občini Hrpolje-Kozina. Ob njegovem zahodnem vznožju je vas Podgorje, na severozahodnem Prešnica in na severovzhodnem Skadanščina. Slavnik je z vseh strani lahko dostopen, saj do izhodišč za vzpone vodijo krajevne ceste.

Območje je pretežno zgrajeno iz apnencev paleocenske starosti, s posameznimi eocenskimi flišnimi progami, del pa iz apnencev kredne starosti. Najnižje je na severozahodu, proti jugovzhodu se zvišuje in doseže najvišjo točko na Grmadi in vrhu Slavnika (1028 metrov). Površje je kraško, brez površinsko tekočih voda. Podnebje južnega obrobja je zaledno obsredozemsko s toplim poletjem, z višjo nadmorsko višino pa ima vse več lastnosti gorskega podnebja; pozimi so občasno tudi snežne padavine. Povprečna letna temperatura je na nadmorski višini 950 m okoli 8,6 °C, višina padavin pa med 1600–1800 mm. Hladnejše podnebje ima tudi severovzhodni del, ki se spušča proti Podgrajskemu podolju (Ogrin 1995). Pobočja z naklonom 20–30 ° večinoma porašča gozd, vršni uravnani del pa pokrivajo travniki oziroma nekdanji pašniki. Na nižjih delih pobočij in vznožjih prevladujejo antropogeni nasadi črnega bora, ki so nastali ob pogozdovanju erozijskih žarišč in kraških goličav, sicer pa listnati gozdovi. Severna pobočja proti Skadanščini poraščajo primorski bukovi gozdovi, južna pobočja proti Podgorju pa submediteranski gozd puhastega hrasta in črnega gabra ali gabrovca s travo ojstrico, ki proti vrhu prehaja v gozd bukve. Naravni spomenik Slavnik je vključen v območje Natura 2000 – Kras, je ekološko pomembno območje, namenjeno ohranitvi oziroma doseganju ugodnega stanja ptic in območje ohranjanja naravnih habitatov ter prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst (Poročilo ... 2014, 153; Atlas ... 2020).

Slavnik je zadnji vrh Slovenske planinske transverzale, ki presega 1000 m nadmorske višine. Hkrati je tudi kontrolna točka Evropske pešpoti E6, Poti kurirjev in vezistov, Istrske planinske poti ter Slovenske turnokolesarske poti (Obalno ... 2018). Poleg označenih planinskih in kolesarskih poti iz različnih izhodišč, po njegovih pobočjih potekajo tudi kolovozne poti, ki jih uporabljajo lastniki gozdov, lovci in tudi obiskovalci. Makadamski cesti iz Hrpolj (11 km) in Podgorja (5,5 km) sta predvsem namenjeni oskrbi planinske kočice in omogočata dostop motoriziranim vozilom. Pod vrhom Slavnika, na višini 1018 m, je bila leta 1957 zgrajena planinska koča, ki so jo poimenovali po slovenskem alpinistu, planinskem ideologu in botaniku Henriku Tumi. Kočo so med letoma 1988–1994 temeljito obnovili in razširili. Oskrbovana je z elektriko in vodo kapnico, ki pa kljub varčni rabi ne zadostuje in pogosto morajo naročiti dodatne cisterne vode pri Rižanskem vodovodu. Z obnovo so zmanjšali tudi obremenjevanje okolja. V koči uporabljajo biorazgradljiva čistila in papirnato embalažo, leta 2015 je bila ob koči zgrajena čistilna naprava za odpadne vode iz sanitarij in kuhinje, perilo pa perejo v dolini. Z uporabo plina iz plinohrama so povečali varnost in zmanjšali število prevozov jeklenk iz doline (Suhadolnik 2017). Oskrbnik nam je omenil tudi zamenjavo oken s troslojnimi stekli in manjše stroške ogrevanja. V koči imajo omejeno ponudbo domačih jedi in čeprav je bilo veliko povpraševanja po bolj pestri ponudbi, se zanj niso odločili, saj ne želijo, da postane koča gostinski objekt. Obiskovalci lahko naročijo pitno vodo tudi v kozarcu. Koča je leta 2017 pridobila certifikat »Okolju in družinam prijazna koča«, ki ga podeljuje Planinska zveza Slovenije in velja za obdobje štirih let. Odrpta je ob koncih tedna vse leto in ob praznikih (Planinska ... 2019b).

4 Obremenitve vzpetih območij z rekreacijskimi dejavnostmi

Rekreacija spada med oblike preživljanja prostega časa, ki se glede na svoje značilnosti in zahteve odvija v različnih geografskih okoljih. Eno od njih so tudi hribovja, ki so zaradi izboljšane prometne infrastrukture, razvoja osebnega motornega prometa, lažje dostopnosti ter gostega omrežja planinskih poti in koč postala pomembno okolje za preživljanje prostega časa (Lampič in Repe 2009, 46). Rekreacijske dejavnosti v hribovju so zelo privlačne tudi zaradi bližine bivalnemu okolju večjega števila ljudi, cenovne

Slika 1: Slavnik s planinskimi potmi.

dostopnosti, nezahtevnosti infrastrukture in opreme, potrebne za izvedbo, možnosti rekreacije preko celega leta in primernosti za vse starostne skupine ljudi. Pestre reliefne značilnosti hribovitih območij v Sloveniji nudijo ugodne pogoje za različne rekreacijske dejavnosti. Danes je poleg gorništvu, ki je najbolj množična dejavnost, še vrsta novih, modernih oblik rekreacijskih dejavnosti, ki so se razvile zaradi potreb po telesni dejavnosti ter z razvojem tehnične in športne opreme (Mrak 2009a, 149–151).

Raznolikost motivov je vzrok za razpršenost turističnih tokov, tudi izven turističnih območij, zato so okoljski učinki rekreacijskih dejavnosti opazni na širših območjih. Pri obremenjevanju okolja je pomemben sezonski značaj dejavnosti, ko je v določenem časovnem obdobju na območju mnogo večje število obiskovalcev kot sicer. Za izvajanje nekaterih rekreacijskih dejavnosti ni potrebna gradnja posebnih objektov, ker pa se odvijajo v okoljsko občutljivih območjih, lahko dejavnost posameznikov ogroža tamkajšnjo biotsko raznovrstnost in naravne vrednote; druge zahtevajo gradnjo tehnično in prostorsko zahtevnih objektov in bistveno posegajo ter obremenjujejo okolje in pokrajinski videz prostora (Jeršič 2001, 41; Mrak 2009b, 55). Zaradi delitve skupnega prostora z že obstoječimi uporabniki, kot so lokalni prebivalci in/ali turisti, so pritiski na okolje še toliko večji (na primer večja poraba vode, povečan promet, povečane količine odpadkov in fekalij), zato je treba upoštevati stopnjevanje teh učinkov. So namreč tesno prepleteni in jih je zato nujno preučiti v njihovi celovitosti. Čeprav se posamezni učinek izkaže kot majhen, so lahko sinergijski učinki nezanemarljivi (Špes 2009; Cigale 2009).

Izvajalci rekreacijskih dejavnosti in turisti obremenjujejo okolje s svojim ravnanjem posredno in/ali neposredno, posledice pa se kažejo na kakovosti vode in zraka, na prsti, reliefu, rastlinstvu in živalstvu, pa tudi v medsebojnih odnosih deležnikov. V hribovitem svetu so med najbolj opaznimi spremembe na površju in prsti, ki so posledica porušene mehanske stabilnosti. Kažejo se kot povečano erozijsko delovanje vode, odnašanje prsti in nastajanje erozijskih jarkov. Zbitost kot posledica hoje in vožnje pospešuje erozijske procese, saj zmanjša pronicanje vode v prst in s tem sposobnost zadrževanja, kar povečuje površinski odtok. Rekreacijske dejavnosti sicer nimajo tolikšnega vpliva na prsti in površje, kakor gradnja in urejanje smučišč, v primeru velike gostote obiska pa njihov vpliv ni zanemarljiv in je prisoten že pri opremljanju poti. Problematična je predvsem razširjenost na obsežne površine hribovitega sveta (Cigale 2004, 9–10).

Negativne učinke pohodništva v hribovitih območjih povečuje tudi kolesarjenje. Pogosto se s pohodniki zelo obremenjena pot še dodatno poslabša s prisotnostjo kolesarjev, ki pustijo za sabo sledi koles in razdejanje poti (Ruff in Mellors 1993; Thurston in Reader 2001, 407). Raziskava Thurstona in Readerja (2001, 397–398) je pokazala, da imata obe dejavnosti podobne učinke na rastlinstvo in prst, ki se zelo hitro pokažejo, v primeru prekinitve rekreacijskih dejavnosti pa je okrevanje dolgotrajno. Podobno ugotavljajo tudi Goefft in Alder (2009) ter Hammitt, Cole in Monz (2015), ki vplive gorskega kolesarjenja na rastlinstvo označujejo za enakovredne drugim oblikam rekreacije na prostem. Vsekakor obe dejavnosti s čezmerno rabo in težnjo po improviziranih poteh prispevata k eroziji in zbitosti prsti. Rekreacija izven za to namenjenih poti in ustvarjanje vzporednih poti pa predstavlja tudi širjenje negativnih okoljskih učinkov, spreminja se izoblikovanost površja in uničuje rastlinstvo, kar posledično vodi k zmanjšanju biotske raznovrstnosti. S prodiranjem v mirne predele narave in hrupom se krči življenjski prostor divjih živali, ko se te umikajo človeku, spreminjajo se njihove prehranjevalne in razmnoževalne navade. K temu največ prispevajo motorizirane oblike rekreacije, kot so vožnja s terenskimi vozili, štirikolesniki in vožnja z motornimi sanmi. Zadnja se skupaj s turnim smučanjem izvaja v zimskem času, ko narava počiva in je za divjad najbolj kritično obdobje (Keršič Svetel 2003, 99).

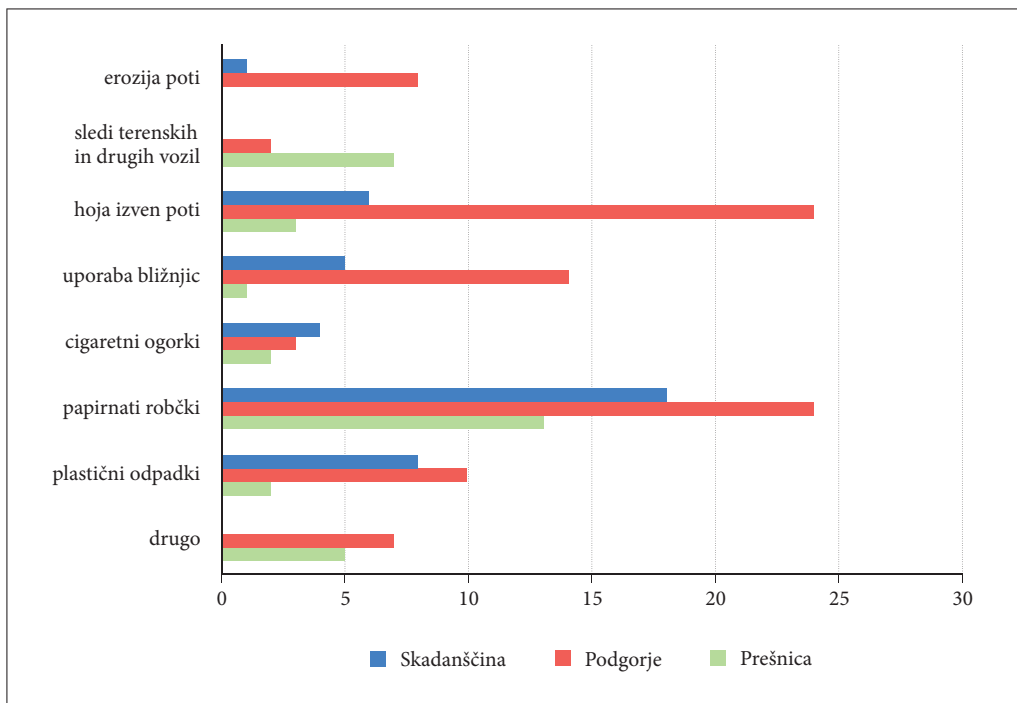
Zaradi delitve skupnega prostora prihaja tudi do konfliktov med pohodniki in gorskimi kolesarji, saj so pohodniki mnenja, da je gorsko kolesarstvo neprimerno za skupno uporabo poti, zlasti zaradi večje hitrosti ter posledično nevarnosti (Ruff in Mellors 1993). Podobno je stališče Planinskega društva Idrija, kjer opozarjajo na škodo, ki jo povzročajo predvsem tako imenovani *spustaši*. Ti se na vrh pripeljejo z motoriziranim prevoznim sredstvom in se s kolesom spustijo v dolino, pri tem pa z grobim zaviranjem poškodujejo in uničujejo rastlinstvo ter pospešujejo erozijske procese. Nad njimi se pritožujejo tudi lastniki zasebnih zemljišč, ker jim ti uničujejo travo, poškodujejo električne pastirje

in plašijo pašno živino. Vprašanje se pojavlja tudi pri vzdrževanju planinskih poti, ki so v domeni planinskih društev in jih njihovi člani večinoma vzdržujejo sami. Čezmerne obremenitve in poškodbe poti pa terjajo več časa, dela in denarnih sredstev za obnovo (Planinsko ... 2019). Konfliktno situacijo pogosto nastanejo tudi med rekreativnimi obiskovalci in lokalnimi prebivalci zlasti zaradi pomanjkanja infrastrukture kot so parkirišča, sanitarije, smetnjaki, informativne in usmerjevalne table oziroma neuskladenosti infrastrukture z množičnostjo obiska ter neupoštevanja pravil uporabe prostora in zasebnih zemljišč (Zavod ... 2018b).

5 Rezultati in razprava

Z namenom popisa učinkov rekreacije na okolje smo se na Slavniki odpravili s Prešnice, Podgorja in Skadanščine (slika 1). Na vseh treh poteh ter njihovi okolici smo zasledili veliko učinkov rekreacijskih dejavnosti, ki jih predstavljamo v nadaljevanju. Pri tem moramo opozoriti, da smo popisovali zgolj vidne in trajnejše posledice, kot so poškodbe poti, vzporedne steze ob prvotnih, dotrajanih planinskih poteh, bližnjice, kolovoznice po travnikih in različne odpadke. Največ jih je bilo na poti iz Podgorja, kar pripisujemo množičnosti obiska iz tega izhodišča (slika 2).

Najbolj pogost učinek, ki smo ga opazili, je bila erozija poti zaradi uporabe bližnjic, hoja po nadomestnih poteh, vzporednih s poškodovanimi, in poškodbe zaradi množične uporabe označenih poti (sliki 3 in 4). Erozija je prisotna tako na planinskih poteh kot na zgornjih, travnatih pobočjih Slavnika. Najbolj razširjena je na poti iz Podgorja, in sicer na delih skalnatih in z drobirjem pokritih poti ter na zožitvah, kjer se pohodniki zaradi oteženega gibanja, možnosti zdrsa in izogibanja pri srečevanju ob gneči umikajo izven poti. Bolj ali manj celotna planinska pot iz Podgorja je že zelo dotrajana, saj ima

Slika 2: Vrste učinkov rekreacijskih dejavnosti in število zabeleženih pojavov.

MOJCA CENČIČ

Slika 3: Posledice pogoste uporabe neoznačenih poti in bližnjic.

MOJCA CENČIČ

Slika 4: Vzpredna pot ob dotrajani planinski poti se vzpostavi, ko se pohodniki in drugi uporabniki ob vzponu ali spustu umikajo grušču, večjemu kamenju in skalam, ki sta jih razgalila erozija in dolgotrajna intenzivna uporaba prvotne poti.

številne »koritaste« odseke, ki so ponekod precej globoki, viden je tudi grušč, ki ga je odložila voda, tekoča vzdolž poti. Poleg povečane erozije pa so posledice hoje izven označenih poti ter uporabe bližnjic tudi teptanje in uničenje rastlinskih vrst, med katerimi so tudi redke in ogrožene vrste (Odllok ... 1992).

Na pobočjih pod Slavnikom, Ciganom in Grmado smo opazili številne kolesnice terenskih in drugih motornih vozil (slika 5), ki kažejo na pogosto uporabo poti, verjetno tudi v času, ko je zemljišče namočeno. Na vseh treh poteh smo »srečali« številne odpadke, predvsem papirnate robčke, nekaj je bilo plastične in druge embalaže, pa tudi cigaretnih ogorkov. Več odpadkov smo opazili na »križiščih« različnih poti, na splošno pa so se učinki na vseh poteh stopnjevali proti vrhu.

Med druge učinke rekreacijskih dejavnosti smo uvrstili neustrezno nameščene informativne table (slika 6) in poškodbe na drevesih, na primer z vrezovanjem napisov ter škodo, ki jo povzroča nepravilno parkiranje vozil na izhodiščih poti.

Motorna vozila, s katerimi se obiskovalci Slavnika pripeljejo na izhodišča poti, prispevajo k povečanemu hrupu in emisijam škodljivih snovi, lahko pa povzročajo tudi škodo na zasebnih zemljiščih, ki niso namenjena parkiranju. Ob koncih tedna se promet na izhodišču v Podgorju namreč izjemno poveča, zato obstoječe urejeno parkirišče ne zadosti potrebam, kar posledično pripelje do tega, da obiskovalci parkirajo »na divje« ob stranskih cestah in tudi na kmetijskih zemljiščih, kjer koli le najdejo prostor. Lastniki zemljišč so zaradi tovrstnih dogodkov primorani zemljišče zavarovati z zaporami, ki parkiranje onemogočajo. Na drugih dveh opazovanih izhodiščih je sicer prometa manj, sta pa obe parkirišči pomanjkljivo urejeni, saj nista formalno kategorizirani in označeni s prometnim znakom, pomanjkljivo pa je tudi njuno vzdrževanje (slika 7).

Ključne deležnike, ki z obravnavanim območjem upravljajo, smo prosili za mnenja o naših opažanjih ter njihovih lastnih opažanjih učinkov rekreacijskih dejavnosti na Slavniku, že sprejetih in možnih ukrepov za zmanjšanje obremenitev ter o razvoju v prihodnje. Med njimi sta bili dve planinski društvi – Obalno planinsko društvo Koper upravlja s planinsko kočo na vrhu Slavnika in vzdržuje planinsko infrastrukturo (planinske poti, informativne table in oznake), Planinsko društvo Slavnik pa upravlja

MOJCA CENCIC

Slika 5: Posledice različnih oblik rekreacije pod vrhom Slavnika.

s planinskimi potmi in infrastrukturo s hrpeljsko-kozinske strani. Obe društvi organizirata dejavnosti, ki sta v splošnem najbolj prisotni na območju, to sta pohodništvo in kolesarjenje (Obalno ... 2018; Planinska ... 2019a). Krajevna skupnost Podgorje sega na jugozahodno pobočje Slavnika; naselje Podgorje je izhodišče najbolj pogosto uporabljenega pristopa na Slavnik, agrarna skupnost Podgorje pa je tudi lastnik zemljišč na Slavniku. Lovski družini Kojnik-Podgorje in Videž-Kozina vsaka na svoji strani območja izvajata upravljanje prostoživečih živali in nadzor nad lovskim revirjem. Spremljata število in navade divjadi ter spremembe, ki se dogajajo zaradi različnih vplivov (Lovska ... 2019). Oskrbnik Tumove kočje je na Slavniku prisoten vse leto in je v neposrednem stiku z obiskovalci, pozna njihove želje, navade in lahko opazi njihova škodljiva ravnanja (Obalno ... 2018). Zavod Republike Slovenije za varstvo narave je po Zakonu o ohranjanju narave (1999) pristojen za predlaganje ukrepov v primeru negativnih učinkov, ki spremenijo, poškodujejo ali uničijo naravno vrednoto oziroma zmanjšajo njen estetski pomen. Naravni spomenik Slavnik spada pod pristojnost Območne enote Piran (Zavod ... 2018a).

Sogovorniki so si bili enotni v mnenju, da so najpogostejši obiskovalci Slavnika pohodniki in kolesarji. Veliko je tudi gorskih tekačev in oskrbnik Tumove kočje je pojasnil, da so obiskovalci prisotni ob vsaki uri, v času polne lune tudi ponoči. Sogovorniki so na preučevanem območju opazili še terenska vozila, štirikolesnike in motokrose, katerim dostop omogočata cesti iz Podgorja in Hrpelj, drugih dejavnosti, kot sta na primer zmagarstvo in padalstvo, pa ne opažajo, predvsem zaradi neprimerne terena. Predstavnik Obalnega planinskega društva Koper meni, da so za okolje obremenjujoče prav vse rekreacijske dejavnosti vključno s pohodniki, ki jih je preveč in ne uporabljajo le označenih planinskih poti, temveč hodijo tudi izven teh in uporabljajo bližnjice. Po intenzivnosti obremenjevanja okolja za pohodniki uvršča kolesarje, ki prihajajo na Slavnik vsak dan in motoriste, čeprav naj bi jih bilo manj kot

Slika 6: Informativna tabla pivovarskega podjetja na izhodišču poti v Podgorju je nameščena neposredno na drevo.

v preteklih letih. Predstavnik Zavoda za varstvo narave temu pritrjuje in meni, da so pohodniki in kolesarji preseгли meje zmogljivosti območja. Sogovornik iz Planinskega društva Slavnik prav tako izpostavlja kolesarje, ki bolj poškodujejo poti kot pohodniki, opozoril pa je tudi na gorske tekače in njihovo neprimerno označevanje tras. Med najbolj »problematičnimi« rekreacijskimi dejavnostmi so vsi sogovorniki izpostavili vožnjo s štirikolesniki, terenskimi vozili in motokrosi, ki poleg erozije povzročajo še hrup. Terenska vozila na Slavniku niso dobrodošla, saj so že poškodovala cestišče in pobočja pod vrhom, ki so zavarovana. Zgodilo se je tudi, da se vozniki na opozorila niso odzvali in so morali poklicati policijo, ali pa je bilo potrebno reševanje zaradi zdrsov v snežnih razmerah, ko vozniki svojih vozil niso zmogli zapeljati nazaj na cestišče, je pojasnil predstavnik Krajevne skupnosti Podgorje. Poškodbe travnišč in vznemirjanje divjadi, predvsem ob zori in mraku, je omenil sogovornik iz Zavoda za varstvo narave, slednje pa sta izpostavila tudi predstavnika lovskih družin. K motnji prispevajo tudi psi pohodnikov, ki niso na povodcih in plašijo divjad.

Sogovornike smo povprašali o prisotnosti morebitnih konfliktov med posameznimi skupinami uporabnikov prostora. Vsi so izpostavili konflikte med kolesarji in pohodniki. Predstavnik Planinskega društva Slavnik nam je pojasnil, da obstajajo Merila za dvonamensko rabo planinskih poti, v katerih so določeni pogoji, ko si lahko planinsko pot delijo planinci in gorski kolesarji. Poudaril je, da bi kolesarji morali upoštevati pravilo, da tam, kjer ne morejo s kolesom navzgor, ne morejo tudi navzdol. Med najbolj moteče namreč uvršča adrenalinske spuste kolesarjev *spustašev* po planinskih poteh, ki povzročajo največjo erozijo. Popravljanje in vzdrževanje poškodovanih poti pa je zahtevno, zato v društvu razmišljajo o postavitvi označbe za prepoved vožnje s kolesi na nekaterih odsekih planinskih poti. Podobno je tudi predstavnik Obalnega planinskega društva Koper omenil, da razmišljajo o postavitvi označb za prepoved kolesarjenja,

MOJCA CENČIČ

Slika 7: Pomanjkljivo označeno in urejeno parkirišče v Prešnici.

vendar so v dvomih, če jih bodo kolesarji upoštevali, saj ni nadzora in sankcij ob neupoštevanju omejitev. Oznake za planinske in kolesarske poti so pomembna infrastruktura, ki obiskovalce usmerjajo na utrjene poti in zmanjšujejo možnosti hoje in vožnje po brezpotjih. Sogovornik iz Planinskega društva Slavnik je omenil dalj časa trajajoče konflikte s posameznimi člani ene od lovskih družin, ki so jim odstranjevali markacije znotraj svojega lovišča. Meni, da si lastijo območje in pričakujejo, da se drugi podrejšo interesom lovstva. Sogovornik iz Obalnega planinskega društva Koper pozna le primer ali dva, ko so jim podrli oznako za kolesarsko pot, ki je bila postavljena z vsemi soglasji in v dogovoru z lastniki zemljišč. Pravi, da se nasprotovanja vedno pojavljajo, vendar se posamezniki pri skupnem dogovarjanju ne želijo izpostaviti in se nato poslužujejo takšnih načinov. Podrli so jim tudi dva stebra, na katerih so bile nameščene oznake planinskih poti, enega v Podgorju in enega v Skadanščini. Predstavniki Lovske družine Kojnik-Podgorje meni, da ima vsak deležnik svoje oznake in tudi pooblastila za njihovo postavitev, zato jih drugi ne smejo odstranjevati. V kolikor bi ugotovili, da kateri član krši pravila, bi ukrepali. Vzrok za konfliktno situacijo med obiskovalci in lokalnim prebivalstvom je tudi pomanjkljiva prometna infrastruktura, zlasti pomanjkanje parkirišč, o čemer so pisali tudi mediji (Regional ... 2018). Predstavniki Krajevne skupnosti Podgorje je omenil, da so obiskovalci svoje avtomobile parkirali povsod v vasi, na zasebnih zemljiščih in poteh, kar je vznemirjalo domačine, ki so zahtevali ureditev stanja. V sodelovanju s komunalnim podjetjem Marjetica Koper so uredili parkirišče, ki je zdaj plačljivo in stanje se je bistveno izboljšalo, tudi zaradi izvajanja redarske službe.

Sogovornike smo povprašali tudi o okoljski ozaveščenosti obiskovalcev, saj nas je zanimalo, ali se je stanje v zadnjih letih izboljšalo. Večina sogovornikov je izpostavila izboljšanje pri ravnanju z odpadki, saj naj bi jih manj odvrgli v naravo. Le dva sogovornika se z navedenim nista strinjala in sta menila, da je stanje slabše, predvsem zaradi spremembe življenjskih navad in obiskovalcev z drugačnim obnašanjem, kot naj bi ga imeli planinci. Neupoštevanje pravil po njihovem mnenju veliko prispeva k nezaželenim učinkom. Na to opozarja tudi Keršič Svetelova (2003, 97), ki meni, da je razvoj rekreacijskih dejavnosti privabil različne ciljne skupine obiskovalcev, tudi take z drugačnim sistemom vrednot,

Slika 8: Poškodovana informativna tabla za naravni spomenik Slavnik.

kot ga je izoblikovalo gornišтво. Dopuščamo možnost, da je bilo veliko najdenih odpadkov v času naše- ga terenskega dela posledica izredno velikega obiska Slavnika, na kar so nas opozorili sogovorniki. Predstavnik Krajevne skupnosti Podgorje je povedal, da občasno prihaja do težav z organiziranimi šol- skimi pohodi na Slavnik, ki jih je veliko prav iz smeri Podgorja. Nekateri dijaki ali učenci se vedejo neprimerno, učitelji pa nad njihovim obnašanjem nimajo nadzora. Na to je opozoril tudi predstavnik Obalnega planinskega društva Koper. Na neprimerno in objestno ravnanje nekaterih obiskovalcev kaže tudi slika 8. Table, ki so namenjene informiranju obiskovalcev o naravovarstvenem pomenu Slavnika, so poškodovane oziroma uničene. Predstavnik Obalnega planinskega društva Koper nam je povedal, da so zamenjali les, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave pa so pozvali, naj namestijo nove table s pleksi steklom, da jih obiskovalci težje poškodujejo.

Zanimalo nas je tudi, kateri bi bili primerni ukrepi za zmanjšanje obremenitev in varovanje okolja. Med pomembnejšimi ukrepi za ohranitev biotske raznovrstnosti je bila zagotovo razglasitev narav- nega spomenika leta 1992, vendar za aktivno varovanje naravnega okolja to vsekakor ni dovolj. Sogovornik iz Obalnega planinskega društva Koper je izpostavil potrebo po upravljavcu ter nadzoru. Pri tem je kot primer navedel *guardio forestale* v Italiji, ki je po njegovih predvidevanjih primerno usposobljena in ima pooblastila za ukrepanje, zato ne prihaja do večjih kršitev. Predstavnik Krajevne skupnosti Podgorje meni, da bi bilo treba oblikovati načrt razvoja in upravljanja, pri katerem bi morali sodelovati vsi delež- niki.

Sogovornik iz Obalnega planinskega društva Koper je opozoril, da je skrajni čas, da se obiskoval- ci preusmerijo tudi na druga območja, na primer Kojnik ali greben proti Žbevnici, ki so prav tako primerna za rekreacijo. Kot vzrok za prevladujoč obisk Slavnika iz Podgorja je navedel krajšo pot, lahek dostop, parkirišče in navade obiskovalcev ter dodal, da bi za izhodišče vzpona lahko večkrat izbrali Prešnico ali Skadanščino, ki sta po njegovem mnenju mnogo lepši poti. Meni, da koča ni privlačen dejavnik za množičen obisk, saj večina ljudi vanjo ne vstopi. Predstavnik Krajevne skupnosti Podgorje je izpostavil pomen ozaveščanja obiskovalcev, ki bi največ prispevalo k izboljšanju razmer. Razmišljali so o preme- stitvi parkirišča na drugo lokacijo in o zaprtju obstoječih poti iz Podgorja, načrtovali so novo pot, ki bi se izognila vasi, s čimer bi zmanjšali negativne učinke v naselju, erodirane poti pa bi lahko okreva- le. Zaradi nastalih erozijskih jarkov, ki se ob dežju spremenijo v struge, je namreč voda v preteklosti zalivala stavbe. Obnovili so najbolj poškodovane planinske poti in zglajene skale ter postavili ovire na bližnjice, Obalno planinsko društvo Koper pa je organiziralo tudi enkratno akcijo ozaveščanja obiskovalcev o eroziji, nam je povedal njegov predstavnik. Predstavnik Zavoda za varstvo narave je mnenja, da ni učinkovitih ukrepov za zmanjšanje škode zaradi erozije in da je bolje obiskovalce zadržati na omeje- nem območju, sicer se negativni učinki samo razširijo. Podobno tudi predstavnik Obalnega planinskega društva Koper opozarja na dilemo, ali razpršiti oziroma preusmeriti obiskovalce na druga, manj občut- liva območja, ali »žrtvovati« že obremenjeno.

Na izhodiščih planinskih poti smo ugotovili, da informativnih tabel, ki bi obiskovalce nagovarja- le k pravilnemu ravnanju in gibanju na območju Slavnika, ni. Le na začetku poti v Podgorju je manjša tabla, ki svetuje uporabo planinskih poti, vendar je zaradi neustrezne postavitve in velikosti slabo opa- zna (slika 6). Predstavnik Obalnega planinskega društva Koper je pojasnil, da bi informativne table na izhodiščih poti sicer morale biti, vendar bi jih bilo treba tudi vzdrževati. Kot težavo izpostavlja, da so denarna sredstva zagotovljena le na začetku za postavitev, za kasnejše vzdrževanje pa le-teh ni; enako velja tudi za planinske poti in markacije. Po njegovem mnenju bi bile opozorilne table koristne, saj lahko ravno opozarjanje obiskovalcev največ prispeva k zmanjšanim nezaželenim okoljskim učinkom. Omenil je še potrebno namestitev oznak za omejitve uporabe cest in poti, saj je to predpogoj za ukre- panje v primeru kršitev. Po njegovem mnenju bi morali cesti ostati odprti le za intervencijska vozila, domačine in za ljudi, ki delajo na Slavniku. Tudi drugi sogovorniki soglašajo, da bi bilo treba omejiti dostop motoriziranim vozilom. Predstavnik Krajevne skupnosti Podgorje in Zavoda za varstvo nara- ve sta predlagala postavitev zapornic, hkrati pa izrazila bojazen, da bi jih nejevoljni obiskovalci uničili. Predstavnik Planinskega društva Slavnik je, poleg postavitve znakov o prepovedi vožnje, predlagal še

ureditev parkirišč na lokacijah, kjer nadaljevanje vožnje ne bi bilo dovoljeno. Zelo potrebna je že dogovorjena ureditev parkirišča v Skadanščini, vendar zaradi težav z lastništvom zemljišč še ni bila izvedena in bo treba poiskati drugo primerno zemljišče.

6 Sklep

V zadnjem desetletju so rekreacijske dejavnosti postale množične tudi na območju Slavnika (Čuješ 2017), zelo veliko je zlasti pohodnikov in kolesarjev, kar vpliva na stanje okolja na obravnavanem območju. Najbolj pogosto opažen negativni učinek je erozija na poteh, ki je v veliki meri posledica množičnosti in navad obiskovalcev, da dostopajo na vrh tudi izven označenih poti in po bližnjicah. Glede na ugotovljeno stanje bi bilo treba ukrepati takoj, saj se bo uničevanje prsti in rastlinstva zaradi naraščajočega obiska samo še stopnjevalo.

Med poglavitnimi težavami, ki smo jih zaznali z intervjuji, sta slabo sodelovanje in neusklajeno ukrepanje deležnikov, med katerimi so poleg planinskih društev, lovskih družin, varstva narave tudi prebivalci bližnjih naselij. Slavnik s pobočji je razglašen za naravni spomenik državnega pomena, kar pa ne pripomore k ugodnemu stanju območja. Po našem mnenju in mnenju sogovornikov je težava, ker območje nima upravljavca. V kolikor bi se uresničile namere o zavarovanju širšega območja kot Krajinski park Kraški rob, bi območje dobilo upravljavca. Za zmanjšanje obremenitev, njihovih okoljskih učinkov ter trajnostni razvoj, ki bi povezal rekreacijske dejavnosti in varovanje narave, bi v upravljavskem načrtu morali predvideti ukrepe, ki bi vodili k njihovem udejanjanju. Nekatere ukrepe so omenili že naši sogovorniki in bi bili izvedljivi že zdaj, na primer ureditev parkirišč v Skadanščini in Prešnici, namestitve zapornic na dostopnih cestah, namestitve tabel za omejitve vožnje z motornimi vozili, vožnje s kolesi po planinskih poteh, postavitve opozorilnih tabel glede hoje zunaj označenih poti, drugi pa so bolj dolgoročni in potrebujejo sodelovanje občinskih in državnih ustanov. Za ohranitev in trajnostni razvoj območja Slavnika bi osrednjo vlogo morali imeti Zavod Republike Slovenije za varstvo narave oziroma pristojno ministrstvo ter Mestna občina Koper in Občina Hrpelje-Kozina. Mestna občina Koper bi s sprejetjem občinskega prostorskega načrta opredelila razvojne usmeritve območja in s tem vzpostavila ustrezne mehanizme ukrepanja; Občina Hrpelje-Kozina je le-tega že sprejela. Za usklajeno delovanje bi vsekakor potrebovali koordinatorja, ki bi povezoval deležnike pri izvajanju potrebnih ukrepov. Že naši sogovorniki so izpostavili vedenje obiskovalcev kot pomemben dejavnik za zmanjšanje obremenitev okolja in konfliktnih situacij ter da bi morali več pozornosti nameniti ozaveščanju in izobraževanju čim širšega kroga »uporabnikov« prostora. K sodelovanju bi morali poleg planinskih društev pritegniti tudi druge, na primer medije, druga lokalna društva, nevladne organizacije. Tovrstne dejavnosti pa morajo biti zastavljene dolgoročno in se morajo redno izvajati, da postanejo učinkovite. Kot smo sami opazili, je celo osnovna informacijska infrastruktura na izhodiščih planinskih poti trenutno zelo pomanjkljiva. Slavnik je privlačen cilj in tako bo verjetno ostalo tudi v prihodnje, čeprav bi s posredovanjem informacij o drugih dostopih ter z urejeno infrastrukturo uporabnike lahko preusmerili na druge poti in razbremenili izhodišče v Podgorju, s predstavitvijo drugih privlačnih vrhov v bližini pa bi obiskovalci morda prihodnjic izbrali tudi drug cilj. Menimo, da bi bilo treba čim prej opraviti monitoring obiska, s katerim bi pridobili podatke o številu obiskovalcev in ugotovili dejansko obremenjenost posameznih poti ter raziskati lastnosti obiskovalcev, njihove potrebe, želje in navade. Tako bi lažje zasnovali upravljanje, izbrali vrsto in obseg ukrepov, s katerimi bi ob pestri rekreacijski rabi boljše poskrbeli tudi za okolje.

Vzpeta območja so prostor srečevanja različnih interesov, zato je pomemben zlasti skupen pristop vseh deležnikov, upoštevanje različnih potreb in želja ter zmožnosti umeščanja rekreacijskih in drugih dejavnosti ter infrastrukture v prostor na način, ki ohranja dinamično ravnovesje ekosistema ter naravno in kulturno identiteto prostora. Zavedati se je treba, da prostor ni namenjen samo rabi in posegom, temveč tudi nerabi in neposegom (Mrak 2014).

7 Viri in literatura

- Atlas Okolja 2020. Medmrežje: http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso (11. 5. 2020).
- Cigale, D. 2004: Okoljski učinki turizma in rekreacije. Geografski obzornik 51-4.
- Cigale, D. 2009: Turizem in rekreacija kot dejavnika okoljskih obremenitev. Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji, GeograFF 5. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600404>
- Čuješ, M. 2017: 39. spominski pohod na Slavnik in 60. let Tumove koč na Slavniku. Medmrežje: <https://slovenijaplaninari.pzs.si/novica.php?pid=12089> (13. 4. 2019).
- Goeft, U., Alder, J. 2009: Sustainable mountain biking: A case study from the southwest of western Australia. Journal of Sustainable Tourism 9-3. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669580108667398>
- Hammitt, W. E., Cole, D., Monz, C. A. 2015: Wildland Recreation: Ecology and Management. Chichester.
- Jeršič, M. 2001: Okoljski vidiki planiranja rekreacije. Ljubljana.
- Keršič Svetel, M. 2003. Razvoj v Alpah po načelih Alpske konvencije in Seviljske strategije. Slovenski alpski svet in Alpska konvencija. Ljubljana.
- Lampič, B., Repe, B. 2009: Tipizacija prostora glede na prometno obremenjenost cest. Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji, GeograFF 5. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600404>
- Lovska družina Videž-Kozina 2019. Medmrežje: <http://ld-videz-kozina.si/> (28. 5. 2019).
- Mrak, I. 2009a: Značilnosti in okoljski vplivi gornišтва. Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji, GeograFF 5. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600404>
- Mrak, I. 2009b: Sonaravni razvoj turizma in rekreacije v visokogorju. Doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Mrak, I. 2014: Ocena ranljivosti visokogorja kot osnova sonaravnemu razvoju turizma in rekreacije. Geografsko raziskovanje turizma in rekreacije v Sloveniji, GeograFF 15. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600183>
- Obalno planinsko društvo Koper 2018: Tumova koča. Medmrežje: <https://opd.si/predstavitev/tumova-koca> (19. 12. 2018).
- Odlok o razglasitvi naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov na območju občine Sežana. Uradne objave občin Ilirska Bistrica, Koper, Piran, Sežana 13/1992. Koper.
- Ogrin, D. 1995: Podnebje slovenske Istre. Koper.
- Perko, D., Orožem Adamič, M. (ur.) 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Planinska zveza Slovenije 2019a: Planinske poti, Planinske koč. Medmrežje: <https://www.pzs.si/vsebina.php?pid=57> (28. 2. 2019).
- Planinska zveza Slovenije 2019b: Okolju in družinam prijazne planinske koč. Medmrežje: <https://www.pzs.si/vsebina.php?pid=193> (19. 3. 2019).
- Planinsko društvo Idrija 2019. Medmrežje: <http://www.planinsko-drustvo-idrija.si/prepoved.html> (6. 3. 2019).
- Poročilo o stanju okolja v Mestni občini Koper. Koper, 2014. Medmrežje: <https://www.koper.si/wp-content/uploads/2015/07/PORO%C4%8CULO-2014.pdf> (14. 3. 2019).
- Regional Obala 2018: Parkirišče pod Slavnikom: pohodnikom ponovno omogočeno brezplačno parkiranje. Medmrežje: <https://www.regionlobala.si/novica/parkirisce-pod-slavnikom-pohodnikom-ponovno-omogoceno-brezplacno-parkiranje> (29. 4. 2019).
- Ruff, A. R., Mellors, O. 1993: The mountain bike—the dream machine? Landscape Research 18-3. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426399308706402>
- Sklep o kulturnih spomenikih in naravnih znamenitostih, ki so postali last Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenija 46/1996. Ljubljana.
- Suhadolnik, G. 2017: Izlet na istrski Triglav s priljubljeno Tumovo koč. Medmrežje: <https://www.dnevnik.si/1042770580> (16. 3. 2019).
- Špes, M. 2009: Promet in turizem na čereh pokrajinske občutljivosti Slovenije. Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji, GeograFF 5. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600404>

Thurston, E., Reader, R. J. 2001: Impacts of experimentally applied mountain biking and hiking on vegetation and soil of a deciduous forest. *Environmental Management* 27-3. DOI: <https://doi.org/10.1007/s002670010157>

Zakonu o ohranjanju narave. Uradni list Republike Slovenije 56/1999. Ljubljana.

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave 2018a: Naravni spomenik Slavnik. Medmrežje: http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=63&id_informacija=650 (20. 12. 2018).

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave 2018b: Živeti na Kraškem robu. Medmrežje: <https://zrsvn-varstvonarave.si/projekti/like/> (5. 3. 2019).

8 Summary: Recreational activities in the area of Slavnik – analysis of the opinions of selected stakeholders

(translated by the authors)

Mountain and hilly areas represent a popular and attractive location for leisure recreational activities due to their specific geographical features and an extensive network of hiking trails. They are visited by both tourists and local residents. In addition to the recreation, one of the main motives for visitation is the preserved natural environment. The most common recreational activities are hiking and mountain biking, as well as several other, modern forms of recreation. Intensive visitation can however lead to the degradation of the natural components of the environment and can result in permanent changes in the landscape.

The area of Slavnik has been declared a natural monument of national importance due to the karst meadow vegetation, as well as rare and endemic plant and animal species. The area also falls under Natura 2000 protection program. It is a popular recreation area, as it can be relatively easily reached and has a mountain hut near its peak. Although the most common forms of recreation here are hiking, running and cycling, there are also other forms of motorised recreation present occasionally, such as off-road driving and driving with motorbikes with two or four wheels.

Based on fieldwork, which included observation, inventory and interviews, the authors found that visitors most negatively affect the environment by walking outside the marked hiking trails and by using shortcuts or walking through areas without any trails. These activities also contribute to the most visible and extensive consequence in the area – soil erosion. The latter is present both on mountain trails and on the grassy slopes of Slavnik (as shown in Figures 3, 4 and 5). The ground and fragile meadow vegetation are also heavily affected by bicycles, off-road vehicles and motorbikes.

The authors have registered several types of degradation along the three main hiking trails in the area of Slavnik. Waste pollution was the most common one and included mainly paper handkerchiefs, plastic packaging, as well as cigarette butts. As pointed out in interviews by our interlocutors, the disturbance of wildlife seems to be another negative effect of recreational activities. Wild animals are mostly affected by the noise of motor vehicles, as well as by the movement of hikers and cyclists outside of the marked trails or in the evening, and by walking with dogs that are not on a leash. Motor vehicles also contribute to increased noise and emissions of harmful substances at the starting points of the hiking trails, especially in the village of Podgorje, where traffic is extremely increased at peak times. At the other two observed starting points (in the villages of Prešnica and Skadanščina), there is less traffic, but the problem is an unarranged parking lot. With the help of interviews, conflicts between hikers and cyclists were identified. The cyclists use mountain trails similarly as hikers, and the latter can find their encounter inconvenient and sometimes dangerous. The cyclists also contribute to the degradation of the mountain trails and increase erosion processes. The representative of the local community in Podgorje highlighted the traffic-related problems, especially those, connected with parking of visitors.

In order to reduce the environmental impacts of intense visitation and ensure the sustainable development of the area, certain measures are needed, some of which are connected with short-term actions

and could be implemented by stakeholders themselves, while others must be planned in the long term and are in the responsibility of individual institutions. Given the intensity of erosion processes, action should be taken immediately, as the situation will only worsen due to a large number of visitors. According to the selected stakeholders, the enlargement and rearrangements of the parking lots in the villages of Podgorje and Skadanščina are planned in the near future, as well as installation of signs to restrict cycling on mountain trails. No other systematic measures are currently planned, as stakeholders find themselves either not responsible for more concrete actions or do not have the financial resources.

In order to implement more efficient management of the Slavnik area, it would be necessary to find a coordinator who would connect the stakeholders and, above all, facilitate and implement various measures to improve the situation through joint action. Other stakeholders (media, civil associations, non-governmental organizations, etc.) should also be involved in management with raising awareness, informing and educating all »users« of the area, especially visitors, as they contribute largely to the negative effects on the environment. It would also be necessary to arrange the information infrastructure at the starting points of mountain trails, as this is currently very deficient (set up information boards to warn visitors of the rules in the natural environment). Consideration should also be given to the redirection of visitors to other nearby areas so that they would thus relieve the mountain trail from Podgorje.

Negative environmental effects are mostly dependent on visitors, therefore a thorough examination of their motives, needs and habits would be needed in order to gain in-depth insight into the reasons for their actions. On this basis, we could determine the type and scope of measures to reduce environmental impacts. It would also make sense to monitor the visit to the area, which would provide data on the number of visitors and determine the carrying capacity of individual routes.

RAZGLEDI

APITURIZEM KOT PRESEČIŠČE TRADICIJE, ZDRAVILSTVA IN ČEBELARJEVE TRAJNOSTNE PRIDOBITNE DEJAVNOSTI

AVTORJA

Vanja Tišler

vanja.tisler@gmail.com

dr. Metod ŠuligojUniverza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije – Turistica, Obala 11a, SI – 6320 Portorož, Slovenija
metod.suligoj@fts.upr.si

DOI: 10.3986/GV92204

UDK: 338.483:638.1(497.4)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Apiturizem kot presečišče tradicije, zdravilstva in čebelarjeve trajnostne pridobitne dejavnosti

Apiturizem združuje trajnostni, nišni, dediščinski in zdravstveni turizem. Je nov turistični proizvod in tudi nova raziskovalna tema. V pričujočem prispevku pojasnimo razvoj apiturizma in apiterapije v Sloveniji. Ker je glavna posebnost slovenskega apiturizma certifikat odličnosti, smo s pomočjo intervjujev ugotavljali poglede certificiranih in necertificiranih ponudnikov (čebelarjev) na »izvajanje« apiturizma v praksi. Ugotovili smo, da imajo ponudniki o vključevanju apiturizma v slovensko okolje pozitivno mnenje, kritični pa so do zakonske neurejenosti apiterapije in si od državnih ustanov želijo večjo pomoč pri razvoju in promociji apiturizma. Zaznane so bile tudi razlike med certificiranimi ponudniki in tistimi, ki certifikata nimajo.

KLJUČNE BESEDE

apiturizem, čebelarški turizem, nišni turizem, apiterapija, zdravilstvo, certifikat apiturizma, tradicija, Slovenija

ABSTRACT

Apitourism as an intersection of tradition, alternative medicine and the beekeeper's sustainable income-generating activity

Apitourism combines sustainable, niche, heritage and health tourism. It is a new tourism product and a new research topic. In this paper we explain the development of apitourism and apitherapy in Slovenia. Since the main feature of Slovenian apitourism is the certificate of excellence, interviews were used to determine the views of certified and non-certified providers (beekeepers) of the business (»implementation« of apitourism in practice). We found out that providers have a positive opinion on the integration of apitourism into the Slovenian environment, but they are critical of the (legal) disorder of apitherapy. They also want more help in the development and promotion of apitourism from state institutions. Differences between certified providers and those who do not have a certificate were identified throughout the research.

KEY WORDS

apitourism, beekeeping tourism, niche tourism, apitherapy, alternative medicine, certificate of apitourism, tradition, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 27. februarja 2020.

1 Uvod

Povečevanje števila obiskovalcev (turistov) in s tem prihodkov ustvarja potrebo po novih turističnih proizvodih in destinacijah, ki zadovoljijo vedno bolj zahtevne obiskovalce (turiste). Iskanje novih proizvodov je zato pogosto zelo invazivno in povzroča celo škodo. V nadaljevanju pojasnimo, zakaj je apiturizem eden izmed teh novih turističnih proizvodov, ki mu v slovenskem okolju ne moremo očitati invazivnosti in škodljivosti za družbo ali naravo. To je oblika turizma, ki povezuje čebelarstvo in apiterapijo s turistično dejavnostjo, v Sloveniji pa še z bogato tradicijo. In prav zaradi te bogate slovenske čebelarške zgodovine in kulture je, na pobudo Čebelarške zveze Slovenije (ČZS) in ob podpori slovenske države, Organizacija združenih narodov (OZN) razglasila 20. maj za »svetovni dan čebel« (Združeni ... 2017). Datuma niso izbrali po naključju, temveč je to dan, ko se je leta 1752 rodil znameniti slovenski čebelar Antona Janša, ki je sicer zgolj ena izmed osebnosti, ki so se s to dejavnostjo ukvarjali na slovenskem ozemlju (glej Porenta 2017).

Apiturizem umeščamo v tako imenovani nišni turizem, ki predstavlja boljšo in donosnejšo vključitev krajevnih ponudnikov v gospodarski razvoj kraja in, posledično, v trajnostni razvoj (glej Robinson in Novelli 2005). Nišni programi so prilagojeni posameznikovim interesom in njihovi želji po pridobljenem novem znanju (Kline Arih, Arih Korošec in Šivic 2013). V tem smislu so indikativne smernice Strategije trajnostne rasti slovenskega turizma 2017–2021 (2017), ki apiturizma sicer ne vključujejo, a izpostavljajo pomembnost dobrega počutja, zdravja in trajnostnega razvoja slovenskega turizma.

Namen tega prispevka (interdisciplinarne raziskave) je analiza te nove oblike trajnostnega turizma (Razpotnik Visković 2020), ki se že vključuje v slovensko okolje in tudi sledi usmeritvam nove strategije slovenskega turizma. Predstavlja s tradicijo povezan, trajnosten in odgovoren turizem, ki je skladen z najbolj rastočima turističnima trendoma – zdravjem in dobrim počutjem. Z raznolikostjo ponudbe in aktivnim doživetjem pa lahko apiturizem privablja tudi zahtevne goste. Apiturizem se v Sloveniji v večji meri predstavlja (tudi trži) skozi blagovno znamko *Apiroutes* z dvema koordinatorjema ČZS in Turistično agencijo Aritours (Kaj je ... 2018), katerih dosežki so pogosto izpostavljeni; zelo malo pa se govori o glavnih akterjih oziroma ponudnikih – čebelarjih – ki dejansko izvajajo to pridobitno dejavnost. Tu je treba izpostaviti, da so posebnost slovenskega apiturizma certificirani ponudniki. Certifikati so edinstveni in temeljijo na turistični ponudbi apiturizma (Renko 2017). Motiv certificiranja je boljše trženje, dvig kakovosti in zagotavljanje boljšega nadzora nad vsebino in izvedbo storitev apiturizma (Kaj je ... 2018; Certificiranje ... 2018). Po podatkih ČZS (Kaj je ... 2018) je bilo v začetku leta 2020 v Sloveniji certificiranih 38 ponudnikov apiturizma, kar je pri 10.667 registriranih čebelarjih leta 2017 (Čebele 2018) relativno majhno število. Naj izpostavimo, da je bila zaznana neskladnost javnih evidenc ČZS, saj je bilo na glavni spletni strani zveze navedenih 42 ponudnikov apiturizma (Certificiranje ... 2018). Cilj raziskave je bil v sklopu apiturizma pridobiti mnenja certificiranih in necertificiranih ponudnikov (čebelarjev) ter mnenja primerjati. Pri tem želimo odgovoriti na vprašanja: *kaj ponujajo in kakšno mnenje imajo slovenski ponudniki (čebelarji) o apiturizmu v Sloveniji in v čem se razlikujejo pogledi certificiranih in necertificiranih ponudnikov?*

2 Od čebelarstva do (tematskega) turizma

Čebelarjenje se tesno prepleta z apiterapijo, ki v prevodu pomeni zdravljenje s čebeljimi pridelki (latinsko *apis* – čebela, *therapia*: terapija – zdravljenje). Z apiterapijo ohranjamo zdravje z uporabo izdelkov iz panjev čebel (Fratellone, Tsimis in Fratellone 2016). Čebelji pridelki, med katere štejemo med, cvetni prah, propolis, matični mleček, apilarnil, čebelji strup in čebelji vosek ter vonj iz čebelnjakov, niso zdravila, vendar pa se koristno dopolnjujejo z zdravili in s prehrano (Šivic, Arih in Tomec 2007; Kapš 2012; Fratellone, Tsimis in Fratellone 2016). Pušnik (2016) dodaja, da je to metoda zdravljenja, ki se je razvijala 5000 let in je podprta z več kot stoletnimi raziskavami in znanstvenimi dognanji. Te so bile do zdaj obravnavane na svetovnih kongresih *Apimondije* in *Apimedice*. Ta (medicinski) izraz

je predmet znanstvenih raziskav, pri čemer Šenel in Demir (2018) ugotavljata, da so najbolj raziskovalno produktivni v Švici, na Hrvaškem in v Bolgariji.

Čebelarstvo in apiterapijo lahko povežemo s »turizmom zdravja in dobrega počutja«. Tovrstni turizem pa se po mnenju Strategije trajnostne rasti slovenskega turizma 2017–2021 (2017), OECD-ja (Spending ... 2018; Tourism ... 2018), Ovsenika (2015), Gojčičeve (2005) in drugih avtorjev uvršča med pomembne sodobne trende. Zato je razumljivo, da destinacije razvijajo nove specifične turistične proizvode prav na temo čebelarstva/apiterapije, ki se na neinvaziven način umeščajo v naravno in družbeno okolje. Ti proizvodi se razvijajo kot del tematskega turizma, pri čemer se hkrati ustvarjajo niše (Đurašević 2014). Tematski turizem se obravnava kot predhodnik nišnega turizma (Ali-Knight 2010) in ga lahko imenujemo tudi selektivna oblika turizma (angleško *selective form of tourism*), turizem posebnega pomena (*special interest tourism*, SIT) ali alternativni turizem (*alternative tourism*) (Rabotić 2012). Tematski turizem ne sloni na novo »izumljeni« obliki turizma, temveč se z novim konceptom vključuje pri nadaljnjem razvoju destinacije (Đurašević 2014). V njega se vključujejo posamezniki ali skupina ljudi, ki si želijo razviti določen interes in obiskati kraje, ki so del tega interesa (The role ... 1985). Kot ugotavlja več avtorjev, na primer Wong in Cheung (1999), Robinson in Novelli (2005), Trauer (2006), Šuligoj (2018, 19), sodobni turisti iščejo prilagojene turistične izkušnje tudi z nematerialnimi lastnostmi, notranjo izpolnjenostjo, čustvi in zadovoljstvom kot neposreden odgovor na depersonalizirano in racionalno postmoderno urbano življenje; tako imenovani *homo turisticus* išče svojo doživljajsko izkušnjo, ki temelji na številnih možnostih turističnih storitev (Šuran 2016, 69), kar je popolnoma v skladu s teorijo tematskega turizma (Douglas, Douglas in Derrett 2001; Rabotić 2012). To pa je v popolnem nasprotju z množičnim turizmom (Hall in Weiler 1992; Douglas, Douglas in Derrett 2001, 2).

Iz tematskih proizvodov apiterapije in čebelarstva se je postopoma razvil turizem, imenovan apiturizem oziroma čebelarski turizem. To je posebna oblika turizma, povezana s profesionalnim čebelarjenjem, čebeljimi proizvodi v ekološkem, živilskem in medicinskem smislu. Turisti obiskujejo tudi čebelnjake, čebelarske muzeje in muzeje na prostem, kjer se lahko seznanijo z zgodovino, s tradicijo in z načini čebelarjenja ter se približajo kulturnim in naravnim znamenitostim države (Woś in Bień 2013 v: Woś 2014, 67; Šivic 2013). Pravzaprav »api izkušnja« kot del inovativnega in trajnostnega turizma ponuja posamezniku pustolovščino, izkušnjo glede na njegov značaj, vrednote, načela in interese. Ena izmed glavnih značilnosti apiturizma je družbena odgovornost, saj z edinstveno turistično izkušnjo spodbuja razumevanje, socialno integriteto in izobraževanje (Kline Arih in Arih Korošec 2015). Apiturizem pomaga pri oživitvi podeželskih območij in ohranjanju regionalne kulture ter tradicije – priložnost so tudi tradicionalne prireditve na podeželju (glej Korošec 2007, 72–73; Hrobat Virloget in Kavrečič 2019; Kumer s sodelavci 2019). Te niso nujno osredotočene na čebelje proizvode, a ponujajo priložnost tudi čebelarjem, da se predstavijo s svojo ponudbo. Čeprav apiturizem sloni na že obstoječi ponudbi, kot so muzeji, so prav lastniki čebelnjakov in kmetij tisti, ki oblikujejo ponudbo in vključujejo nove proizvode (Woś 2014). Kline Arih in Arih Korošec (2015) med perspektivne vrednote apiturizma štejeta ohranjanje tradicij in harmonije z naravo, učenje in ustvarjanje novih izkušenj v turizmu, širjenje zavedanja o pomenu čebel za človeštvo, promoviranje naravnih in medicinskih proizvodov ter razvijanje trajnostnih, naravnih in inovativnih turističnih proizvodov z dodano vrednostjo.

Da bi tudi apiturizem na splošno pridobil dodano vrednost, je ČZS s turistično agencijo Aritours leta 2013 začel s certificiranjem ponudnikov apiturizma. Slovenija je za zdaj edina država, ki ponudnikom apiturizma in apiterapije podeljuje certifikate. S tem se želijo koordinatorji apiturizma približati trendu trajnostnega in zelenega turizma, ki vključuje več vidikov, kot so krajevno, biološko, organsko in zdravo ter s tem spodbuditi konkurenčnost (Kline Arih in Arih Korošec 2015). Certifikate lahko pridobijo čebelarji, ki se ukvarjajo s čebelarjenjem na trajnostni način, vzreditelji kranjske čebele, lastniki muzejev ali čebelnjakov, apiterapevti, umetniki, ki se ukvarjajo s panjskimi končnicami, pridelovalci medu, pridelovalci sveč iz voska, izdelovalci medenjakov in lecta, pridelovalci naravne kozmetike, prodajalci spominkov in podobno (Kline Arih in Arih Korošec 2015; Renko 2017). S certifikatom tako ponudnik pridobi pravico, da se s svojo ponudbo predstavi na spletni strani *apiturizem.si*. Ponudniki

se lahko včlanijo tudi v Sekcijo ponudnikov apiturizma pri ČZS, ki je bila ustanovljena leta 2016 za boljše zastopanje ponudnikov, boljše promocijo, aktualizacijo spletne strani in pogovore z »državo« (Certificiranje ... 2018).

Osnovni pogoji, ki jih mora ponudnik izpolnjevati, če želi pristopiti k certificiranju, so aktivno izvajanje apiturizma, imeti mora primeren prostor za sprejem obiskovalcev (tudi do 60 ljudi), urejen dostop do posameznih objektov in uporabljati naravi prijazne promocijske materiale. Certificiran ponudnik lahko pridobi do tri »čebelice«. Ena čebelica pomeni dober ponudnik apiturizma, ki ima zadovoljive osnovne zahteve, med katere spadajo usmeritvene table, urejena okolica in prostor (čistoča) ter urejenost čebelarja/ponudnika. Za pridobitev dveh čebelic, ki ima prav tako naziv dober ponudnik apiturizma, je v ponudbi potrebna dodana vrednost turizmu, kot so delno ekološko ali biodinamično čebelarjenje, retorične sposobnosti predstavitelja/ponudnika (nagovor, vodenje), večjezična podpora, pester nabor medenih izdelkov, lepo urejen prostor (uporaba naravnih materialov), lična embalaža za svoje izdelke. Ponudnik, ki si pridobi naziv odličen ponudnik apiturizma, je nagrajen s tremi čebelicami in ustvarja »api doživetja«. Je specializiran, nudi doživljajsko vodenje po apiturizmu, ima razvoj inovativnih, lastnih proizvodov z lično dekoriranim prostorom, nudi degustacije in pakušine domačih dobrot (Certificiranje ... 2018; Kaj je ... 2018).

3 Čebelarska tradicija na Slovenskem

Čeprav je preproste oblike čebelarjenja zaznati že prej, so od 13. stoletja (nastanek zemljiških gospodarstev) čebelarji postopoma prešli k popolnemu čebelarjenju na domu. Največji premik je bil storjen v času Marije Terezije, ko so v šestdesetih letih 18. stoletja po deželah ustanavljali kmetijske in ekonomske družbe (Bukovec 1955), a je bilo to za slovensko kmečko prebivalstvo zaradi jezikovnih ovir precej neuporabno (Gregori 2008). V tem obdobju so bili čebelarji oproščeni vseh davkov, dva največja čebelarja v okraju pa sta prejela celo denarno pomoč (Šalehar 2010).

Izpostaviti je treba tri za čebelarstvo pomembne Slovence – Anton Janša (1734–1773) je poučeval na čebelarski šoli na Dunaju, Peter Pavel Glavar (1721–1784) je prevedel Janševe knjige in jih dopolnil s svojim znanjem, Anton Žnideršič (1874–1947) je vpeljal nov izum – panj AŽ (Šivic, Arih in Tomec 2007; Porenta 2017). Ne smemo pa pozabiti na začetnika sodobne apiterapije v Evropi, češkega zdravnika Filipa Terča (1844–1917), ki je večino svojega življenja deloval v Mariboru. S svojimi načrtnimi poizkusi je izoblikoval čebeljo terapijo ter postavil mejnike za poznejši alergologijo in imunologijo. Leta 2006 so na mednarodnem kongresu apiterapije v Passauu njegov rojstni dan razglasili za mednarodni dan apiterapije (Pivec 2013; Pušnik 2016).

Leta 1873 so v Ljubljani ustanovili dvojezično čebelarsko organizacijo imenovano *Kranjsko društvo za umno čebelarstvo*. Ta se je leta 1875 preimenovala v *Slovensko društvo za umno čebelarstvo* (Bukovec in sodelavci 1955). Leta 1883 so gorenjski čebelarji in sadjarji ustanovili *Čebelarsko in sadjarsko društvo za Kranjsko* s sedežem na Jesenicah. Za tem je bilo leta 1898 ustanovljeno *Slovensko osrednjo čebelarsko društvo za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko* s sedežem v Ljubljani. Društvo je takoj začelo izdajati svoje glasilo *Slovenski čebelar*, ki izhaja še danes. Leta 1945 je bila ustanovljena *Zveza čebelarskih društev za Slovenijo*, ki se je kasneje preimenovala v *Čebelarsko zvezo Slovenije* (Poklukar 1998; Gregori 2008).

4 Analiza mnenj slovenskih čebelarjev o apiturizmu

4.1 Metodologija

Raziskava temelji na rezultatih terenskega dela z metodo usmerjenega polstrukturiranega intervjuja s posameznimi certificiranimi in z necertificiranimi ponudniki apiturizma. Intervjuje smo izvedli

novembra in decembra 2018 ter januarja 2019. Nato smo s kodiranjem, pri čemer smo uporabili metode deskripcije, komparacije in kompilacije, predstavili, interpretirali in primerjali različna mnenja. V interdisciplinarni raziskavi smo opravili deset naključnih intervjujev, pet intervjujev smo opravili s certificiranimi ponudniki in pet intervjujev z necertificiranimi ponudniki. Postavili smo si še dodatna merila (velja predvsem za necertificirane ponudnike): da so poleg prodaje medu ponujali tudi dodatne storitve (na primer: predstavitev svojega čebelarstva za obiskovalce ter da so intervjuvanci prihajali iz različnih delov Slovenije). Na podlagi intervjujev smo želeli pridobiti mnenja ponudnikov o implementaciji apiturizma v Sloveniji. Glavno vodilo so nam bili raziskovalni namen, cilji in vprašanja navedena v uvodnem poglavju.

4.2 Rezultati in razprava

Definicija apiturizma, ki jo najdemo v literaturi, ga opisuje kot turizem, ki je povezan s profesionalnim čebelarjenjem in čebeljimi proizvodi (Woś in Bień 2013 v: Woś 2014, 67). Naši intervjuvanci ta pojem razumejo kot nadstandard, ki je že prerasel samo prodajo izdelkov in pomeni izvajanje storitve, ki jo lahko zaračunaš (anonimni čebelar, 28. november 2018). Čebelar (R.S., 13. januar 2019) poleg ekonomskega učinka apiturizma izpostavi še prepoznavnost svoje dejavnosti in Slovenije: *»En dodaten zaslužek zraven službe, za enkrat, ne. Plus tega, da ratam prepoznan po celem svetu, ker smo nekaj posebnega. Večja prodaja, več turistov je, več prodaje doma, nam ni potrebno iti na tržišče kam drugam. To je v bistvo nekaj cilj, prodati izdelke«*. Nadalje, apiturizem ponudniki opišejo kot storitev, s katero širijo znanje in neposredno omogočajo večjo prodajo izdelkov. Dva necertificirana ponudnika imata programe, skoraj popolnoma prilagojene čebelarjem, katere kot pomembne koristnike (obiskovalce, turiste) apiturizma v Sloveniji izpostavi tudi Wošova (2014). Kljub temu, da lahko apiturizem razumemo kot dopolnilno dejavnost čebelarstva, necertificirani ponudniki veliko bolj poudarjajo finančni učinek apiturizma, medtem ko certificirani ponudniki prepoznajo tudi drugi vidik, ki temelji predvsem na ohranjanju kulturne dediščine (tradicije). Necertificiran ponudnik (D.M., 22. november 2018) med intervjujem večkrat poudari pomembnost višje cene, ki jo je mogoče dosežati prav s turizmom. Z višjo ceno se lahko obiskovalcu ponudi več, z višjim dohodkom pa je mogoče vlagati tudi v nadaljnji razvoj. Medtem ko certificirana ponudnika celo poudarita, da enega moti izbožen cenik na čebelnjaku (K.V., 8. november 2018) in drugega obdaja žalost nad izginjanjem tipičnega slovenskega čebelnjaka – dediščine (A.S., 11. januar 2019), ki jo Kline Arih in Arih Korošec (2015) postavljata med perspektivne vrednote apiturizma.

V splošnem slovenski čebelarji zaradi tesne povezave pogosto enačijo pojma apiturizem in apiterapija. *»Pozimi vsak, ki vzame med, je apiterapija, če vzameš cvetni prah, je apiterapija, greš v čebelnjak je apiterapija ...«* (K.V., 8. november 2018). Apiterapija v smislu izboljšanja počutja (dihanje aerosolov, masaže) je sestavni del ponudbe skoraj vsakega certificiranega ponudnika, medtem ko necertificirani v ponudbo vključujejo le *»predavanja«* in predstavitev čebelarstva. Apiterapija v Sloveniji ni uradno priznana, kar ponudniki obžalujejo. Zaznati je splošno zavedanje, da bi se področje apiterapije moralo zakonsko urediti. Od desetih intervjuvancev ima certifikat apiterapevta (ni uradno priznan poklic) pet oseb, oziroma ga ima oseba, ki intervjuvancu pomaga pri dejavnosti. Ob primerjavi ponudbe certificiranih in necertificiranih ponudnikov lahko opazimo, da imajo certificirani v splošnem inovativnejšo in pestrejšo ponudbo, ki je pogosto povezana še z drugimi dejavnostmi (tradicionalnimi obrtmi): lončarstvom, zeliščarstvom, medenimi pikniki, muzejem in možnostjo organizacije izleta po destinaciji. V tem kontekstu je ponudba teh čebelarjev takšna, kot jo predvidevajo Wošova (2014), Kline Arihova, Arih Koroščeva in Šivic (2013) ter Šivic (2013).

Slaba plat apiturizma je prav sezonskost, ko zaradi mirovanja čebel čebelarji določenih dejavnosti ne izvajajo. *»Mi pa, ko gremo panje odpirat in naredimo apiterapijo, pa deset panjev odpremo, mi smo ji vso klimo vzeli, ji uničili življenje«*. (A.K., 11. januar 2019). *»Ja, jaz v bistvu čebelnjak zaprem novembra in potem do maja ga ne odpiram. Ker tudi to ropotanje po čebelnjaku, sicer bi lahko ljudje šli, ampak*

nočem vznemirjati čebel« (A.S., 11. januar 2019). Imajo pa v tem času prednost tisti ponudniki, ki lahko pokažejo prej naštete dejavnosti (tradicionalne obrti), ki niso neposredno odvisne od čebelarstva. Nadalje, *»masaža ja, vdihavanje ja, vemo pa, da so eni alergični na čebelji pik in lahko se bo enkrat zgodilo, da bo kdo umrl v čebelnjaku in takrat bomo vsi nastradali, tudi tisti, ki tega ne počnemo*«. (A.S., 11. januar 2019). V tem smislu so certificirani ponudniki deljenega mnenja o tem, v kakšnem obsegu bi se apiterapija smela izvajati. V certifikatu apiterapevta vidijo predvsem dodano vrednost, več znanja in večje zaupanje ljudi. Izpostavljena je predvsem težava pri posredovanju čebeljega strupa ljudem zaradi alergije. Apiterapevt naj bi poznal preventivo, ob uradnem priznanju pa bi bil apiterapevt bolj zaščiten, imel bi večje pristojnosti in bil bolj podučen. Menijo sicer, da bi morali s predpisi jasno opredeliti, kdo lahko kaj počne in kako, a se pri tem njihov pogled (pričakovanje) precej razlikuje od stališč uradne medicine. Medicinska stroka je namreč zelo previdna in zagovarja stališče, da bi status apiterapevta lahko pridobil zdravnik zdravilec (zdravnik s koncesijo) po predhodnem strokovnem preverjanju in s posebno licenco Zdravniške zbornice (Borko in Turk 2016, 18). Po drugi strani pa Židova (2000) piše o alternativni medicini, o ljudski medicini ali ljudskem zdravilstvu, ki so na Slovenskem močno prisotni. V tem smislu bi povezave z apiterapijo težko spregledali.

Ne glede na zgoraj zapisano, spada apiturizem v perspektivne nove turistične proizvode, saj po mnenju intervjuvancev vsebuje komponente slovenskega turizma – trajnostni, dediščinski in butični turizem z majhnimi čebelnjaki. To je popolnoma skladno s trendi v tematskem (nišnem) turizmu (glej poglavje 2). Večina vseh intervjuvancev certifikat izpostavlja kot prednost, saj v tem vidijo garancijo za raznoliko in pestro ponudbo. Opozarjajo, da mora imeti posameznik lastno vizijo in pot, saj so slovenski čebelarji v splošnem premalo inovativni in drugačni. Težava, ki jo izpostavljajo ponudniki, je visoka investicija in posledično prenizke cene storitev, pri čemer so prav necertificirani ponudniki skeptični o *»povrnitvi investicije*«. *»Prenizke cene, ..., če nekaj ne zaslužiš, ne moreš vložiti v propagando, če nimaš propagande, ne moreš razložiti, da so tvoji izdelki boljši. In ne moreš uspet*« (D.M., 22. november 2018). Medtem ko so certificirani ponudniki bolj optimistični in prepričani, da bi se ob bolj agresivni ponudbi s to dejavnostjo dalo preživljati in dobiček še povečati. Izpostaviti je treba tudi pomembnost lokacije, kjer se posamezni ponudnik nahaja. Razbrati gre, da se apiturizem bolje razvija v bolj turističnih destinacijah oziroma v bližini glavnih turističnih znamenitosti v Sloveniji. *»Glede turizma imamo mi velik hendikep, ker Dolenjska ni zanimiva turistično. Vsak turist, ki gre za tri dni, bo en dan v Ljubljani, en dan bo na Bledu, en dan bo šel na morje. Če ma štiri dni, bo šel še na Štajersko, peti dan pride šele k nam. Če je celi teden, pride še k nam, drugač pa ne*«. (A.S., 11. januar 2019). Za dober nadaljnji razvoj ponudniki predlagajo vključitev mladih ljudi s tehnološkim znanjem, z znanjem tujih jezikov, povezovanje z drugimi deležniki v domačem okolju, širši destinaciji in tudi na državni ravni. Med zanimivimi zgodbami se izpostavlja prav zgodba češkega zdravnika Filipa Terča v Mariboru. *»Meni so v Beogradu rekli, vi imate Terča. Vsaki apiterapevt, vsaki čebelar bi moral prit v Maribor, tak ko gre vsaki musliman v Meko. Tak oni vidijo, mi pa tega nočemo vzeti. Turistični delavci pa, ko v Mariboru vprašajo o Terču, pa o njem nič ne vejo. Strategije ni ... S tem, da mi imamo dva svetovna dneva, od leta 2006 svetovni dan apiterapije ...*« (K.V., 8. november 2018).

Ponudniki v povezavi s certifikatom odličnosti za apiturizem ne izkazujejo visokih ambicij. V danem trenutku so imeli dovolj razvito dejavnost, ki so jo lahko s certifikatom le nadgradili. Certifikate pa v splošnem vidijo (le) kot sredstvo za promocijo, saj so tako promovirani na skupni spletni strani *apiturizem.si*, na kateri imajo turisti boljši pregled nad ponudbo. *»Ker nekdo je lahko mel prej nič, pa je mel dobro reklamo, pa so bili potem razočarani, nekdo pa je imel veliko, pa se ni znal promovirati, pa ga niso našli*« (K.V., 8. november 2018). Certificirani ponudniki imajo tudi lastne spletne strani, nekateri se pojavljajo tudi na družbenih omrežjih. Necertificirani ponudniki se promovirajo skozi manjše število promocijskih kanalov, predvsem s sejmi in spletnimi stranmi turističnih destinacij/občin ter v svojo ponudbo vključujejo manjši spekter dejavnosti. To pomeni, da so v marketinškem smislu manj prodorni in se tudi manj držijo *»marketinškega spleta*«, ki zajema štiri elemente (4P – *product, price, place, promotion*; glej Pomeroy, Noble in Johnson 2011). Necertificirani ponudniki so pri vprašanju, ali se

bodo za certifikat v prihodnosti odločili, razdeljeni. Prevladuje sicer mnenje, da bi se zanj odločili, v kolikor bi za to dejavnost imeli čas in bi opazili pozitivno razvijanje svoje dejavnosti. Nekateri pa to možnost zavračajo, ker da certifikat ne doprinese ničesar.

Med večjimi težavami ponudniki izpostavljajo znanje tujega jezika, pri čemer so jim v pomoč sorodniki ali vodniki. Leta 2016 so v Klubu profesionalnih turističnih vodnikov Slovenije v sodelovanju s ČZS organizirali prvo usposabljanje čebelarstvo-turističnih vodnikov, imenovanih *čebelarstvo turistični vodniki* oziroma ČTV vodniki ali API-guide (Kaj je ... 2018). Nekateri čebelarji jim niso naklonjeni in jim očitajo pomanjkanje znanja, saj vodniki niso čebelarji in vodenja ne morejo kakovostno izpeljati. Z uporabo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije nimajo težav. Je pa ena izmed večjih težav sovpadanje sezone čebelarjenja in apiturizma, saj tako zmanjka časa za eno ali drugo dejavnost. Certificirani ponudniki so kritični tudi do pomanjkanje znanja, saj se veliko ljudi odloči čebelariti kljub neznanju. Pri tem ogrožajo tudi kulturno dediščino, saj čebeljnaki postajajo vse bolj podobni stanovanjskim hišam, brez elementov tradicionalnega čebeljnaka, ki so služili za dobre pogoje pri čebelarjenju. Izpostavijo, da lahko to postane tudi težava za apiturizem. »... In kaj bodo turisti hodli gledat, če mi ne bomo meli več tipičnih slovenskih čebeljnakov? To sem malo razočarana« (A.S., 11. januar 2019).

Primerjali smo mnenja o pomoči ČZS in turistične agencije Aritours, ki sta glavna pobudnika apiturizma (glej Kline Arih in Arih Korošec 2015) ter državnih ustanov, ki predstavljajo pomembno podporo pri izvajanju državne strategije turizma. Na področju čebelarstva in apiturizma deluje predvsem ČZS, ki ga ponudniki pohvalijo. Izpostavijo, da je ČZS naredil velik preskok v promociji apiturizma in tako spodbudil zanimanje širše javnosti. Izpostavijo naslednje uresničene pobude, ki imajo tudi pomembno promocijsko vlogo: svetovni dan čebele, medeni zajtrk in certifikati odličnosti. Apiturizem se s strani ČZS finančno ne podpira, obveščajo pa svoje člane o raznih razpisih in organizirajo različna izobraževanja. ČZS je ustanovil tudi Apisekcijo, o kateri so mnenja deljena. Nekateri vidijo v tem le koristoljubje: »Pa tudi so iz tega kr biznis naredili, so naredili sekcijo za apiturizem. In so že kar hotli met 70 eurov, da bodo posodabljali spletne strani« (K.V., 8. november 2018), nekateri pa sekcijo podpirajo: »Ja, to je plačljivo. To so naredili in je zelo dobro, delajo na tem, da se promovira in objavlja, zelo malo denarja je, ker porabijo denarja samo iz članarine. Drugače pa v redu.« (R.S., 13. januar 2019). Manj so ponudniki povezani z drugim koordinatorjem apiturizma, Turistično agencijo Aritours. Med desetimi obravnavanimi čebelarji z agencijo aktivno sodeluje le eden. Ponudniki ji prepisujejo dobro delo, ki se odraža predvsem v promociji apiturizma po svetu, a z njo ne sodelujejo, kot pravijo, zaradi pomanjkanja časa in prevelike konkurence. »Ampak to je spet tak, kak sem prej rekel, ne moreš povsod iti. Imaš avtobus, lahko pokažeš tri stvari.« (A.K., 11. januar 2019). Necertificirani ponudniki pa dela turistične agencije Aritours sploh ne poznajo.

Skupno mnenje intervjuvancev o delu državnih ustanov je, da apiturizem premalo podpirajo, tako v finančni obliki kot v obliki prilagoditve zakonodaje. Kritični so do slovenske zakonodaje, ki je predvsem toga in preprečuje nadaljnji razvoj ter je namenjena le kaznovanju. »Je pa zaj prilika, da se to [državna finančna pomoč, razpisi, op. a.],..., in bi mogla en takle muzej, bi mogel tisoč kvadratov met. To je ponos države, ne ponos občine.« (A.K., 11. januar 2019). »Da bi lahko to tudi pol tržil, tudi za prenočišče, zakoni so v Sloveniji zelo težko napisani in onemogočajo, da bi kaj delal.« (R.S., 13. januar 2019). Zanimiva so tudi razmišljanja, da bi morala država podpreti razvoj apiturizma predvsem zaradi drugačnosti in inovativnosti, količina čebeljih panjev pa ne bi smel biti glavno merilo.

5 Sklep

Slovenski apiturizem se je pričel sistematično razvijati leta 2007 s turističnim proizvodom Apirouts in nadaljeval s pričetkom certificiranja leta 2013. Veliko zanimanja je požel predvsem ob razglasitvi svetovnega dneva čebel (2018), pri čemer je dogodek pritegnil pozornost tako domače kot mednarodne javnosti. Apiturizem, ki vključuje oblike trajnostnega, dediščinskega in zdravstvenega turizma, se že

aktivno vključuje v slovenski prostor, vendar brez sistematične usmerjenosti v izgradnjo prepoznavnosti apiturizma kot inovativnega turističnega proizvoda Slovenije. Čebelarstvo kljub tradiciji (bogati zgodovini) v strateških dokumentih s področja turizma na državni ravni ni zastopano. Potrebno je zavedanje, da apiturizem pomaga oživiti podeželska območja in ohranjati kulturo ter tradicijo. S tem se pokaže njegov razvojni potencial za celotno državo, predvsem pa za demografsko ogrožena območja. Razvoj apiturizma, ki sloni na principih nišnega turizma, lahko na destinacijo (skupaj z drugimi tematskimi proizvodi) privabi obiskovalce/turiste, ki si želijo nekaj novega, drugačnega, mir in osebno doživetje (današnji *homo turisticus*). Gre torej za nov (neinvaziven) turistični proizvod, ki ni značilen le za eno območje, ampak ga lahko turisti spoznajo na katerikoli makro destinaciji v Sloveniji. To še posebej velja, če upoštevamo, da postaja vedno bolj zanimivo urbano čebelarstvo, pri čemer ne smemo zanemariti niti povezovanja z malimi (domačimi) muzeji.

V raziskavi smo primerjali poglede certificiranih in necertificiranih ponudnikov apiturizma. Ugotovili smo, da imajo ponudniki raznoliko ponudbo, ki jo razvijajo tudi z namenom povečevanja prihodkov. Osnovno infrastrukturo za čebelarjenje so nadgradili s svojimi idejami in povezali druge dopolnilne dejavnosti s čebelarstvom, pri čemer je nastal specifičen turističen proizvod. Vključevanje dopolnilnih dejavnosti jim omogoča izvajanje apiturizma prek celega leta, čeprav obstajajo omejitve v zimskem času. Treba je tudi izpostaviti, da nimajo vse destinacije enakih predispozicij. Ukvarjanje z apiturizmom vpliva na zavedanje o pomembnosti čebelarstva, tradicije, narave in omogoča večjo prodajo izdelkov. Ugotovili smo, da so se ponudniki pripravljene povezovati z drugimi krajevnimi ponudniki na posamezni destinaciji, saj ugotavljajo, da bi na tak način pridobili več obiskovalcev. Zavedajo se pomembnosti vlaganja v svojo promocijo, ki pa jo večkrat, zaradi pomanjkanja časa, zanemarijo. Kljub večanju zanimanja za tovrstni turizem, ki se kaže tudi z večanjem števila ponudnikov apiturizma, pa ponudniki pogrešajo pomoč »države« za promocijo in bolj sistematičen razvoj. Kar se promocije tiče, je opazka zgolj deloma upravičena, saj že hitro iskanje na spletni strani Slovenske turistične organizacije za iskano besedo *bee* (čebela) pokaže 95 zadetkov (Rezultati ... 2019). Sicer pa največ podpornih dejavnosti izvaja ČZS, ki pa, kljub trudu in zavzemanju, ne more zagotoviti dovolj potrebnih sredstev.

Drugo raziskovalno vprašanje o razlikovanju pogledov certificiranih in necertificiranih ponudnikov, nam pri razlogih za odločitev pridobitve certifikata odličnosti za apiturizem ni prineslo popolnoma jasnih odgovorov. Za ponudnike, ki so apiturizem v manjši meri že izvajali, je bila odločitev za certifikat nekakšna logična posledica pri njihovem razvoju proizvoda. Ugotovili smo, da je prednost certifikata v promociji. Ponudniki so zbrani na spletni strani, kjer turistom omogočajo jasen pregled nad ponudbo. Certifikat pripomore tudi k dvigu konkurenčnosti ponudnika. Necertificirani ponudniki se promovirajo skozi manjše število promocijskih kanalov in so tudi manj vpeti v samo dogajanje na tem področju. S certifikatom in z možnostjo včlanitve v apisekcijo pa ponudniki pridobijo pravočasne informacije in so seznanjeni z dejavnostmi (trendi) na področju apiturizma/apiterapije, česar pa necertificirani ponudniki očitno ne prepoznajo kot prednost. Prednost certificiranih ponudnikov je tudi v pestrosti same ponudbe, ki je s tem privlačnejša za obiskovalce.

Z raziskavo smo potrdili problematiko zakonsko neurejenega področja apiterapije, v čemer vidimo možnost za nadaljnje raziskovalno delo. Tako bi lahko preučevali tudi ekonomičnost in naložbene potenciale, geografsko razpršenost, pa tudi bolj poglobljen vidik kulturne dediščine, ki je pomemben element te tematske ponudbe podeželskih območij. Z dodatno raziskavo in predlogi za nadaljnji razvoj bi lahko prikazali še dodatne potenciale in povečali zanimanje tudi mlajših ponudnikov, ki bi apiturizem popeljali na stopnjo priznanega in butičnega/luksuznega turizma. Smiselno pa bi bilo v nadaljnjo raziskavo vključiti tudi poglede podpornikov apiturizma – ČZS in turistične agencije Aritours – kot tudi ostalih ponudnikov turističnih storitev.

6 Viri in literatura

- Ali-Knight, M. J. 2010: The Role of Niche Tourism Products in Destination Development. Doctoral Thesis, Napier University. Edinburgh.
- Borko, E., Turk, Z. 2016: Zdravstvo in zdravilstvo. Isis, Glasilo zdravniške zbornice Slovenije 25-7.
- Bukovec, A. (ur.) 1955: Sodobno čebelarstvo. Ljubljana.
- Certificiranje ponudnikov čebelarstva turizma, 2018. Medmrežje: <http://www.czs.si/content/E12> (10. 1. 2020).
- Čebele, 2018. Medmrežje: www.mkgp.gov.si/delovna_podrocja/cebele/ (2. 4. 2017).
- Douglas, N., Douglas, N., Derrett R. (ur.) 2001: Special Interest Tourism: Context and Cases. Melbourne.
- Đurašević, S. 2014: Thematic tourism as an important segment in the business of modern tour operator. Turističko poslovanje 13. DOI: <https://doi.org/10.5937/TurPos1413109D>
- Fratellone, P. M., Tsimis, F., Fratellone, G. 2016: Apitherapy products for medicinal use. Journal of Alternative and Complementary Medicine 22-12. DOI: <https://doi.org/10.1089/acm.2015.0346>
- Gojčič, S. 2005: Wellnes. Ljubljana.
- Gregori, J. 2008: Slovenija – domovina kranjske čebele. Vzrejno delo in vzrejevalci. Lukovica.
- Hall, C. M., Weiler, B. 1992: Introduction: What's so special about Special Interest Tourism? Special-Interest Tourism. London.
- Hrobat Virloget, K., Kavrečič, P. 2019: Traditional festivities in north Istria in terms of authenticity and (dis)continuity. *Academica Turistica* 12-2. DOI: <https://doi.org/10.26493/2335-4194.12.109-120>
- Kaj je apiturizem, 2018. Medmrežje: <https://www.apiturizem.si/apiturizem/> (27. 3. 2018).
- Kapš, P. 2012: Zdravljenje s čebeljimi pridelki: apiterapija. Novo mesto.
- Kline Arih, I., Arih Korošec, T. 2015: Api-tourism: transforming Slovenia's apicultural traditions into a unique travel experience. WIT Transactions on Ecology and the Environment 193. Southampton. DOI: <https://doi.org/10.2495/SDP150811>
- Kline Arih, I., Arih Korošec, T., Šivic, F. 2013: Feel Api. Maribor. Medmrežje: <http://www.authentic-routes.com/docs/default-source/our-story/apiroutes-brochure.pdf?sfvrsn=6> (20. 3. 2018).
- Korošec, V. 2007: Podeželski turizem v Spodnjem Podravju in regijska turistična ponudba. Geografski vestnik 79-2.
- Kumer, P., Pipan, P., Šmid Hribar, M., Razpotnik Visković, N. 2019: The role of actors' cooperation, local anchoring and innovation in creating culinary tourism experiences in the rural Slovenian Mediterranean. Geografski vestnik 91-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV91201>
- Ovsenik, R. 2015: Sodobni trendi v turizmu. Novo mesto.
- Pivec, G. 2013: Gregor Pivec: Filip Terč, začetnik moderne apiterapije. Slovenski čebelar 115-4.
- Poklukar, J. (ur.) 1998: Od čebele do medu. Ljubljana.
- Pomeroy, A., Noble, G., Johnson, L. W. 2011: Conceptualising a contemporary marketing mix for sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism* 19-8. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.584625>
- Porenta, T. 2017: Razvoj čebelarstva in društvene organiziranosti čebelarjev Zgornje Gorenjske. *Kronika* 65-2.
- Pušnik, V. 2016: Apiterapija. Ljubljana.
- Rabotić, B. 2012: Selektivni oblici turizma. Beograd.
- Razpotnik Visković, N. 2020: Trajnostne prakse v turizmu – kako jih prepoznati? Geografski vestnik 92-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV92104>
- Renko, M. (ur.) 2017: Follow the Bees. Slovenia. Green. Active. Healthy. Medmrežje: <https://www.slovenia.info/uploads/publikacije/cebele/follow-the-bees-en.pdf> (10. 10. 2020).
- Rezultati iskanja, 2019. Medmrežje: <https://www.slovenia.info/sl/rezultati-iskanja?q=bee/> (30. 12. 2019).
- Robinson, M., Novelli, M. 2005: Niche tourism: an introduction. *Niche Tourism. Contemporary Issues, Trends and Cases*. Oxford.

- Şenel E., Demir, E. 2018: Bibliometric analysis of apitherapy in complementary medicine literature between 1980 and 2016. *Complementary Therapies in Clinical Practice* 31. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2018.02.003>
- Spending on health: Latest trends, 2018. Medmrežje: www.oecd.org/health/health-systems/Health-Spending-Latest-Trends-Brief.pdf (28. 8. 2018).
- Strategija trajnostne rasti slovenskega turizma 2017–2021. Ljubljana, 2017. Medmrežje: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/Strategija_turizem_koncno_9.10.2017.pdf. (26. 11. 2017).
- Šalehar, A. 2010: O spodbujanju čebelarstva v 18. stoletju. *Slovenski čebelar* 112–9.
- Šivic, F. 2013: Apitourism: A fusion of apiculture and travel in verdant lands. *Bee World* 90–3. DOI: <https://doi.org/10.1080/0005772X.2013.11417547>
- Šivic, F., Arih, T., Tomec, A. 2007: Domovina odličnih čebelarjev: čebelarke turistične poti. Lukovica.
- Šuligoj, M. 2018: Characterising the flows of Slovenian tourists within the former Yugoslavia with respect to post-communist 'nostalgic context'. *Moravian Geographical Report* 26–1. DOI: <https://doi.org/10.2478/mgr-2018-0002>
- Šuran, F. 2016: Slobodno vrijeme, putovanje i turizam: sociološki pristup. Buje.
- The role of recreation management in the development of active holidays and special interest tourism and consequent enrichment of the holiday experience. World tourism organization. Madrid, 1985.
- Tourism Trends and Policies 2018. Medmrežje: <http://www.oecd.org/cfe/tourism/oecd-tourism-trends-and-policies-20767773.htm> (25. 5. 2018).
- Trauer, B. 2006: Conceptualizing special interest tourism—frameworks for analysis. *Tourism Management* 27–2. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.10.004>
- Wong, K. K. F., Cheung, P. W. Y. 1999: Strategic theming in theme park marketing. *Journal of Vacation Marketing* 5–4. DOI: <https://doi.org/10.1177/135676679900500402>
- Woś, B. 2014: Api-tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analyses* 2–1.
- Združeni narodi 20. maj razglasili za svetovni dan čebel, 2017. Medmrežje: www.vlada.si/medijsko_sredisce/sporocila_za_javnost/sporocilo_za_javnost/article/zdruzeni_narodi_20_maj_razglasili_za_svetovni_dan_cebel_60802/. (26. 8. 2018).
- Židov, N. 2000: Ali so metode alternativne medicine v Sloveniji res nekaj povsem novega? *Etnolog* 10.

7 Summary: Apitourism as an intersection of tradition, alternative medicine and the beekeeper's sustainable income-generating activity

(translated by Grega Fajdiga)

The systematic development of Slovenian apitourism began in 2007 with the tourist product *Apiroutes* and continued with the beginning of the certification process in 2013. Slovenia is currently the only country awarding certificates to apitourism and apitherapy providers. It garnered even more interest at the announcement of the *World Bee Day* (20th of May, the day the famous Slovenian beekeeper Anton Janša was born). Apitourism incorporates elements of sustainable, heritage and health tourism (apitherapy as a method of alternative medicine) and is already being actively incorporated into tourist offerings in Slovenia but without a systematic focus to establish the reputation of apitourism as an innovative topical Slovenian tourist product. In spite of its tradition (rich history in Slovenia), beekeeping is not well represented at state level in strategic documents related to tourism; the same applies to modern apitherapy (an important element of modern apitourism), which was founded by Filip Terč in Slovenia. We need to raise the awareness that apitourism can help revive rural areas (especially important for areas suffering from depopulation) and preserve their culture and tradition. The development of apitourism, which is based on the principles of niche and sustainable tourism, can attract destination visitors/tourists who yearn for new and different personal experiences and peace (modern *homo turisticus*). This is a new tourist product, which is not characteristic of a single area. Tourists can find it in any macrodestina-

tion in Slovenia. In this sense the goals of this interdisciplinary research is to gather opinions of certified and uncertified providers (beekeepers) on apitourism offerings and compare these opinions. We wish to answer the questions of what is being offered and what is the opinion of providers (beekeepers) about apitourism in Slovenia and how the views of certified and uncertified providers differ.

Our research compares the views of certified and uncertified apitourism providers. Using semi-structured interviews (10 Slovenian beekeepers offering their products to tourists/visitors), we gathered data and found that providers have diverse offerings, which they develop with the purpose of increasing their income. They upgraded the basic beekeeping infrastructure with their own ideas and linked other complementary activities with beekeeping, creating a specific tourist product. The inclusion of complementary activities allows them to provide apitourism-related activities throughout the year, although there are certain limitations in wintertime. Apitourism raises awareness on the importance of beekeeping, tradition, nature and boosts product sales. We found that providers are willing to connect with other nearby providers because they realized that doing so will attract more tourists/visitors. They understand the importance of investing into the promotion of their products, which is something they often neglect due to lack of time. In spite increased interest in this type of tourism, which is also reflected in the increased number of apitourism providers, the providers wish the state offered them better assistance in promotion and systematic development. The best provider of support activities is the Slovenian Beekeepers' Association (*Čebelarska zveza Slovenije*), which despite its efforts is unable to provide sufficient funds. This answers our first research question.

The second research question on the differing views of certified and uncertified providers did not yield clear answers in regard to the decision-making process related to the acquisition of the certificate of excellence in apitourism. Providers who have already been offering apitourism products on a smaller scale find the certification a logical consequence of their product development process. We found that promotion is the main advantage of acquiring the certificate. The providers are listed on a website, giving tourists a clear overview of the offerings. The certificate also enhances the provider's competitiveness. Uncertified providers promote themselves through a lower number of channels and they are less integrated in the development of apitourism in Slovenia. With the certificate and the option to become a member of apisection providers get up-to-date information and are informed about the activities (trends) in apitourism/apitherapy, something uncertified providers apparently do not consider an advantage. Another advantage of certified providers is the variety of services, which makes their offerings more attractive to visitors.

Our research confirms the issues arising from unregulated apitherapy, which gives incentive for further scientific research. We could also research the economic and investment potentials, geographic dispersion, and also an in-depth view of the cultural heritage, an important element of these topical offerings in rural areas. Further research and suggestions for further development could reveal additional potentials and increase interest of young providers, who could raise apitourism to the level of recognised and boutique/luxury tourism. It is sensible to include in further research the views of apitourism supporters, as well as the views of other tourist service providers.

RAZGLEDI

RAZNOLIKOST OPREDELJEVANJA IN PREUČEVANJA SOCIALNEGA KAPITALA V GEOGRAFIJI IN SORODNIH ZNANSTVENIH VEDAH

AVTOR

Erik Logar

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
erik.logar@zrc-sazu.si

DOI: 10.3986/GV92205

UDK: 911.3:316.472.4

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Raznolikost opredeljevanja in preučevanja socialnega kapitala v geografiji in sorodnih znanstvenih vedah

Opredelitve in pristopi k preučevanju socialnega kapitala so v znanstvenih vedah (na primer geografiji, sociologiji, zgodovini, politologiji, antropologiji) raznoliki in celo protislovni, koncept socialnega kapitala pa je zato kritiziran zaradi teoretske nekonsistentnosti. Koncept socialnega kapitala se kot predmet preučevanja različnih znanstvenih ved nekritično in brez utemeljitev označuje kot »interdisciplinarni«. Prispevek z namenom osvetlitve interdisciplinarnosti koncepta, vsebinsko analizira 17 opredelitev socialnega kapitala. Z vsebinsko analizo je prepoznanih šest gradnikov socialnega kapitala, ki so med seboj tesno prepleteni in ne omogočajo enoznačne določitve pomenskega jedra. Opisani so raziskovalni pristopi iz geografije in sorodnih ved, ki so zasnovani na teh opredelitvah. Pristopi odsevajo, da se socialni kapital krovno uporablja kot hevristični model za teoretsko, metodološko in epistemološko sicer zelo raznolike raziskave. Raziskav, ki bi bile zasnovane primerjalno, primanjkuje, prezrto pa je tudi preučevanje na lokalni ravni. Koncept socialnega kapitala je razširjen v številnih znanstvenih vedah, vendar pa so raziskave z interdisciplinarno zasnovano dokaj maloštevilne.

KLJUČNE BESEDE

geografija, socialni kapital, interdisciplinarnost, deležniki, socialna struktura, omrežje, sodelovanje

ABSTRACT

The diversity of definitions and research approaches in the concept of social capital in geography and related scientific disciplines

The definitions and research approaches of the social capital are diverse and even contradictory in the scientific disciplines (i.e. geography, sociology, history, political sciences, anthropology). The concept of social capital as a research object of various scientific disciplines is often criticized due to its theoretical inconsistency and labelled as an interdisciplinary approach uncritically and without any references in the scientific literature. Paper aims to enlighten interdisciplinarity of concept through 17 definitions of social capital, which are assembled through literature review. The content analysis points out six building blocks of social capital, which are tightly connected; there is no simple identification of the semantic core of definitions. The research approaches in geography and related disciplines, which are conceptualized based on those

definitions, are also described. The research approaches reflect a diversity, as social capital is used as a heuristic model for theoretical, methodological and epistemological diverse researches. Through the literature review, lack of comparative researches on a local level is identified. The concept of social capital is extended in many disciplines, but there are only a few interdisciplinary conceptualized researches.

KEY WORDS

geography, social capital, interdisciplinarity, actors, social structure, network, cooperation

Uredništvo je prispevek prejelo 30. aprila 2020.

1 Uvod

Ob iskanju prispevkov s ključnima besedama *socialni kapital* se v bazah družboslovnih ali humanističnih knjižnic najde številne zadetke, ki imajo iskani besedi umeščeni bodisi v naslov bodisi v seznam ključnih besed. Raziskovalec bi lahko na podlagi množstva teh zadetkov sklepal, da gre za natančno opredeljen in teoretsko domišljen raziskovalni koncept, ki je raziskovalcem s področja številnih znanstvenih ved izhodišče za zasnovo raziskav.

Vendar pa vsebinski pregled prispevkov o socialnem kapitalu pokaže nasprotno, to je pestro množico medsebojno raznolikih, včasih pa celo protislovnih teoretskih, metodoloških in empiričnih pristopov, med katerimi se nemalokrat zaman iščejo skupna teoretska izhodišča ali pa vsaj podobne raziskovalne poglede. Najbolj očitno se protislovja kažejo pri zasnovi pristopov k preučevanju. Putnam (1995a) socialni kapital »meri« izključno kvantitativno s številom članov v posameznih družbenih skupinah (društvi, političnih strankah, verskih in dobrodelnih dejavnostih), medtem ko Svendsen in Sørensen (2007) spoznanja o socialnem kapitalu oblikujeta kvalitativno ter na podlagi bivanja v preučevani družbeni skupini z uporabo metode opazovanja z udeležbo in poglobljenih intervjujev.

Večina prispevkov o socialnem kapitalu ima le eno skupno točko, to je, da se koncept pogosto povsem nekritično in brez sklicevanja na izsledke obstoječih raziskav, označuje za interdisciplinarnega. O interdisciplinarnosti v konceptu socialnega kapitala na primerih preučevanja podeželja razmišlja Castle (2002), nadgrajujeta pa ga tudi Ploeg in Marsden (2008).

Pa je v obstoječih raziskavah socialnega kapitala interdisciplinarnost, ki je opredeljena kot združevanje teoretskih izhodišč in raziskovalnih pristopov z več znanstvenih ved (About ... 2020), res tako pogosta?

Interdisciplinarnost koncepta socialnega kapitala odpira raziskovalne priložnosti. Množica prispevkov na to temo po eni strani kaže na privlačnost koncepta, ki presega uveljavljene delitve in zamejitve na posamezna raziskovalna področja, po drugi strani pa je interdisciplinarnost socialnega kapitala tudi izziv. Novozelandska sociologinja McAreaveyeva (2009) je po primerjavi opredelitev socialnega kapitala z več znanstvenih ved kritično zapisala, da je ta koncept »... prazen zaboj, ki ga raziskovalec napolni s tistimi vsebinskimi pogledi, ki ga usmerjajo pri njegovi raziskavi ...«, preučevanje socialnega kapitala pa je zato poimenovala kar »črna luknja v astronomiji družboslovnih znanosti«.

Glede na omenjeno kritiko in zaradi vse pogostejše uporabe koncepta socialnega kapitala tudi v raziskavah slovenskih geografov (na primer Pipan 2004; Potočnik Slavič 2009; Mavri in Črnič Istenič 2014; Logar in Potočnik Slavič 2016; Vidmar 2019; Logar 2019) je namen tega prispevka osvetliti interdisciplinarnost koncepta socialnega kapitala na podlagi pregleda obstoječih virov in literature. Leta 2015 je bilo s pomočjo iskalnika *Google Scholar*, na podlagi iskanja kombinacij ključnih besed »socialni kapital« in »interdisciplinarnost« (angleško *social capital*, *interdisciplinarity*), najdenih 17 prispevkov (poglavje 2). Ker avtorji teh prispevkov opozarjajo na interdisciplinarno zasnovo socialnega kapitala, so na podlagi vsebinske analize opredelitev iz prispevkov osvetljeni vsebinski gradniki ter njihova medsebojna pomenska razmerja. Na tak način se strukturirano predočijo značilnosti združevanja gradnikov v opredelitvah, ki omogočijo kritični vpogled v interdisciplinarno zasnovo socialnega kapitala. Vsebinske gradnike in njihova medsebojna pomenska razmerja nadgradimo s sistematičnim pregledom uveljavljenih pristopov k preučevanju socialnega kapitala po posameznih vedah (poglavje 3), z namenom prepoznavanja novih priložnosti za interdisciplinarne pristope in tematike preučevanja socialnega kapitala. Na koncu (poglavje 4) so opisane ugotovitve, ki so izluščene iz vsebinske analize opredelitev in opisov pristopov ter raziskovalne vrzeli, ki bi lahko postale izhodišče za prihodnje geografske raziskave. Prispevek želi prispevati k razpravam o interdisciplinarnosti socialnega kapitala in na tej podlagi spodbujati k novim tovrstnim raziskavam tako na področju posameznih znanstvenih ved kot tudi na podlagi interdisciplinarnega sodelovanja.

2 Raznolikost opredelitev socialnega kapitala

Preučevanje opredelitev socialnega kapitala je zaznamovano z izrazito pestrostjo in raznolikostjo opredelitev, ki so bile izluščene iz izbranih 17 prispevkov. Z vsebinsko analizo so bili prepoznani njihovi vsebinski gradniki. Z njimi razumemo osnovne pomenske enote, ki v kombinaciji z drugimi gradniki tvorijo posamezno opredelitev. Na tak način je bilo mogoče opazovanje medsebojnih povezav in kombinacij gradnikov pri posameznih opredelitvah. **Gradniki so tvorci (»sestavni deli«) vsebine koncepta socialnega kapitala** (Ploeg in Marsden 2008).

Na sliki 1 je grafično prikazan nabor opredelitev socialnega kapitala in njihova vsebinska analiza. V prikazu so posamezni gradniki opredelitev upodobljeni kot obarvane pomenske elipse. Citati opredelitev, ki so povezani s presečiščem dveh ali več elips, pomensko združujejo vsaj dva ali več gradnikov, na katerih temeljijo opredelitve socialnega kapitala.

Šest sekajočih elips na sliki 1 nakazuje vsebinsko **pestrost in prepletenost** pomenskega jedra socialnega kapitala; nekatere opredelitve so med seboj nasprotujoče (Cecchi 2003; Farr 2004; Marsden 2008; Ploeg in Ferragina 2012; Naughton 2013; Prager in sodelavci 2015). Čeprav preplet elips (gradnikov) ne omogoča popolnoma jasne določitve hierarhije, pa hkrati kaže na njihovo **pomensko »središčnost«** in **večplastno medsebojno soodvisnost**. V večini strokovne literature je zato pojem »socialni kapital« združen s pojmom »koncept«, ki označuje njegovo nedokončno in spreminjajočo se osnovo (Slovar ... 2014).

Povezave med citati opredelitev in pomenskimi elipsami na sliki 1 kažejo, da sta gradnika **»socialni odnosi«** in **»deležniki«** največkrat omenjena kot ključna za koncept socialnega kapitala, saj sta ločeno omenjena v enajstih različnih opredelitvah. Oba gradnika sta prisotna v osmih opredelitvah, vendar vedno v kombinaciji s še tretjim gradnikom oziroma (kot je nakazano v grafičnem prikazu) v sečišču treh pomenskih elips. V vsebinski analizi teh opredelitev se za socialni kapital kaže kot značilno, da ima vloga socialnih odnosov med deležniki ključni pomen za pojasnitev sestave in učinkovanja socialnega kapitala (Makarovič 2003). Posamezni deležniki so lahko ponazorjeni tudi kot točke v prostoru – socialna oglišča, med katerimi se lahko vzpostavijo vektorji socialnih odnosov; pri tem se lahko opazuje motiv (namen) vzpostavitve odnosa, medsebojno razdaljo tako v prostorskem kot tudi interesnem smislu ter pogostnost socialnih odnosov.

Deset opredelitev socialnega kapitala omenja gradnik **»socialne strukture in mreže«**, zaradi katerih ima koncept izrazito hibridno in pretočno zasnovo. Socialni odnosi so pod vplivom izkušenj ter interesov posameznih deležnikov na določenem območju medsebojno večplastno prepleteni ter skupaj tvorijo prostorske vzorce – socialne strukture. Te strukture omogočajo pretok medosebnih interakcij in informacijskih tokov med več deležniki in na širšem območju (Putnam 1993). Socialna struktura omogoča skupno, organizirano delovanje v mreže povezanih deležnikov na določenem območju in lahko postane podlaga za njegov razvoj in spremembe (Ploeg in Marsden 2008).

Deležniki kot točke in socialni odnosi med njimi kot vektorji so v prostorsko-časovnem razvoju gradniki raznolikih in kompleksno prepletenih socialnih struktur ter mrež; le-te so lahko ponazorjene kot geometrijski vzorci, ki se oblikujejo pod vplivom števila in položajev točk ter števila njihovih medsebojnih vezi in razdalj. Geometrijski vzorci – kot ponazoritev za socialne mreže in strukture – nudijo množico novih vidikov za raziskovanje, na primer število točk in njihovih povezav, medsebojno razdalje, opazovanje središčnosti posameznih točk in podobno.

Gradnik **»skupni cilji, norme in vrednote«** je zajet v osmih opredelitvah socialnega kapitala. Ploeg in Marsden (2008) temu gradniku pripisujeta izhodiščno mesto pri preučevanju socialnega kapitala, saj v njem iščeta razloge za nastanek odnosov med deležniki ter za značilnosti druženja in sodelovanja na določenem območju. Medsebojno povezovanje deležnikov razumeta kot uvod v skupni odziv lokalne skupnosti na skupno potrebo v naselju ali njegovem funkcionalnem območju. Ta gradnik je izoblikovan v povezavi z družbenogospodarsko ureditvijo (pravni okvir in nenapisana pravila), tradicijo,

Slika 1: Večplastnost in nedoločljivost koncepta socialnega kapitala. ►

»Socialni kapital je investiranje v socialne odnose s pričakovanim povračilom«
(Lin 1999).

»Socialni kapital nastaja s sposobnostjo posameznika, skupin, organizacij in ustanov, da se medsebojno povezujejo in sodelujejo ter uporabljajo socialne povezave za skupno dobro in korist...«
(Ploeg in Marsden 2008).

»Socialni kapital je kakovost nekaterih socialnih razmerij, ki deležnikom s svojo vključenostjo prinašajo občutek varnosti.«
(Lee in sodelavci 2005).

»Socialni kapital nastane v odnosih med ljudmi; ti odnosi imajo prostorsko dimenzijo in zato jo ima tudi socialni kapital.«
(Rutten, Westlund in Boekema 2010).

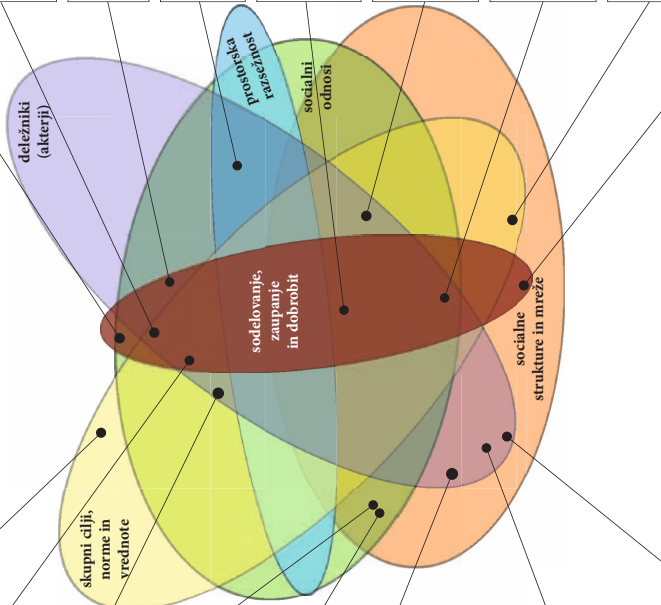
»Socialni kapital sestoji iz mrežnega delovanja, ki ga omogoča sodelovanje in medsebojno zaupanje. Tovrstno sodelovanje akterjem omogoči dvojno korist v dejanski situaciji: vzajemno pomoč in informacije...«
(Svendsen in Stransen 2007).

»Socialni kapital je lahko razumljen kot omrežje, ki ga lahko posameznik posejda in uporablja v namene socialne integracije... Socialni kapital je kolektivna miselna danost, ki je pomensko blizu »duhu skupnosti«
(The Social ... 2014).

»Socialni kapital se nanaša na poteze (oblike) družbenih organizacij kot so omrežja, norme in socialno zaupanje, ki spodbujajo usklajevanje in sodelovanje v korist skupnih interesov«
(Putnam 1995a).

»Socialni kapital je del družbene organiziranosti, ki poleg norm in mrežanja pripomore k oblikovanju ter vodenju družbe«
(Ray 2006).

»Socialni kapital je opredeljen kot zmožnost zagotoviti si koristi skozi članstvo v omrežjih in drugih družbenih strukturah«
(Portes 1998).

»Socialni kapital je preplet norm in vrednot, kot so zaupanje, vzajemna pomoč in solidarnost«
(Magnani in Struffi 2009).

»Socialni kapital je oblika redno obnovljivih se socialnih stikov med posamezniki in skupinami, s katerimi se razvijajo socialne norme, sodelovanje ter vzajemna pomoč« (Fukuyama 1995).

»Socialni kapital je last določene skupnosti. Gre za poteze socialnega življenja - omrežij, norm in zaupanja, ki omogočajo udeležencem učinkovitejšo skupno udeleževanje za dosego skupnih ciljev« (Putnam 1995b).

»Socialni kapital je opredeljen kot socialno omrežje, ki temelji na rednih, osebnih stikih in zaupanju«
(Svendsen 2006).

»Socialni kapital je zbirnik dejanskih in potencialnih virov, ki so povezani s posejdom trajnih omrežij bolj ali manj institucionaliziranih odnosov vzajemnega poznanstva«
(Bourdieu 1986).

»Viri socialnega kapitala so v socialnih strukturah, v katerih so vpeti posamezni akterji«
(Adler in Kwon 2002).

»Ključna ideja socialnega kapitala je v tem, da so izvor socialnega kapitala socialne mreže, ne pa posameznik, niti širša družba, medtem ko je sam socialni kapital kakovostni izraz kombinacije treh mrežnih lastnosti:
1. navzočnosti pomembnih virov; ki jih vsebuje določeno socialno omrežje;
2. dosegljivosti teh virov za pripadnike mreže,
3. uporabnosti teh virov za posameznike in skupine v smislu učinkovitosti«
(Dragos in Leskosek 2003).

»Socialni kapital ni ena entiteta, temveč niz različnih entitet, ki imajo dve skupni lastnosti: vse so sestavljene iz nekega vidika socialnih struktur in pospešujejo določena delovanja deležnikov - bodisi posameznikov ali skupin deležnikov - znotraj strukture«
(Coleman 1988).

identiteto in vsakodnevnimi dogodki; zaradi množice teh vplivov se lahko – čeprav ni nujno – zelo hitro spreminja (Rutten, Westlund in Boekema 2010). Skupni cilji, norme in vrednote med posameznimi deležniki spodbujajo in osmislijo nastanek socialnih odnosov ter njihovega medsebojnega prepletanja. Podobni so nevidnim gravitacijskim silam, ki za doseg skupnega cilja oblikujejo socialne strukture in mreže ter so v skupnosti hkrati tudi prožilci in spodbujevalniki skupnih dejanj deležnikov.

Sedem opredelitev vsebuje gradnik »**sodelovanje, zaupanje in dobrobit**«, ki je vsebinsko neločljivo povezan z gradnikom iz prejšnjega odstavka. Gradnik »skupni cilji, norme in vrednote« je večinoma uvrščen med vzroke, ki osmišljajo delovanje socialnega kapitala, medtem ko je vidik »sodelovanje, zaupanje in dobrobit« stranska, vendar nič manj pomembna posledica sodelovanja deležnikov pri doseganju skupnega cilja (Lee in sodelavci 2005). Med posameznimi deležniki se ob medsebojnem povezovanju in sodelovanju sprti krepki občutek zaupanja in dobrobiti, kar spodbuja nove oblike druženja in sodelovanja. Sodelovanje, zaupanje in dobrobit so kljub nenehnemu dinamičnemu spreminjanju odnosov v prostorsko-časovni razsežnosti družbe porok za obstojnost in stanovitnost socialnega kapitala. Ponazorjeni so lahko kot gonilna sila (energija) za krogotok medsebojnega sodelovanja, ki med deležniki stalno olajšuje in vedno znova spodbuja njihovo povezovanje ter prepletanje.

Le ena od obravnavanih opredelitev vključuje **prostorsko razsežnost** socialnega kapitala, ki izhaja iz različnih lokacij – in s tem medsebojne oddaljenosti – posameznih deležnikov v pokrajini (Rutten, Westlund in Boekema 2010). Ta gradnik socialnega kapitala je zaradi razvoja svetovnega spleta in virtualnih povezav nekoliko prezrt, čeprav imajo deležniki vedno točno določen položaj v prostoru in je pristen osebni stik (*face-to-face relations*) še vedno najbolj učinkovit način reševanja raznovrstnih problemov (Mlinar 2012). Deležniki se medsebojno povezujejo v socialne strukture in mreže tudi pod vplivom razdalj v prostoru; krajša razdalja praviloma pomeni nižje stroške za vzdrževanje medsebojnih odnosov (Mlinar 2012). Število deležnikov na določenem območju močno vpliva na nastanek in vlogo oblik druženja in sodelovanja, čeprav pri tem ne smejo biti spregledani tudi številni subjektivni vidiki, na primer zaupanje in čustva (Makarovič 2003).

Ob vsebinski analizi se je na podlagi pregleda seznama literature v izbranih 17 prispevkih pokazalo, da je vseh šest gradnikov tudi samo po sebi predmet preučevanja različnih znanstvenih ved. Posledično se tudi socialni kapital kot koncept, ki ga ti gradniki tvorijo, kaže kot izrazito interdisciplinaren predmet preučevanja. Pri preučevanju socialnega kapitala se zato srečujejo raznoliki zorni koti opazovanja, pristopi k preučevanju in interpretacije.

Glede na vsebinsko analizo zbranih opredelitev s prepoznanimi šestimi gradniki se lahko oblikuje sintezna opredelitev (»genotip«) socialnega kapitala – socialni kapital je **zmožnost vključenih deležnikov na določenem območju, da se na podlagi dogovorjenih norm, pravil in vrednot povezujejo v socialne strukture in mreže, v katerih s sodelovanjem dosegajo dobrobiti za posameznika ali skupnost** (Logar 2019). Ta zmožnost se v študijah primerov pojavlja v številnih in raznolikih oblikah socialnega kapitala (»fenotipskih različicah«), ki se odražajo tako v pestrosti opredelitev kot tudi v načinih preučevanja socialnega kapitala. S tem namenom sledi v naslednjem poglavju kratek pregled pristopov k preučevanju socialnega kapitala v geografiji in sorodnih znanstvenih vedah.

3 Pregled pristopov k preučevanju koncepta socialnega kapitala v geografiji in sorodnih znanstvenih vedah

Temeljna teoretska izhodišča za razvoj koncepta so bila oblikovana v **sociologiji**. Tudi izraz *socialni kapital* je ob preučevanju **vloge mreženja in medosebnih povezav na moč in vpliv posameznih socialnih skupin v pokrajini** prvi uporabil francoski teoretski sociolog Bourdeu (1986), ki je za učinkovitejši pristop k preučevanju družbe sicer opredelil različne vrste kapitala kot možne raziskovalne vidike (Falk in Kilpatrick 2000):

- naravne (fizične) in finančne vire kot *gospodarski kapital*,

- vire znanja, spretnosti in izobrazbe posameznika kot *kulturni kapital*,
- vire moči za doseganje skupnih ciljev, ki izvirajo iz medsebojnih odnosov, socialnih struktur in mrež socialnih skupin pa kot *socialni kapital*.

Vsaka od teh vrst kapitala ima svoje vire, prostorsko razsežnost, zakonitosti delovanja in možnosti interdisciplinarnega preučevanja, s katerimi se pojasnjuje zapleteno prepletenost odnosov in medsebojnih razmerij deležnikov v družbi. Na teh izhodiščih je teoretski koncept socialnega kapitala prodrl v večino humanističnih in družboslovnih ved. S preučevanjem vloge mreženja ter medosebnih povezav na moč in vpliv posameznih socialnih skupin, je Bourdieu dokazal, da kapital z vidika vpliva in moči posameznih socialnih skupin ni le v denarnih sredstvih in zato nima zgolj finančne oblike, temveč sta tudi druženje in sodelovanje v človeških skupnostih ena od oblik kapitala, ki omogoča ustvarjanje dodane vrednosti (Bourdieu and Wacquant 1992).

Bourdieujeva teoretska izhodišča, kjer so mreže ter medosebne povezave ovrednotene kot vir vpliva in moči družbenih skupin, sta nadgradila ameriška sociologa Coleman (1988) in Portes (1998) z raziskovalnimi pristopi, kjer **z vidika posameznika v socialni skupini osvetljujeta vlogo druženja in sodelovanja kot načina doseganja skupnih ciljev**. V svojih raziskavah se posvečata vplivu vzgoje, vrednot, znanja in drugih vidikov družbenogospodarskega položaja posameznika (Coleman 1988) kot tudi medosebnih vezi znotraj in izven družinskih skupnosti (Portes 1998) na razvoj socialnega kapitala. Pozornost usmerjata v pretežno teoretsko preučevanje mehanizmov, ki pri posameznikih vplivajo na ohranjanje, spreminjanje in reprodukcijo socialnega kapitala v skupnosti.

Zaradi novega raziskovalnega gledišča, ki omogoča tako sistematično opazovanje kot tudi načrtno vplivanje na druženje in sodelovanje v skupnosti za uresničevanje političnih ciljev, se je koncept socialnega kapitala najprej iz sociologije uveljavil v **politologiji**, kjer je nanj opozoril ameriški politolog Robert Putnam s študijo *Bowling alone: America's declining social capital* (Putnam 1995a). Putnam je dotlej pretežno teoretski koncept dopolnil z empiričnimi pristopi, predvsem z opazovanjem števila članstev v ameriških društvih, političnih strankah, verskih in dobrodelnih organizacijah je skušal osvetliti razvojne težnje socialnega kapitala ameriške družbe v drugi polovici 20. stoletja. Putnamove (1993, 1995a; 1995b) raziskave, ki temeljijo na kvantitativnih metodah merjenja socialnega kapitala, so bile deležne tako velike mere pozornosti kot tudi številnih kritik, saj je opazovanje zgolj spreminjanja števila članstev v različnih organizacijah raziskovalno neizostreno in vsebinsko površno odseva realno stanje ter značilnosti socialnega kapitala (Fukuyama 1995; Ferragina 2012; The Social ... 2020).

V **antropologiji** se je koncept socialnega kapitala uveljavil kot pristop za **analizo motivov reprezentacij** (vrednot, norm, idej, občutij, pripadnosti) in **praks** (šeg, običaje, oblik sodelovanja), ki se pri posamezniku izoblikujejo v součinkovanju med skupnostjo in njenim okoljem. Raziskovalni pristopi v antropoloških raziskavah socialnega kapitala so zasnovani pod vplivom:

- za antropologijo značilnega *in situ* preučevanja z uporabo terenskih metod opazovanja, z anketiranjem in intervjuvanjem, s kartiranjem ter metodo opazovanja z vključitvijo v skupino (kot primer: danski antropolog Svendsen (2006) je tak pristop uporabil pri opazovanju učinkov druženja in sodelovanja v lokalnih skupnostih na obrobni območjih Danske);
- krepitve argumentov za preučevanje skupnosti na mikro-lokalni ravni zaradi želje po boljšem razumevanju medsebojnih odnosov in vezi znotraj skupnosti;
- pozivov k uporabi primerjalnega pristopa k preučevanju socialnega kapitala kot (vsaj delni) odpravi ozke specifičnosti novih spoznanj posameznih študij primerov (primer take raziskave je primerjalna študija antropologov Svendsena in Sørensen (2007) o dveh lokalnih skupnosti na Danskem o (ne)vključevanju priseljencev v lokalne oblike druženja in sodelovanja).

Za vede, ki se ukvarjajo z **lokalnim in regionalnim razvojem**, je koncept socialnega kapitala postal tako pristop k **analizi družbenogospodarskega razvoja določenega območja** kot tudi **modus operandi teritorialnih razvojnih politik**. Primer uporabe tovrstnega pristopa pri preučevanju tematike razvoja podeželskih območij je v monografiji *Rural Development – Theory and Practice* že omenjene Ruth McAreavey (2009). Podoben pristop je uporabljen tudi v raziskavah o vlogi **lokalnih in regionalnih**

ustanov kot deležnikov z vplivom na socialni kapital z vidika razvoja omrežij in struktur (s teoretskega vidika Lee in sodelavci 2005; Ray 2006; Ploeg in Marsden 2008; Rutton, Westlund in Boekema 2010) na območju Maremma v Toskani (Cecchi 2003; Cecchi in Basile 2007) in na območju italijanskih Alp (Magnani in Struffi 2009). Program Evropske unije za razvoj podeželja v obdobju 2014–2020 v krepitvi socialnega kapitala na podeželju vidi enega od ključnih razvojnih ukrepov (Medmrežje 1; Šabec 2018).

V **zgodovini** kot znanstveni vedi se socialni kapital ne opazuje zgolj s prostorske, temveč tudi s časovne perspektive. Pristopi zgodovinarjev pri preučevanju socialnega kapitala se osredotočajo tako na **prepoznavanje vzrokov** kot tudi na **opazovanje družbenogospodarskih posledic** součinkovanja med skupnostjo in pokrajino v preučevanem zgodovinskem obdobju. Primer tovrstne raziskave je opisan v monografiji *Social Capital in Europe: A Comparative Regional Analysis* (Ferragina 2012), kjer se s primerjalno analizo z vidika zgodovine ustanov pojasnjujejo vzroki za nastanek velikih razvojnih neskladij v pokrajinah dveh evropskih držav – Belgije (Flandrija – Valonija) in Italije (sever – jug). Rezultati kažejo, da se razvojni razkorak med gospodarsko razvitimi (Flandrija, sever Italije) in slabše razvitimi pokrajinami (Valonija, jug Italije) pripisuje velikim razlikam v deležih mestnih naselij ter s tem povezanimi razlikami v številu oblik druženja in sodelovanja, s katerimi je zaznamovan način življenja v mestih (na primer cehi, društva, združenja) – te oblike pa so vir socialnega kapitala, ki dolgoročno krepi učinkovitost družbenogospodarskega razvoja (Ferragina 2012).

Vlogo socialnega kapitala pri razvoju gospodarstva se preučuje tudi v **ekonomiji**, kjer so tako kvalitativno kot tudi kvantitativno zasnovani pristopi pretežno usmerjeni v spodbujanje ugodnih gospodarskih učinkov (na primer z vidika podjetja, področja gospodarstva, območja) na podlagi soodvisnosti med omrežji sodelovanja raznolikih gospodarskih deležnikov (Lin 1999). Ena od temeljnih študij o rabi koncepta socialnega kapitala na področju raziskav gospodarstva je opisana v prispevku *Social capital: prospects for a new concept* (Adler in Kwon 2002). Primer takšne raziskave je tudi študija *Social capital and economic development in regional Australia* (Woodhouse 2006), ki potrjuje hipotezo o premem razmerju med kazalniki razvitosti socialnega kapitala in kazalniki gospodarske uspešnosti na primeru izbranih avstralskih mest.

Geografija preučuje socialni kapital z vidika prostorskih zakonitosti in učinkov medsebojnega povezovanja ter družbenega organiziranja v pokrajini. Na raziskovalne priložnosti, ki se odpirajo s povezovanjem geografije in koncepta socialnega kapitala, sta v reviji *Progress in Human Geography* prva opozorila britanska raziskovalca Giles Mohan in John Mohan s prispevkom *Placing social capital* (2002). Avtorja na podlagi kritik Putnamovih empiričnih študij in pomanjkanju celovitega prostorskega pogleda razpravljata o vlogi geografije pri preučevanju socialnega kapitala. Tej razpravi so sledile številne geografske razprave, ki pa so teoretsko, metodološko in vsebinsko raznolike. O metodoloških izzivih in »merjenju« socialnega kapitala z vidika naracije razpravlja Linda Naughton (2013), z vidika tematike kazalnikov socialnega kapitala pa poročilo *The Geography of Social Capital* (2018), ki je nastalo v okviru Gospodarskega združenja v okviru Kongresa Združenih držav Amerike. Z vidika geografije zdravja so socialni kapital preučevali Mohan in sodelavci (2005), z vidika delovanja društev na podeželju v Sloveniji pa Potočnik Slavičeva (2009).

4 Sklep

Vsebinska analiza 17 opredelitev iz geografije in šestih njej sorodnih znanstvenih ved je osvetlila raznolikost v opredeljevanju in pestrost raziskovalnih pristopov pri preučevanju socialnega kapitala. Večina navedenih raziskav je nastala po letu 1990, kar kaže na privlačnost uporabe koncepta socialnega kapitala pri preučevanju delovanja socialnih skupin. Literatura izhaja predvsem iz angleškega, nemškega, italijanskega in francoskega jezikovnega okolja, izraz socialni kapital pa se je uveljavil v literaturi številnih ved in v mnogih jezikih (angleško *social capital*, nemško *soziales Kapital*, italijansko *capitale sociale*, francosko *capital social*), v slovenski literaturi pa se pojavlja od leta 2000 dalje (na primer Dragoš in Leskošek 2003).

Velika večina pregledanih enot literature je kljub poudarjanju interdisciplinarnosti uvrščena na področje ene znanstvene vede. V primeru več avtorjev so to praviloma raziskovalci z istega znanstvenega področja. Vsebinska analiza opredelitev je pokazala tudi na **ohlapanost, neoprijemljivost in abstraktnost** izraza socialni kapital in na zelo raznolike ter medsebojno skorajda neprimerljive pojmovne aparate posameznih prispevkov. Pestrost, prepletenost in raznolikost pomenskega jedra se kažejo kot posledica različnih ved, ki se ukvarjajo s socialnim kapitalom. Kritiki sociologinje McAreevey (2009) lahko na podlagi pričujočega pregleda literature in vsebinske analize opredelitev pritrdimo. Bi bilo zato smiselno izraz socialni kapital nadomestiti z bolj »oprijemljivimi« izrazi, kot so *sodelovalni kapital*, *kapital skupnosti* ali *kapital povezovanja*?

Koncept socialnega kapitala je v pristopih omejenih znanstvenih ved uporabljen kot krovni **hevristični model** pri vsebinsko sicer zelo raznolikih raziskavah. Je **deduktivno ogrodje**, ki omogoča strukturirano zasnovno preučevanja in teoretično refleksijo empiričnih ugotovitev. Koncept v izbranih raziskavah omogoča preučevanje atributivnih (podobnosti-razlike) in relacijskih značilnosti (samostojnost-odvisnost) med deležniki v skupnosti in med samimi skupnostmi ter obenem **ne izključuje** možnosti **celovite (holistične) razlage** (Mlinar 2012). Z uveljavitvijo takega vsebinsko-teoretskega pristopa, se pri preučevanju socialnega kapitala v skupnosti spodbuja razmislek o medsebojnem povezovanju kot načinu za lažje ter hitreje doseganje dobrobiti za posameznika in njegove skupnosti, obenem pa je uporaba koncepta tudi odgovor na vse večjo individualizacijo in marginalizacijo vrednot, ki poudarjajo življenje v skupnosti (Farr 2004).

Za nadaljnje geografske raziskave vključevanje koncepta socialnega kapitala ostaja raziskovalna priložnost. Čeprav ta prispevek kaže na veliko **pestrost vsebinsko-teoretskih in metodoloških pristopov** ter številne dileme pri načinih preučevanja, pa se hkrati odpirajo tudi številne nove geografske raziskovalne vrzeli:

- **primanjkuje študij, ki bi povezale geografska teoretska izhodišča z izhodišči socialnega kapitala:** koristna bi bila osvetlitev povezav med socialnim kapitalom in teoretskimi smernicami humane geografije (Tuan 1977; Relph 2010) z vidika dejavne skupnosti v pokrajini pri nenehnem spreminjanju in preoblikovanju prostorskih predstav;
- **primanjkuje primerjalnih študij na lokalni ravni** (Mohan in Mohan 2002; Svendsen 2006; Potočnik Slavič 2010) s katerimi bi se lažje, bolj objektivno in preverljivo odkrivalo skupne lastnosti ter posamezne razlike med skupnostmi; primerjalne študije so ključnega pomena pri preučevanju kvalitativnih in težje merljivih pojavov, kjer se raziskovalčeva objektivnost in nepristranskost sicer težko zagotavljata (Ferragina 2012);
- ne glede na to, da se socialni kapital v literaturi pogosto opisuje kot interdisciplinarni koncept, pa **primanjkuje raziskav**, ki bi že v izhodišču **temeljile na načrt(ova)ni sinergiji in vzajemnem sodelovanju raziskovalcev različnih znanstvenih ved.**

Zahvala: Avtor se zahvaljuje Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije za finančno podporo raziskovalnemu programu Geografije Slovenije (P6-0101).

5 Viri in literatura

- About interdisciplinarity 2020. Medmrežje: https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/academy/keythemes/interdisciplinarity/#def (27. 4. 2020).
- Adler, P. S., Kwon S. W. 2002: Social capital: prospects for a new concept. *The Academy of Management Review* 27-1. DOI: <https://doi.org/10.2307/4134367>
- Bourdieu, P. 1986: The forms of capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology and Education*. Westport.
- Bourdieu, P., Wacquant, L. J. D. 1992: *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago.

- Cecchi, C. 2003: Public goods and public services – the process of building social capital in rural areas. Sidea, Gruppo di lavoro: Processi e politiche di sviluppo rurale. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.941196>
- Castle, E. N. 2002: Social capital: An interdisciplinary concept. *Rural Sociology* 67-3. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2002.tb00107.x>
- Cecchi, C., Basile, E. 2006: Public action and social capital in rural areas. SPES Development Studies. Rim. DOI: <https://doi.org/10.2495/RAV060141>
- Coleman, J. S. 1988: Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94.
- Dragoš, S., Leskošek, V. 2003: Družbena neenakost in socialni kapital. Ljubljana.
- Falk, I., Kilpatrick, S. 2000: What is social capital? A study of interaction in a rural community. *Sociologia Ruralis* 40-1. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00133>
- Farr, J. 2004: Social capital – A conceptual history. *Political Theory* 32-1.
- Ferragina, E. 2012: Social Capital in Europe – A Comparative Regional Analysis. Northampton. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781781000229.00007>
- Fukuyama, F. (ur.) 1995: Trust – The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York.
- Lee, J., Arnason, A., Nightingale, A., Schucksmith, M. 2005: Networking – social capital and identities in European rural development. *Sociologia Ruralis* 45-4. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2005.00305.x>
- Lin, N. 1999: Building a network theory of social capital. *Connections* 22-1.
- Logar, E. 2019: Primerjalna analiza učinkov druženja in sodelovanja v prostovoljnih gasilskih društvih na primerih podeželskih skupnosti z Gorenjske in Sauerlanda. *Geografski vestnik* 91-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV91202>
- Logar, E., Potočnik Slavič, I. 2016: (Ne)vidne spremembe podeželskih skupnosti: primeri z Gorenjske in Sauerlanda. *Geografski vestnik* 88-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV88202>
- Magnani, N., Struffi, L. 2009: Translation sociology and social capital in rural development initiatives – a case study from the Italian Alps. *Journal of Rural Studies* 25-2. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2008.10.004>
- Makarovič, M. (ur.) 2003. Socialni kapital v Sloveniji. 2003. Ljubljana.
- Mavri, R., Čeranič Istenič, M. 2014: Podeželski turizem in socialni kapital v Sloveniji (primer vasi v občini Cerkno). *Geografski vestnik* 86-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV86104>
- McAreevey, R. 2009: Rural Development – Theory and Practice. London.
- Medmrežje 1: https://www.program-podezelja.si/images/Predstavitev_CLLD_februar.pdf (29. 7. 2020).
- Mlinar, Z. 2012: Globalizacija bogati in/ali ogroža? Ljubljana.
- Mohan, G., Mohan, J. 2002: Placing social capital. *Progress in Human Geography* 26-2. DOI: <https://doi.org/10.1191/0309132502ph364ra>
- Mohan, J., Twigg, L., Barnard, S., Jones, K. 2005: Social capital, geography and health: a small-area analysis for England. *Social Science and Medicine* 60-6. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.06.050>
- Naughton, L. 2013: Geographical narratives of social capital – Telling different stories about the socio-economy with context, space, place and agency. *Progress in Human Geography* 38-1. DOI: <https://doi.org/10.1177/030913251348873>
- Pipan, P. 2004: Čadrg. *Geografski obzornik* 51-4.
- Ploeg, J. D., Marsden, T. (ur.) 2008: Unfolding Webs – The Dynamics of Regional Rural Development. Assen.
- Portes, A. 1998: Social capital – Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology* 24. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Potočnik Slavič, I. 2009: Socialni kapital na slovenskem podeželju. *Dela* 31. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.31.21-36>
- Potočnik Slavič, I. 2010: Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja. *GeograFF* 7. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.4312/9789610600381>

- Prager, K., Nienaber, B., Neumann, B., Phillips, A. 2015: How should be rural policy evaluated if it aims to foster community involvement in environmental management? *Journal of Rural Studies* 37-1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.12.006>
- Putnam, R. D. 1993: *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton.
- Putnam, R. D. 1995a: Bowling alone – America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6-1. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>
- Putnam, R. D. 1995b: Turning in, turning out – the strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics* 28-4. DOI: <https://doi.org/10.2307/420517>
- Ray, C. 2006: Neo-endogenous rural development in the EU. *Handbook of Rural Studies*. London.
- Relph, E. 2010: *Place and Placelessness*. Toronto.
- Rutten, R., Westlund, H., Boekema, F. 2010: The spatial dimension of social capital. *European Planning Studies* 18-6. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654311003701381>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana, 2014. Medmrežje: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=koncept> (17. 4. 2020).
- Svendsen, G. L. H. 2006: Studying social capital in situ – A qualitative approach. *Theory and Society* 35. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11186-006-6780-3>
- Svendsen, G. L. H., Sørensen, J. F. L. 2007: There's more to the picture than meets the eye – Measuring tangible and intangible capital in two marginal communities in rural Denmark. *Journal of Rural Studies* 23-4. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.01.008>
- Šabec, E. 2019: Metodologija vrednotenja učinkov programa LEADER. Magistrsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- The Geography of Social Capital 2018. Medmrežje: https://www.jec.senate.gov/public/_cache/files/fb64f29a-1911-4505-8576-06becccd6afe/the-geography-of-social-capital.pdf (18. 4. 2020).
- The Social Capital Foundation 2020. Medmrežje: http://en.citizendium.org/wiki/The_Social_Capital_Foundation (18. 4. 2020).
- Tuan, Y. 1977: *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis.
- Vidmar, K. 2019: Prispevek socialnega kapitala k trajnostnemu razvoju podeželja. Zaključna seminarska naloga, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Woodhouse, A. 2006: Social capital and economic development in regional Australia – A case study. *Journal of Rural Studies* 22-1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.07.003>

6 Summary: The diversity of definitions and research approaches in the concept of social capital in geography and related scientific disciplines

(translated by the author)

This paper is focused on the diversity of definitions and research approaches to the concept of social capital in geography and related disciplines. Concept of social capital is criticized due to many loose definitions, theoretical approaches and empirical applications. Some of the definitions and research approaches to social capital are thus diverse and even contradictory. Social capital is usually labelled as an interdisciplinary concept by the researchers without any reference in the scientific literature. The contribution of this paper is to enlighten that interdisciplinarity, which is reflected through a diversity of definitions and research approaches among the scientific disciplines. The paper aims to strengthen the scientific relevance of that concept in geography and other complementary disciplines.

Research is based on methods of literature review and content analysis. The paper is two-folded. Firstly, content analysis of 17 definitions of social capital, which were assembled through a literature review, is conducted. Secondly, research approaches from geography, sociology, political sciences, anthropology, history and economy are enlightened. Results of the content analysis point out six building blocks as main elements of social capital definitions discourse: actors, social relations, social structures and

networks, spatial dimension, cooperation, trust and benefit, common goals, norms and values. The core of the social capital is thus diverse and semantically cannot be unambiguously defined. Building blocks of social capital themselves are also research objects of various scientific disciplines – consequently, also the interdisciplinarity of social capital as a construct is understandable.

Research approaches to social capital are strongly varied in scientific disciplines. The concept originates in sociology. Sociologist Bourdieu defined term *social capital* in 1986 as the ability of a community to achieve common goals through collaboration and cooperation. His theoretical approaches were soon upgraded by two American sociologists Coleman (1988) and Portes (1998), who were particularly focused on the motive of individual actors to cooperate and collaborate with the community. The concept of social capital spread also in political sciences as a perspective to observe achieving political goals in the community. Basic empirical approaches to »measure« social capital through the number of members in associations and political parties were conceptualised by political scientist Robert Putnam (1995a). In anthropology, research approaches to social capital are mostly focused on the local area to observe representations and practices of collaboration and cooperation in the community. Disciplines, which are focused on local and regional development, use the concept of social capital as an approach to territorial development analysis and also as *modus operandi* of new developmental policies. In historical researches, the concept of social capital is used to identify causes and consequences of the interaction between community and space in a specific historical period. In economy researches, the concept is applied to identify the economic growth stimulators.

Geography is focused on the spatial dimension of social capital. Social capital is the main topic of many researches from diverse theoretical, methodological and empirical perspectives. But there is still a lack of researches, which connects theoretical approaches of geography to the concept of social capital. There is also a lack of geographical research of social capital on a local level. Most of the researches of social capital are mono-disciplinary conceptualised, without interdisciplinary cooperation (i.e. in exchange of theoretical, methodological and empirical ideas).

POLEMIKE**ZGODOVINA REVIJE ACTA GEOGRAPHICA SLOVENICA –
OB 60. LETNIKU**

AVTORJI

dr. Rok Ciglič

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
rok.ciglic@zrc-sazu.si

dr. Blaž Komac

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
blaz.komac@zrc-sazu.si

dr. Drago Perko

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
drago.perko@zrc-sazu.si

dr. Matija Zorn

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
matija.zorn@zrc-sazu.si

DOI: 10.3986/GV92206

UDK: 910:050(497.4)»1952/2020»

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Zgodovina revije Acta geographica Slovenica – ob 60. letniku

Acta geographica Slovenica je znanstvena revija za vsa področja geografije in sorodnih ved. Izdaja jo Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, zalaga Založba ZRC in sozalaga Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Med letoma 1952 in 1976 je revija izhajala občasno, nato enkrat letno, od leta 2003 dvakrat letno, od leta 2019 pa izhaja trikrat letno. Od leta 1995 revija izhaja tudi na spletu. Od leta 1981 je revija vključena v Scopus, od leta 2003 pa v Web of Science. Je med najbolj citiranimi slovenskimi znanstvenimi revijami v tujini. Leta 2020 je izšel njen šestdeseti letnik in tej obletnici je posvečen ta prispevek.

KLJUČNE BESEDE

geografija, zgodovina, znanstvena publikacija, Geografski zbornik, Geographica Slovenica, Acta geographica Slovenica, Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU, Slovenija

ABSTRACT

History of Acta geographica Slovenica: 60th edition

Acta geographica Slovenica is a scientific journal for papers covering all fields of geography and related disciplines. It is issued by the ZRC SAZU Anton Melik Geographical Institute, published by Založba ZRC, and co-published by the Slovenian Academy of Sciences and Arts. From 1952 to 1976, the journal was published periodically, then once a year, twice a year from 2003, and three times a year since 2019. The online version of the journal has been available since 1995. The journal has been included in Scopus since 1981 and in Web of Science since 2003. It is one of the Slovenian scholarly journals most cited abroad. The 60th volume was published in 2020 and this article is dedicated to the milestone anniversary.

KEY WORDS

geography, history, scientific publication, Geografski zbornik, Geographica Slovenica, Acta geographica Slovenica, Anton Melik Geographical Institute, ZRC SAZU, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 20. oktobra 2020.

1 Uvod

Članek smo pripravili ob šestdesetem letniku znanstvene revije *Acta Geographica Slovenica*, ki jo izdaja Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, zalaga Založba ZRC in sozalaga Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Publikacija vsebinsko pokriva vse veje geografije in sorodnih ved, geografsko pa se osredotoča predvsem na srednjo, vzhodno in jugovzhodno Evropo. Ciljni bralci so raziskovalci, oblikovalci prostorske politike, učitelji, študenti in drugi, ki rezultate geografskih raziskav lahko učinkovito uporabljajo pri izobraževanju, delu ali odločanju na različnih ravneh.

Najpomembnejše poslanstvo revije je stalno pretakanje sodobnega znanja slovenskih raziskovalcev v tujino in tujih v Slovenijo z izvirnimi znanstvenimi in preglednimi prispevki, zato izhaja trikrat letno in raziskovalce vzpodbuja predvsem k pisanju:

- prispevkov, ki uvajajo sodobne vsebine, nove metode in inovativne pristope,
- prispevkov, ki zapolnjujejo raziskovalne vrzeli in rešujejo pereče probleme in
- prispevkov, ki raziskovalne primere nadgrajujejo z mednarodnimi primerjavami in vpenjajo v ustajene ali nove teoretične oziroma konceptualne okvire.

Tiskana revija potuje v knjižnice najpomembnejših univerz in drugih znanstvenih ustanov doma in po svetu, digitalna različica vseh letnikov pa je prek spleta v celoti dostopna vsem, k čemur v veliki meri prispeva Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, ki sofinancira revijo. Digitalna različica je vključena v najpomembnejše svetovne bibliografske zbirke in je med najbolj citiranimi slovenskimi znanstvenimi revijami v tujini.

2 Zgodovina

Acta geographica Slovenica je bila ustanovljena leta 1952 (slika 1), kot druga slovenska geografska revija (Meze 1953; Melik 1954; Zorn in Perko 2018). Ustanovljena je bila torej že šest let po ustanovitvi geografskega inštituta (Natek in Perko 1999; Perko in Zorn 2016). Prvotno se je imenovala Geografski zbornik / *Acta geographica* (tiskana izdaja: ISSN 0373-4498, spletna izdaja: ISSN 1408-8711). Pod tem imenom je izšlo 42 letnikov. Leta 2002 se ji je pridružila revija *Geographica Slovenica* (ISSN 0351-1731), ki je bila ustanovljena leta 1971, izšlo pa je 35 letnikov. Od leta 2003, torej od letnika 43 naprej, je ime združene revije *Acta geographica Slovenica / Geografski zbornik* (tiskana izdaja: ISSN 1581-6613, spletna izdaja: ISSN 1581-8314). Revija nadaljuje sistem oštevilčenja revije *Geografski zbornik / Acta geographica* (slika 2).

Do leta 1976 je revija izhajala občasno, nato enkrat letno, od leta 2003 dvakrat letno, od leta 2019 pa izhaja trikrat letno.

Od leta 1995 revija redno izhaja tudi na spletu (<http://ags.zrc-sazu.si/>), leta 2013 pa so bili na splet dodani tudi vsi starejši letniki revije od začetka izhajanja do leta 1994, vključno z vsemi letniki pridružene revije *Geographica Slovenica*.

Od začetka digitalnega izhajanja se je revija pospešeno vključevala v mednarodne bibliografske zbirke. Indeksirata jo tudi dve najpomembnejši zbirki: *Web of Science* (indeks *Science Citation Index Expanded*) od leta 2003, v *Scopus* (indeksi *CiteScore*, *SCImago Journal Rank* in *Source Normalized Impact per Paper* ali SNIP) pa je bil vključen že letnik 1981.

Revijo je do zdaj urejalo samo 7 urednikov: Anton Melik 10 letnikov (med letoma 1951 in 1967), Svetozar Ilesič 12 letnikov (med letoma 1979 in 1982), Ivan Gams in Drago Meze prav tako 12 letnikov (med letoma 1983 in 1994), Milan Orožen Adamič 10 letnikov (med letoma 1995 in 2004) in Blaž Komac 15 letnikov (med letoma 2005 in 2019), ki je tako urednik z največ urejenimi letniki. Od leta 2020, torej od jubilejnega letnika 60, revijo skupaj urejata Rok Ciglič in Blaž Komac (preglednica 1).

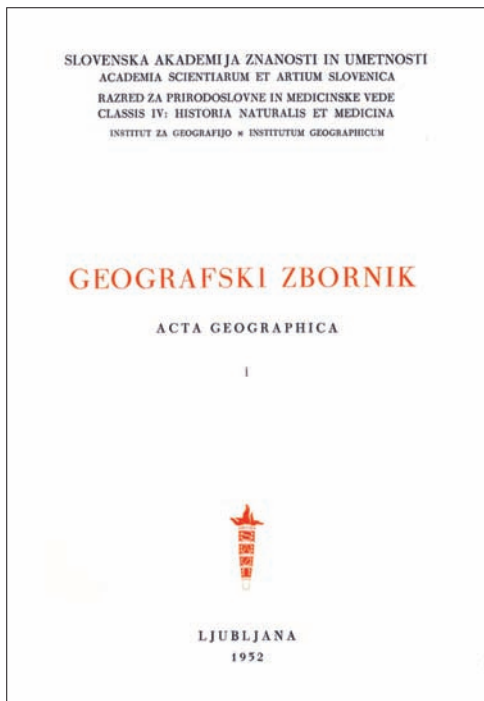
Bistveno več je bilo, razumljivo, članov uredniškega odbora. Revija ima uredniški odbor od leta 1974, mednarodni uredniški odbor pa od leta 1996. Skupaj je v njem sodelovalo 32 slovenskih in 20 tujih članov, pri vsaj 10 letnikih pa je sodelovalo 16 slovenskih in 8 tujih članov: Milan Orožen Adamič je bil član kar 39 letnikov, Ivan Gams 33, Andrej Kranjc in Drago Perko 26, Milan Natek 25, Drago Meze in Milan Šifrer 21, Matej Gabrovec in Marjan Ravbar 18, Blaž Komac in Matija Zorn 16, Ádám Kertész in Risa Palm 15, Svetozar Ilešič 11 ter Michael Bründl, Rok Ciglič, Peter Jordan, Drago Kladnik, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Aleš Smrekar, Annett Steinführer in Mimi Urbanc 10 letnikov (preglednica 1).

V vseh 60 letnikih je bilo objavljeno 482 člankov na skoraj 17.000 straneh. V 20. stoletju je bilo le redko objavljenih več kot 5 člankov na letnik, od leta 2011 pa revija objavlja okoli 20 člankov na letnik (slika 3). Sprva so bili članki dolgi okoli 50 strani, med letoma 2000 in 2010 okoli 30 strani, po tem letu pa okoli 20 strani (sliki 4 in 5).

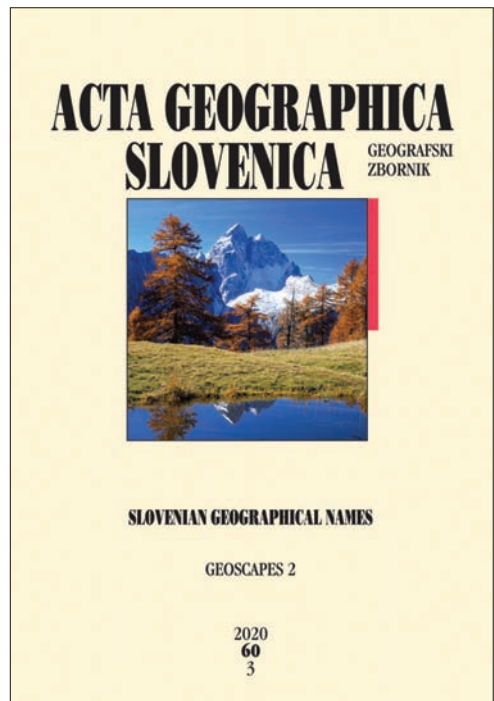
Prva avtorica je članek objavila že leta 1954, naslednja pa šele leta 1993. Zadnjič ni bilo niti ene avtorice leta 2007, od takrat pa je delež avtoric okoli tretjine (slika 6).

Prvi tujec je objavil članek leta 1993, od leta 2009 pa je delež avtorjev iz tujine vedno vsaj 30 %. Največji je bil leta 2014, 73 % (slika 7).

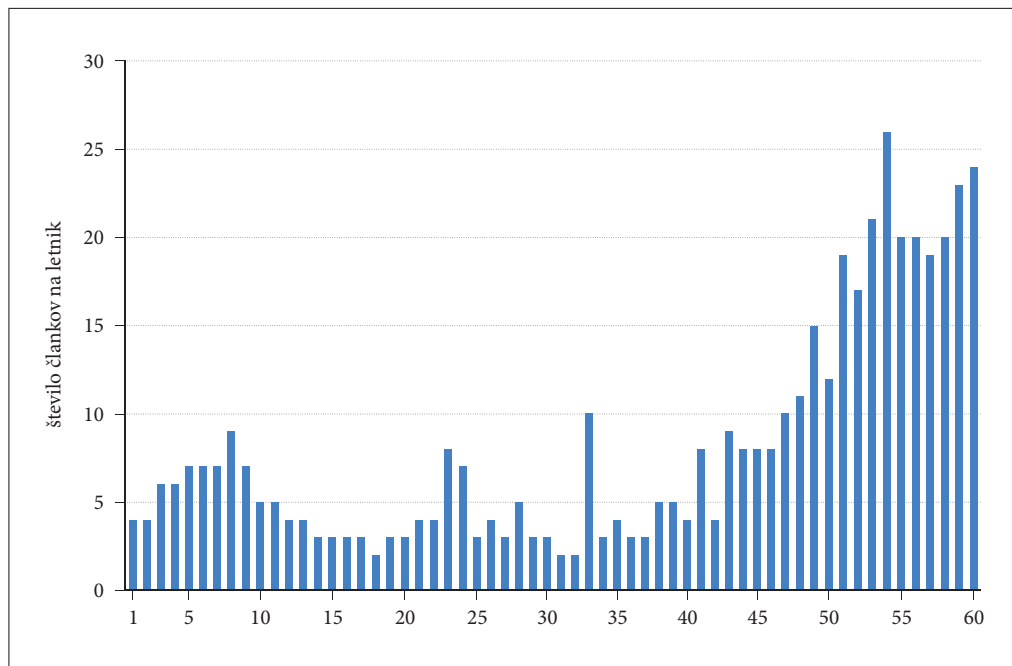
Delež avtorjev z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, torej izdajatelja revije, pa že od začetka izdajanja revije močno niha. Štirikrat ni bilo niti enega avtorja iz ustanove izdajatelja (leta 1971 in 1972 ter 1991 in 1992), prav tako štirikrat pa so bili med avtorji samo raziskovalci izdajatelja (leta 1978, 1987, 1995 in 1998). Med letoma 2011 in 2020 njihov delež niha med 10 in 45 % (slika 8).

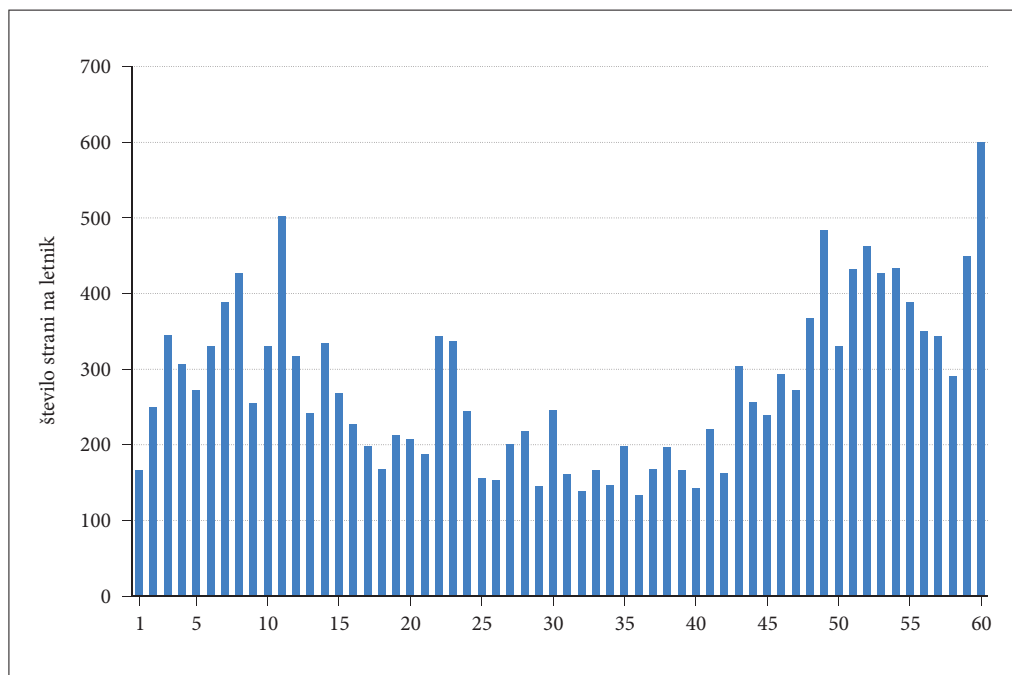
Slika 1: Prva naslovnica revije Geografski zbornik/Acta geographica iz leta 1952.

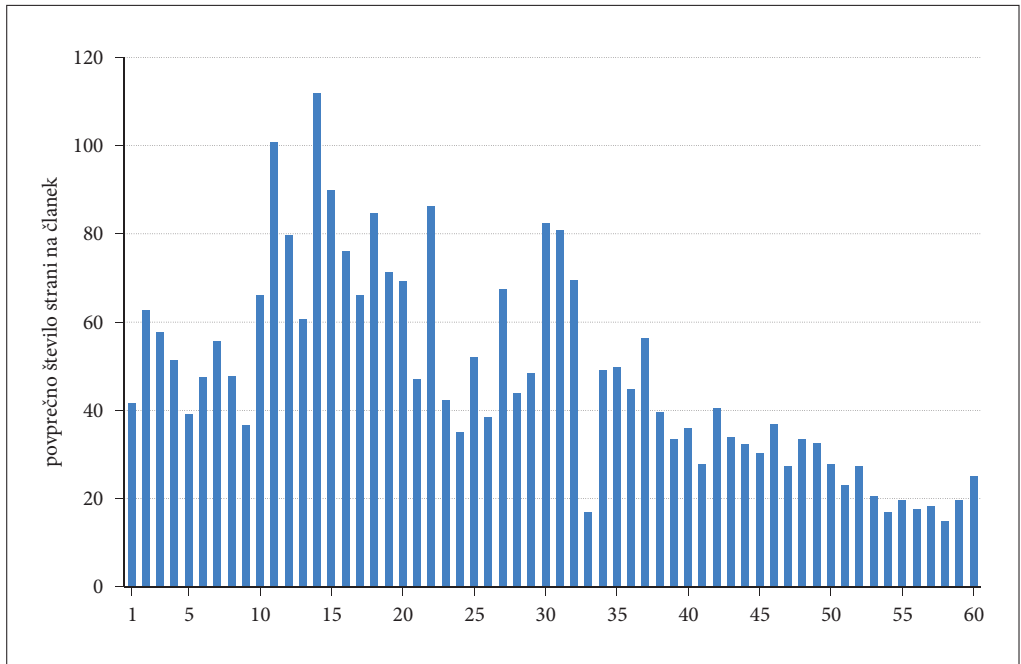
Slika 2: Jubilejna naslovnica revije Acta geographica Slovenica iz leta 2020.

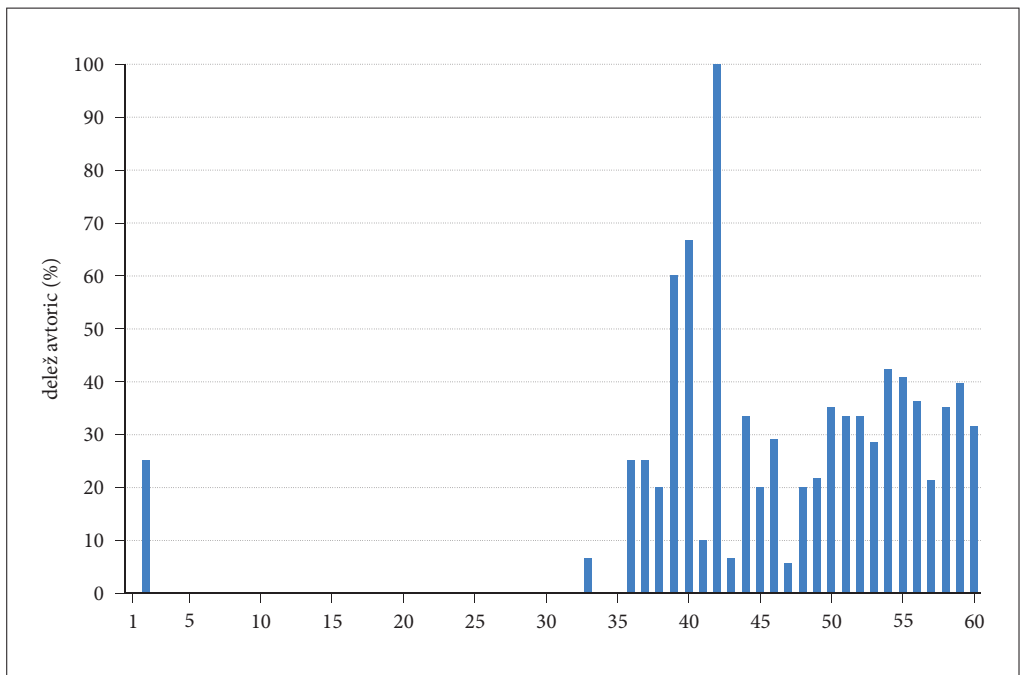
Slika 3: Spreminjanje števila člankov po posameznih letnikih.

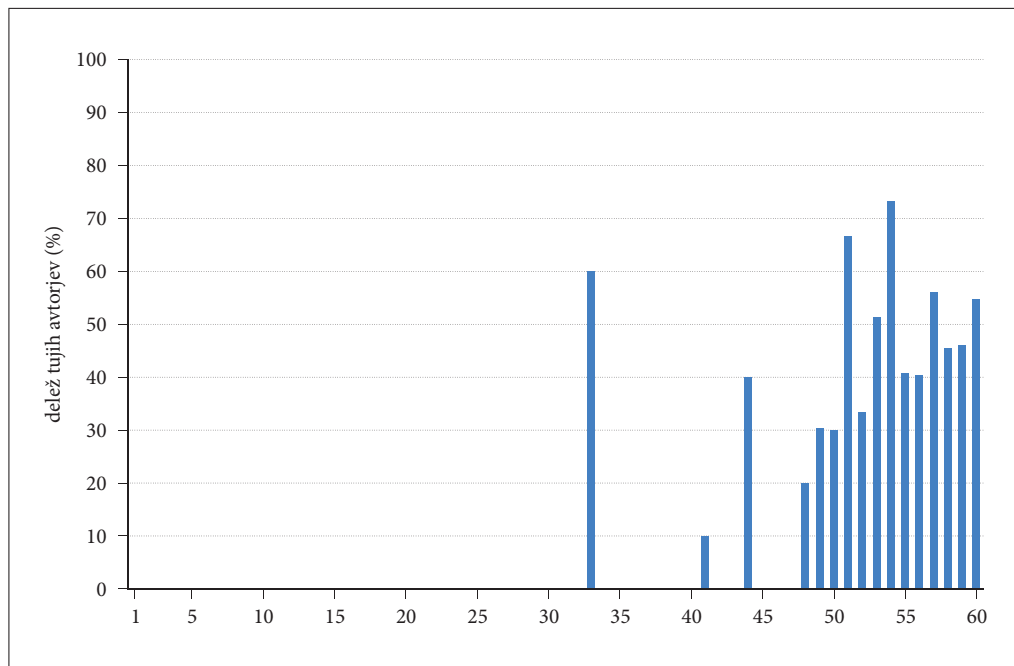
Slika 4: Spreminjanje števila strani po posameznih letnikih.

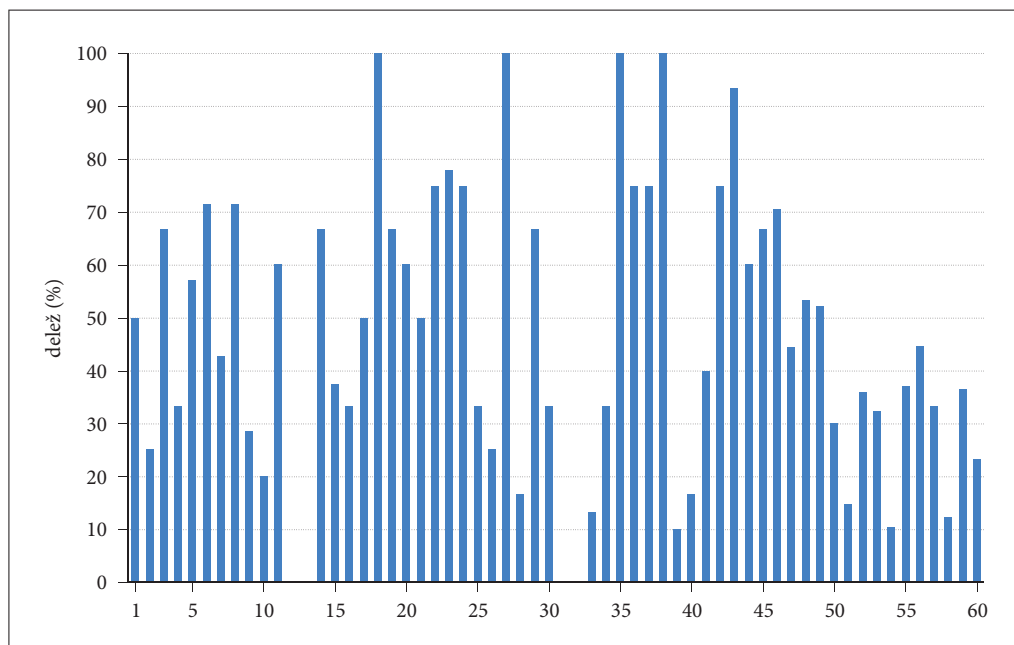
Slika 5: Spreminjanje povprečnega števila strani na članek po posameznih letnikih.

Slika 6: Spreminjanje deleža avtoric od vseh avtorjev po posameznih letnikih.

Slika 7: Spreminjanje deleža tujcev od vseh avtorjev po posameznih letnikih.

Slika 8: Spreminjanje deleža članov Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU od vseh avtorjev po posameznih letnikih.

Preglednica 1: Temeljni podatki o reviji po letnikih.

letnik	leto	leto izida	številik na letnik	število strani	število znanstvenih prispevkov	poprечно število strani na prispevek	število avtorjev	delež (%) avtorjev z Geografskega inštituta Antona Melika	delež (%) avtoric	delež (%) tujih avtorjev	urednik(i)	člani uredniškega odbora
1	1952	1952	1	166	4	41,5	4	50,0	0,0	0,0	Anton Melik	
2	1954	1954	1	250	4	62,5	4	25,0	25,0	0,0	Anton Melik	
3	1955	1955	1	345	6	57,5	9	66,7	0,0	0,0	Anton Melik	
4	1956	1956	1	307	6	51,2	6	33,3	0,0	0,0	Anton Melik	
5	1959	1959	1	273	7	39	7	57,1	0,0	0,0	Anton Melik	
6	1961	1961	1	331	7	47,3	7	71,4	0,0	0,0	Anton Melik	
7	1962	1962	1	388	7	55,4	7	42,9	0,0	0,0	Anton Melik	
8	1963	1963	1	428	9	47,6	7	71,4	0,0	0,0	Anton Melik	
9	1965	1965	1	255	7	36,4	7	28,6	0,0	0,0	Anton Melik	
10	1967	1967	1	330	5	66,0	5	20,0	0,0	0,0	Anton Melik	
11	1969	1969	1	503	5	100,6	5	60,0	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	
12	1971	1971	1	318	4	79,5	6	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	
13	1972	1972	1	242	4	60,5	4	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	
14	1974	1974	1	335	3	111,7	3	66,7	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	Svetozar Ilešič, Drago Meze, Milan Šifrer, Marko Žerovnik
15	1976	1976	1	269	3	89,7	8	37,5	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	Svetozar Ilešič, Drago Meze, Milan Šifrer, Marko Žerovnik
16	1976	1977	1	228	3	76,0	3	33,3	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	Svetozar Ilešič, Drago Meze, Milan Šifrer, Marko Žerovnik
17	1977	1978	1	198	3	66,0	4	50,0	0,0	0,0	Svetozar Ilešič	Svetozar Ilešič, Drago Meze, Milan Šifrer, Marko Žerovnik

18	1978	1979	1	169	2	84,5	2	100,0	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilesič, Drago Meze, Milan Šifrer, Marko Zerovnik
19	1979	1980	1	213	3	71,0	3	66,7	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilesič, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
20	1980	1981	1	207	5	69,0	5	60,0	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilesič, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
21	1981	1981	1	188	6	47,0	6	50,0	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilesič, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
22	1982	1983	1	344	4	86,0	4	75,0	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilesič, Ivan Gams, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
23	1983	1984	1	338	8	42,3	9	77,8	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Svetozar Ilesič, Ivan Gams, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
24	1984	1985	1	245	7	35,0	8	75,0	0,0	0,0	0,0	Svetozar Ilesič, Ivan Gams, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
25	1985	1985	1	155	3	51,7	3	33,3	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
26	1986	1987	1	153	4	38,3	4	25,0	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
27	1987	1987	1	202	3	67,3	3	100,0	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer
28	1988	1988	1	218	5	43,6	6	16,7	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer, Igor Vršer
29	1989	1989	1	145	3	48,3	3	66,7	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer, Igor Vršer
30	1990	1990	1	247	3	82,3	3	33,3	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifrer, Igor Vršer

letnik	leto	leto izida	številk na letnik	število strani	število znanstvenih prispevkov	povprečno število strani na prispevek	število avtorjev	delež (%) avtorjev z Geografskega inštituta Antona Melika	delež (%) avtoric	delež (%) tujih avtorjev	urednik(i)	člani uredniškega odbora
31	1991	1991	1	161	2	80,5	2	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifer, Igor Vršer
32	1992	1992	1	139	2	69,5	2	0,0	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifer, Igor Vršer
33	1993	1993	1	167	10	16,7	15	13,3	6,7	60,0	Ivan Gams, Drago Meze, Karel Natek	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifer, Igor Vršer
34	1994	1994	1	147	3	49,0	3	33,3	0,0	0,0	Ivan Gams, Drago Meze	Ivan Gams, Drago Meze, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Milan Šifer, Igor Vršer
35	1995	1995	1	198	4	49,5	4	100,0	0,0	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Zoran Stancič
36	1996	1996	1	134	3	44,7	4	75,0	25,0	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Adam Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič
37	1997	1997	1	169	3	56,3	4	75,0	25,0	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Adam Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič
38	1998	1998	1	197	5	39,4	5	100,0	20,0	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Adam Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič

39	1999	1999	1	167	5	33,4	10	10,0	60,0	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Ádám Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič
40	2000	2000	1	143	4	35,8	6	16,7	66,7	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Ádám Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič
41	2001	2001	1	221	8	27,6	10	40,0	10,0	10,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Ádám Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič
42	2002	2002	1	162	4	40,5	4	75,0	100,0	0,0	Milan Orožen Adamič	Ivan Gams, Ádám Kertész, Andrej Kranjc, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Zoran Stancič
43	2003	2003	2	304	9	33,8	15	93,3	6,7	0,0	Milan Orožen Adamič	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Zoran Stancič
44	2004	2004	2	257	8	32,1	15	60,0	33,3	40,0	Milan Orožen Adamič	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar
45	2005	2005	2	240	8	30,0	15	66,7	20,0	0,0	Milan Orožen Adamič (1. številka), Blaž Komac (2. številka)	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Matija Zorn
46	2006	2006	2	294	8	36,8	17	70,6	29,1	0,0	Blaž Komac	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Matija Zorn

letnik	leto	leto izida	številk na letnik	število strani	število znanstvenih prispevkov	povprečno število strani na prispevek	število avtorjev	delež (%) avtorjev z Geografskega inštituta Antona Melika	delež (%) avtoric	delež (%) tujih avtorjev	urednik(i)	člani uredniškega odbora
47	2007	2007	2	273	10	27,3	18	44,4	5,6	0,0	Blaž Komac	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Matija Zorn
48	2008	2008	2	367	11	33,4	15	53,3	20,0	20,0	Blaž Komac	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Matija Zorn
49	2009	2009	2	484	15	32,3	23	52,2	21,7	30,4	Blaž Komac	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Matija Zorn
50	2010	2010	2	331	12	27,6	20	30,0	35,0	30,0	Blaž Komac	Matej Gabrovec, Ivan Gams, Ádám Kertész, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Jörg Maier, Milan Natek, Milan Orožen Adamič, Risa Palm, Drago Perko, Marjan Ravbar, Matija Zorn
51	2011	2011	2	432	19	22,7	54	14,8	33,3	66,7	Blaž Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Ivan Gams, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn

52	2012	2012	2	463	17	27,2	39	35,9	33,3	33,3	Blaz Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Ivan Gams, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn
53	2013	2013	2	428	21	20,4	74	32,4	28,4	51,4	Blaz Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Ivan Gams, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn
54	2014	2014	2	435	26	16,7	97	10,3	42,3	73,2	Blaz Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Ivan Gams, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn
55	2015	2015	2	389	20	19,5	54	37,0	40,7	40,7	Blaz Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn

letnik	leto	leto izida	številk na letnik	število strani	število znanstvenih prispevkov	povprečno število strani na prispevek	število avtorjev	delež (%) avtorjev z Geografskega inštituta Antona Melika	delež (%) avtoric	delež (%) tujih avtorjev	urednik(i)	člani uredniškega odbora
56	2016	2016	2	351	20	17,6	47	44,7	36,2	40,4	Blaž Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn
57	2017	2017	2	344	19	18,1	75	33,3	21,3	56,0	Blaž Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn
58	2018	2018	2	292	20	14,6	57	12,3	35,1	45,6	Blaž Komac	Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Marjan Ravbar, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn

59	2019	2019	3	450	23	19,6	63	36,5	39,7	46,0	Blaž Komac	David Bole, Michael Bründl, Rok Ciglič, Matej Gabrovec, Matjaž Geršič, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Andrej Kranjc, Dénes Lóczy, Simon McCharty, Slobodan Marković, Janez Nared, Drago Perko, Marjan Ravbar, Nika Razpotnik Visković, Aleš Smrekar, Annett Steinführer, Mimi Urbanc, Matija Zorn
60*	2020	2020	3	601	24	25,0	73	23,3	32,9	54,8	Blaž Komac, Rok Ciglič	Zoltán Bátorfi, David Bole, Marco A. Bontje, Mateja Breg Valjavec, Michael Bründl, Rok Ciglič, Lóránt Dénes Dávid, Mateja Ferk, Matej Gabrovec, Matjaž Geršič, Maruša Goluža, Mauro Hrvatin, Ioan Ianos, Peter Jordan, Drago Kladnik, Blaž Komac, Jani Kozina, Andrej Kranjc, Matej Lipar, Dénes Lóczy, Slobodan B. Marković, Simon McCarthy, Janez Nared, Cecilia Pasquinelli, Drago Perko, Florentina Popescu, Garri Raagmaa, Ivan Radevski, Marjan Ravbar, Nika Razpotnik Visković, Aleš Smrekar, Vanya Stamenova, Annett Steinführer, Mateja Šmid Hribar, Jure Tičar, Jernej Tiran, Radislav Tošić, Mimi Urbanc, Matija Zorn, Zbigniew Zwolinski
skupaj												
16.730 482 34,7 995 35,3 26,7 37,0												
279 8,0 34,7 16,6 46,4 14,2 11,6												
povprečje na letnik												

* Ob oddaji članka število strani za 3. številko letnika 60 še ni bilo znano, zato smo upoštevali 200 strani, kolikor približno bo ta številka imela.

Po podatkih *Scopus* je bil med letoma 2011 in 2020 najbolj citiran članek *Preliminary geosite assessment model (GAM) and its application on Fruška gora mountain, potential geotourism destination of Serbia* s 76 citati (Vujičić s sodelavci 2011), v zadnjih treh letih pa leta 2017 članek *Determination of landscape hotspots of Slovenia* (Določanje pokrajinskih vročih točk Slovenije) s 14 citati (Perko, Hrvatin in Ciglič 2017), leta 2018 članek *Assessing average annual air temperature trends using the Mann–Kendall test in Kosovo* (Ocena trendov povprečnih letnih temperatur zraka na Kosovu z uporabo Mann–Kendallovega testa) z 18 citati (Gavrilov s sodelavci 2018) in leta 2019 članek *Land-use changes in Slovenia from the Franciscan Cadaster until today* (Spremembe rabe zemljišč v Sloveniji od franciscejskega katastra do danes) s 13 citati (Gabrovec in Kumer 2019).

Več o zgodovini revije si lahko preberete v prispevku ob njenem jubilejnem petdesetem letniku (Zorn in Komac 2010; tudi Komac, Zorn in Perko 2011) in v knjigi ob enakem jubileju Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU (Natek in Perko 1999).

3 Vsebina

Revija je prvotno imela vsebinsko težišče na fizični geografiji, a se je razmerje med članki različnih geografskih vsebinskih področij predvsem po priključitvi Inštituta za geografijo Geografskemu inštitutu Antona Melika ZRC SAZU leta 2002 (Perko in Zorn 2016) in posledične združitve Geografskega zbornika z revijo *Geographica Slovenica*, ki jo je izdajal Inštitut za geografijo, bolj uravnotežilo (preglednica 3; slika 9). Če smo ob izdaji petdesetega letnika še poročali, da naravnogeografski prispevki »... še vedno predstavljajo slabo polovico vseh prispevkov, družbenogeografski slabo tretjino, prispevki s področja naravnih nesreč desetino, regionalna geografija petnajstino in pokrajinska ekologija z varstvom okolja približno dvajsetino prispevkov ...« (Zorn in Komac 2010, 30), so se ta razmerja do šestdesetega letnika spremenila (preglednica 2). Po šestdesetih letnikih sta fizična in humana geografija skoraj popolnoma poravnani, obe z dobro tretjino prispevkov, čeprav humana geografija že malenkost vodi. Ta »obrat« je posledica že omenjenih združitvev in je lepo viden v zadnjih štirih petletnih obdobjih, ko je bil delež humanogeografskih člankov vedno med dvema petinama in polovico, delež naravnogeografskih člankov pa pod tretjino oziroma večinoma okoli četrtnine (preglednica 3). Kljub temu skupno še vedno »vodijo« prispevki s področja geomorfologije in geologije, ki skupaj s krasoslovjem predstavljajo slabo petino vseh prispevkov. Geografija naravnih nesreč in regionalna geografija sta deleža kot posledico objav v zadnjih desetih letnikih približno zamenjali, delež prispevkov s področja pokrajinske ekologije in varstva okolja pa je narasel na približno štirinajstino (preglednica 2).

Od zadnjega vsebinskega pregleda revije ob petdesetem letniku (Zorn in Komac 2010) je revija vpeljala dve pomembni novosti. Prva je uvedba tako imenovanih »posebnih izdaj«. Do zdaj je bilo od letnika 51 izdanih 15 posebnih izdaj (preglednica 4), v katerih je bilo skupaj objavljenih 71 prispevkov oziroma tretjina vseh v zadnjih desetih letnikih. Ti prinašajo vsebinsko zaključene teme, ki podrobneje predstavljajo določeno tematiko, s katero so se v predhodnem obdobju ukvarjali sodelavci Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU predvsem v okviru inštitutskega mednarodnega sodelovanja, s čimer smo k objavam privabili tudi številne tuje avtorje. Posebne izdaje so vključene v redne zvezke revije. Druga pomembna novost, vpeljana z letnikom 59, pa je povečanje števila zvezkov v letniku na tri (preglednica 1). Pri tretjem zvezku v letniku gre prav tako za »posebne izdaje«, ki jih družijo skupen podnaslov *Geoscapes*, kar bi lahko poslovenili kot *Zemljepisni pogledi*, saj končnica *-scape* v angleškem jeziku pomeni 'pogled, slika, scena', lahko pa tudi 'poseben prostor' ali 'oblika'. Do zdaj sta izšla dva zvezka, posvečena varovanju okolja (Smrekar s sodelavci 2019) in zemljepisnim imenom (Kladnik, Geršič in Perko 2020). Tretja številka prinaša »le« en daljši, skoraj monografski prispevek na izbrano zaokroženo tematiko, s katero se na inštitutu poglobljeno ukvarjamo že dlje časa. S tem smo na nek način obudili tradicijo daljših prispevkov, ki so prevladovali do preloma stoletja (preglednica 1; slika 5).

Preglednica 2: Zastopanost vsebinskih področij v vseh šestdesetih letnikih revije.

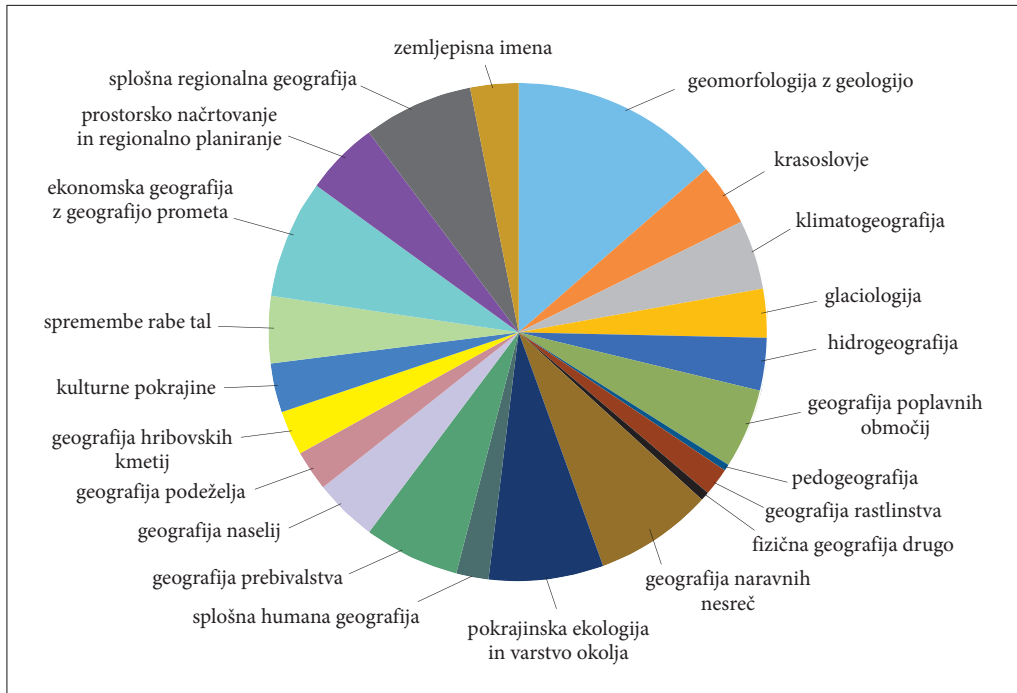
veja	podveja (vsebinska področja)	delež v %	
fizična geografija	geomorfologija z geologijo	13,6	
	krasoslovje	4,1	
	klimatogeografija	4,5	
	glaciologija	3,2	
	hidrogeografija	3,4	
	geografija poplavnih območij	5,2	
	pedogeografija	0,4	
	geografija rastlinstva	1,8	
	drugo	0,6	
geografija naravnih nesreč	geografija naravnih nesreč	7,7	
pokrajinska ekologija in varstvo okolja	pokrajinska ekologija in varstvo okolja	7,4	
humana geografija	splošna	2,1	
	geografija prebivalstva	6,2	
	geografija naselij	4,1	
	geografija podeželja	2,6	
	geografije hribovskih kmetij	2,9	
	kulturne pokrajine	3,2	
	spremembe rabe tal	4,3	
	ekonomska geografija z geografijo prometa	7,7	
	prostorsko načrtovanje in regionalno planiranje	4,8	
	regionalna geografija	splošna	7,1
		zemljepisna imena	3,1

Preglednica 3: Spreminjanje deležev glavnih vsebinskih področij v vseh šestdesetih letnikih revije v % po pet letnikov skupaj.

letniki	fizična geografija	geografija naravnih nesreč	pokrajinska ekologija in varstvo okolja	humana geografija	regionalna geografija
1–5	60,0	10,0	0,0	23,3	6,7
6–10	54,8	7,1	0,0	28,6	9,5
11–15	60,9	4,3	0,0	30,4	4,3
16–20	80,0	13,3	0,0	6,7	0,0
21–25	58,1	16,1	0,0	25,8	0,0
26–30	47,6	0,0	0,0	33,3	19,0
31–35	42,9	14,3	3,6	32,1	7,1
36–40	30,0	5,0	20,0	25,0	20,0
41–45	32,4	10,8	10,8	45,9	0,0
46–50	25,0	14,3	8,9	41,1	10,7
51–55	23,3	5,8	16,5	44,7	9,7
56–60	25,0	2,2	5,4	48,9	18,5

Preglednica 4: Posebne izdaje v reviji Acta geographica Slovenica v zadnjih desetih letnikih.

leto	letnik	številka	število člankov	veja	naslov	uvodni prispevek
2011	51	2	6	fizična geografija, naravne nesreče, varstvo okolja	<i>Geotourism</i> [Geoturizem]	Hose s sodelavci 2011
2013	53	1	4	naravne nesreče	<i>Natural hazards 2013</i> [Naravne nevarnosti 2013]	Komac s sodelavci 2013
2013	53	2	5	humana geografija	<i>Sycultour</i> 2013	Bole, Pipan in Komac 2013
2014	54	1	4	naravne nesreče	<i>Natural hazards 2014</i> [Naravne nevarnosti 2014]	nadaljevanje posebne izdaje v 53-1
2014	54	2	4	humana geografija	<i>Sycultour</i> 2013	nadaljevanje posebne izdaje v 53-2
2015	55	1	3	humana geografija	<i>Wikialps</i>	Nared, Razpotnik Viskovič in Komac 2015
2015	55	2	3	humana geografija	<i>Wikialps</i>	nadaljevanje posebne izdaje v 55-1
2016	56	1	4	fizična geografija, varstvo okolja	v spomin na Bojana Erhartiča	Smrekar, Zorn in Komac 2016
2016	56	2	4	fizična geografija, varstvo okolja	v spomin na Bojana Erhartiča	nadaljevanje posebne izdaje v 56-1
2017	57	1	5	regionalna geografija	<i>Geographical names</i> [Zemljepisna imena]	Perko, Jordan in Komac 2017
2017	57	2	6	regionalna geografija	Terraced landscapes [Teransirane pokrajine]	Kladnik, Kruse in Komac 2017
2018	58	1	7	humana geografija, varstvo okolja	<i>Agriculture in modern landscapes: A factor hindering or facilitating development?</i> [Kmetijstvo v sodobni pokrajini: dejavnik, ki ovira ali pospešuje razvoj?]	Razpotnik Viskovič in Komac 2018
2019	59	1	4	humana geografija	<i>Green creative environments</i> [Zelena ustvarjalna okolja]	Kozina, Poljak Istenič in Komac 2019
2019	59	2	6	humana geografija	<i>Franciscan cadaster as a source of studying landscape changes</i> [Franciscejski kataster kot vir za preučevanje pokrajinskih sprememb]	Gabrovec, Bičik in Komac 2019
2020	60	2	6	fizična geografija	<i>The disappearing cryosphere in the southeastern Alps</i> [Izginjajoča kriosfera v jugovzhodnih Alpah]	Zorn s sodelavci 2020

Slika 9: Zastopanost geografskih vsebinskih področij v šestdesetih letnikih revije po deležih (za deleže glej preglednico 2).

4 Prihodnost

Prihodnost revije in prihodnje delovanje uredništva bosta sledili dvema temeljnima vrednotama:

- objavljanje kakovostnih domačih in tujih znanstvenih člankov v prostem dostopu,
- zagotavljanje preglednega, učinkovitega in uporabniku prijaznega celovitega sistema sprejemanja, obravnavanja in objavljanja člankov.

Zavedamo se, da samo korektno in učinkovito delo vseh udeležencev, predvsem urednikov, recenzentov in avtorjev, omogoča doseganje ciljev v prihodnosti. Med slednjimi izpostavljamo tiste, ki so povezani s formalnim in praktičnim ugledom, ter tiste, ki so povezani z vsebinskim, tehničnim in organizacijskim razvojem oziroma napredkom. Ob tem je pomembno izpostaviti, da želimo cilje doseči predvsem z domačim, slovenskim znanjem.

Formalni ugled (veljava, priznanje, vrednost). V času, ko želijo avtorji objavljati svoja najboljša dela v revijah, ki so uvrščena visoko na mednarodnih lestvicah uspešnosti revij, tudi v našem uredništvu ne smemo spregledati ali podcenjevati pomena, kako nas ocenjujejo zunaj Slovenije. Še posebej, ker želimo k objavi povabiti tudi tuje avtorje. Zatorej želimo ohranjati visoko uvrstitev v mednarodnih, predvsem evropskih bazah znanstvenih publikacij, kot sta na primer baza *Scopus*, kjer želimo doseči stabilno uvrstitev v prvo četrtino najboljših geografskih revij, in baza Norveškega registra znanstvenih revij, zbirk in založnikov (angleško *The Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers*), kjer smo trenutno uvrščeni v skupino 2, najboljše revije pa so v skupini 1.

Praktični ugled (veljava, priznanje, vrednost). Seveda, številke in formalnosti ne povedo vsega. Prav zato se zavedamo, da je pomembna tudi praktična plat revije in prispevati k spoštovanju, ki se zrcali

prek objave vsakega posameznega članka, katerega avtor nato prejme pohvalo s strani svojih sodelavcev in stanovskih kolegov. Tudi stopnja branosti (s tehnične plati to pomeni število naročnikov in še bolj ogledov in/ali prenosov digitalnih datotek člankov s spletne strani) je pokazatelj, kako cenjena je revija.

Zgoraj navedena priznanja oziroma ugled si je mogoče zaslužiti le z ustrezno **kakovostjo**. Po vsebinski plati si bomo zato še naprej prizadevali za objavo kakovostnih geografskih raziskav slovenskih in tujih raziskovalcev.

Kot je bilo že pred 10 leti nakazano (Zorn in Komac 2010), je želja uredništva (po)stati tudi revija, kjer bodo stalno objavljeni tudi najnovejši izsledki iz tujine, predvsem srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope. Analiza prispevkov v poglavju 2 je pokazala, da je objavlanje prispevkov raziskovalcev iz drugih držav v porastu. To je dokaz, da je revija že dosegla določeno mednarodno prepoznavnost.

Da vse zgoraj omenjeno poteka nemoteno, si bomo morali prizadevati tudi pri **tehnični in organizacijski** plati revije, ki bralcem praktično ostaneta nevidni, in tako je navsezadnje tudi prav. Bralce želimo preusmeriti k prebiranju člankov, avtorjem, recenzentom in članom uredniškega odbora pa omogočiti preprosto rokovanje s celotnim potekom obravnave in objave posameznega članka.

Tehnične izboljšave. V zadnjih letih smo celoten proces komunikacije, tako pri vsebinskih recenzijah kot tudi pri tehničnih pregledih in pripravah člankov, preselili na splet, saj je bilo zaradi povečanega števila oddanih člankov to nujen ukrep. Prav tako smo na ta način dosegli lažjo pripravo podatkov in povezljivost z različnimi bazami člankov, kot je denimo sistem DOI-jev (Zorn 2008). Ravno pred kratkim smo tako posodobili celoten sistem spletnega urednikovanja, ki temelji na odprtokodnem programu OJS (*Open journal system*). V prihodnje bomo optimizirali posamezne sklope sistema (na primer informativnost sporočil in navodil) in dodali nove možnosti za metapodatkovno dopolnitev člankov (na primer izbrani poudarki in identifikatorji ORCID). Ravno v času priprave prispevka preizkušamo tudi nova orodja za zaznavanje plagijatorstva.

Organizacijske izboljšave. Povečana količina prispelih člankov in zahteve po višji kakovosti terjajo tudi organizacijske spremembe. S širitvijo uredniškega odbora v letu 2020 in podrobno razdelitvijo vlog skušamo doseči boljšo učinkovitost. Člani uredniškega odbora s pomočjo recenzentov skrbijo za določene vsebinske preglede prispevkov, poleg tega pa smo posameznim udeležencem določili zelo specifične naloge – tako imamo skrbnika uredniškega sistema in uredniško pomočnico. Prvi nadzoruje delovanje celotnega spletnega uredniškega sistema, druga skrbi za tehnično urejanje člankov pred fazo priprave na končno (tiskarsko) postavitev. Nenazadnje moramo omeniti, da so v proces vključeni tudi zunanji sodelavci, ki skrbijo za pripravo končnih datotek, primernih za objavo in tisk, ter zaposleni na Založbi ZRC, ki skrbijo za urejanje prenekaterih formalnosti, ki so nujne za vsako znanstveno revijo.

Slovenskost. Na uredništvo je v zadnjem obdobju prišlo kar nekaj ponudb za nakup revije oziroma vključitev v bolj znane in večje založniške hiše. Čeprav smo mednarodna revija, bomo tudi v prihodnje ostali v slovenski lasti. Tako bomo še naprej pridobivali izkušnje ter ohranjali slovensko znanje in kakovost na področju znanstvenega založništva, ki se postavlja ob bok tudi večjim (tujim) revijam ter hkrati zagotavlja brezplačno obravnavo člankov in nato tudi prostodostopno (!) objavo na spletu. S tem želimo prispevati k enakim možnostim za vse, tudi tiste, ki si pri revijah, ki obračunajo visoke stroške obdelave in/ali objave, zaradi finančnih omejitev ne morejo privoščiti objave.

Zahvala 1: Povezovanje vseh sodelujočih v utečeno kolesje ob zastavljenih ciljih uredništva revije Acta geographica Slovenica zahteva skrbno delovanje vsakega posameznika, zato bi se na tem mestu radi zahvalili vsem sodelujočim (avtorjem, recenzentom, članom uredniškega odbora, postavljavcem, založnikom, bralcem, Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalnemu centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter vsem drugim), ki ste kakorkoli prispevali k razvoju revije Acta geographica Slovenica. Hvala za trud in vloženo znanje, ki ga skupaj posredujemo javnosti.

Zahvala 2: Prispevek temelji na raziskovalnem programu Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

5 Viri in literatura

- Bole, D., Pipan, P., Komac, B. 2013: Cultural values and sustainable rural development: A brief introduction. *Acta geographica Slovenica* 53-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS53401>
- Gabrovec, M., Bičik, I., Komac, B. 2019: Land registers as a source of studying long-term land-use changes. *Acta geographica Slovenica* 59-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.7349>
- Gabrovec, M., Kumer, P. 2019: Land-use changes in Slovenia from the Franciscan Cadaster until today. *Acta geographica Slovenica* 59-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4892>
- Gavrilov, M. B., Marković, S. B., Janc, N., Nikolić, M., Valjarević, A., Komac, B., Zorn, M., Punišić, M., Bačević, N. 2018: Assessing average annual air temperature trends using the Mann–Kendall test in Kosovo. *Acta geographica Slovenica* 58-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.1309>
- Hose, T. A., Marković, S. B., Komac, B., Zorn, M. 2011: Geotourism – a short introduction. *Acta geographica Slovenica* 51-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS51301>
- Kladnik, D., Geršič, M., Perko, D. 2020: Geoscapes 2: Slovenian geographical names. *Acta geographica Slovenica* 60-3. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.9394>
- Kladnik, D., Kruse, A., Komac, B. 2017: Terraced landscapes: an increasingly prominent cultural landscape type. *Acta geographica Slovenica* 57-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4770>
- Komac, B., Zorn, M., Gavrilov, M. B., Marković, S. B. 2013: Natural hazards – some introductory thoughts. *Acta geographica Slovenica* 53-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS53300>
- Komac, B., Zorn, M., Perko, D. 2011: Odsev dogajanja v slovenski in svetovni geografiji. *Delo* (11. 8. 2011) 53-185.
- Kozina, J., Poljak Istenič, S., Komac, B. 2019: Green creative environments: Contribution to sustainable urban and regional development. *Acta geographica Slovenica* 59-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.7030>
- Melik, A. 1954: Geografskemu obzorniku na pot. *Geografski obzornik* 1-1.
- Meze, D. 1953: Geografski zbornik I, Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za prirodoslovne in medicinske vede, Inštitut za geografijo, Ljubljana 1952. *Geografski vestnik* 25.
- Nared, J., Razpotnik Visković, N., Komac, B. 2015: Sustainable spatial development in the Alps. *Acta geographica Slovenica* 55-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.1969>
- Natek, M., Perko, D. 1999: 50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. *Geografija Slovenije* 1. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612544942>
- Perko, D., Hrvatin, M., Ciglič, R. 2017: Determination of landscape hotspots of Slovenia. *Acta geographica Slovenica* 57-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4618>
- Perko, D., Jordan, P., Komac, B. 2017: Exonyms and other geographical names. *Acta geographica Slovenica* 57-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.4891>
- Perko, D., Zorn, M. 2016: Sedemdeset let raziskovanj na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU. *Geografski vestnik* 88-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV88207>
- Razpotnik Visković, N., Komac, B. 2018: Agriculture in modern landscapes: A factor hindering or facilitating development? *Acta geographica Slovenica* 58-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.5170>
- Smrekar, A., Breg Valjavec, M., Polajnar Horvat, K., Tiran, J. 2019: Geoscapes 1: The geography of urban environmental protection in Slovenia: The case of Ljubljana. *Acta geographica Slovenica* 59-3. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.7638>
- Smrekar, A., Zorn, M., Komac, B. 2016: Heritage protection through a geomorphologist's eyes: From recording to awareness raising. *Acta geographica Slovenica* 56-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.3348>
- Vujičić, M. D., Vasiljević, D. A., Marković, S. B., Hose, T. A., Lukić, T., Hadžić, O., Janičević, S. 2011: Preliminary geosite assessment model (GAM) and its application on Fruška gora mountain, potential geotourism destination of Serbi. *Acta geographica Slovenica* 51-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS51303>
- Zorn, M. 2008: *Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik* 48-1. *Geografski vestnik* 80-1.
- Zorn, M., Komac, B. 2010: The history of *Acta geographica Slovenica*. *Acta geographica Slovenica* 50-1. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS50101>

Zorn, M., Komac, B., Carey, A., Hrvatin, M., Ciglič, R., Lyons, B. 2020: The disappearing cryosphere in the southeastern Alps: Introduction to special issue. Acta geographica Slovenica 60-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS.9396124>

Zorn, M., Perko, D. 2018: Zgodovinski pregled Geografskega vestnika. Geografski vestnik 90-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV90201>

6 Summary: History of Acta geographica Slovenica: 60th edition

(translated by Živa Malovrh)

The article commemorates the 60th edition of the scientific journal *Acta Geographica Slovenica*, issued by the ZRC SAZU Anton Melik Geographical Institute, published by *Založba ZRC* (ZRC Publishing House), and co-published by the Slovenian Academy of Sciences and Arts. The publication covers all branches of geography and related disciplines, while focusing geographically on Central, Eastern, and Southeastern Europe. The target readership are researchers, policymakers, teachers, students, and others who can effectively implement the results of the geographic research in their education, work, or decision-making at various levels.

The journal's top priority is to facilitate the constant transfer of the latest findings of Slovenian researchers onto the global stage and to enable foreign researchers to present their findings in Slovenia with original scientific papers and review papers. The journal is published three times a year, inviting researchers to contribute:

- papers introducing contemporary topics, new methods, and innovative approaches,
- papers that fill research gaps and solve state-of-the-art issues, and
- papers upgrading research examples with transnational comparisons and integrating them into established or new theoretical or conceptual frameworks.

From 1952 to 1976, the journal was published periodically, then once a year, twice a year from 2003, and three times a year since 2019. The online version of the journal has been available since 1995. The journal has been included in *Scopus* since 1981, and in *Web of Science* since 2003. It is one of the Slovenian scholarly journals most cited abroad. In the 60 editions, a total of 482 papers have been published spanning almost 17,000 pages, while the journal has had only 7 editors thus far.

The first female author to have a paper published was in 1954; 2007 was the last year with no female contributors, and the share of female authors has been around one third ever since. The first foreign researcher published in the journal was in 1993, with the share of foreign authors being at least 30% since 2009.

The journal's field of interest was initially oriented towards physical geography, but since the merger with the journal *Geographica Slovenica*, which focused more on human geography, the ratios between the different branches of geography have been more balanced. Physical and human geography have been almost equally represented across the 60 editions, each covering about a third of the contributions, while regional geography covers 10 percent, and papers on natural disasters and landscape ecology with environmental protection represent smaller shares.

Over the past decade, the journal has introduced two significant innovations. The first were »special issues« as part of the standard issues (since volume 51) featuring comprehensively examined topics that the researchers studied mainly in the scope of international collaboration. The second major innovation was instituted in volume 59, increasing the number of issues in a year to three. The third issue in a year is also a »special issue« with the collective subtitle *Geoscapes*. These are longer articles on a specific topic that has been the centre of detailed research at the institute for a while.

Moving forward, the journal and its editorial board will follow two fundamental principles:

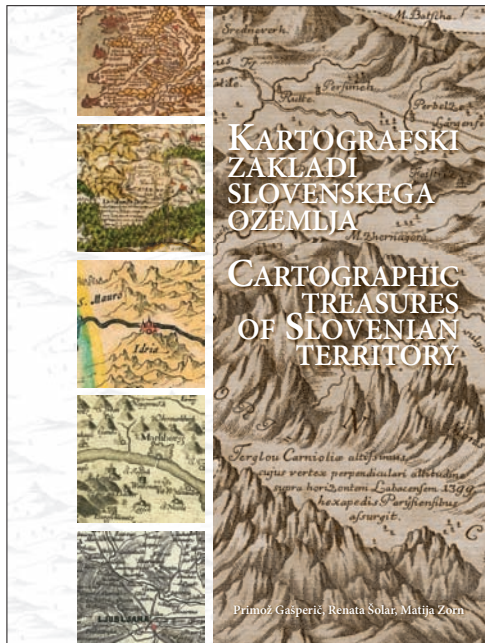
- publishing freely-available, high-quality foreign and domestic scientific papers,
- ensuring a systematic, effective, and user-friendly comprehensive system for submitting, reviewing, and publishing papers.

KNJIŽEVNOST

Primož Gašperič, Renata Šolar, Matija Zorn:

Kartografski zakladi slovenskega ozemlja / Cartographic Treasures of Slovenian Territory

Ljubljana 2020: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Narodna in univerzitetna knjižnica, Založba ZRC, 132 strani, ISBN 978-961-05-0426-9 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0427-6 (elektronski vir)

V sodelovanju Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU in Narodne in univerzitetne knjižnice (oba Ljubljana) je izšla reprezentativna knjiga velikega formata (36,7 x 27,2 cm) z naslovom *Kartografski zakladi slovenskega ozemlja / Cartographic Treasures of Slovenian Territory*, v kateri so kronološko predstavljeni pomembnejši zemljevidi slovenskega ozemlja od 16. do konca 19. stoletja, ki jih večinoma hranita obe instituciji.

Knjiga je razdeljena na dva dela, na besedilnega in kartografskega. Besedilni del sestavljajo tri osnovna poglavja. V prvem je na temelju domačih in tujih virov orisan razvoj evropske kartografije od prazgodovine in antike do 19. stoletja. V drugem so za to obdobje predstavljeni kartografski prikazi slovenskega ozemlja, in sicer zemljevidi, na katerih je slovensko ozemlje prikazano kot del širšega prostora, in zemljevidi, ki se ožje osredotočajo na današnje slovensko ozemlje in sosedstvo. Upodobitve slovenskega ozemlja so pogostejše od začetka 16. stoletja naprej, ko so nastala tudi prva samostojna kartografska dela slovenskega ozemlja. Zemljevidi iz 16. stoletja so manj natančni, od 17. stoletja naprej pa so po zaslugi domačih in na Slovenskem živčih tujih kartografov podrobnejši. V tretjem, krajšem poglavju, je na splošno in na primeru Slovenije razložen pomen zemljevidov kot kulturne dediščine.

Večji del knjige predstavlja izbor najpomembnejših in kartografsko najbolj uspešnih zemljevidov slovenskega ozemlja. V kakovostnem tisku je obojestransko ponatisnjenih 37 zemljevidov. Zemljevidi si

sledijo v kronološkem vrstnem redu. Prvi je zemljevid Istre iz leta 1525, ki ga je izdelal v Izoli živeči kartograf Pietro Coppo (1469 ali 1470–1555 ali 1556). Pregled se zaključí z *Zemljevidom slovenskega ozemlja*, ki ga je leta 1921 izdalo društvo Slovenska matica. Namen knjige ni obsežna predstavitev in analiza vseh 37 zemljevidov, temveč predvsem predstavitev slovenske kartografske dediščine. Kljub temu je podrobneje opisanih pet zemljevidov, ki po izboru avtorjev najbolj prikazujejo spremembe in pomen kartografskega gradiva v obravnavanem časovnem loku. Iz 16. stoletja sta to Coppov zemljevid Istre in zemljevid Wolfganga Laziusa (1514–1565) *Vojvodina Kranjska in Istra s Slovensko marko*. Coppov zemljevid je najstarejši zemljevid istrskega polotoka in najstarejši prikaz dela slovenskega ozemlja, Laziusov pa prvi prikaz celotnega slovenskega ozemlja. Iz 17. stoletja avtorji izpostavljajo *Novi geografski opis nadvse rodovitne vojvodine Štajerske* Georga Matthäusa Visherja (1628–1696), iz 18. stoletja pa *Horografski zemljevid vojvodine Kranjske* domačega avtorja Janeza Dizme Florjančiča (1691–pred 1757), ki velja za najkakovostnejši in najpopolnejši zemljevid večjega dela slovenskega ozemlja v tem času. V 19. stoletju so nastajali zemljevidi v slovenskem ali nemškem jeziku, tudi nekateri dvojezični. Avtorji podrobneje prikažejo *Zemljevid slovenske dežele in pokrajin*. Zemljevid je leta 1853 izdal gospodarstvenik in narodni buditelj Peter Kozler (1824–1879) in je prvi zemljevid slovenskega etničnega ozemlja, kjer so imena krajev napisana izključno v slovenskem jeziku.

Odlika knjige je njen velik format, ki omogoča enostavnejše pregledovanje in branje predstavljanih zemljevidov, zato se hitro opazijo spremembe posameznih kartografskih elementov v obravnavanem obdobju. Kot primer navajamo prikaz presihajočega Cerkljanskega jezera, kraškega fenomena, ki je na večini zemljevidov 16. in 17. stoletja narisan mnogo večje, kot je v resnici. Z boljšim poznavanjem območja s strani kartografov se to spremeni, tako da je jezero na zemljevidih od začetka 18. stoletja naprej narisano bolj zgodovinsko.

Kartografskih upodobitev današnjega slovenskega ozemlja je veliko, vendar jim slovenska kartografija, geografija, zgodovina in umetnostna zgodovina niso posvečale večje pozornosti. S tega področja je relativno malo strokovnih in znanstvenih del, tista ki so, so praktično vsa v slovenskem jeziku. Knjiga zapolnjuje vrzel v poznavanju zgodovine, geografije, politične slike in tudi umetnosti slovenskega prostora, kakor jo lahko razberemo iz kartografskih upodobitev. Prikazuje stopnjo poznavanja okolja in preteklih pokrajin ter omogoča vpogled v takratno kulturo in stopnjo kartografskega razvoja. V določeni meri odpravlja tudi zapostavljenost obravnave kartografske dediščine, ki v veliki meri izhaja iz pomanjkanja tradicije zgodovinsko geografskih in kartografskih raziskav na Slovenskem. Ker je knjiga dvojezična (slovenska in angleška), utegne biti zanimiva za širši krog bralcev, predvsem iz srednje Evrope, saj je temu krogu pripadala tudi kartografija na Slovenskem.

Monografija je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.3986/9789610504276>.

Darko Ogrin

Daniela Ribeiro

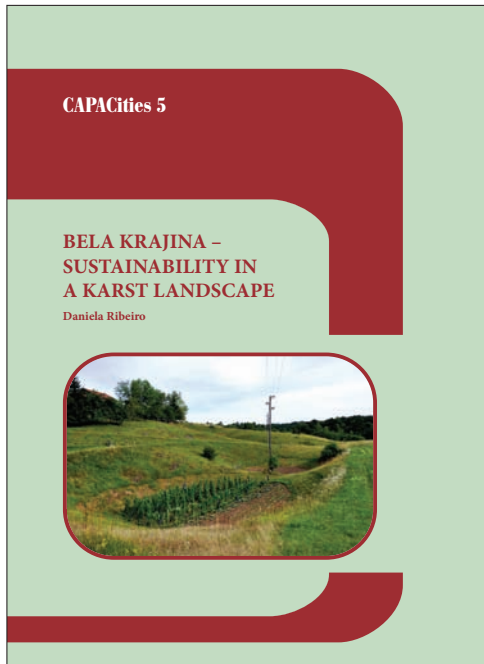
Bela krajina – Sustainability in a karst landscape

CAPACities 5

Ljubljana 2020: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 140 strani, ISBN 978-961-05-0461-0 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0462-7 (elektronski vir)

Delo nas popelje v tipično pokrajino plitvega krasa jugovzhodne Slovenije – Belo krajino. Avtorica se je poglobila v značilnosti te pokrajine na plitvem krasu, ovrednotila njene razvojne potenciale, njeno ranljivost in išče njene razvojne prednosti. Delo predstavlja integralno kvantitativno in kvalitativno analizo ter vrednotenje pokrajinskih značilnosti, ki so pomembne za trajnostni regionalni razvoj kraških pokrajin.

Avtorica uvodoma predstavi obravnavano pokrajino v kontekstu drugih kraških pokrajin v svetu in pri nas, ter izpostavi, da je pri načrtovanju regionalnega razvoja treba upoštevati tudi pokrajinsko

komponento. Izdelala je empirično argumentiran predlog preoblikovanja skupnega indeksa obremenjenosti kraškega okolja s specifičnimi kazalniki motenosti kraške pokrajine, ki obsegajo geomorfološke, atmosferske, hidrološke, biotske in kulturne kazalnike.

Na poglobljeni študiji spreminjanja pokrajine v preteklosti je, z izračuni in tipizacijo na podlagi kazalnikov sprememb, raznolikosti in podobnosti, izdelala in ovrednotila karto stabilnosti kraške pokrajine. Ugotovila je, da specifične endogene kraške pokrajinske značilnosti kot razvojno varovalni potenciali pomembno vplivajo na rabo zemljišč ter na razvoj in usmeritev ključnih gospodarskih dejavnosti ter se njihova vloga v zadnjih dvesto letih ni bistveno spremenila.

Na podlagi kvantitativnih kazalnikov (ekonomskih, okoljskih in socialnih) na ravni občin in kvalitativnih, ki jih je pridobila s strukturiranimi intervjuji različnih deležnikov, je preučila vpliv pokrajinskih prvin na trajnostni razvoj. Ugotavlja, da bistvenih razlik med občinami in pokrajinsko-ekološkimi enotami ni, razlike pa se pojavljajo le med posameznimi dejavnostmi v prostoru (na primer turizem, kmetijstvo).

Pri ocenjevanju razvojno-varovalnih zmogljivosti in omejitev pokrajin plitvega, nizkega krasa, kot je Bela krajina, je pomembna ugotovitev, da je navedeni tip kraške pokrajine izjemno vodno-ekološko občutljiv in ranljiv za posege človeka. Pokrajinsko ranljivost je torej treba upoštevati pri snovanju scenarijev prihodnje rabe njenih endogenih virov. Hkrati pa avtorica ugotavlja, da ima kraška pokrajina določene razvojne potenciale, ki ji ponujajo razvojne možnosti in jih moramo upoštevati pri nadaljnjem regionalnem razvoju.

Vsekakor bo knjiga dobrodošla tako zaradi originalnega pristopa k vrednotenju regionalnega razvoja ter tudi zaradi zanimivih in pomembnih rezultatov. Ne nazadnje pa je treba pohvaliti avtorico, da je s holističnim pristopom k tematiki in poglobljenim analitičnim delom uspela pripraviti pričujoče delo, ki je pomemben metodološki in vsebinski prispevek k načrtovanju regionalnega razvoja Slovenije.

Knjiga je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.3986/9789610504627>.

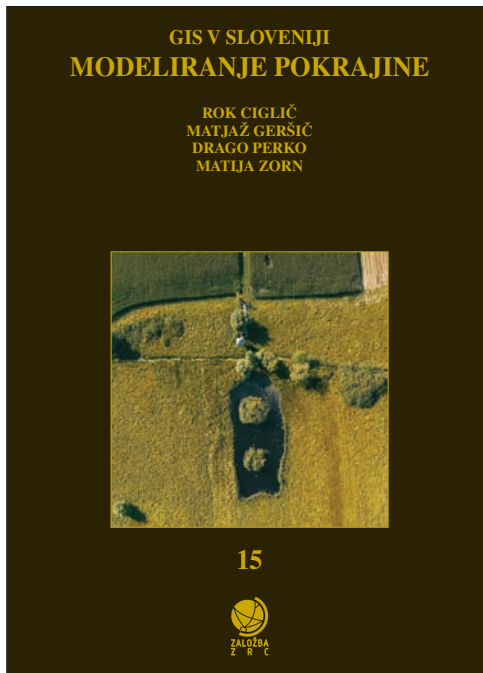
Andraž Čarni

Rok Ciglič, Matjaž Geršič, Drago Perko, Matija Zorn (uredniki):

Modeliranje pokrajine

GIS v Sloveniji 15

Ljubljana 2020: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 249 strani, ISBN 978-961-05-0468-9 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0469-6 (elektronski vir)

V Ljubljani je 30. septembra 2020 potekal tradicionalni, tokrat 15. bialni simpozij Geografski informacijski sistemi v Sloveniji, katerega organizator je Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti oziroma njegova inštituta Geografski inštitut Antona Melika in Inštitut za antropološke in prostorske študije. Organizacija že vrsto let poteka v sodelovanju z Oddelkom za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Zvezo geografov Slovenije, Fakulteto za gradbeništvo in geodezijo ter Zvezo geodetov Slovenije. Čeprav je bila organizacija in tudi udeležba dogodka zaradi ukrepov preprečevanja širjenja novega virusa COVID-19 nekoliko otežena, to ni odvrnilo osnovnega namena simpozija, ki združuje raziskovalce, strokovnjake, pedagoge, uporabnike in proizvajalce geografskih informacijskih sistemov iz cele Slovenije, saj je bil ta, ob upoštevanju navodil Nacionalnega inštituta za javno zdravje, kljub temu korektno izveden.

Ob simpoziju je pri Založbi ZRC izšla monografija z naslovom »Modeliranje pokrajine«. Naslov nakazuje, da nam napredna geoinformacijska orodja in vse bolj natančni podatki omogočajo preučevanje in modeliranje zelo raznovrstnih pojavov in procesov v pokrajini.

Letošnja monografija obsega 19 prispevkov, v katerih so predstavljena najrazličnejša spoznanja s področja geografskih informacijskih sistemov na območju Slovenije. Avtorji prispevkov prihajajo iz različnih strokovnih področij, kot so geologija, geomorfologija, hidrologija, varovanje okolja, geografija, geodezija, arheologija, promet, telekomunikacijska infrastruktura, turizem, kulturna dediščina, daljinsko zaznavanje in druga. Prav tako so si med seboj različni tudi prispevki. Prvi trije prispevki se navezujejo na analize reliefa in geomorfologije, natančneje na geostatistično analiziranje pojavljanja vročih in mrzlih

točk vrtač, zaznavanja grbinastih travnikov z uporabo reliefnega koeficienta na podlagi posnetkov LiDAR ter analizo značilnosti prostorske razporejenosti geomorfoloških vrednot po reliefnih in pokrajinskih tipih Slovenije. Sledi prispevek o tipizaciji hidrografskega območja v gričevjih severovzhodne Slovenije, ki temelji izključno na značilnostih reliefa in prsti. V naslednjih treh prispevkih so avtorji za analize uporabili satelitske posnetke Sentinel-2. S strojnimi učnjem so izdelali metode za zaznavanje spremenjjanja rek in obrečnega prostora (prodišča), invazivnih tujerodnih rastlin in izdelali visokoločljiv sintetični ortofoto. Zanimiv je prispevek, v katerem so avtorji na podlagi posnetkov brezpilotnih letalnikov izdelali digitalni model površja, preučili pobočne procese in predstavili osnovne značilnosti zemeljskih plazov na območju. S primerjavo modelov obeh snemanj v časovnem razmiku šest mesecev so zaznali tudi nekaj manjših sprememb na površju. Uporaba geoinformacijskih orodij je že od nekdaj zelo popularna tudi v arheologiji. V prispevku, ki temelji na geostatistični analizi obstoječih rezultatov radiokarbonskih analiz, je avtor predstavil model neolitske poselitve v Panonski nižini. Velik politični, geografski in tudi geoinformacijski izziv predstavlja opredelitev volilnih območij. Avtorji prispevka so se izziva pogumno lotili in predstavili tri vidike geoinformacijske podpore: okolje za interaktivno sestavljanje volilnih okrajev, skripte za »polsamodejno« sestavljanje volilnih okrajev (oboje je uporabljala ekspertna skupina) ter spletno aplikacijo za interaktivno sestavljanje volilnih okrajev (ki so jo uporabljale politične stranke). V luči aktualnega stanja epidemije je nastal prispevek, ki s pomočjo geostatistike analizira povezanost med delovno mobilnostjo in širjenjem okužbe s koronavirusom. Kot posledica vsesplošne digitalizacije in vse večje mobilnosti prebivalstva naslednja dva prispevka modelirata prometno in internetno dostopnost v Sloveniji. Na odgovor po povečanem turističnem povpraševanju, potrebah lokalnega prebivalstva, prostorskega načrtovanja, varovanja dediščine in naložb nastajajo kot geoinformacijska podpora odločanju različne spletne platforme. V sklopu petih prispevkov je tako predstavljenih pet različnih platform s področja trajnostnega turizma v čezmejni kraški pokrajini, planinskih poti, privlačnosti prostora na območju Podonavja, estetske vrednosti in doživljanja Velike planine ter platforma na temo prostorskih podatkov varstva kulturne dediščine.

Monografija predstavlja zelo raznolike vidike geografskih informacijskih sistemov v različnih strokah. Povsem zadnji prispevek pa predstavlja lokalizacijo oziroma prevajanje GIS terminologije v slovenščino, kar nakazuje, da število strokovnih terminov narašča s časom in pogostostjo uporabe geografskih informacijskih sistemov ter s tem potreba po usklajenosti slovenske terminologije. Zelo spodbudno je, da v Sloveniji vztrajno narašča uporaba GIS-ov tudi na nekaterih novih področjih, kot so zgodovina, medicina, bančništvo, turizem, rudarstvo, železarstvo in druge.

Vabimo vas, da knjigo prelistate v tiskani obliki ali si jo ogledate v digitalni obliki. Slednja je v celoti dostopna na spletni strani: <https://doi.org/10.3986/9789610504696>. Več o ostalih monografijah iz knjižne zbirke GIS v Sloveniji pa najdete na spletnem naslovu: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/publikacije/gis-v-sloveniji>, kjer so elektronske knjige v celoti dostopne od osme številke naprej.

Špela Čonč

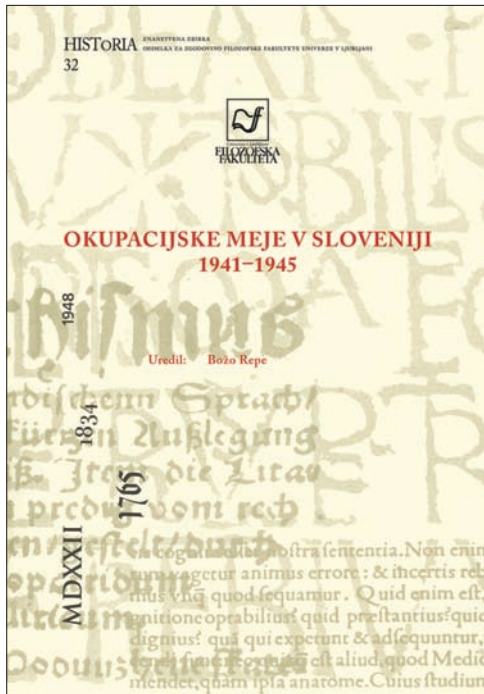
Božo Repe (urednik):

Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945

Historia 32

Ljubljana 2020: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 231 strani, ISBN 978-961-06-0302-3 (tiskana različica), ISBN 978-961-06-0304-7 (elektronski vir)

Spomladi se je sklenil triletni temeljni raziskovalni projekt z naslovom »*Npravite mi to deželo nemško... italijansko... madžarsko... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva*«, ki ga je vodila ekipa sodelavk in sodelavcev na Oddelku za zgodovino ljubljanske

Filozofske fakultete. V projektni skupini so sodelovali tudi raziskovalke in raziskovalci Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, Inštituta za novejšo zgodovino, Inštituta za narodnostna vprašanja ter Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU. Projekt je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Projektno delo in rezultati so bili preko socialnih omrežij odlično predstavljeni javnosti (<https://www.facebook.com/OkupacijskeMeje/>), ob sklepu projekta, pa so raziskovalke in raziskovalci izdali tudi več publikacij. Ena izmed njih ima naslov *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*.

Monografsko publikacijo sestavlja deset znanstvenih prispevkov, ki osvetljujejo posamezne tematike, ki so se kot pomembne izoblikovale v okviru raziskovalnega dela pri projektu.

Uvodni prispevek Boža Repeta in Kornelije Ajlec vsebuje obči pregled obravnavane projektne tematike. V uvodu je predstavljen projekt ter osnovna metodologija. Sledijo oris okupacije Jugoslavije in diplomatska določitev meja med okupatorji ter splošne značilnosti okupacijskih meja v Sloveniji. Potem sledijo kratke predstavitve posameznih meja, med Nemčijo in Neodvisno državo Hrvaško (NDH), ki je bila tudi južna meja rajha, med Nemčijo in Italijo, med Italijo in NDH, med Nemčijo in Madžarsko ter med Madžarsko in NDH. Predstavljena je tudi okupacijska cona Jadransko Primorje, tromeje ter Ljubljana kot obmejno mesto. Uvodna besedila nas lepo uvedejo v tematiko projekta. Sledi prispevek Matevža Šlabnika in Maje Vehar, ki obravnavata Idrijo in Žiri kot obmejni mesti. Idrija je bila v italijanskih rokah, Žiri pa pod Nemci. Zanimivo je, da je bila tudi Idrija, tako kot Ljubljana, obdana z bodočo žico. Po kapitulaciji Italije so Idrijo zasedli Nemci, ki so se jeseni istega leta umaknili iz Žirov. Južni in jugovzhodni del sodobnega slovenskega ozemlja obravnavajo trije prispevki. Bojan Balkovec in Božidar Flajšman obravnavata okupacijske meje na Dolenjskem in okupacijske meje v Beli krajini, Peter Mikša in Matija Zorn pa v Obsotelju. Vzpostavitev madžarske okupacijske oblasti v Prekmurju sta obravnavala Darja Kerec in Attila Kovács. Blaž Štangelj je natančneje opisal projekt italijanske vojske, ki je bil namenjen zapori meje z NHD, Bojan Godeša slovensko odporiško gibanje in vprašanje meja med letoma 1941 in 1945, Aleš Gabrič pa govori o mejah in njihovih omejitvah na celotnem ozemlju tedanje

Dravske banovine. Monografsko publikacijo sklene prispevek geografov Matije Zorna, Roka Cigliča in Primoža Gašperiča, ki obravnava stare zemljevide kot vhodni sloj za določanje nekdanjih meja v sodobnem koordinatnem sistemu. Geografski prispevek je bil v pričujočem projektu z metodološkega vidika zelo pomemben, saj je iskanje ostankov obmejnih objektov in drugih ostankov na meji potekalo s pomočjo sodobnih navigacijskih naprav. V veliko pomoč pri tem delu so bili tudi najsodobnejši lidarski posnetki površja, ki prikazujejo površje brez rastlinskega pokrova in so tako različne deformacije, tudi antropogenega nastanka, na posnetkih zelo lepo vidne, kar iskanje na terenu močno olajša. Sodelovanje zgodovinarjev in geografov pri tem projektu se je izkazalo za zelo uspešno, kar raziskovalke in raziskovalce napeljuje na takšno sodelovanje tudi v prihodnje.

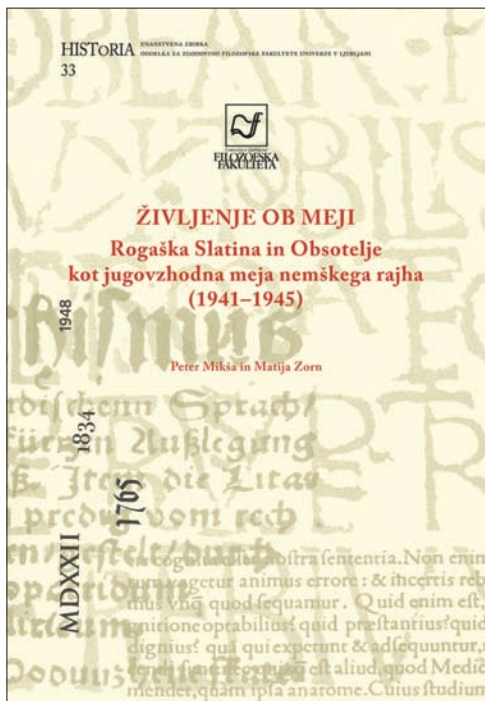
Monografija je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.4312/9789610603047>.

Matjaž Geršič

Peter Mikša, Matija Zorn:

Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha
Historia 33

Ljubljana 2020: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 106 strani, ISBN 978-961-06-0315-3 (tiskana različica), ISBN 978-961-06-0313-9 (elektronski vir)

Monografija *Življenje ob meji: Rogaška Slatina in Obsotelje kot jugovzhodna meja nemškega rajha (1941–1945)* osvetljuje dogodke in življenje v Rogaški Slatini in ob reki Sotli v času, ko je bilo Obsotelje skupaj z Rogaško Slatino mejno območje med nemškim rajhom in Neodvisno državo Hrvaško. Avtorja lokalno zgodovino preučevanega območja razčlenita v 18 poglavij in jo povežeta z dogodki tako na ravni tedaj okupirane Jugoslavije kot tudi na ravni medvojne Evrope.

Monografija je nastala s kombinirano rabo znanstvenih metod iz več ved, med katerimi poleg zgodovine izstopa tudi geografija. Ob preučevanju arhivskega gradiva in literature, je namreč opazno tudi raziskovanje avtorjev na terenu med prebivalci tamkajšnjih lokalnih skupnosti. Osnovno besedilo je oplemeniteno s citati domačinov, ki so se spominjali tedanjega življenja ob utrjenih mejah. Branje popetrijo tudi zemljevidi in številne fotografije, ki bralcu omogočijo boljšo vizualizacijo sicer kompleksnih in težko predstavljenih razmer ter dogodkov.

V monografiji so uvodna poglavja namenjena umestitvi medvojnega življenja in dogodkov v Rogaški Slatini ter Obsotelju v okvir širših družbenih in političnih razmer med drugo svetovno vojno. To območje je po kapitulaciji Jugoslavije aprila 1941 in razdelitvi slovenskega ozemlja med štiri okupatorje postalo s strateškega vidika pomemben skrajni jugovzhodni del Tretjega rajha, ki je mejil na novoustanovljeno Neodvisno državo Hrvaško. Avtorja nato opišeta vzpostavljanje mejnega režima med obema državama, po korakih od Hitlerjeve določitve meja okupiranih ozemelj v Sloveniji, do terenskega dela nemško-hrvaških mejnih komisij. Osvetljeni so številni vidiki vzpostavljanja meje med državama: od postavljanja mejnikov, do gradnje obmejnih stražarnic, vzpostavljanja obmejnega režima in prihoda nemških vojakov za nadzor meje. Rogaška Slatina je bila središče, od koder se je koordiniral potek tovrstnih procesov na celotnem območju.

V drugem delu monografije je opisano tedanje vsakdanje življenje na obmejnem območju. Bralec uvidi težave domačinov zaradi strogih kontrol na meji, ki jim je oteževala opravljanje vsakodnevnih opravil. Vključeni so pretresljivi zapisi o nesrečah na obmejnih minskih poljih, kjer je več ljudi izgubilo življenje ne le med vojno, temveč celo več let po njenem koncu. Avtorja pokažeta tudi na iznajdljivost lokalnih skupnosti, saj so se ne glede na strog režim med ljudmi čez močno varovano mejo obdržale medčloveške vezi in so se oblikovale celo tihotapske poti. Zadnja poglavja so osredotočena na dogodke, ki so se zgodili v letih 1944 in 1945. Tedaj so po Hitlerjevem naročilu mejo močno utrdili s številnimi protitankovskimi jarki, strelskimi gnezdi in bunkerji – gradili so tako imenovani *Südwand* (jugovzhodni zid), ki naj bi branil Tretji rajh pred prihajajočo Rdečo armado z vzhoda. Ostanki bunkerjev so ponekod še vedno vidni, prepoznani pa so bili s pomočjo računalniške analize digitalnega modela reliefa in terenskih raziskav.

Pričujoča monografija je z več vidikov zgleden primer preučevanja lokalne zgodovine. Prvič: dogodki na lokalni ravni so pojasnjeni in ustrezno vpeti tudi v širše zgodovinske dogodke. Bralec zato zlahka uvidi, da so dogodki in življenje na obmejnem območju Obsotelja in Rogaške Slatine potekali v tesni povezavi z drugimi procesi med drugo svetovno vojno. Drugič: v monografiji se vidi uporaba premišljene kombinacije metod raziskovanja, ki so omogočile večstranski (narativni, fotografski in kartografski) pogled na dogodke in vsakdanje življenje na preučevanem območju. Tretjič: v zadnjih sto letih sta bila Rogaška Slatina in Obsotelje kot mejni območji prizorišče raznolikih mejnih sistemov in varovanj meja. Vsak od teh sistemov nadzora je bolj ali manj odražal tudi prevladujočo ideologijo in družbenopolitični ustroj političnih entitet, čigar meje so se na tem območju stikale. Avtorja se tega dobro zavedata, saj že v uvodu monografije opozorita na dejstvo, da je danes ta meja spet ograjena in vse bolj nadzorovana, kar pri domačinih, ki se grozot druge svetovne vojne še spominjajo, povzroča svojevrstni *déjà vu*; pa je vzrok zanj zgolj boleč zgodovinski spomin ali gre tudi za zlovesčoo prerokbo?

Monografija je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.4312/9789610603139>.

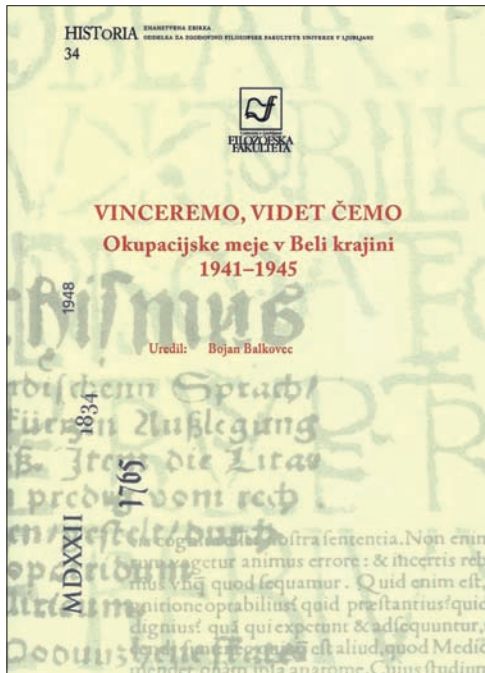
Erik Logar

Bojan Balkovec (urednik):

Vinceremo, videt ćemo: Okupacijske meje v Beli krajini 1941–1945

Historia 34

Ljubljana 2020: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 142 strani, ISBN 978-961-06-0316-0 (tiskana različica), ISBN 978-961-06-0314-6 (elektronski vir)

V sklopu projekta »Napravite mi to deželo nemško... italijansko... madžarsko... hrvaško! Vloga okupacijskih meja v raznarodovalni politiki in življenju slovenskega prebivalstva«, ki je potekal med letoma 2017 in 2020, je bilo izdanih več publikacij. Ena izmed njih je izšla kot 34 številka znanstvene zbirke *Historia*, ki jo izdaja Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, z naslovom *Vinceremo, videt ćemo: Okupacijske meje v Beli krajini 1941–1945*. Avtorji besedil so zgodovinarji, ki so sodelovali pri projektu in s svojimi prispevki osvetljujejo dogajanje na obmejnem območju Bele krajine v času okupacije. Pri projektu so sodelovali tudi sodelavci Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, ki so za publikacijo izdelali tematske zemljevide.

Poleg zbiranja arhivskega gradiva (besedilno, slikovno, kartografsko), je bilo veliko projektne dela opravljene na terenu, predvsem z iskanjem in beleženjem ustnih virov. Prav ti so v veliki meri pomagali avtorjem prispevkov k boljši razjasnitvi dogajanja na takratnem obmejnem območju Bele krajine. Območje med reko Kolpo in Gorjanci je v tistem času zasedla Kraljevina Italija, ki je mejo vzpostavila z vzhodno ležečo neodvisno državo Hrvaško (NDH).

Božidar Flajšman je v prispevku, ki ima enak naslov kot publikacija, opisal okupacijsko območje Bele krajine. Na konkretnih primerih je izpostavil posebnosti posameznega obmejnega območja, ki jih je podkrepil z arhivskim besedilnim in slikovnim gradivom ter pričevanjem domačinov. Posebno sporočilno vrednost ima zgodba, ki je botrovala naslovu prispevka in publikacije. Na fasado nekdanjega župnišča v Sinjem Vrhu pri Vinici je italijanska vojska napisala »VINCEREMO« (slovensko: zmagali

bomo), ki je viden še danes. Po pričevanju domačina, so domači antifašisti dopisali »VIDET ČEMO«, ki okupatorju vsekakor ni bil všeč, je pa jasno pokazal uporniško držo in nezadovoljstvo prebivalstva.

Blaž Štangel je v prispevku z naslovom »*Italijanska zapora meje z Neodvisno državo Hrvaško v Beli krajini*« podrobno opisal italijanske načrte ožičene in vojaško utrjene meje z NDH, ki je potekala od tromeje Nemčija-Italija-NDH pri Gadovi peči, po grebenu Gorjancev do vasi Rosalnice pri Metliki. Utrjevanje meje ni bilo nikoli zaključeno, prav tako pa ni doseglo glavnega namena, da prepreči prehajanje partizanskih enot.

Blaž Štangel je objavil tudi prispevek z naslovom »*Italijanske vojaške postojanke v Beli krajini in partizanska obveščevalna dejavnost*«. S pomočjo ohranjenih dokumentov in skic si bralec lahko predstavlja, kako so bili vojaško utrjeni in ožičeni posamezni kraji, prav tako pa tudi trasa belokranjske železnice, ki je bila za oskrbovanje italijanske vojske velikega pomena. Zelo zanimivo je gradivo obveščevalcev, ki jih je partizanska vojska potrebovala za usmerjanje svojih dejavnosti.

Bojan Balkovec je poleg uredniškega dela objavil tudi prispevek z naslovom »*Zilje – zgodba malega kraja*«. Leta 1942 je v manjšem obmejnem naselju, ki zaradi dvignjene lege nad reko Kolpo nudi odličen razgled, italijanska vojska postavila utrjeno postojanko. Bralec se seznanja s popolnoma vsakdanjimi izzivi, s katerimi so se soočali domačini, saj so živeli med okupacijsko vojsko v vasi ter partizani v okolici. Nevarno je bilo lahko tudi običajno delo na polju ali otroška igra, saj so občasno in povsem brez nadzora nanje streljali ustaši z drugega brega reke Kolpe. Kljub relativno uspešnemu sobivanju, pa se zaradi krepitve partizanskega upora v Ljubljanski pokrajini domačini niso mogli izogniti italijanske-mu izgonu civilnega prebivalstva v internacijo. Številni se žal niso vrnili.

Publikacija nazorno in konkretno osvetli življenje na obmejnem okupiranem območju med drugo svetovno vojno. Ohranjenega gradiva je malo, zato je imelo velik pomen terensko delo in iskanje ustnih virov. Sporočilo pa ostaja jasno, preprečiti pozabo na čas vojne in trpljenje lokalnega prebivalstva ter razmislek o postavljanju vsakovrstnih meja.

Monografija je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.4312/9789610603146>.

Primož Gašperič

KRONIKA

Izr. prof. dr. Metka Špes, sedemdesetletnica

Leto 2020 je na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani posebno tudi zato, ker predstavlja jubilej treh oseb, ki v slovenski geografiji zasedajo pomembno mesto. Tej trilogiji pripada tudi dr. Metka Špes, profesorica v pokoju.

Na nekaj straneh celovito in objektivno opisati dosežke in pomen dr. Metke Špes za slovensko geografijo je naloga, ki jo je nemogoče opraviti brezhibno. Prav tako je nemogoče, da ob poznavanju njenega dela ne zapišemo, da geografijo živi in da ji je vsebina vsaj tako pomembna kot oblika. Pozitiven odnos ter skrb za sodelavce in študente pa vedno in neizprosno postavi na prvo mesto. Priseganje na multidisciplinaren pristop, ki mu je zvesta vse življenje, razume kot le malokdo, saj nam z zgledi vedno znova potrjuje, da je skrb za soljudi ena temeljnih disciplin tega pristopa.

A vrnimo se v sredino 20. stoletja. Rojena in vzgojena v obdobju povojne industrializacije, je bila njena generacija geografov postavljena pred težak izziv, in sicer kam v paradigmi gradnje nove države ter družbe postaviti skrb za okolje. Zlasti, če si rojen v Celju. Verjetno so značajske lastnosti ter degradacija okolja, ki jo je puščala za seboj industrializacija, zapečatile življenjsko pot dr. Metke Špes, da se je odločila stopiti na pot geografskih izzivov s poudarkom na tedaj pionirski smeri varstvo okolja. Njeno geografsko pot morda lahko strnemo v dve obdobji.

Po diplomu (1974) se je zaposlila na Inštitutu za geografijo Univerze, kjer je delala kot raziskovalka pretežno pri raziskavah s področja varstva okolja. Magistrsko nalogo z naslovom *Pokrajinski učinki onesnaževanja okolja v Celju in njegovi okolici* je zagovarjala leta 1985, doktorsko disertacijo z naslovom *Degradacija okolja kot dejavnik diferenciacije urbane pokrajine (na izbranih slovenskih primerih)* pa leta 1995. Samostojno ali s sodelavci je opravila več raziskav o vzrokih in posledicah onesnaževanja okolja v najbolj degradiranih slovenskih pokrajinah. Leta 1995 je dosegla naziv znanstvene svetnice. Na Inštitutu za geografijo je bila zaposlena do leta 1997 kot vodja raziskovalne skupine za varstvo okolja. Iz tega obdobja lahko izpostavimo preučevanje kakovosti okolja v mestih nasploh kot tudi na posameznih primerih (Ljubljana, Celje). Med letoma 1975 in 1990 je delovala kot predstavnica Jugoslavije v Komisiji za varstvo okolja pri SEV-u, pozneje pa v mednarodni skupini za preučevanje prostorskih problemov in degradacije okolja v Srednji in Vzhodni Evropi. Za delovanje v omenjeni komisiji je leta 1985 dobila priznanje Inštituta za geografijo Češke akademije znanosti. Že v tem obdobju je poleg bistrice okoljevarstvene misli izkazala nagnjenost k pedagoškemu delu, saj je v 80. letih prejšnjega stoletja prevzela aktivno vlogo v gibanju Znanost mladini in v okviru tega gibanja vodila devet mladinskih taborov. V obdobju 1996–1998 je kot predsednica vodila tudi Zvezo geografskih društev Slovenije. Ravno v tem obdobju (1997) nastopi drugo pomembno obdobje geografske poti dr. Metke Špes. Tedaj se je zaposlila na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Prevzela je nosilstvo predmetov Pokrajinska ekologija in Geografija Latinske Amerike ter bila sonosilka usmeritve Varstvo geografskega okolja.

Dediščino predhodnikov je nadgradila v skladu s sodobnimi izzivi in v duhu enega njenih morda najbolj značilnih stavkov, s katerimi je oborožila študente ob diplomskem izpitu: »Znanje je hitro pokvarljivo blago, zato ga nadgrajujte!« Poslanstvo nosilke regionalnogeografskega predmeta Geografija Latinske Amerike je udejanjila tudi v praksi, saj je za študente geografije organizirala kar pet ekskurzij v Latinsko Ameriko, kar dokazuje predanost pedagoškemu delu. Po bolonjski prenovi študijskega programa je v študijskem letu 2010/2011 dodala še dva nova predmeta, in sicer Ekološka geografija in Humana ekologija. Oba predmeta je dr. Metka Špes razvila inovativno, brez možnosti posnemanja tujih zgledov, kar zlasti velja za Ekološko geografijo. Izpostaviti moramo tudi vsebinsko nadgradnjo Pokrajinske ekologije, kjer ji je uspelo vključiti dve geografsko-ekološko inovativni metodi systemskega preučevanja degradacije, in sicer: model ranljivosti okolja in socialno-geografski model preučevanja degradiranih območij. Znanstvene prispevke o pokrajinskih in socialnoekoloških vidikih degradacije geografskega okolja je objavila v številnih domačih in tujih strokovnih revijah.

Kot raziskovalka se je vedno zavedala pomembnosti prenosa teorije v prakso, zato je leta 2002 po prihodu na Oddelek za geografijo organizacijsko in strokovno vzpodbudila delovanje Raziskovalnega centra. Raziskovalni center še danes predstavlja jedro raziskovalne dejavnosti na Oddelku za geografijo. S povezovalno vlogo si je dr. Metka Špes kmalu po prihodu na Oddelek za geografijo pridobila zaupanje in med letoma 2002 in 2004 kot predstojnica vodila Oddelek za geografijo, leta 2003 pa je za šest mesecev prevzela tudi vodenje Upravnega odbora Filozofske fakultete. Svoje izkušnje s pedagoškega dela je nadgradila ne le v predavalnici s študenti, pač pa tudi kot predsednica Državne predmetne komisije za splošno maturo iz geografije (2000–2004). Znanje, ki ga je delila med študenti, je predstavljalo izhodišče za 130 diplomskih nalog, 12 magistrskih nalog in pet doktorskih disertacij, katerim je bila mentorica.

Njeno vsestransko delovanje ni ostalo prezrto. Že leta 1997 je prejela Srebrno plaketo Zveze geografskih društev Slovenije, leta 2005 pa Zlato plaketo istega združenja. Za svoje pedagoško, znanstveno in strokovno delo je leta 2004 prejela Veliko priznanje Filozofske fakultete, isto leto je prejela tudi Zahvalo Društva mladih geografov Slovenije. Za delo na področju šolske geografije je leta 2015 prejela priznanje Blaža Kocena, ki ga podeljuje Društvo učiteljev geografije, leto kasneje pa še Priznanje Filozofske fakultete za življenjsko delo.

Predanost geografiji je dr. Metka Špes potrdila tudi v uredniških odborih geografskih publikacij. Bila je urednica *Geographice Slovenice*, članica uredniških odborov revij *Moravian Geographical Report*, *Dela*, *Geografski obzornik*, *Geografski vestnik* ter sourednica zbirke *GeograFF*.

Profesorici Metki Špes pa pripada še ena pomembna vloga. Zaseda mesto prve predavateljice in prve predstojnice na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Po skoraj polnih osmih desetletjih izključno moške družbe na mestih predavateljev in predstojnikov, je prav ona prebila led in prispevala k enakomernejši zastopanosti spolov med predavatelji. S tem je odprla novo poglavje dejanske enakopravnosti med spoloma na Oddelku za geografijo. Dediščina »prve dame v hiši« je tudi tradicionalna Novoletna čajanka z okrasitvijo Oddelka in opojnim vonjem toplega čaja v hladnem decembru. Še danes je to dogodek, ki pomembno krepi geografski duh in občutek pripadnosti Oddelku.

Sklepní del tega sestavka bi lahko začel s tretjim obdobjem geografske poti dr. Metke Špes, ki bi nastopilo ob njeni formalni upokojitvi leta 2014. A k sreči ni tako. Tudi po upokojitvi je obdržala nosilstvo sprva dveh, danes enega predmeta. Svoje znanje in izkušnje o Geografiji Latinske Amerike še naprej predaja generacijam študentov geografije in to nas, kot tudi študente, zelo veseli.

Profesorica Metka Špes s svojim dolgoletnim delovanjem na področju varstva okolja nedvomno sodi med pionirje slovenske okoljevarstvene geografske misli. A če poskušamo slediti njeni pogosto izraženi misli, da moraš tudi kot raziskovalec ostati najprej človek, prijatelj in kolega, potem njen opis brez težav nadgradimo z vrtilinami edinstvenega občutka za vodenje, pravico in kolegialnost. Prav zato nas veseli, da je še vedno del geografske (z) družbe Oddelka za geografijo, da je pripravljena deliti znanje ter izkušnje na formalnih in neformalnih razpravah ter da še vedno z vsemi svojimi dejanji sporoča, da tudi v znanosti le dobra beseda dobro mesto najde in da bližnjic do odličnosti ni.

Matej Ogrin

Prof. dr. Andrej Černe, sedemdesetletnik

Andrej Černe se rodil julija 1950 v Ljubljani, kjer je tudi obiskoval osnovno šolo. Po končani gimnaziji se je v Ljubljani vpisal na Filozofsko fakulteto, kjer je študiral geografijo in sociologijo. Študij je zaključil leta 1975, za diplomsko delo *Degradacija geografskega okolja v Velenjski kotlini* je prejel študentsko Prešernovo priznanje. Leta 1976 se je zaposlil najprej na Inštitutu za geografijo Univerze v Ljubljani, nato pa še v istem letu na Zavodu SR Slovenije za družbeno planiranje – področje za prostorsko planiranje. Na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete se je kot asistent za družbeno geografijo zaposlil leta 1977. Naslov magistra znanosti s področja geografije je dosegel leta 1983. V študijskem letu 1983/84 je bil kot štipendist Britanskega sveta na enoletni specializaciji s področja regionalnega razvoja in planiranja na *The London School of Economics*. Akademsko stopnjo doktorat znanosti je pridobil leta 1990. Iste leta je bil izvoljen v naziv docent za družbeno geografijo. V naziv izredni profesor je bil izvoljen leta 1994, leta 2005 pa v naziv redni profesor za družbeno geografijo.

Na Oddelku za geografijo je bil nosilec predmetov s področja ekonomske geografije, prostorskega in regionalnega planiranja. Pedagoško je bil dejaven tudi na drugih fakultetah Univerze v Ljubljani. Sodeloval je pri Interdisciplinarnem podiplomskem študiju prostorskega in urbanističnega planiranja (IPŠPUP). Regionalno planiranje je predaval na Fakulteti za arhitekturo, Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo ter na Biotehniški fakulteti, smer krajinska arhitektura. Kot predavatelj je bil aktiven tudi v tujini. Leta 1998 je predaval o regionalnem razvoju in regionalnem planiranju v Sloveniji na *School of Slavonic and East European Studies* v Londonu. V študijskih letih 2001/2002 in 2002/2003 je bil gostujoči profesor na zagrebškem Oddelku za geografijo, v študijskem letu 2004/2005 pa na Oddelku za geografijo v Tuzli.

Dejaven je bil tudi pri ostalih oblikah pedagoškega dela. Pod njegovim mentorstvom je strokovno zorelo skoraj 200 diplomantov ter se znanstveno razvijalo 19 magistrov in 5 doktorjev znanosti.

Andrej Černe je na Filozofski fakulteti opravljal številne odgovorne naloge. Na začetku 90. let 20. stoletja je bil dve študijski leti predstojnik Oddelka za geografijo. Več let je bil vodja Katedre za regionalno analizo in planiranje. Leta 2000 je bil imenovan za predstojnika Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete (OHK), leta 2003 pa za predsednika Sveta OHK. Senat Filozofske fakultete ga je leta 2007 izvolil za prodekana, funkcijo je opravljal dva mandata. Leta 2011 je bil imenovan za dekana Filozofske fakultete za mandatno obdobje dveh let.

Z geografijo povezane odgovorne naloge je opravljal tudi v drugih organizacijah. Z ministrstvom pristojnim za šolstvo, znanost in šport je sodeloval kot predsednik Sveta za Tehniko III, podpredsednik Sveta za humanistiko in kot nacionalni koordinator za geografijo. Bil je tudi član komisije za tisk in znanstvene sestanke, član kurikularne komisije za osnovno šolo ter član področne kurikularne komisije za geografijo. Leta 1996 ga je Strokovni svet za splošno izobraževanje imenoval za člana komisije za učbenike, med letoma 2000 in 2005 za njenega predsednika. Vlada Republike Slovenije je konec leta

1994 Andreja Černeta imenovala za pomočnika direktorja Urada Republike Slovenije za prostorsko planiranje. Med letoma 1995 in 2011 je bil na Uradu odgovoren za strokovno pripravo politike prostorskega razvoja in prostorskega plana Republike Slovenije.

V delo geografskih in planerskih društev je bil aktivno vključen že od leta 1979 naprej. Med letoma 1993 in 1997 je bil predsednik Zveze geografskih društev Slovenije.

Kljub opravljanju odgovornih funkcij je bil Andrej Černe vseskozi raziskovalno aktiven. V obdobju 1993–1996 je bil nosilec raziskovalnega projekta Nacionalni atlas Slovenije. Rezultati projekta so izšli v knjigi Geografski atlas Slovenije, ki je kasneje doživela dopolnitve v obliki nove izdaje v slovenskem in angleškem jeziku. Z Ministrstvom za okolje in prostor je sodeloval tudi kot vodja ali strokovni sodelavec raziskovalnih aplikativnih nalog ter mednarodnih projektov, ki so se nanašali na metode in postopke v planiranju ter vrednotenje prostorskega razvoja.

V svoji štiridesetletni akademski karieri se je posvečal štirim geografskim področjem. Na začetku svoje kariere je bil del raziskovalne skupine, ki je utirala pot geografskemu preučevanju degradacije okolja. V tem času se je ukvarjal tudi z uporabo kvantitativnih metod in geografskih informacijskih sistemov v geografiji. Tretji sklop njegovih strokovnih in znanstvenih prizadevanj je bil povezan z geografijo prometa ter preučevanjem dostopnosti. S področja geografije prometa je napisal doslej edini visokošolski učbenik v Sloveniji (Geografija prometa: metode in tehnike, 1991). Od druge polovice 90. let 20. stoletja so bila v ospredju njegovega strokovnega zanimanja vprašanja regionalnega razvoja, vrednotenja razvojnih (prostorskih) politik ter razmišljanja o razmerjih med geografijo in planiranjem. Izpostaviti je treba razprave o geografskih pogledih na planerski postopek, predvsem tistega dela, ki se nanaša na analizo (pred planom). Prispevki s tega strokovnega področja so postala klasična študijska literatura za vse študente geografije s specializacijo v prostorsko in regionalno planiranje. Njegovi znanstveni članki so teoretično in filozofsko poglobljeni, tudi provokativni.

Kolega Andrej Černe se je upokojil septembra leta 2016. Za svoje 40-letno prizadevanje na področju geografije, regionalnega in prostorskega planiranja ter drugih strokovnih področij je prejel več priznanj. Leta 1997 je prejel srebrno plaketo, leta 2009 pa zlato plaketo Zveze geografskih društev Slovenije. Senat Filozofske fakultete mu je decembra 2002 podelil Veliko priznanje Filozofske fakultete za dolgoletno pedagoško, znanstveno in strokovno delo ter za pomemben prispevek k razvoju in ugledu geografske stroke ter k razvoju Filozofske fakultete. S hvaležnostjo pa se oziramo predvsem na njegovo delo na področju odnosa geografija-planiranje v teoriji in praksi. Andrej Černe je bil praktično dve desetletji ključni usmerjevalec ljubljanske geografske šole na področju geografskih osnov regionalnega in prostorskega planiranja ter je pomembno vplival na strokovno izoblikovanost številnih diplomantov geografije, ki so danes aktivni na planerskem področju. Skupaj s sodelavci iz drugih fakultet je sooblikoval sistem izobraževanja na Univerzi v Ljubljani za potrebe prostorskega planiranja, katerega pomemben del je tudi Filozofska fakulteta (Oddelek za geografijo) kot matična fakulteta za regionalno planiranje. Prizadeval si je za formalno ureditev statusa geografov-planerjev, ki so tudi po njegovi zaslugi lahko pridobili licenco P.

Slavljenca pa ne poznamo samo po njegovi široki humanistični in družboslovni razgledanosti – v njegovi knjižnici so številna dela s področja filozofije, teorije družbene geografije, urbanizma in arhitekture – ampak tudi kot esteta, ki mu veliko pomeni skladnost elementov v prostoru. Veselimo se prihodnjih skupnih druženj, ki nas bogatijo ter vedno dodajo ščepec novih vidikov v naša razmišljanja in strokovna prizadevanja.

Simon Kušar

Zaslužni prof. dr. Dušan Plut, sedemdesetletnik

V življenju je pomembno puščati odtise. To je bil eden prvih naukov, ki sem se ga naučila od Dušana Pluta, cenjenega profesorja, mentorja in predvsem človeka. Desetletja pozneje se zdi nemogoče na kratko ubesediti vse odtise, ki jih je on sam pustil v znanosti, geografiji, okoljevarstvu in slovenski državi.

V življenju in delu dr. Dušana Pluta izrazito izstopajo tri vzporednice, ki zajemajo pedagoško in raziskovalno delovanje na ljubljanski univerzi, udejstvovanje v javnem življenju ter zasebno življenje, tesno povezano z belokranjskimi koreninami in športno navdušenostjo. Mladost je preživel v Beli krajini, kjer je na črnomaljski gimnaziji maturiral in se nato odpravil na študij v Ljubljano. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je študiral geografijo in zgodovino ter leta 1973 diplomiral z nalogo *Dolina zgoranje Krke*. Po diplomi se je zaposlil na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete in ostal zvest *almi mater* vse do dandanes, čeprav se je leta 2015 upokojil in prejel tudi naziv zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani. Bela krajina pa se ni odrazila le v temi doktorskega raziskovanja (disertacija *Vode v Beli krajini in njihova uporaba: hidrogeografska raziskava Bele krajine*, 1984), temveč je dobila pomembno mesto tudi v mnogih poznejših delih.

Znanstvenoraziskovalni opus dr. Dušana Pluta je izjemno obsežen in se dotika predvsem področij varstva in degradacije okolja, trajnostnega oziroma sonaravnega razvoja, regionalnega razvoja in vodnih virov. Do upokojitve je na matičnem oddelku dolga leta vodil Katedro za varstvo geografskega okolja in programsko skupino *Trajnostni regionalni razvoj Slovenije*. Kot eden najvidnejših raziskovalcev je sodeloval pri mnogih geografskih in interdisciplinarnih projektih, iz njegovega raziskovalnega dela pa je izšla nepregledna množica znanstvenih in strokovnih člankov ter sestavkov za raznovrstne publikacije, objavljene doma in v tujini. Omeniti je treba vsaj 60 znanstvenih člankov in vrsto samostojnih znanstvenih monografij, ki jih je spisal v zadnjih treh desetletjih in kažejo na raznovrstnost njegovih raziskovalnih zanimanj: *Sonaravni razvoj Slovenije – priložnosti in pasti* (2014), *Ekosocializem ali barbarstvo: demokratični ekološki socializem in trajnostni sonaravni razvoj* (2014), *Ljubljana in izzivi sonaravnega razvoja* (2007), *Mesta in sonaravni razvoj: geografske razsežnosti in dileme urbanega sonaravnega razvoja* (2006), *Geografske metode proučevanja degradacije okolja* (2004), *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju* (2004), *Slovenija na križpotju: Slovenija na okoljskorazvojnem in povezovalnem križpotju Evrope* (1997), *Brez izhoda? Svetovni okoljski procesi* (1995), *Entropijska zanka* (1991), *Belokranjske vode* (1988), *Slovenija – zelena dežela ali pustinja?* (1987). Poleg tega je v soavtorstvu spisal tudi znanstveni monografiji *Regionalni viri Slovenije*, *Vodni viri Bele krajine* (2014; soavtorja Tajan Trobec in Barbara Lampič) in *Okoljevarstveni vidiki prostorskega razvoja Slovenije* (2002; soavtorice Metka Špes, Valentina Brečko Grubar in Jelka Hudoklin) ter prispeval k nastanku metodološkega dela *Študija ranljivosti okolja* (2002; v soavtorstvu z Metko Špes, Dejanom Cigaletom, Barbaro Lampič, Karlom Natkom in Alešem Smrekarjem). Za znanstvene dosežke je leta 2017 prejel tudi Melikovo priznanje, najvišje stanovsko priznanje Zveze geografov Slovenije. Zaradi jasnosti in odločnosti njegove misli je bil vedno dobrodošel gost znanstvenih in strokovnih konferenc, okroglih miz, intervjujev in

drugih dogodkov, s katerimi ni le utrjeval mesto in prepoznavnost geografije v znanosti, temveč je skrbel tudi za prenos znanstvenih spoznanj v širšo javnost.

Sodelavci in sodelavke ga poznamo predvsem kot izjemno plodnega pisca, ki je ob rednem delu in zadolžitvah občasno kar hkrati pisal celo več člankov, monografij ali učbenikov. Študenti in študentke so bili vedno veseli temeljne študijske literature v obliki učbenikov, ki jih je spisal praktično za vse predmete na Oddelku za geografijo, pri katerih je izvajal predavanja in seminarje. Njegov prvi univerzitetni učbenik je tako bil *Varstvo geografskega okolja* (1998), ki sta mu sledili *Geografija vodnih virov* (2000) in *Geografija sonaravnega razvoja* (2010), nato pa je skupaj z Darkom Ogrinom spisal še učbenik *Aplikativna fizična geografija Slovenije* (2009) in pred upokojitvijo še učbenik za istoimenski drugostopenjski predmet *Geografija okoljskih virov* (2011). Gre za učbenike, ki še vedno ostajajo aktualno čtivo na prenovljenih bolonjskih študijskih programih prve in druge stopnje. Zaradi širine misli in pripravljenosti na vedno nove izzive je bil tudi med najbolj zaželenimi mentorji na oddelku, kjer je do uspešnega zaključka vodil 12 doktorskih, 13 magistrskih in več kot 200 dodiplomskih študentov in študentk, pri mnogih nalogah pa je bil vključen tudi kot somentor. Kot strokovnjaka za področje okolja in geografije so ga pogosto vabili k sodelovanju pri osnovnošolskih in srednješolskih dejavnostih. Iz teh sodelovanj so izšla tudi soavtorstva pri osnovnošolskih učbenikih za državljansko vzgojo in etiko ter okoljsko vzgojo kot tudi pri učbeniku za geografijo v srednjem izobraževanju.

V univerzitetnem prostoru ni deloval le na Oddelku za geografijo ljubljanske Filozofske fakultete, temveč je izvajal tudi vabljen predavanja na drugih univerzah, predvsem pa je do leta 2016 predaval *Urbano ekologijo* na novem bolonjskem študijskem programu Urbanizma na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo. Kot eden izmed pobudnikov ustanovitve interdisciplinarnega magistrskega in pozneje doktorskega študija Varstva okolja na Univerzi v Ljubljani je bil več let član njegovega Programskega sveta, sonosilec predmeta *Okoljski in sociološki vidiki trajnostnega razvoja* ter soizvajalec predmeta *Interdisciplinarno znanstveno raziskovalno delo*. Na domači fakulteti pa je poleg običajnih zadolžitev visokošolskega učitelja opravljal tudi marsikatero funkcijo. Tako je bil nekaj časa tudi namestnik in predstojnik oddelka, pozneje pa še predsednik Akademskega zbora Filozofske fakultete. Po izvolitvi v rednega profesorja (2002) je leta 2003 prejel Veliko priznanje Filozofske fakultete za pedagoško, znanstveno in strokovno delo, s katerim je fakulteta izpostavila njegov prispevek k razvoju in ugledu geografske stroke ter splošnemu napredku fakultete.

Izjemno pestro je bilo tudi udejstvovanje dr. Dušana Pluta v javnem življenju, kjer je največji odtis pustil kot ustanovni predsednik Zelenih Slovenije in član prvega demokratično izvoljenega Predsedstva Republike Slovenije (1990–1992) ter tudi kot državni svetnik prvega sklica v samostojni državi. Posebej izpostavljen je bil v času političnega in siceršnjega delovanja med osamosvajanjem Slovenije, za kar je leta 1996 prejel najvišje državno odlikovanje Zlati častni znak svobode Republike Slovenije. Ob akademski karieri je vse do danes ostal aktivno vključen v delovanje civilne družbe na področjih trajnostnega razvoja ter varovanja okolja in narave, bil je predsednik Gibanja za trajnostni razvoj Slovenije (2013–2014), od leta 2015 pa je tudi član Sveta za varovanje okolja pri SAZU. Pri tem pa ni nikoli izgubil vezi z domačo Belo krajino, s katero ostaja povezan tudi z delovanjem v belokranjskem društvu za okolje Proteus in v društvu Bela krajina v Ljubljani, prek katerih se še vedno vključuje tudi v usmerjanje razvoja te slovenske pokrajine.

Ves ta čas pa je Dušan Plut predvsem naš cenjeni kolega, ponosen na svojo družino in korenine, živahen sogovornik in zagnan športnik, vedno usmerjen v zmagovalno strategijo. Pripravljen na kompromis, a le na podlagi trdnih argumentov in vedno s končnim ciljem pred očmi. Luciden v analizi in izzivajoč v sintezi. Ob jubileju si njegovi geografski kolegi in kolegice želimo, da nas še dolgo spodbuja in izziva s svojimi prodornimi razmišljanji.

Katja Vintar Mally

POROČILA

Nova doktorica znanosti s področja geografije na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem

Manca Volk Bahun:

Mehanizmi pojavljanja snežnih plazov v slovenskih Alpah
Mechanisms of avalanche occurrence in the Slovenian Alps

Doktorska disertacija: Koper, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za geografijo, 2020, 173 strani

Mentor: dr. Blaž Komac

Somentor: dr. Matija Zorn

Zagovor: 18. 6. 2020

Naslov: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Gosposka ulica 13, 1000 Ljubljana

E-pošta: manca.volk@zrc-sazu.si

Izvleček: Snežni plazovi so naravni pojav, ki je značilen za strma pobočja s snežno odejo in jih najdemo tudi v Sloveniji. Tu v povprečju zahtevajo eno do dve smrtni žrtvi na leto. Po sobivanju s snežnimi plazovi v predindustrijski dobi in zanemarjanju v industrijski dobi, človek danes vse prepegosto posega na plazovita območja. Razumevanje lavinskih napovedi, prepoznavanje problemov in vzorcev pojavljanja je zato izjemnega pomena. V doktorskem delu analiziramo dejavnike za nastanek snežnih plazov ter prostorsko in časovno razporejenosti dogodkov v Sloveniji. Tako bomo lahko bolje razumeli ta pojav in hkrati učinkoviteje upravljali s prostorom.

Ključne besede: geografija, fizična geografija, naravne nesreče, snežni plazovi, lavinski katastrofi, nevarnostni vzorci, Slovenija

Valentina Brečko Grubar

Nova doktorica znanosti s področja geografije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani

Renata Mavri:

Vrednotenje in načrtovanje trajnostnih oblik rekreacije v zavarovanih območjih Slovenije

Evaluation and planning of sustainable forms of recreation in Slovenian protected areas

Doktorska disertacija: Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Študijski program humanistika in družboslovje – geografija, 2020, 297 strani

Mentorica: dr. Irena Mrak

Zagovor: 6. 11. 2020

Naslov: Bukovo 61, 5282 Cerklje ob Krki

E-pošta: renata.mavri@guest.arnes.si

Izvleček: V doktorskem delu so predstavljeni različni vidiki in priporočila za trajnostno načrtovanje rekreacije na prostem v zavarovanih območjih Slovenije, s poudarkom na socialni nosilni zmogljivosti, na primeru Triglavskega narodnega parka in Krajinskega parka Zgornja Idrija. Trajnostno

načrtovanje rekreacije na prostem (na primeru pohodništva, gorskega kolesarjenja, vožnje s štirikolesniki, vožnje z motornimi sanmi in *BASE* skokov) upošteva specifične geografske razmere za posamezne vrste rekreacije na prostem, varovalne režime različnih zavarovanih območij in zakonodajo. Zapisana izhodišča so namenjena oblikovanju priporočil pri načrtovanju razvoja trajnostnih oblik rekreacije na prostem. V doktorskem delu ocenjujemo, predvsem z vidika domačinov in obiskovalcev, katere oblike rekreacije na prostem so v izbranih zavarovanih območjih trajnostne.

Ključne besede: trajnostni razvoj, rekreacija na prostem, socialna nosilna zmogljivost, zavarovana območja, Triglavski narodni park, Slovenija

Lucija Miklič Cvek

Fizičnogeografski laboratorij Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU

Ig, 2019–2020

Fizičnogeografski laboratorij Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU je del Raziskovalne postaje Barje, ki jo je Znanstvenoraziskovalni center Slovenke akademije znanosti in umetnosti postavil na Igu. Raziskovalna postaja je bila uradno odprta 18. aprila 2018, skupaj s postajo pa je bil takrat odprt tudi fizičnogeografski laboratorij, ki je dejansko začel delovati slabo leto kasneje, ko je bil opremljen z osnovno laboratorijsko in varovalno opremo. Proces osnovnega opremljanja in vzpostavljanja laboratorija je bil zaključen leta 2020.

V Raziskovalni postaji Barje danes deluje Biološki inštitut Jovana Hadžija ZRC SAZU, svoje laboratorije pa imata tu, poleg Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, še Inštitut za arheologijo ZRC SAZU in Paleontološki inštitut Ivana Rakovca ZRC SAZU, tu pa je tudi prostor za hrambo manj izposojanih, a vseeno dragocenih knjig knjižnic inštitutov ZRC SAZU ter prostor za skladiščenje publikacij Založbe ZRC.

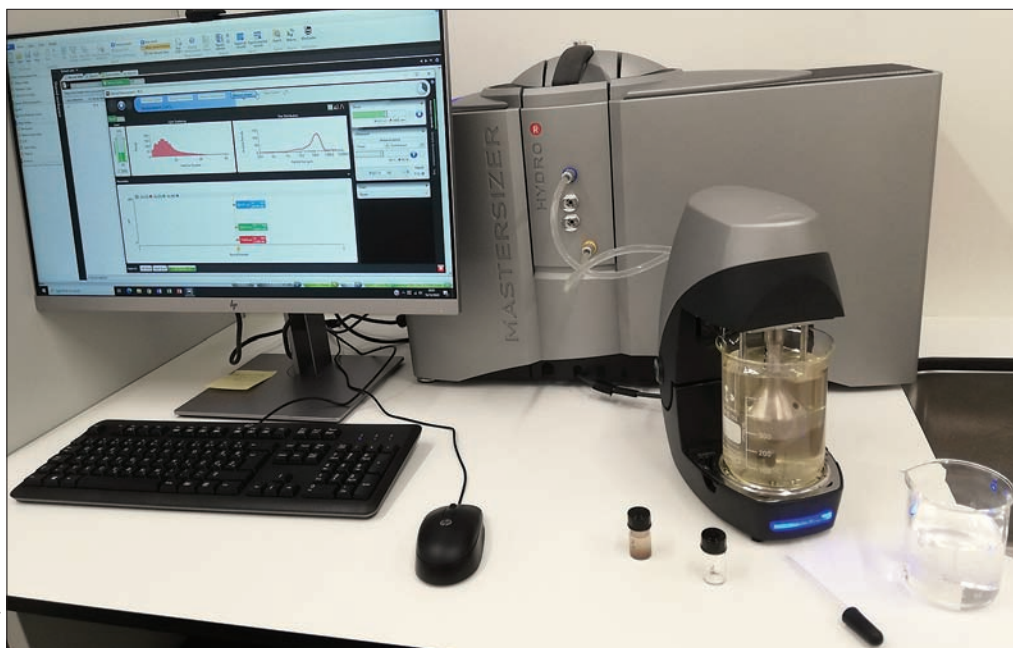
MATEJA FERK

Slika 1: Fizičnogeografski laboratorij je opremljen z digestorijem.

MATEJA ZORN

Slika 2: Osrednji prostor laboratorija s pisarniško opremo in odličnim razgledom na Ljubljansko barje.

MATEJA FERK

Slika 3: Najsodobnejša pridobitev laboratorija je merilec velikostnih frakcij z lasersko difrakcijo.

MATTJA ZORN

Slika 4: S petrografskim polarizacijskim mikroskopom analiziramo mineralne strukture zbruskov kamnin, sedimentov in sige.

MANCA VOLK BAHUN

Slika 5: Vrtalnik za navpično vzorčenje ledu.

Prostorni in sodobni prostori fizičnogeografskega laboratorija obsegajo tri sobe s skupno površino 66,6 m². Osrednji prostor laboratorija je raziskovalni laboratorij z digestorijem (slika 1), ki je opremljen tudi z osnovno pisarniško opremo (slika 2). Drugi dve sobi sta specializirani za pripravo in arhiviranje vzorcev. Ena soba je namenjena preparaciji kamninskih, sedimentnih, vodnih in lednih vzorcev za nadaljnje analize, kar obsega sušenje, sejanje, filtriranje, tehtanje, kemijske analize in drugo. Druga soba pa je namenjena shranjevanju vzorcev, analiziranih v preteklih in potekajočih raziskavah. Tukaj je tudi inštitutska zbirka kamnin, sedimentov in mineralov.

Fizičnogeografski laboratorij je opremljen za analize kamninskih in preperinskih vzorcev ter kemijske analize vode. Analize kamninskih in preperinskih vzorcev izvajamo s pomočjo:

- merilca velikostnih frakcij z lasersko difrakcijo *Malvern (Mastersizer 3000)*; slika 3),
- petrografskim polarizacijskim mikroskopom *Motic (PantheraTEC – EpiPOL)*; slika 4),
- visokoločljivostno tehtnico *G&G (JJ124BC)*,
- sušilno pečjo *Binder*,
- opremo za pripravo vzorcev (različni vrtalniki, terilnice, vialo in podobno) ter
- setvenih sit.

Kemijske analize vode izvajamo s pomočjo:

- digitalnega multimetra za merjenje pH, oksidacijsko-redukcijskega potenciala (*ORP*), prevodnosti (*WTW MULTI 3430*) ter
- fotometra za merjenje koncentracij elementov in spojin (*Macherey Nagel*).

Fizičnogeografski laboratorij hrani tudi opremo za terensko delo in vzorčenje:

- ročni vrtalnik za vrtnanje klastičnih sedimentov ter preperine in prsti (za do 5 m globoke vrtnice),
- akumulatorski udarni vrtalnik *Bosch (GBH 180-LI)*,
- ledni vrtalniki *Bürkle* za horizontalno vzorčenje ledu ter
- ledni vrtalnik narejen po meri za navpično vzorčenje ledu (slika 5).

Storitve in infrastruktura laboratorija so v največji meri namenjene raziskovalcem inštituta, a je oprema na voljo tudi raziskovalcem in študentom, ki na inštitutu gostujejo, ter drugim raziskovalcem po predhodnem dogovoru.

Več informacij je na voljo na spletni strani: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/strani/fizicno-geografski-laboratorij>.

Mateja Ferk, Matija Zorn

NAVODILA**NAVODILA AVTORJEM ZA PRIPRAVO PRISPEVKOV
V GEOGRAFSKEM VESTNIKU****1 Uvod**

Na temelju zahtev Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Poslovnika o delu uredništva revije in odločitev uredniškega odbora Geografskega vestnika so nastala spodnja navodila o pripravi člankov za Geografski vestnik.

2 Usmeritev revije

Geografski vestnik je znanstvena revija Zveze geografov Slovenije. Namenjen je predstavitvi raziskovalnih dosežkov z vseh področij geografije in sorodnih strok. Izhaja od leta 1925. Od leta 2000 izhaja dvakrat letno v tiskani in elektronski obliki na medmrežju (<http://zgs.zrc-sazu.si/gv/>; <http://ojs.zrc-sazu.si/gv/>).

V prvem, osrednjem delu revije se objavljajo članki, razporejeni v štiri sklope oziroma rubrike. To so *Razprave*, kjer so objavljeni daljši, praviloma izvorni znanstveni članki, *Razgledi*, kamor so uvrščeni krajši, praviloma pregledni znanstveni članki, *Metode*, kjer so objavljeni članki, izraziteje usmerjeni v predstavitev znanstvenih metod in tehnik, ter občasna rubrika *Polemike* s članki o pogledih na geografijo.

V drugem delu revije se objavljajo informativni prispevki, razdeljeni v štiri rubrike: *Književnost*, *Kronika*, *Zborovanja* in *Poročila*. V *Književnosti* so najprej predstavljene slovenske knjige, nato slovenske revije, potem pa še tuje knjige in revije. V rubrikah *Kronika* in *Zborovanja* so prispevki razporejeni časovno. V rubriki *Poročila* je najprej predstavljeno delo geografskih ustanov po abecednem redu njihovih imen, nato pa sledijo še druga poročila.

Na koncu revije so objavljena *Navodila avtorjem za pripravo prispevkov v Geografskem vestniku*.

3 Sestavine članka

Članki so lahko oddani v slovenskem jeziku ali dvojezično, enakovredno v slovenskem in angleškem jeziku.

Članki v slovenskem jeziku morajo imeti naslednje sestavine:

- glavni naslov članka,
- avtorjev predlog rubrike (avtor naj navede, v kateri rubriki (*Razprave*, *Razgledi*, *Metode*, *Polemike*) želi objaviti svoj članek),
- ime in priimek avtorja,
- avtorjev znanstveni naziv, če ga ima (dr. ali mag.),
- avtorjev poštni naslov brez krajšav ustanov ali navajanja kratic (na primer: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija),
- avtorjev elektronski naslov in ORCID,
- izvleček v enem odstavku (skupaj s presledki do 800 znakov),
- ključne besede (do 8 besed),
- title (angleški prevod naslova prispevka),
- abstract (angleški prevod slovenskega izvlečka),
- key words (angleški prevod ključnih besed),

- članek (skupaj s presledki (brez literature in angleškega povzetka) do 30.000 znakov za *Razprave* oziroma do 20.000 znakov za *Razglede*, *Metode* in *Polemike*),
- summary (povzetek članka v angleškem jeziku, skupaj s presledki od 4000 do 8000 znakov, ime prevajalca),
- slikovne priloge.

Dvojezični članki so napisani enakovredno v angleškem in slovenskem jeziku. Ti članki ne potrebujejo povzetka. Za pisanje člankov v angleškem jeziku glej poglavje 3 v prevodu navodil.

Članek naj ima naslove poglavij označene z arabskimi števčkami (na primer 1 Uvod, 2 Metodologija, 3 Terminologija). Razdelitev prispevka na poglavja je obvezna, podpoglavja pa naj avtor uporabi le izjemoma. Zaželeno je, da ima članek poglavji Uvod in Sklep. Obvezno zadnje poglavje je Viri in literatura.

4 Besedilo

Naslovi člankov naj bodo čim krajši.

Digitalni zapis besedila naj bo povsem enostaven, brez vsakršnega oblikovanja, poravnave desne roba, deljenja besed, podčrtavanja in podobnega. Avtor naj označi le krepki (**bold**) in ležeči (*italic*) tisk. Ležeči tisk je namenjen zapisu besed v tujih jezikih (na primer latinščini ali angleščini). Besedilo naj bo v celoti izpisano z malimi črkami (razen velikih začetnic, seveda), brez nepotrebnih krajšav, okrajšav in kratic. Uporabite pisavo Times New Roman z velikostjo 10. Razmik med vrsticami naj bo enojen.

Pisanje opomb pod črto ali na koncu strani ni dovoljeno.

Pri številih, večjih od 9999, se za ločevanje milijonic in tisočic uporabljajo pike (na primer 12.535 ali 1.312.500).

Pri pisanju merila zemljevida se dvopičje piše nestično, torej s presledkom pred in za dvopičjem (na primer 1 : 100.000).

Med številkami in notami je presledek (na primer 125 m, 33,4 %), med številom in oznako za potenco ali indeks števila pa presledka ni (na primer 12³, km², a₃, 15° C).

Znaki pri računskih operacijah se pišejo nestično, razen oklepajev (na primer $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$).

Bolj zapletene računske enačbe in podobno morajo biti zapisani z modulom za enačbe (*Equation*) v programu Word.

Avtor naj pazi na zmerno uporabo tujk in naj jih tam, kjer je mogoče, zamenja s slovenskimi izrazi (na primer: klima/podnebnje, masa/gmota, material/gradivo, karta/zemljevid, varianta/različica, vegetacija/rastje, maksimum/višek, kvaliteta/kakovost, nivo/raven, lokalni/krajevni, kontinentalni/celinski, centralni/srednji, orientirani/usmerjeni, mediteranski/sredozemski); znanstvena raven člankov namreč ni v nikakršni povezavi z deležem tujk. Izogiba naj se uporabi glagola znašati (na primer namesto »višina znaša 50 m« uporabite »višina je 50 m«), nahajati se (na primer namesto »stavba se nahaja« uporabiti »stavba je« ali »stavba stoji«).

Preglednica: Najpomembnejše prvine preloma revije Geografski vestnik.

format	B5
širina ogledala (širina besedila strani)	134 mm
višina zunanjega ogledala (med zgornjo in spodnjo črto strani)	200 mm
višina notranjega ogledala (višina besedila strani)	188 mm
širina stolpca na strani	64 mm
razmik med stolpcema na strani	6 mm
razmerje širina : višina zunanjega ogledala	1 : 1,5
največje število vrstic na strani	49
največje število znakov v vrstici	100
največje število stolpcev na strani	2
povprečno število znakov na strani	4000

5 Citiranje v članku

Avtor naj pri citiranju med besedilom navede priimek avtorja, letnico ter po potrebi številko strani. Več citatov se loči s podpičjem in razvrsti po letnicah, navedbo strani pa se od priimka avtorja in letnice loči z vejico, na primer: (Melik 1955, 11) ali (Melik, Ilešič in Vrišer 1963, 12; Kokole 1974, 7–8). Če ima citirano delo več kot tri avtorje, se citira le prvega avtorja, na primer (Melik s sodelavci 1956, 217).

Enote v poglavju *Viri in literatura* naj bodo navedene po abecednem redu priimkov avtorjev, enote istega avtorja pa razvrščene po letnicah. Če je v seznamu več enot istega avtorja iz istega leta, se letnicam dodajo črke (na primer 1999a; 1999b). Zapis vsake citirane enote skladno s slovenskim pravopisom sestavljajo trije stavki. V prvem stavku sta navedena avtor in letnica izida (če je avtorjev več, so ločeni z vejico, z vejico sta ločena tudi priimek avtorja in začetnica njegovega imena, med začetnico avtorja in letnico ni vejice), sledi dvopičje, za njim pa naslov in morebitni podnaslov, ki sta ločena z vejico. Če je citirana enota članek, se v drugem stavku navede publikacija, v kateri je članek natisnjen, če pa je enota samostojna knjiga iz zbirke, se v drugem stavku navede ime zbirke. Če je enota samostojna knjiga, drugega stavka ni. Izdajatelj, založnik in strani se ne navaja. Če enota ni tiskana, se v drugem stavku navede vrsta enote (na primer elaborat, diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo), za vejico pa še ustanova, ki hrani to enoto. V tretjem stavku se za tiskane enote navede kraj izdaje, za netiskane pa kraj hranjenja. Pri člankih se kraja ne navaja. Pri navajanju literature, ki ima številčno oznako DOI (*Digital Object Identifier*), je treba na koncu navedbe dodati tudi to. Številke DOI so dodeljene posameznim člankom serijskih publikacij, prispevkom v monografijah in knjigam. Številko DOI najdete v samih člankih in knjigah, oziroma na spletni strani <http://www.crossref.org/guestquery>. DOI mora biti zapišan na sledeči način: DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205> (glej primer v nadaljevanju).

Nekaj primerov (ločila so uporabljena skladno s slovenskim pravopisom):

- 1) za članke v revijah:
 - Melik, A. 1955a: Kraška polja Slovenije v pleistocenu. Dela Inštituta za geografijo 3.
 - Melik, A. 1955b: Nekaj glacioloških opažanj iz Zgornje Doline. Geografski zbornik 5.
 - Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205>
 - Geršič, M., Komac, B. 2014: Geografski opus Rudolfa Badjure. *Geografski vestnik* 86-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV86205>
- 2) za poglavja v monografijah ali članke v zbornikih:
 - Lovrenčak, F. 1996: Pedogeografska regionalizacija Spodnjega Podravja s Prlekijo. Spodnje Podravje s Prlekijo, 17. zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana.
 - Mihevc, B. 1998: Slovenija na starejših zemljevidih. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
 - Hrvatina, M., Perko, D., Komac, B., Zorn, M. 2006: Slovenia. Soil Erosion in Europe. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/0470859202.ch25>
 - Komac, B., Zorn, M. 2010: Statistično modeliranje plazovitosti v državnem merilu. Od razumevanja do upravljanja, Naravne nesreče 1. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545642>
- 3) za monografije:
 - Natek, K., Natek, M. 1998: Slovenija, Geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije. Ljubljana.
 - Fridl, J., Kladnik, D., Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1998: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
 - Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
 - Oštir, K. 2006: Daljinsko zaznavanje. Ljubljana.
 - Zorn, M., Komac, B. 2008: Zemeljski plazovi v Sloveniji. Georitem 8. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545505>
- 4) za elaborate, diplomska, magistrska, doktorska dela ipd.:
 - Richter, D. 1998: Metamorfne kamnine v okolici Velikega Tinja. Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor.

• Šifrer, M. 1997: Površje v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana. V kolikor citirate vire brez avtorjev in kartografske vire, jih navedite takole:

- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji, 1991 – končni podatki. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1993.
- Digitalni model višin 12,5. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2005.
- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000, list Brežice. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 1998.
- Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Sv. Agata, list A02. Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana, 1823–1869.
- Buser, S. 1986a: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, list Tolmin in Videm (Udine). Zvezni geološki zavod. Beograd.
- Buser, S. 1986b: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, tolmač lista Tolmin in Videm (Udine). Zvezni geološki zavod. Beograd.

Avtorji vse pogosteje citirajo vire z medmrežja. Če sta znana avtor in/ali naslov citirane enote, potem se jo navede takole (datum v oklepaju pomeni čas ogleda medmrežne strani):

- Vilhar, U. 2010: Fenološka opazovanja v okviru Intenzivnega spremljanja stanja gozdnih ekosistemov. Medmrežje: http://www.gozdis.si/impisi/delavnice/Fenoloska%20opazovanja_Vilhar.pdf (19. 2. 2010).
- eGradiva, 2010. Medmrežje: <http://www.egradiva.si/> (11. 2. 2010).

Če avtor ni poznan, se navede le:

- Medmrežje: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Če se navaja več enot z medmrežja, se doda še številko:
- Medmrežje 1: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Medmrežje 2: <http://zgs.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

Med besedilom se v prvem primeru navede avtorja, na primer (Vilhar 2010), v drugem primeru pa le medmrežje, na primer (Medmrežje 2).

Zakone se citira v naslednji obliki (ime zakona, številka uradnega lista, kraj izida), na primer:

- Zakon o kmetijskih zemljiščih. Uradni list Republike Slovenije 59/1996. Ljubljana.
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami. Uradni list Republike Slovenije 64/1994, 33/2000, 87/2001, 41/2004, 28/2006 in 51/2006. Ljubljana.

Če ima zakon dopolnitve, je treba navesti tudi te. Med besedilom se zakon navaja s celim imenom, če gre za krajše ime, ali pa z nekaj prvimi besedami in tremi pikami, če gre za daljše ime. Na primer (Zakon o kmetijskih zemljiščih 1996) ali (Zakon o varstvu ... 1994).

V poglavju *Viri in literatura* morajo biti navedena vsa dela, citirana v prispevku, ostalih, necitiranih del pa naj avtor ne navaja.

Avtorji naj upoštevajo tudi navodila za navajanje virov lastnika podatkov ali posrednika, če jih le-ta določa, a naj jih kar se da prilagodijo zahtevam revije. Primer: Geodetska uprava Republike Slovenije ima navodila za navajanje virov določena v dokumentu »Pogoji uporabe geodetskih podatkov« (http://e-prostor.gov.si/fileadmin/narocanje/pogoji_uporabe_podpisani.pdf).

Avtorji so v svojih člankih dolžni citirati sorodne, že objavljene članke v Geografskem vestniku.

6 Preglednice in slike v članku

Vse preglednice v članku so oštevilčene in imajo svoje naslove (uporaba funkcije za avtomatsko označevanje in oštevilčevanje ni dovoljena). Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

- Preglednica 1: Število prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.
- Preglednica 2: Spreminjanje povprečne temperature zraka v Ljubljani (Velkavrh 2009).

Preglednice naj bodo oblikovane čim bolj preprosto, brez senčenj, z enotnimi obrobami, brez krajšanja besedil znotraj preglednice. Preglednice naj ne bodo preobsežne, tako da jih je mogoče postaviti

na eno stran in da so berljive. V preglednicah ne uporabljajte velikih začetnic, razen če to zahteva prapovpis (na primer zapis zemljepisnih ali lastnih imen).

Vse slike (fotografije, zemljevidi, grafi in podobno) v prispevku so oštevilčene enotno in imajo svoje naslove (uporaba funkcije za avtomatsko označevanje in oštevilčevanje ni dovoljena). Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

- Slika 1: Rast števila prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.
- Slika 2: Izsek topografske karte v merilu 1 : 25.000, list Kranj.

Slike so lahko široke točno 134 mm (cela širina strani) ali 64 mm (pol širine, 1 stolpec), visoke pa največ 200 mm.

Zemljevidi naj bodo brez naslova, ker je naveden že v podnapisu. Za legendo zemljevida je treba uporabiti tip pisave Times New Roman velikosti 8 pik, za kolofon pa isto vrsto pisave velikosti 6 pik. V kolofonu naj so po vrsti od zgoraj navzdol navedeni: merilo (le grafično), avtor vsebine, kartograf, vir in ustanova oziroma nosilec avtorskih pravic. Pri izdelavi zemljevidov si lahko pomagate s predlogami in primerom pravilno oddanega zemljevida na medmrežni strani Geografskega vestnika: <http://zgs.zrc-sazu.si/gv>. Pri izbiri in določanju barv za slikovne priloge uporabite zapis CMYK in ne RGB oziroma drugih.

Slikovno gradivo (zemljevidi, sheme in podobno) naj bo v formatih .ai ali .cdr, fotografije pa v formatih .tif ali .jpg.

Pri tistih zemljevidih in shemah, izdelanih s programom ArcGIS, kjer so poleg vektorskih slojev kot podlaga uporabljeni tudi rastrski sloji (na primer .tif reliefa, letalskega ali satelitskega posnetka in podobno), oddajte tri ločene datoteke. V prvi naj bodo samo vektorski sloji z izključeno morebitno prosojnostjo poligonov skupaj z legendo in kolofonom (izvoz v formatu .ai), v drugi samo rastrska podlaga (izvoz v formatu .tif), v tretji, kontrolni datoteki pa vektorski in rastrski sloji skupaj, tako kot naj bi bil videti končni zemljevid v reviji (izvoz v formatu .jpg). V kolikor kateri od slojev potrebuje prosojnost, navedite odstotek le-te ob oddaji članka.

Pri zemljevidih in shemah, izdelanih v programih CorelDraw ali Adobe Illustrator, oddajte dve ločeni datoteki; poleg originalnega zapisa (format .cdr ali .ai) dodajte še datoteko, ki prikazuje, kako naj bo videti slika (format .jpg).

Grafi naj bodo izdelani s programoma Excel ali Corel Draw. Excelove datoteke morajo poleg izrisanega grafa vsebovati tudi preglednico z vsemi podatki za njegovo izdelavo.

Fotografije mora avtor oddati v digitalni rastrski obliki z ločljivostjo vsaj 120 pik na cm oziroma 300 pik na palec, najbolje v formatu .tif ali .jpg, kar pomeni približno 1600 pik na celo širino strani v reviji.

Slike, ki prikazujejo računalniški zaslon, morajo biti narejene pri največji možni ločljivosti zaslona (ločljivost uredimo v: *Nadzorna plošča\Vs elementi nadzorne plošče\Zaslon\Ločljivost zaslona* oziroma *Control Panel\All Control Panel Items\Display\Screen Resolution*). Sliko se nato preprosto naredi s pritiskom tipke *print screen*, prilepi v izbran grafični program (na primer Slikar, *Paint*) in shrani kot .tif. Pri tem se slike ne sme povečati ali pomanjšati oziroma ji spremeniti ločljivosti. Po želji lahko uporabite tudi ustrezne programe za zajem zaslona in shranite sliko v zapisu .tif.

Za slikovne priloge, za katere avtor nima avtorskih pravic, mora avtor od lastnika avtorskih pravic pridobiti dovoljenje za objavo. Avtor naj ob podnapisu k fotografijam dopiše tudi avtorja slike, po potrebi pa tudi citat oziroma vir, ki je naveden kot enota v *Virih in literaturi*. Med besedilo v Wordovi datoteki avtor vpiše le naslov slike in po potrebi ime in priimek avtorja slike (fotografije), samo sliko pa odda v ločeni datoteki.

7 Ostali prispevki v reviji

Prispevki za rubrike *Književnost*, *Kronika*, *Zborovanja* in *Poročila* naj skupaj s presledki ne presežajo 8000 znakov. Prispevki so lahko opremljeni s slikami, ki imajo po potrebi lahko podnapise.

Pri predstavitvi publikacij morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj in leto izida, ime izdajatelja in založnika, število strani, po možnosti število zemljevidov, fotografij, slik, preglednic in podobnega ter obvezno še ISBN oziroma ISSN.

Pri dogodkih morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj, država in datum.

Člankom ob sedemdesetletnici ali smrti pomembnejših geografov je treba priložiti tudi njihovo fotografijo v digitalni obliki z ustrežno ločljivostjo.

Pri poročilih o delu naj naslovu prispevka sledi naslov ustanove in po možnosti naslov njene predstavitve na medmrežju.

8 Sprejemanje člankov

Avtor naj prispevek odda zapisan s programom Word.

Wordov dokument naj avtor naslovi s svojim priimkom (na primer: novak.doc), slikovne priloge pa s priimkom in številko priloge, ki ustreza vrstnemu redu prilog med besedilom (na primer: novak01.tif, novak02.cdr, novak12.ai, novak17.xls). Slikovno gradivo ne sme biti vključeno v Wordovo datoteko.

Če ima avtor zaradi velikosti slikovnih prilog težave s pošiljanjem prispevka po elektronski pošti, naj se pravočasno obrne na uredništvo za dogovor o najprimernejšem načinu oddaje prispevka.

Avtorji člankov morajo priložiti preslikano (prepisano), izpolnjeno in podpisano Prijavnico. Prijavnica nadomešča spremni dopis in avtorsko pogodbo. Prijavnica je na voljo tudi na medmrežni strani Geografskega vestnika (<http://zgs.zrc-sazu.si/gv>).

Avtor z oddajo prispevka avtomatično potrjuje, da je seznanjen s pravili objave in da se z njimi v celoti strinja, vključno z delom, ki se nanaša na avtorske pravice.

Datum prejetja članka je v reviji objavljen za angleškim prevodom izvlečka in ključnih besed.

Avtor sam poskrbi za profesionalni prevod izvlečka, ključnih besed in povzetka svojega članka ter obvezno navede ime in priimek prevajalca.

Če avtor odda lektorirano besedilo, naj navede tudi ime in priimek lektorja. Če je besedilo jezikovno slabo, ga uredništvo lahko vrne avtorju, ki poskrbi za profesionalno lektoriranje svojega besedila.

Avtorji morajo za slikovne priloge, za katere nimajo avtorskih pravic, priložiti fotokopijo dovoljenja za objavo, ki so ga pridobili od lastnika avtorskih pravic.

Avtorji naj prispevke oddajo prek sistema *Open Journal Systems* na spletni strani <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>, ali pa jih pošiljajo na naslov urednika:

Matija Zorn

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

1000 Ljubljana

e-pošta: matija.zorn@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 63 48

Če avtor odda prispevek prek sistema *Open Journal Systems*, naj pred oddajo članka prebere tudi navodila na medmrežni strani <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>, kjer je poleg splošnih oblikovnih navodil zapisano tudi, kako zagotoviti anonimnost pri recenzentskem postopku ter kako oblikovati članek, da bo ustrezal zahtevam sistema *Open Journal Systems*. Avtorji naj bodo pri oddaji prek sistem *Open Journal Systems* pozorni, saj v Wordovi datoteki ne smejo zapisati svojih imen in naslovov. Izvleček, ključne besede ter viri in literatura se oddaja tudi v posebna polja ob oddaji članka.

PRIJAVNICA

Avtor

ime: _____

priimek: _____

naslov: _____

prijavljam prispevek z naslovom: _____

za objavo v reviji Geografski vestnik in potrjujem, da se strinjam s pravili objavljanja v reviji Geografski vestnik, ki so navedena v Navodilih avtorjem za pripravo prispevkov v zadnjem natisnjemem Geografskem vestniku.

Datum: _____

Podpis: _____

OBRAZEC ZA RECENZIJO ČLANKOV V GEOGRAFSKEM VESTNIKU

1. Naslov članka: _____

2. Ocena članka:

Ali je naslov članka dovolj jasen?	ne	delno	da
Ali naslov članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali izvleček članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali so ključne besede članka ustrezno izbrane?	ne	delno	da
Ali uvodno poglavje članka jasno predstavi cilje raziskave?	ne	delno	da
Ali so metode dela v članku predstavljene dovolj natančno?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti metod raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali sklepno poglavje članka jasno predstavi rezultate raziskave?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti rezultatov raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali povzetek članka, ki bo preveden, ustrezno povzema vsebino članka?	ne	delno	da
Kakšna je raven jasnosti besedila članka?	nizka	srednja	visoka
Ali je seznam citiranih enot v članku ustrezen?	ne	delno	da
Katere preglednice v članku niso nujne?	številka: _____		
Katere slike v članku niso nujne?	številka: _____		

3. Sklepna ocena:

Članek ni primeren za objavo	☐
Članek je primeren za objavo z večjimi popravki	☐
Članek je primeren za objavo z manjšimi popravki	☐
Članek je primeren za objavo brez popravkov	☐

4. Rubrika in COBISS oznaka:

Najprimernejša rubrika za članek je:	Razprave	Razgledi	Metode
Najprimernejša COBISS oznaka za članek je:	1.01 (izvirni znanstveni)		
	1.02 (pregledni znanstveni)		
	1.03 (kratki znanstveni)		
	1.04 (strokovni)		

5. Krajše opombe ocenjevalca:

6. Priloga z opombami ocenjevalca za popravke članka: ne da

7. Datum ocene: _____

8. Podpis ocenjevalca: _____

9 Recenziranje člankov

Članki za rubrike *Razprave*, *Razgledi*, *Metode* in *Polemike* se recenzirajo. Recenzentski postopek je anonimen. Recenzijo opravijo ustrezni strokovnjaki, le članke v rubriki *Polemike* opravijo izključno člani uredniškega odbora. Recenzent prejme članek brez navedbe avtorja članka, avtor članka pa prejme recenzijo brez navedbe recenzenta. Če recenzija ne zahteva popravkov ali dopolnitve članka, se avtorju članka recenzij ne pošlje. Uredništvo lahko na predlog urednika ali recenzenta zavrne objavo prispevka.

10 Avtorske pravice

Za avtorsko delo, poslano za objavo v Geografski vestnik, vse moralne avtorske pravice pripadajo avtorju, materialne avtorske pravice reproduciranja in distribuiranja v Republiki Sloveniji in v drugih državah pa avtor brezplačno, enkrat za vselej, za vse primere, za neomejene naklade in za vse analogne in digitalne medije neizključno prenese na izdajateljico.

Če avtorsko delo ni v skladu z navodili za objavo, avtor dovoljuje izdajateljici, da avtorsko delo po svoji presoji ustrezno prilagodi.

Izdajateljica poskrbi, da se vsi prispevki s pozitivno recenzijo, če so zagotovljena sredstva za tisk, objavijo v Geografskem vestniku, praviloma v skladu z vrstnim redom prispetja prispevkov in v skladu z enakomerno razporeditvijo prispevkov po rubrikah. Naročeni prispevki se lahko objavijo ne glede na datum prispetja.

Članki v reviji Geografski vestnik niso honorirani.

Avtorju pripada 1 brezplačen izvod publikacije.

11 Naročanje

Geografski vestnik lahko naročite pri upravniku revije. Pisno naročilo mora vsebovati izjavo o naročanju revije do pisnega preklica ter podatke o imenu in naslovu naročnika, za pravne osebe pa tudi podatek o identifikacijski številki za DDV.

Naslov upravnika:

Rok Ciglič

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

1000 Ljubljana

e-pošta: rok.ciglic@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 63 65

INSTRUCTIONS TO AUTHORS FOR THE PREPARATION OF ARTICLES FOR *GEOGRAFSKI VESTNIK* (GEOGRAPHICAL BULLETIN)

(translated by DEKS, d. o. o.)

1 Introduction

The following instructions for preparing English-language submissions for *Geografski vestnik* are based on the requirements of the Slovenian Ministry of Education, Science and Sport, the Slovenian Research Agency, the Rules of Procedure for Journal Editorship, and decisions by the editorial board of *Geografski vestnik*.

2 Journal orientation

Geografski vestnik is the research journal of the Association of Slovenian Geographers. It is dedicated to presenting research findings in all areas of geography and related disciplines. It has been published since 1925. Since 2000 it has been issued twice a year in print format and electronically on the Internet (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>; <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>).

The first and main part of the journal contains articles organized into four sections. These are *Papers*, which includes lengthier, primarily research articles, *Reviews*, which includes shorter, generally survey articles, *Methods*, which includes articles clearly oriented toward presenting research methods and techniques, and *Polemics*, with articles about viewpoints on geography.

The second part of the journal contains informative articles organized into four sections: *Literature*, *Chronicle*, *Meetings*, and *Reports*. The *Literature* section presents Slovenian books, followed by Slovenian journals, and then foreign books and journals. In *Chronicle* and *Meetings*, the material is presented chronologically. The *Reports* section first presents the work of geographical institutions in alphabetical order (by name), followed by other reports. The »Instructions to authors for the preparation of articles for *Geografski vestnik* (Geographical Bulletin)« appear at the end of the journal.

3 Parts of an article

Articles must contain the following parts:

- The main title of the article;
- The author's suggestion for the section (the author should state which section – *Papers*, *Reviews*, *Methods*, or *Polemics* – the article is intended for);
- The author's full name;
- The author's degree, if he or she has one (e.g., PhD, MA, etc.);
- The author's mailing address, giving the institution name in full and without abbreviations (e.g., Department of Geography, Indiana University, Student Building 120, 701 E. Kirkwood Avenue, Bloomington, IN 47405-7100 USA);
- The author's e-mail address and ORCID;
- A one-paragraph abstract (up to 800 characters including spaces);
- Key words (up to eight);
- A Slovenian title (a Slovenian translation of the article title);
- A Slovenian abstract (a Slovenian translation of the article abstract);
- A Slovenian key words (a Slovenian translation of the article key words);

- The article (up to 30,000 characters with spaces (without references and summary) for *Papers*, or up to 20,000 characters with spaces for *Reviews*, *Methods*, or *Polemics*);
- A Slovenian summary (4,000–8,000 characters with spaces, and the name of the Slovenian translator);
- Figures.

The sections of the article should be numbered using Arabic numerals (e.g., 1 Introduction, 2 Methodology, 3 Terminology). Articles must be divided into sections, and only exceptionally into subsections. The article should have sections titled »Introduction« and »Conclusion.« The last section must be »References.«

4 Text

Titles of articles should be as brief as possible.

The electronic version of the text should be completely plain, without any kind of special formatting, without full justification, without hyphenation, underlining, and so on. Only **bold** and *italic* should be used to mark text. Italic text is reserved for words in foreign languages (e.g., Latin, etc.). The entire text should use sentence-style capitalization without unnecessary abbreviations and acronyms. Use Times New Roman, font size 10. Line spacing must be set to single.

Footnotes and endnotes are not permitted.

For numbers greater than 999, use a comma to separate thousands, millions, etc. (e.g., 5,284).

Write the scale of maps with a colon with no space on either side (e.g., 1 : 100,000).

A space should stand between numbers and units (e.g., 125 m, 15 °C), but not between numbers and exponents, index numbers, or percentages (e.g., 12³, km², a₅, 33.4%).

Signs for mathematical operations are written with spaces on either side, except for parentheses; for example, $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$.

More complicated formulas and so on must be written using the equation editor in Word.

Table: The most important formatting elements for Geografski vestnik.

Paper size	B5
Print space width	134 mm
Print space height with headers and footers	200 mm
Print space height without headers and footers	188 mm
Column width	64 mm
Column spacing	6 mm
Width vs. height ratio of print space with headers and footers	1 : 1.5
Maximum lines per page	49
Maximum characters per line	100
Maximum columns per page	2
Average characters per page	4,000

5 Citing sources

For in-text citations, cite the author's last name, the year of publication, and the pagination as necessary. Multiple citations are separated by a semicolon and ordered by year, and page numbers are separated from the author and year by a comma; for example, (Melik 1955, 11) or (Melik, Ilešič and Vrišer 1963, 12; Kokole 1974, 7–8). If a cited work has more than three authors, only the first author is cited; for example, (Melik et al. 1956, 217).

Works in the »References« section should be alphabetized by authors' last names, and works by the same author ordered by year. If the list contains multiple works by the same author with the same year, a letter is added to the year (e.g., 1999a; 1999b). Each work cited is arranged into three »sentences« following Slovenian rules. The first »sentence« starts with the author's name and the year of publication (if there is more than one author, they are separated by a comma; a comma also separates the last name of an author and the initial of his or her first name, and there is no comma between the author's initial and the year) followed by a colon and the article title and any subtitle (separated by a comma). If the work cited is an article, the second »sentence« contains the name of the publication that it appears in, and, if the cited unit is a separate book in a series, the second »sentence« states the name of the series. If the work cited is an independent book, there is no second »sentence.« The publisher, press, and pagination are not cited. If the work is unpublished, the second »sentence« states the type of work (e.g., report, bachelor's thesis, master's thesis, doctoral dissertation), followed by a comma and the name of the institution where the work is held. In the third »sentence« the place of publication is given for published works, and the place the work is held for unpublished works. Places are not cited for articles. When citing works with a DOI (Digital Object Identifier) it is also necessary to add the DOI number at the end. DOI numbers are assigned to individual periodical articles and to chapters in books. The DOI number can be found in the articles and books themselves or at the website <http://www.crossref.org/guestquery>. The DOI must be written as follows: DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205> (see the example below).

Some examples:

1) Journal articles:

- Williams, C. H. 1999: The communal defence of threatened environments and identities. *Geografski vestnik* 71.
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/AGS49205>
- Geršič, M., Komac, B. 2014: The complete geographical works of Rudolf Badjura. *Geografski vestnik* 86-2. DOI: <https://doi.org/10.3986/GV86205>

2) Chapters in books:

- Hrvatin, M., Perko, D., Komac, B., Zorn, M. 2006: Slovenia. Soil Erosion in Europe. Chichester. DOI: <https://doi.org/10.1002/0470859202.ch25>
- Zorn, M. 2011: Soil erosion of flysch soil on different land use under submediterranean climate. *Soil Erosion: Causes, Processes and Effects*. New York.

3) Books:

- Natek, K. 2001: *Discover Slovenia*. Ljubljana
- Zupan Hajna, N. 2003: *Incomplete Solution: Weathering of Cave Walls and the Production, Transport and Deposition of Carbonate Fines*. Ljubljana.
- Zorn, M., Komac, B. 2008: *Landslides in Slovenia*. *Georitem* 8. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612545505>

4) Reports, theses and dissertations, etc.:

- Richter, D. 1998: *Metamorphic Rocks in the Surrounding of Veliko Tinje*. Bachelor's thesis, Faculty of education, University of Maribor. Maribor.
- Šifrer, M. 1997: *Relief in Slovenia*. Report, Anton Melik Geographical Institute ZRC SAZU. Ljubljana.

Sources without authors and cartographic sources must be cited in the following form:

- Census of population, households, dwellings and agricultural holdings in Slovenia 1991 – final data. Institute of statistics of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1993.
- Digital Elevation Model 12,5. Surveying and mapping authority of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 2005.
- National Topographic Map of the Republic of Slovenia 1 : 25,000, sheet Brežice. Surveying and mapping authority of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1998.

- Der franziszeische Kataster für Krain, cadastral municipality St. Agtha, sheet A02. Archives of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1823–1869.
- Buser, S. 1986a: Basic geological map of SFRY 1 : 100,000, sheet Tolmin and Videm (Udine). Federal geological survey. Beograd.
- Buser, S. 1986b: Basic geological map of SFRY 1 : 100,000, interpreter of sheet Tolmin and Videm (Udine). Federal geological survey. Beograd.

Authors are increasingly citing Internet sources. If the author and title of a cited work are known, cite them like this (the date in parentheses refers to the date the webpage was viewed):

- Vilhar, U. 2010: Phenological Observation in the Framework of Intensive Monitoring of Forest Ecosystems. Internet: http://www.gozdis.si/impsi/delavnice/Fenoloska%20opazovanja_Vilhar.pdf (19. 2. 2010).
- eLearning, 2012. Internet: <http://www.elearningeuropa.info> (22. 11. 2012).

If the author is unknown, cite only:

- Internet: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

If citing more than one work from the Internet, add a number:

- Internet 1: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Internet 2: <http://zgs.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

In the text itself, cite the author when known; for example, (Vilhar 2010). When the author is unknown, cite »Internet« only; for example, (Internet 2).

Cite legislation in the following format (name of legislation, name of publication, place of publication); for example:

- Agricultural Land Act. Official Gazette of the Republic of Slovenia 59/1996. Ljubljana.
- Act on Protection against Natural and Other Disasters. Official Gazette of the Republic of Slovenia 64/1994, 33/2000, 87/2001, 41/2004, 28/2006, 51/2006. Ljubljana.

If legislation has been amended, this must also be cited. Cite the legislation in the text with its full title if it is short or with the first few words and an ellipsis if it is long; for example, (Agricultural Land Act 1996) or (Act on Protection ... 1994).

The »References« section must include all works cited in the article, and other works not cited should not be included.

Authors should also take into account the instructions for citing sources if the owners or transmitters of these define them; for example, the Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia has its instructions for citing sources defined in the document »Pogoji uporabe geodetskih podatkov« (http://e-prostor.gov.si/fileadmin/narocanje/pogoji_uporabe_podpisani.pdf).

The authors are obliged to cite similar, already published articles in the *Geografski vestnik*.

6 Tables and figures

All tables in the article must be numbered and have titles (do not use automatic numbering). Place a colon after the number and a period after the title; for example:

- Table 1: Population of Ljubljana according to various censuses.
- Table 2: Variation in average air temperature in Ljubljana (Velkavrh 2009).

Tables should be formatted as simply as possible, without shading, using only one border style, and without abbreviations within the table. Tables should not be excessively large; they should fit on one page and be easy to read.

All figures (photos, maps, graphs, etc.) in the article must be numbered the same way and have titles (do not use automatic numbering). Place a colon after the number and a period after the title; for example:

- Figure 1: Population growth in Ljubljana according to various censuses.
- Figure 2: Detail of 1 : 25,000 topographic map, Kranj sheet.

Figures may be 134 mm wide (full page width) or 64 mm (half width, one column), and no more than 200 mm high.

Maps should not have titles because the title already appears in the caption. Map legends should use Times New Roman, font size 8, and map colophons should use Times New Roman, font size 6. The map colophon should state the following (top to bottom): scale (graphically or, exceptionally, in prose), designer, cartographer, source, and institution or copyright holder. When creating maps, follow the examples available on the *Geografski vestnik* website (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

When selecting and defining colors for figures, use the CMYK color model (not RGB or any other). Figures should be submitted in .ai or .cdr format; however, photographs should be submitted in .jpg or .tif format.

For maps produced using the ArcGIS or ArcView programs, where vector layers are used along with raster layers as a base, submit two separate files. The first one should contain vector layers without any transparency (in .ai format), and the second one should contain the raster base (in .tif format). Both files should be accompanied by a .jpg file showing how the map will look with all the layers. When submitting the article, state what any transparency levels should be.

Submit figures produced using CorelDRAW or Adobe Illustrator in the original file format accompanied by a .jpg file showing how the figure should appear. Graphs should be created using Excel or Corel Draw. In addition to the graph, Excel files must also contain a table with all of the data used to produce it.

Photos and other figures must be submitted in digital raster format with a resolution of at least 120 pixels per cm or 300 pixels per inch, preferably in .tif or .jpg format, which is approximately 1,600 pixels for the entire page width in the journal.

The images showing the computer screen must be created at the highest screen resolution possible (set the resolution Control Panel\All Control Panel Items\Display\Screen Resolution). An image can then simply be created by pressing the print screen button, pasting it into a graphics program of your choice (e.g., Paint), and saving it as a .tif. The image cannot be enlarged or reduced during this process; the same applies for the image resolution. If you wish, you can also use another program for screen captures and save the image in .tif format.

For figures that the author does not hold copyright to, the author must obtain permission for publication from the copyright holder. Alongside the photo captions the author should also include the name of the photographer and, as necessary, also a citation or source included in the »References« section. In the text itself (Word file) only the title of the figure should be given and, as necessary, the full name of the photographer; the figure itself should be submitted in a separate file.

7 Other journal articles

Articles in the *Literature*, *Chronicle*, *Meetings*, and *Reports* sections should not exceed 8,000 characters including spaces. These articles may include figures, which may have captions as necessary.

For publication notices, the title of the article must be followed by the place and year of publication, the name of the publisher, the number of pages, and (as applicable) the number of maps, figures, tables, and so on, as well as the ISBN or ISSN.

For events, the title of the article must be followed by the place, country, and date.

Articles about the seventieth birthdays or deaths of prominent geographers should be accompanied by photographs of the person in digital format with suitable resolution.

For reports on work, the title of the article should be followed by the name of the institution and, if possible, its website address.

8 Accepting articles

Authors should submit articles written in Word.

Word documents should be saved under the author's surname (e.g., smith.doc) and enclosed figures with the surname and number of the enclosure matching the sequential order in the text (e.g., smith01.tif, smith02.cdr, smith12.ai, smith17.xls). Figures must not be included in a Word file.

If authors have trouble submitting an article electronically because of the size of the attached figures, they should consult the editorship in a timely manner to agree on the best way to submit the article.

Authors of articles must enclose a copied, completed, and signed Submission Form. The Submission Form fulfills the function of a cover letter and copyright agreement. The Submission Form is also available on the *Geografski vestnik* website (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

By submitting an article, authors automatically confirm that they are familiar with the rules of publication and that they fully agree with them, including the part relating to copyright.

The date the article is received is published in the journal after the Slovenian abstract and key words.

Authors themselves are responsible for arranging professional translations of the abstracts, key words, and summaries of their articles, and they must provide the full name of the translator.

Authors that submit copyedited texts must provide the full name of the copyeditor. If the language of the submission is poor, the editorship can return it to the author, who must arrange for the text to be professionally copyedited.

Authors must enclose a photocopy of permission for publication from the copyright holder for figures that they themselves do not own copyright to.

Authors should submit articles via Open Journal Systems on web page <http://ojs.zrc-sazu.si/gv>, or send them to the editor's address:

Matija Zorn

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

1000 Ljubljana, Slovenia

E-mail: matija.zorn@zrc-sazu.si

Phone: +386 1 470 63 48

Please read guidelines published at <http://ojs.zrc-sazu.si/gv> if you are submitting your article using Open Journal Systems. Those guidelines will inform you about general rules and how to ensure a blind review of your article. In the case of submitting an article with Open Journal Systems author names must be omitted from the Word file. Abstract, key words and references must be submitted also to particular text boxes which are part of submission process.

9 Reviewing articles

Articles for the *Papers*, *Reviews*, *Methods*, and *Polemics* sections are reviewed. The review process is anonymous. Reviews are provided by qualified experts; only articles in the *Polemics* section are reviewed exclusively by members of the editorial board. The reviewer receives an article without knowing who the author is, and the author receives the review without being told who the reviewer is. If the review does not require any corrections or additions to the article, the review is not sent to the author. The editorship may reject an article based on the opinion of the editor or a reviewer.

REGISTRATION FORM

Author

first name: _____

last name: _____

address: _____

I am submitting the article titled: _____

for publication in *Geografski vestnik* and confirm that I will abide by the rules of publication in *Geografski vestnik* as given in the Instructions to authors for the preparation of articles in the last printed issue of *Geografski vestnik*.

Date: _____

Signature: _____

10 Copyright

All moral rights are retained by the author for copyright work submitted for publication in *Geografski vestnik*. The author transfers all material rights to reproduction and distribution in Slovenia and in other countries to the publisher free of charge, without time limit, for all cases, for unlimited numbers of copies, and for all analog and digital media without exception.

If the article is not in line with the instructions for publication, the author shall permit the publisher to adapt the article accordingly.

The publisher shall ensure that, given sufficient funds for printing, all positively reviewed articles shall be published in *Geografski vestnik*, generally in the sequence in which they are received and in line with the balanced distribution of articles by section. Commissioned articles may be published at any time regardless of the date they are received.

No authorship fee is paid for articles in *Geografski vestnik*.

Authors are entitled to one free copy of the publication.

11 Subscription

Geografski vestnik can be ordered from the journal manager editor. Written subscription requests must state that the journal subscription is valid until written cancellation and contain the name and address of the subscriber; subscribing legal entities must provide their VAT identification number.

Journal managing editor's address:

Rok Ciglič

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

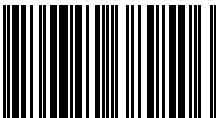
1000 Ljubljana

E-mail: rok.ciglic@zrc-sazu.si

Phone: +386 1 470 63 65

	RAZPRAVE – PAPERS	
Špela Čonč	Pomen varovanja vročih točk geodiverzitete za ohranitev biotske pestrosti na območju Nature 2000 v dolini reke Dragonje 9	
	<i>The importance of protection of geodiversity hotspots for the conservation of biodiversity in the Natura 2000 area in the Dragonja river valley</i> 27	
Matej Vranješ	Zgodbe z »najlepše reke«: humanističnogeografski pogled na zgodovino razvoja in upravljanja turizma na Soči 29	
	<i>Stories from the »most beautiful river«: a humanistic geographical perspective on the history of the development and management of tourism on the river Soča</i> 43	
	RAZGLEDI – REVIEWS	
Mojca Cencič, Miha Koderman, Valentina Brečko Grubar	Rekreacijske dejavnosti na območju Slavnika – analiza mnenj izbranih deležnikov 45	
	<i>Recreational activities in the area of Slavnik – analysis of the opinions of selected stakeholders</i> 60	
Vanja Tišler, Metod Šuligoj	Apiturizem kot presečišče tradicije, zdravilstva in čebelarjeve trajnostne pridobitne dejavnosti 63	
	<i>Apitourism as an intersection of tradition, alternative medicine and the beekeeper's sustainable income-generating activity</i> 72	
Erik Logar	Raznolikost opredeljevanja in preučevanja socialnega kapitala v geografiji in sorodnih znanstvenih vedah 75	
	<i>The diversity of definitions and research approaches in the concept of social capital in geography and related scientific disciplines</i> 85	
	POLEMIKE – POLEMICS	
Rok Ciglič, Blaž Komac, Drago Perko, Matija Zorn	Zgodovina revije Acta geographica Slovenica – ob 60. letniku 87	
	<i>History of Acta geographica Slovenica: 60th edition</i> 108	
	KNJIŽEVNOST – LITERATURE 109	
	KRONIKA – CHRONICLE 119	
	POROČILA – REPORTS 125	
	NAVODILA – INSTRUCTIONS 131	

I S S N 0 3 5 0 - 3 8 9 5

9 770350 389506